

НЕЪМАТ БОБОЧОН

ЗИНДАЯТИМ

**ДУШАНБЕ
«АДИБ»
2005**

Мухаррир *Гурез Сафар*

Б-74 **Неъмат Бобочон. Зиндаятим: қисса ва ҳикояҳо.**
— Душанбе: «Адиб», 2005. 256 саҳ.

Дар маҷмӯа қиссаҳои «Хонаи умед», «Зани аскар», «Зиндаятим» ва ҳикояҳои дар солҳои охир навиштаи муаллиф ҷой дода шудааст. Дар қиссаи «Хонаи умед» ҷавонон, ки қаҳрамони асосии асаранд аз душвориҳо наҳаросида, дар аз худ намудани даштҳои ташналаб ва ба бӯстон табдил додани як гӯшаи Тоҷикистони азиз меҳнат мекунанд, тасвир ёфтаанд.

«Зани аскар» бошад, ба мавзӯи солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ, бурду бохти рӯзгори он замон, рафтори номардонаи баъзе роҳбарон, меҳнати содиқонаи халқ дар ақибоҳ, ғалабаи некӣ аз болои бадӣ бахшида шудааст. Ҳикояҳои нависанда низ ҳаёти буда, дар тарбияи хонанда аҳамияти калон хоҳанд бозид.

ЗИНДАЯТИМ

(Қисса)

Фасли сармо. Ҳаво туф куну ях кун. Шаб аз нисф гузаштааст. Дар кӯчаҳои деҳот, ба қавле, пашша пар намезанад. Танҳо ҳар замон- ҳар замон уллос кашидану нолидани сагон ва дилу бедилон «ваҳ-ваҳ»гӯии онҳо ба гӯш мерасаду халос.

Аз зимистони саҳти имсола бошандағони деҳаи Қалъача дар азобанд. Набудани ангишт, тез-тез мурда даргирифтани қувваи барқ, камии ҳезум онҳоро ба ташвиш андохтааст. Аз ин чиҳат бисёриҳо ҳамин, ки хӯроки бегохирӯзиашонро тановул намуданд, таги кӯрпаи бечорағиашон мебароянд.

— Хайрият шаб ҳасту одам нафасашро рост карда, каме дам мегирад ва кӯрпа ҳаст, ки одам ба дарунаш даромада, болаяшро бо ҷомакӯҳнаҳо дам карда гарм мешавад, -мегӯянд онҳо.

Дар шаби сард ҳавлии калон боз ҳам бадҳайбаттар метобад. Аз боди саҳт вазида истода гӯё, ки манзиле месӯхта бошад дару тиреза, тарнобу шиферҳои бом қирс-қирсу чарс- чарс овоз бароварда, гармии рӯзона гирифтаашонро аз баданашон дур сохта, ях мекарданд. Махсусан ҳамон шаб, ки ҳаво софу осмон мисли оина каб-кабуд буду ситораҳои бешумор сӯи ҳамдигар чашмак зада ба ҳоли як нафар ғариби ба деҳа баргашта, ба ҳоли як нафар нонзадаю худозада ва раъди маърака гашта нигариста табассум мекарданд. Ва ё кӣ медонад, шояд нафраташон омада ба ҳам мегуфтанд: Одамизотро шири хом хӯрда мегуфтаанд, рост будааст. Набошад, ҳоли ин намакзада то ба ин дараҷа намешуд. Инсона то аз худаш нагузарад, ношукрии неъматҳои парвардигор накунад, ба ӯ озор раво нест. Бар акси ин ҳолаш мо-

нанди ана ҳамин мард мешавад, ки мисли сағи аз ҳавлӣ ронда тағи дар то рӯз нола мекунад.

...Мансур то тағи дари ҳавлиаш бо сад азоб расид. Чор рӯз аст, ки дар роҳ. Бале, чор рӯз пеш зани «нағз» дида аз пасаш рафташ бе ягон сӯм кафши ўро пеши пояш гузошта «чор тарафат қибла» гуфт. Барои Сумангулӣ Мансур дигар ҳамчун шавҳар даркор набуд. Охир барои зане, ки «мазза»-и чанд касро чашидаасту холо ҳам аз ин қор дар қанор нест, ҳамсари доимӣ чӣ лозим. Бори зиёдатӣ. Халалрасон. Ҳоло Мансур барои Сумангулӣ ҷомаи сиёҳи кӯҳнаеро мемонд, ки дар фасли гармо одам «арақ қардам» гӯён аз вазнинӣ аз танаш кашида ба рӯи сабзаи нами лаби ҷӯйбор чор қат қарда ба тағаш мепартояду болеаш нишаста, каме фароғат мекунад.

Мансур меларзид. Вай дасташро бо азобе бардошта то дарвоза, ки аз ӯ ҳамагӣ ним қадам дурӣ дошт, бурда бо тамоми қувваташ зад. Вале аз чӣ бошад, ки тақ-тақи дар шунавида намешуд. Шояд ин аз бемадории Мансур бошад. Паст-паст овоз баровардани дар соҳиби ҳавлиро бедор қарда наметавонист. Аз ин чиҳат «мусофири» тағи дарвоза нола менамуд. Ба девор саҳт часпида гирифт то ҳар чӣ камтар шамол ба сару рӯи урёнаш расад. Аз хунукӣ дандон ба дандон мезад. Пойҳояш дар доҳили туфлии даридаю намкашидааш лаблабу гашта, дигар хунукиро ҳис намеқардагӣ шуда буд.

— Мемурам, мемурам, дарро кушо Салима. Наход баъди мурдани ман аз хоб бедор шавӣ. Са...а...

— Мансур хост номи завҷаи аввалаашро гирифта фарёд қарда оромии мардуми деҳаи сармозадаро халалдор намояд, аммо мадораш нарасид. Овозашро ҳатто ҳудаш базӯр шунавид. Вай бо нохунҳояш деворро харошида ба замин нишаст. Кӯфтагии роҳ, гуруснагӣ, тунукии сару либос, сармои саҳт қорашро қарда буд.

— Наход дар ҳамин ҷо, дар кӯча мурда монам? Наход қасе бедор нашавад. Наход, нахонд...

Мансур то ин дам намеҳост ҳоли аҳволашро ягон нафар аз ҳамдеҳагонаш бубинад. Аммо ҳоло... Шояд

барои аз хунукӣ намурдан бошад, розӣ буд ягон савоб-
чӯе дасташро гирифта мадад кунад. Дар ин лаҳзаҳо
дӯсту душман фарқ нашофт. Душман ҳам дӯст шуда
метавонад, ба шарте аз марг начот диҳад. Вале канӣ
ҳамин хел дӯст, ҳамин хел одам? Фарз кардем шахсе дар
чунин бевақтӣ ба коре аз кӯча гузашта чашмаш ба ин
сиёҳӣ афтод. Омада магар «ту кӣ, чаро дар ин ҷо истодаӣ
ё хоб кардаӣ» гӯён пурсида, дасти мадад дароз карда,
сари бе ҳамин ҳам бечанчолашро ба ғавғо гирифт
менамояд? Ҳаргиз! Ҳозир мусулмонӣ ба номаш мондагӣ.
Замоне шудааст, ки одамон чизи дидагиашонро на-
дидам, шунавидагиашонро нашунавидаам мегӯянд. Кӣ
сари бечанчолашро ба чанчол мемонад?

Мусофири таги дарвоза мисли саги хунукхӯрда
хеле нолид. Ларзон-ларзон як дасташро ба ҳалқаи дар,
дигареро ба девор така дода аз ҷояш хест, вале сонияе
нагузашта мисли дарахти пӯсидаи аз шиддати шамол
мешикаста гурсос зада афтид. Аз зарби ба дар задани
сар, сипас китфи Мансур соҳибхавлӣ Салима як қад
парида бедор шуд. Чанд дақиқа сари кӯрпа нишаста
фикр кард:

— Чӣ маро бедор намуда бошад? Замин чунбид
ё дар хобам тарсидам? — Ва барои он ки дилаш бим
накунад наберааш Мирзочонро бо дасташ чунбонида-
чунбонида сипас:

— Мирзочон, о Мирзочон, хез берун бароем,
— гӯён бедор намуд. Хоби бачагӣ ширин бошад ҳам,
Мирзочон тез хушёр шуда:

— Ҳа, оча! — Ба берун барои чӣ? — гуфта пурсид.

— Хоби дадаат саҳт бурдагӣ барин. Хез, ҳамроҳ
гирди ҳавлиро як маротиба давр занем. Ба гӯшам овози
гурсӣ карда чизе афтидагӣ барин даромад. Аз дӯст дида
душман бисёр. Боз гуфта намешавад...

Модару набера рӯи ҳавлӣ баромаданд. Онҳо чанд
қадам сӯи дарвоза рафта, гӯё аз чизе хавотир бошанд,
хомӯш истоданд. Боз ҳамон оромӣ. Салима як-ду бор
сулфаи сохта намуд. Сулфаи Салима мусофири таги
дарвозаро ба худ овард.

— Ту кӣ?

— Занак, ин туй? Маро шинохтӣ? Ин ман, падари бачахоят. Дарро кушо.

Салима як-ду қадам наздиктар омада:

— Ту кӣ? — гуфта пурсид.

— Намешиносӣ?! Ин ман... Ман падари..

— Падари бачаҳои ман кайҳо мурда буд. Ҳа мурдагӣ, ту ин хел дурӯғ нагӯӣ. — Салима ҳарчанд баъди гузашти солҳо соҳиби овозро зуд шинохта бошад ҳам ба наберааш Мирзочон сир бой надода:

— Биё, рафтем, кадом арақ-парақ хӯрда роҳи хавлиашро гум кардагӣ барин. Биё тезтар, боз шамол на-занад, — гуфта ўро ба хона гирифта бурд.

Мирзочон даруни кӯрпа даромада «хунук будааст-е» гӯён ба болояш чомаю кӯрпачаҳоро кашид ва чанд дақиқа нагузашта хур-хур овозаш баромад. Аммо хоб аз фарқи сари Салима парида буд. Вай рӯи кӯрпа печида нишаста ҳис намуд аъзои баданаш меларзад. Бале, тамоми вучудааш аз хунукӣ ва воқеаи ғайриҷашмдошт шунидани овози мардаки сангдилаш меларзид. Вай сарашро болои зонуяш гузошта фикр мекарду фикр мекард. Хаёлаш ба ҳар тараф мегурехт:

— Чӣ кор кунам? Баромада дарвозаро кушоям ё не? Охир дар берун, дар кӯча, шавҳари чашм кушода дидаам, ганда бошад ҳам, падари фарзандҳоям сагвор нола дорад. Илтиҷо мекунад, ки дарро кушоям. Ўро ба ягон кунчи хавли чой диҳам. Албатта ўро азоб сахт намебуд дар ин як поси шаби сармои зимистон хавлиашро кофта намеомад. Ҳарчанд чордаҳ сол боз ў шавҳари ман нест, вале одам-ку? Боз ду нафар «нишон»дорад. Рафту дар сармо, дар таги дар мурда монад, гуноҳи азим мешавад. Мардум хоҳ- нохоҳ маро айб мекунад.

Дили модар маҷбур сохт аз чояш хеста ихтиёран ба таги дарвоза равад. Ҳатто калидро аз меҳи зангзадаи чанд сол пеш ба девор зада гирифта, хост кулфро кушояд. Аммо ҳамин ки навбати кушодани халқои дар шуд, ў яқбора худро ба қафо кашид:

— Ман чӣ кор карда истодаам? Охир, ду нафар фарзанди калону ду нафар келин дорам. Дарро кушоям,

ин мард ба ҳавлӣ мебарояд. Баъд онҳо пагоҳ чӣ мегӯянд? Ба болои ин ҳаққу ҳамсоя, дӯсту душман ҳаст. Кошки онҳо аз паша фил насозанд.

Салима боз омада ба хона даромад. Чанд дақиқа болои кӯрпа нишаста дасту пояшро мулоим намуд. Ҳис кард ки дарвозаро касе мекӯбад, мехарошад. Дағал-дағал овози нолааш мебарояд...

— Худо ҳақбин аст. Вай рафтору кирдори хар касро дида «мукофот»-и амалашро медиҳад. Аслан ба ӯ ин азоб ҳоло кам. Нонро пеши по зад. Савдогару чор танга пулӯб шуда буд, ки қадаммониаш дигар шуд. Худоро худойбердӣ барин намешинохтагӣ шуд. «Фарбеҳгиро гӯсфанд мебардорад» мегӯянд, рост будааст. Набошад, ман аз кӣ кам будам. Шал не, кӯр не. Аз дастам ҳама кор меомад. Шукр ду нафар барра барин писар доштам. Вай аз бекасиям истифода бурда маро дар ҳавлӣ, назди мӯйсафедон танҳо партофта рафт.

Салима сарашро болои кӯрпае, ки ду зонашро пӯшида нарм менамуд гузошта, воқеаи дар тӯли наздик чордаҳ сол шуда гузаштаро як-як чун лентаи кино пеши назар овард...

Зиндагии рӯзҳои аввали ҳаёти якҷоя бад набуд. Мисли дигарҳо хоҷагӣ ба онҳо замин дод. Ба болои ин зану шавҳари ҷавон дар колхоз кор мекарданд. Маҳсули меҳнаташон онҳоро меҳӯронд, мепӯшонд. Баъд онҳо соҳиби фарзанди нахустин гардиданд. Худо барра барин писарча дод. Ана –мана нагуфта Шӯҳратҷон ду-сола шуд. Дасти ӯро ҳалол накарда, худо Шокирҷонро дод. Хурсандӣ болои хурсандӣ. Ҳардуяшро якҷоя тӯй мекунем, — ният карданд зану шавҳари ҷавон. Вале барои ин маблағи иловагӣ лозим буд. Ҳамдеҳагиҳояш ҳамин тавр рафтор мекунанд: Ҳамин ки кӯдак се-чор моҳа шуд, карнаю сурнай монда, аз машриқ то мағриб ёру дӯстро хабар намуда, тӯй мекунанд. Дар ҷамъият зиндагӣ карда аз он берун буда наметавонӣ. Шаҳри якчашма раӣ, бояд якчашма шавӣ. Деҳа, орият. Дигарҳо тӯи ба салла кунанду ту накунӣ, оши дигарҳоро хурию ош карда надихӣ, фардо ягон бедахан ягон гап гуфта, ё таъна заданаш мумкин?

Мансур чор тарафи масъаларо фикр кард. Бо Салима маслиҳат намуда ба хулоса омад: Бо чунин даромаде, ки ҳозир оилаашон дорад, як умр кор кунанд ҳам, яқашон ду намешавад. Нони хӯрдаю рӯзи гузашта.

— Шӯҳратчон, — гуфт ӯ сӯи Салима, — бо ин ахвол зиндагиरो пеш бурдан мумкин нест. Дуруст аст, ки хонаю дар, тани сиҳат, як порча замин дорем. Лекин ҳамаи ин баъди ба дунё омадани Шӯҳратчону Шокирчон камӣ мекунад. Баъд мӯйсафедҳо пир шуда мондаанд. Мо ҳам падару модар, мисли дигарҳо дар дил умеду орзу дорем. То кай давлати падару модарро меҳӯрем. Онҳо хонадор карданд, вазифаашон иҷро. Аробаи онҳоро акнун мо бояд кашола кунем. Ба савдо машғул шудан даркор.

— Бо ин гапҳо, шумо, дадеш, чӣ гуфтани?

— Хаёлам, бо ду –се нафар рафиқон ҳамроҳ шуда ба маркази вилоят равам. Он ҷо шаҳри калон. Хариду фурӯш карда, чор танга оқибандоз намудан мумкин.

— Худатон медонед. Агар ба чунин хулоса омада бошед, ман чӣ ҳам гуфта метавонам.

Ба ин фикр падару модар ҳам розӣ шуданд.

Баъди ин Мансур азми сафари шаҳри Хубон намуд. Азбаски масофа дур буд ӯ ҳафтае ё дар даҳ рӯз як маротиба, баъзан аз ин ҳам дертар ба хонааш меомад. Ва ҳар дафъа ба рӯзгораш майда- чуйда мекард, бо нияти тӯи писарчаҳо баъзе чизҳоро мехарид.

Дар тичорат қораш омад намуд. Як сол нагузашта Мансур қариб тамоми асбобу анҷоми тӯйро тайёр намуд. Як сар гӯсфанди чорию наздик панҷоҳ кило гӯшту равшан дошта ҳам харида монд. Пули карнайчӣ, санъаткоронро ҳам ҷудо кард.

— Баъди як –ду моҳи дигар тӯйро сар кунем, мешудагист, — маслиҳат намуд бо падару модар, бо Салима. — Охир, мегӯянд, ки дар рӯзи тӯй ҳам пули бисёр даркор. Ба нонвой, домуллоҳо, гузарҳо, хабарчӣ, ошпаз пул медиҳӣ. Пул чирки даст. Вай забон надорад. Сарф кунӣ бурафтан мегирад.

— Майлаш, — розӣ шуданд аҳли байт. — Худо барори қоратро диҳад, — даст бардошта дуо намуд

падар. — ҳеч гап не, ду-се моҳ дер шаваду бамаънӣ шавад.

— Тӯи аввал душвор, — ба гап ҳамроҳ шуд Салима. — Зиёфати занҳо ҳаст. Ба ғайр аз ошу нон боз матоъ даррондан даркор.

— Ғам нахӯр, духтарам. Мӯлаш рафту камаш монд. Худо хоҳад ҳамааш мешавад. Ними хайра худоя худаш осон мекунад. Аз кучо омада ба кучо меравад, чӣ хел корат буд мешавад, надониста мемонӣ. Чӣ арзон, чит. Мансурчон як бандашро гирифта биёрад, дидӣ, ки ба олам расидааст, — тасалло дод падарарӯсаш.

Салима нағз дар ёд дорад. Ин маслиҳати охирини аҳли байт буд. Баъди ин чашми бад расид ё касе онҳоро хунук намуд магар, ки аз ҳамдигар дур шудан гирифтанд. Айшу ишрати зиндагиашон талх гардид. Тӯй баъди ду-се моҳ не, балки баъди шашсола шудани Шӯҳратчону чорсола гардидани Шокирчон барпо гардид. Дасти набераҳоро маҷбур мӯйсафеди ҳафтоду панҷсола Мазбутбобо ҳалол намуд.

— Писарам мурдагӣ, -аз чаҳлу қаҳр мегуфт ӯ. — Ҳа, аз ин хел аҳвола мурад, ҳазор маротиба бехтар. Одам як бор ё як сол месӯзаду ба тақдир тан медиҳад. Ҳоло бошад, ман ҳар рӯз дар азобам. Бефаҳм набошад, зану бачаҳои гул баринашро партофта, аз паси кадом як чал... меравад. На рӯи ману модари пираш гуфту на зану бачаҳояшро. Намедонам вай падарлаънат чӣ хел Мансурро ин қадар саҳт ба худаш гарм қарда гирифт. Пагоҳ-фардо Шӯҳратчони гадоиям мактабрав мешавад. Вай фарзанди бандаи мусулмон. Шокирчон ҳам чорсола шуд. Дасташонро ҳалол накунем, одамҳо, дӯсту душман чӣ мегӯянд. Бедахан бисёр.

Мазбутбобо келинашро чун фарзанд дӯст медошт. Қарсақ аз ду тараф будааст. Салима аз рӯзи аввал дар ин даргоҳ келин не, балки гӯё духтарашон буд. Аз дасташ ҳама кор меомад. Пухтупаз, шустушӯ, дӯзандагӣ. Ба замин кор қардан, нигоҳубини чорворо намегӯед. Ҳамаи ин як тараф буду рафтори хубу забони ширинаш як тараф. Ҳамсояхо ҳавас мекарданд чунин келинро, ҳасад мебурданд бар чунин келин. Лекин ҳаётро бинед.

Бахти на ҳамаи хубону некон сафед мешудааст. Ин ба он монанд, ки аспи тозӣ бо мақсади шӯҳрат овардан ба соҳибаш худро ба чар ҳам ҳаво медиҳад, беҳабар аз он ки пояш мешиканад. Ин ба он мемонад, ки бедонаи хушовоз ҳамеша дар қафасу баракси ўро касе кордор нест. Ин ба он монанд, ки гулрухонро мардон зери чодар нигоҳ медоранд аз либоспӯшӣ, роҳгардиашон рашк мебаранд, аммо сабукпоёну бадрӯёно касе кордор нест...

— Зиқ нашав духтарам, -мегуфт Мазбутбобо ба Салима, — то ману модарат зинда ҳастем, туро хор шудан наемонем. Як тӯи Шӯҳратчону Шокирчон бошад, қарзу қавола карда мегузаронем. Мансур ягон рӯз сараш ба девори лаҳад расад, мусулмон шуда, аз роҳи бадаш бармегаштагист. Баъд дидӣ, ки об ба лаби чӯй баробар шудааст, — тасалло медод мӯйсафед ба келину кампираш.

Салима чизе намегуфт. Ҳарчанд дили ҷавони ў шавҳар мекашид. Мехост мисли пештара фоидаи шавҳарашро бинад, нағз хӯрда нағз пӯшад, аз шавҳардорияш болад.

Тӯи хатна ҳарчанд бе камбудӣ гузашта бошад ҳам, ба назари Салима рӯзи азоро мемонд. Шӯҳратчону Шокирчони падардори бепадарро аз рӯи расми деҳа барои пӯшонидани либосҳои тӯӣ ба хонаи мӯйсафедон бурданд. Имоми деҳа, ки дар пешгаҳ менишаст, аз чояш хеста ба миёнатари хона омада ба шаҳбачаҳо тоқию чома, мӯзача пӯшонидани ба сарашон сала баст ва миёнашонро бо рӯймолча аз рӯ баста дуои нек намуда, фотиҳа дод. Сипас Мазбутбобо Шокирчонро ба бағал гирифта, набераи роҳравакаш Шӯҳратчонро даст дошта рӯи ҳавлӣ баровард. Ёру дӯстон аз болои сари бачаҳо тангаю сӯм чошида «муборак шавад, муборак шавад» мегуфтанд. Бобо, ки аз вазнинии наберааш аллакай хаста шуда буд, Шокирчонро ба дасти духтараке супорида, хост нафасашро каме рост намояд. Ногаҳон чашмаш ба Салима афтод. Дид, ки келинаш ба дасти писарчаҳояш пул дода истода, онҳоро як-як нарм – нарм бӯсида, ашк мерезад.

Пири ҳаётдида рамуз гирифт. Фаҳмид, ки ашки Салима ашки шодӣ нест. Рафтори келинаш боборо сахт мутаассир сохт. Дилаш чанд сония гӯё аз кор монд. Вучудаширо араки сард пахш намуд. Саҳл монда буд сараш чарх зада, афтад. Асояш ўро тақядору мададгор гашт.

Гурбати сахт одамо аз пой меғалтондааст. Бобо ҳаракат намуд ҳолаширо дигарҳо нафаҳманд. Боҳабар, ки гаштанд, мурдаро монда тутхӯри барин, тӯй вайрон мешавад. Аз гулӯи касе ош намегузарад.

— Ё, худо, шарманда нақун. Сихат саломат тӯй гузарад, ҷонамо гири ҳам ман розӣ. Ба болои зиндаятимӣ набераҳо бе бобо монанд, чӣ мешавад? Тӯи онҳо ба азо табдил меёбад. Он вақт ҳолу аҳволи ин хонадонро дида мургони ҳаво мегирианд. — Ин фикрҳо барқвор аз сари Мазбутбобо гузашт...

Мӯйсафед он бегоҳ бемору бистарӣ гашт. Ёру дӯсти дар тӯйхона монда аз ин ҳодисаи ғайричашдошт ба талвоса афтоданд. Онҳо худ ба худ ба ду гурӯҳ тақсим шуданд. Чанд нафар ҳамроҳи Салима, кампири мӯйсафед ба нигоҳубини бобо, даъват намудани духтур, дуруст кардани ҷои хоби ӯ машғул гашта бошанд, гурӯҳи дигар ба ғундоштани дастархону кӯрпача, кандани деги ош, пӯшидани оташдон, чамъ намудани ҳараку курсӣ ва кат овора буданд.

Баъзеҳо аз беморӣ ва бистарӣ гардидани мӯйсафед ҳавотир шуда:

— Мазбутбобо бекор шудагӣ. Сураташон одам. Ғами Мансур он касро аз пой афтонд. Илоҳим намуранд. Ба Салима мушқил мешавад, -меғуфтанд.

— Ҳоло он кас бақувват, -илова менамуд дигаре, -пирӣ, даву ғечи чандрӯзаи тӯй мумкин хаста карда бошад, имшаб нағз хоб рафта дам гиранд, худо хоҳад нағз шуда меҳезанд.

Салима ба сари бистари бобо нишаста, бо рӯймол ҳар замон араки пешонӣ, ашки чашмони боборо тоза намуда, шамол меод. Оҳиста-оҳистаю вазнин-вазнин нафаскашии мӯйсафед дили Салимаро ба ҳар кӯча мебурд.

Мӯйсафед ҳар замон чашм кушода, гӯё чизе ё касеро чустучӯ мекарда бошад, ба чор тараф менигарист. Баъд худ ба худ пичирроси нофаҳмои зери лаб намуда, ишорати «об деҳ»-ро мекард. Назокат-апаю Салима боборо ҳароҳи болишт оҳиста бардошта як-ду култ об нӯшонданд. Сипас мисли аввала сарашро озор надода ба болин монданд.

— Бобоят писарашон- Мансурро мекобанд, - гуфт пири ҳаётдида, ҳамсари мӯйсафед Назокат-апа. Дилкашолиашон ҳамон. Дар зиндагӣ як бор чашм ба чашм афтада, додою бачагӣ кардани. Ганда бошад ҳам, фарзанд. Торафт вазнин шуда истодаанд. Ягон касро ёфта ба суроғи Мансур фиристоданамон даркор. Набошад, мӯйсафед беҳуда азоб мекашанд.

— Дирӯз як кас ба хабари тӯй рафта омад. «Фалонӣ, биё, писарчаатро хатна мекардаанд»гуфта. Он кас ба рӯзи шодии фарзандхояшон наомаданд. Имрӯз боз одам рафта «падарат бемор» гӯяд бовар мекарда бошанд? — гуфт Салима.

— Хабар надихем ҳам намешавад, духтарам. Як даҳон гӯем, шунавад, биёяд, набиёяд ҳудаш медонад. Баъд айб аз мо намемонад. Ту камак ба назди бобоят шин. Боз танҳо намонад. Ман як сари кадам ба хонаи Исҳоқчон рафта биёям. Онҳо чӯраи наздик буданд. Агар бошад, зорию тавалло мекунам. Шояд инсоф диҳаду равад. Вай равад, муаллим-дия, ҳамаи гапро ба чӯрааш фаҳмонида метавонад. Мансур кофир шуда бошад ҳам дар дилаш раҳм пайдо мешудагист. Наход дилаш ба падараш кашол шуда ҳамроҳи чӯрааш баромада наояд? Агар рафту ин дафъа ҳам наояд, баъд ҳудаш медонад. Дигар суроғ намекунем. Ман мурам ҳам, хабар надех. Насихати пешакии ман ҳамин. Аз ёд набарор, духтарам. Боз ба як ғариб ягон ғарибкаш ёфт мешудагист. Он вақт дидӣ, ки мисли бачаи Султони калта як умр аз деҳа бадарға барин мегардад. Мегардаду синну солаш ки ҷое расид, боз ҳамон қишлоқаш, боз ҳамон хонаи камбағалӣ суд мекунад. Бин духтарам, аҳволи ҳозираи Охунро. Аз гадои кӯча ҳам бадтар. Ягон кас «ту чуту кучукӣ»намегӯяд. Хешу табор, ёру дӯст хама безор.

«Рӯяш дар гӯр» мегӯянд афту башараашро дидан намехоҳанд. Танҳо хоҳараш ба бало мондагӣ. Хоҳар синаи раҳм-дия. Ҳамон гоҳ-гоҳ хабар гирифта, як косаним коса аз ризқи бачаҳояш зада, ба вай хӯроку нон бурда меодааст. Охунро кӣ ба ин аҳвол оварда расонд, шояд пурсӣ духтарам. Худаш мисли шавҳари ту нонро пеши по зад. Бачаи камбағал роҳравӣ, поймониаш дигар шуд. Чор сӯм ёфта буд, ки аз паси занҳои сабукпой рафт. Ин хел занҳо то пулатро тофта хӯрдану саломатиат нағз будана. Бечора падару модараш. Писари яккаю ягонамонро аз роҳи бад гардонем гуфта таги дари ягон фолбину домулло намонд. Буду шудашонро сарф карданд. Ягонтоаш фоида накард

Модари Охун- Раҳимаой аҷаб занак буд. Духтари хоҳарашро «азони худ хор шуда ба дида назадааст» гӯён келин кард. Аҷаб духтараки зебо буд. Чор кас медадагӣ. Аслаш ин хел ҷавонҳо садқаи ҳамин хел зан шаванд. Як сол нагузашта худо тезу тунд ба қадаш дод. Мисли ту (Назокат апа сӯи Салима нигоҳ карда) бачадор шуд. Охуни кӯрнамак таваллуди занашро нигоҳ накарда монда рафт. Тӯй карданд, наомад. Бечора занаш азони худӣ, ки буд, як сол не, ҳашт сол хизмати падару модари Охунро кард. Интизор шуд. Аммо аз гӯрсӯхта Охун на хат буду на хабар. Хушдоману бобояш розӣ шуданд. Маҷбур баромада шавҳар кард...

Раҳимаой дар алами келини гавҳараш-духтари хоҳараш сӯхт, тоқат карда натавониста тез обу адо гашт. Даре нагузашта вафот кард. Охун ба гӯру ҷӯби модараш наомад. Баъди як сол падараш вафот намуд. Мӯйсафед, ба хаёлам, ба худаш марг талабида аз дунё гузашт. Намедонам, хабар доданд ё не, ҳаминаш маълум, ки дар ҷанозаи падараш ҳам набуд.

Як рӯз шунавем, Охун омадааст. Ман-ку надидаам, афту андоми ин хел одамҳоро хоки мазор панаҳ кунад, лекин дидагиҳо мегӯянд: башарааш худи зангиҳо барин. Пӯсту устухон, дар сар токии кӯҳна, дар тан нимтанаи зарди чиркини ҳар ҷо-ҳар ҷояш роға шуда, дар пояш мӯзаи резинӣ дарида доштааст. Чашмонаш ба

фарқи сараш нишастагӣ. Гап занад, аз харобӣ бошад ё камкуватӣ лабонаш ба ду тараф мегурехтааст.

Назокат-апа саргузашти Охунро ба келинаш нақл карда истода ҳар замон-ҳар замон аз Салима рустӣ гиребонашро дошта дар дилаш тавба мекард. Рафтори Мансур аз рафтори Охун бадтар.

— Наход... Наход воқеаҳои аз сари Раҳимаой гузашта ба сари ман ҳам ояд. Охир, ман ягон бор ба Раҳимаой осон надоштаам, ба ҳолаш нахандидам ё таъна назодам. Баракс дилам ба ҳоли ӯ месӯхт. Мори газанда он рӯзхоро набинад, мегуфтам. Фарзанд калон карда оқибат гунаҳкор шавӣ. Фарзандат сабабгори маргат шавад. Э, худочон! Гуноҳи ману ана ин мӯйсафеди бечора чӣ? Фарзанд калон кардем. Буду шуд, нони даҳонангиаморо ба Мансурчон додем. Шамол назанад, бемор нашавад гӯён дар бист қабат печонида, эҳтиёт намуда ба воя расонидем. Шояд гуноҳи падару модар ҳамин бошад. Дар пириамон асо гардад, гуфтем. Баракс, Мансур ачали падар шуд. Шояд рӯзе ачали ман ҳам гардад. Умри ин касро чандин сол кӯтоҳ кард. Мӯйсафед, ки ба орият буданд, мисли кундаи хушк дуд карда, тез дар гирифта, хокистар гаштанд. Имрӯз... Назокат апа ҳаёл карда монд, имрӯз аҳволи он кас ниҳоят вазнин. Кӣ медонад, боз чӣ қадар дону ризқашон мондагӣ. Танҳо як чиз маълум: Мӯйсафед дилкашолӣ доранд. Роҳи писарашонро мепоянд...

Модар баъди келинашро як бори дигар таъкид намуда «боз аз ҷоят начунбӣ, бобоятро танҳо намон-а» гуфтан аз хона баромад.

Ҳавлии Исҳоқ-ҷӯраи як вақтҳо ошхӯри Мансур он қадар дур нест. Ҳамагӣ панҷ-шаш дақиқа вақтро талаб мекунад.

— Писарам, Исҳоқчон, ман туро пушту паноҳ карда омадам, — бе шаф-шаф ба мақсад гузашт модар, - як фарзандӣ мекунӣ. Ё бо зорӣ, ё бо зӯрӣ Мансури ҷӯраатро гирифта набиёӣ, ҳоли амакат хароб. Чанд рӯз боз он кас дар азоб. Мушкилашонро худо осон накарда истодааст. Як дам ба хушу як дам бе хуш. Ҳамин, ки

ба худашон омаданд, писарашонро суроғ мекунанд. Мепурсанд, омад-мӣ мегӯянд.

— Ҳеч гап не, модарҷон, барои шумою амакам албатта меравам, — Исҳоқ сухани модарро ба замин нагузошт.

— Илоҳим барака ёб, аз фарзандонат бин. Хока гирӣ, зар шавад, — болои ҳам чанд дуои нек намуд Назокат апа.

Хубон шаҳри зебои замонавист. Мардумаш мисли номаш хушзабону некхислат, ободкор. Ахлу тифоқ. Аммо гулистон бе хор намешудааст. Ҳар чо ҳабибест, дар паҳлӯяш рақибест. Исҳоқ- муаллим сабукравсавор фикр мекард: Мешудааст –дия. Ин хел занҳо дар шаҳри мо ҳам ҳаст. Бо рафтори ноҷояи худ чанд оиларо вайрон месозанд. Макри зан-дия. Набошад Мансур ҳам бо осонӣ гуломи вай намешуд.

Исҳоқ- муаллим чанд ҳодисаи ба ҳам монандро пеши назар овард. Онҳо қариб якранганд. Чӣ чои пӯшидан. Ҷавонҳое ҳастанд, ки бо ду-се зан алоқа доранд. Дили ҳамаи онҳоро ёфта, таъминотро баробар намуда, ба лаб қулӯҳ молида гаштаанд. Ба одамон овоза намекунанд. Фарзандонашонро бинӣ ҳамеша сару либоси озодаю нав. Яке аз онҳо омӯзгори собиқ Кенчаев. Зану фарзанд дошт. Аммо ба бевае ошиқ шуд. Онҳо солҳои зиёд рафту омад карданд. Инро ҳамсари вай хуб медонист, бохабар буд. Аммо ягон бор арбада накард. Агар ҳамсояҳо ё аз рӯи дилсӯзӣ ё бо мақсади низоъ андохтан дар байни зану шавҳар:

— Ба ҳафт пуштат раҳмат, Солеҳамоҳ. Бо ин хел шавҳар муросо карда гаштӣ. Ҳама дар ҳаваси ту. Ба болоят зан гирифтӣ ягон бор овози баландат намебарояд. Ба чои ту дигар зан мебуд, ҳар рӯз як маротиба куртаканию идорабарой мекард. Аслаш гӯр ин хел мардаки гандагашт шавад. Ба роҳи ҳаром, ки рафт, на барака мемонаду на хайр. Ҳамаи зан як зан-дия. Шукр карда дар назди тую бачаҳоят шинад намешавад. Пулу либоси ба вай меҳӯрондагию мепӯшондагиашро ба ту, фарзандҳояш сарф кунад, чӣ хел нағз, -гӯянд,

Солеҳамоҳ ҳамаи онҳоро бо тамкин гӯш карда, чанд дақиқа хомӯш истода сипас:

— Он кас мардак бошанд. Дилашон ҳаминро хоҳад, дигар аз дасти ман чӣ меояд. Чанҷол қадан кати ҳам чӣ? Ба ғайр аз шармандагӣ, таънасоори дӯсту душман шудан, дигар фоидае надорад. Сонӣ, ман беҳуда чиба ба он кас чанҷол мекардаам. Бисёр вақт он кас дар хонаи худашон, дар назди фарзандҳо ба ману бачаҳояшон дилкаш-дилкаш анҷомҳоро харида меоранд. Рӯзгорамон, худоба шукр тинҷ. Ҳамин будагист-дия зандорию бачадорӣ. Падару модарашонро дар болои хафт қабат кӯрпача шинонда мондаанд.

— Дуои мӯйсафедонро гирем, худо хоҳад кам намешавем, — насиҳат мекунад ба ман, — гуфта ҷавоб меод.

— Албатта, ҳар корро аз ӯҳдааш баромада тавонистан даркор. Лабу лунҷро наолонида хӯрок хӯрдан ҳам ҳунар аст. Мансур на танҳо лабу лунҷ, балки тамоми вучудаширо олонид. Ба авлодаш нанг овард. Ин хел бадзотҳо кам мерӯянд. Ва хайрият, ки кам мерӯянд. Набошад... Фарзанди нолоиқ набошӣ, барои як нафар зани кӯчагарди гул карда суд намекардагӣ аз баҳри падару модарат, аҳли байтат мебарой? Ин магар аз рӯи ҷавонмардист. Ҳунар дошта бошӣ, рӯи ҳар дуяро баробар гӯй. Ба қавле, на сих сӯзад, на қабоб.

— Ба рафтаи рафта истодам-куя, лекин илоҳо худо ноумед накунад. Инсофашро диҳаду ба гапам дарояд. Ҳамроҳ гирифта равам, бисёр кори савоб мешавад. Мӯйсафеди падараш аз азоб халос мегарданд. Рафту «не» гӯяд. «Ман намеравам» гӯяд, баъд кор чӣ мешавад. Шармандагӣ. Не-е, навод то ин дараҷа сангдил шуда, аз қатори одамгарӣ баромада бошад!? Ҳақиқати ҳолро мегӯям. Ин ҳамааш ҳоло ҳаёлҳои хому бофтаи ман. Кӣ медонад. Бемории падараш, вазнин будани он кас, ҳар лаҳза номи ӯро гирифта пурсида истодани Мансурро фаҳмад, хавотир шуда, қанот бароварда, ба ман нигоҳ накарда, пештар ҳаракат мекунад-мӣ. Илоҳим ҳамин тавр шавад, худочон.

Масофа то рафт кӯтоҳ мешуд. Исҳоқ муаллим аз оинаи сабукрав ба берун нигарист. Аз пеши чашми ӯ майдонҳои беканори пахта, карам, юнучка, дарахтони тути дар қад-қади ҷӯйборҳо шинонда шуда, ки ҳамчун посбонони дашт меистоданд, тез-тез мегузаштанд. Симҷӯбҳои сари роҳ дар давидан гӯё ба сабукрав мусобиқа дошта бошанд, чанд сония ё дақиқае нагузашта, яке ҷояшонро ба дигарашон мегузоштанд.

— Боз камтар монд, -зери лаб пичиррос зад Исҳоқ ба оби дарёи дар тарафи дасти чап буда нигариста.

Оби кӯлҳои барои шолӣ дам карда шуда аз шиддати бод мавҷ мезад. Моҳихӯракҳо болҳои хешро паҳн карда, пай сайд оҳиста парвоз намуда, омада сари мазраи қамишзор ё тунуқобаи шолитор менишастанд «Об- ин ҳаёт» хонд Исҳоқ-муаллим дар пештоқи бинои дуқабатае, ки дар ҷазирачаи миёни шолитор қомат афрохта буд.

— Аҷоиботи табиатро бинед. Як тараф теппаи бегиёҳ. Паси он заминҳои ҳамвору зиёди беоби камсамар. Аз таги теппа роҳи мумфарши васеъ мегузарад. Тарафи дигар дарёи калон. Фоидаи онро халқи мо не, бисёртар бегонагон мебинанд. Аз оби дарёҳои мо бепул истифода бурда, миллионҳо тонна пахтаю сабзавот, зироатҳои полезӣ мегиранду раҳмати худой намегӯянд. Боз ҳисси бадбинӣ доранд кӯрнамакҳо. Сабукрав аз ҳамгашти калон гузашта, ба дуруҳа баромад. Ронанда аз рӯи қоида ба роҳи тарафи рост, ки аз баландӣ омада ҳамроҳ мешуд, нигариста, ба беҳавф будани ҳаракати нақлиёташ боварӣ ҳосил намуда, ба суръат суръат зам намуд.

— Шумо то кучо меравед, -пурсид Исҳоқ- муаллим аз ронанда.

— Мо то «Автовокзал» гапзанон кардагӣ, — чашм аз роҳ нақанда ҷавоб дод ронанда ва барои тасдиқи фикраш «ҳамин тавр не» гӯён ба мусофири дар паҳлӯяш нишаста мурочиат намуд.

— Ҳамин тавр, ҳамин тавр, -сар чунбонида тасдиқ намуд мусофир. Лекин, агар бемалол бошад, то бозор мебурдед, мушкили моро осонтар мекардед. Аз ин

мошин ба мошини дигар фаромадаю баромада сарсон намешудем. Албатта, ҳаққатонро мегиред.

Ронанда чизе нагуфт. Мусофирон нафаҳмиданд, ки гапашон ба ӯ маъқул шуд ё не.

Ба шаҳри Хубон Исҳоқ муаллим на як бору ду бор омадааст. Ҳамчунин панҷ соли донишҷӯӣ, таҳсилаш дар мактаби олий дар ҳамин шаҳри зебо гузашта буд. Аз ин ҷост, ки ҳар кӯчаю тангкӯчаи вай барояш чун деҳаи азизаш шинос. Аммо ҳоло ҳамаи ин барои ӯ аҳмият надорад. Мақсади вай ҳар чӣ тезтар бо ҷӯраи даврони бачагиаш- Мансур вохӯрда ӯро аз роҳаш баргардонида, аз бемории падараш огоҳ намуда ҳамроҳ ба кишлок гирифта бурданӣ. Аз рӯи гуфти Назокат апа бемор дар дами марг. Танҳо барои дидори фарзандаш худо ӯро нигоҳ дошта истодааст. Ба қавли шоир «Интизорӣ аз камоли дӯстдорӣ мекашид».

Исҳоқ муаллим ба сабукрави дигари кирокаш савор шуда, рост ба бозори сабзавот рафт. Ба он ҷое, ки аз гуфти Назокат апа писараш дар он ҷо хариду фурӯш мекардааст. ӯро борҳо низ ҳамдеҳагиҳояш дар ҳамин бозор дида будаанд. Кори Исҳоқ омад намуд. ӯ Мансурро тез ёфт. Хайрият бораширо фурӯхта ба хонааш нарафта будааст. Набошад, ёфтани мушқилтар мегардид.

Муаллим аз паси пештахта, ки он ҷо лингаҳои пурбори сабзию пиёз, картошка, карами деҳқонон фароварда ғарам карда шуда буд, гузашта назди Мансур омад.

Баъд оҳиста аз оринчи ҷӯрааш дошта:

— Ҳа, Мансурҷон, мондаҳои зиндагӣ-гуфт.

— Э Исҳоқҷон! Салом, салом! Чӣ хел омада мондӣ, ки ман надидам. Аз осмон афтидӣ ё аз таги замин баромадӣ? Шамоли кучо парронд. Ҳа, боз ба шаҳрҳои мо? Ё ту ҳам барои фурӯш картошка-партошка овардӣ? Зиндагӣ душвор шуда монд. Махсусан ба шумо барин муаллимҳои мушқил, — паси ҳам гап мезад ӯ.

— Туро кофта омадам, -бе шаф-шаф якбора шаф-толу гуфт Исҳоқ.

— Маро?! Тинҷӣ -мӣ? Боз якбора чашмат ба ман парида монд. Мабодо-ку аз ту қарздор-парздор набудам, -гапро ба шӯҳӣ бурданӣ шуд Мансур.

— Падарат касали вазнин. Ниҳоят вазнин. Об чаконида истодаанд. Азобашон сахт. Лекин кадом қуввае чони он касро дошта истодааст. Мегӯянд, ки ҳамон қувва ту будай. Зеро ҳамин, ки он кас каме ба худ омаданд нимшунавою нимфаҳмо номи туро гирифта: «Мансурчони ман канӣ? Мансурчони ман омад» гуфта мепурсанд. Барои ҳамин омадам, ки туро хабардор карда тезтар гирифта барам.

Хабари нохуш Мансурро ба тахлуқа наафтонид, дар хайрат намонд. Баракс бепарвоёна:

— Ҳеч гап не, чӯра. Одам касал мешавад, боз нағз мешавад. Табиати инсон ҳаво барин гап. Бин дар як рӯз баъзан чанд бор ҳаво дигар мешавад. Як маротиба бинӣ димоғаш гирифтагӣ. Дафъаи дигар осмонро абри сиёҳ пахш мекунад. Лекин ҳар дафъа бориш намешавад-ку. Ё, гапам нодуруст? Ҳоло додои ман бақувват. Аз андак бемории он кас тарсида ба ҳамин қадар роҳ овора шуда омадӣ. Бемориашонро ман шунавида будам. Ду рӯз пеш Саиди ҳамдеҳагиамон гуфта буд. Вай ҳам айнан мисли ту воҳима кард: «Дадот мемуранд. Дадот вазнин. Касалиашон андак-мундак не. Ёру дӯст чамъ шуда нишастаанд. Албатта, рафтани даркор. Наравӣ, баъд як умр пушаймон мешавӣ» гуфт. Маълум мешавад, ки ҳоло ҳам нағз будаанд. Э, ин мардум. Ин қадар воҳимачӣ. Одами сиҳатро ҳаёлашон, ки аз рӯзаш пеш кушанд. То бурда ба хок супоридан бесаранҷом. Гӯё, ки бемор ба онҳо вазнинӣ мекарда бошад. Гӯё ки вай нону оши дигархоро меҳӯрда бошад. Хайр, худо дард медиҳад лозим шавад даъво мебахшад. Аз дасти инсон, ману ту, чӯрачон, ҳеч чиз намеояд. Мо, хама, тамошобини ҳамдигарем. Майлаш, чӯра, модоме, ки овора шуда омадӣ, ман сухани туро ба замин намемонам. Лекин мебинӣ, Исҳоқчон, ду линга картошкаи харидаам чор рӯз ин чониб ба фуруш нарафта истодааст. Инро фуруҳтан даркор. Баъд ба хона, ба келин як даҳон нағӯй, намешавад. Барои ҳамин, агар корат зарур набошад, ист. Зарур бошад, майлаш чӯрачон, ба ту ҷавоб. Ту рафта ист. Дераш то пагоҳ ё фардо ман ҳам расида меравам.

— Мансур, ту кала дорӣ ё не? Ё гапро намефаҳмӣ? Ба ту чӣ қиммат? Лингаи картошка ё дидори падар? Ман афсона не, ҳақиқати ҳолро гуфта истодаам. Агар мӯйсафед вазнин намебуданд, ҳочати ба ин қадар роҳ оворагии ман набуд. Бечора модарат бо чашми гирёну ашки равон саҳарӣ ба хона омада буданд. Омада, илтичо намуданд, ки аз кучо набошад туро кофта, ёфта гирифта барам. Мақсад, падарат дар азоб намонанд, дар зиндагиашон як бор чашм ба чашм афтетон. Ту бошӣ, ман дар гӯям, девол гуфта, варсақихонӣ карда истодай. Барои падари ман не, барои падари худат меравӣ, фаҳмидӣ. Он кас намебуданд, шояд ту ба дунё намеомадӣ. Аслан ту садқаи ҳамин хел падар шавӣ...

— Чаро тафсида рафтӣ, чӯра. Охир, ман «наме-равам» нагуфтаам-ку. Меравам, албатта меравам. Танҳо ҳозир не. Ба хона маслиҳат кардан даркор. Мумкин янгат ҳам равад.

— Ҳамин гапхоро як тараф мон, Мансур! Янга, янга. Бар падари янгат лаънат. Вайро бурда чӣ кор мекунӣ?! Худатро бузбозӣ анохта шармандаи деҳа кардан чӣ? Нағз медонӣ, ки решаи ҳама касофатҳо ҳамин янга. Бе ҳамин ҳам падару модарат, зану бачаҳоят дар ғами ҷудоии ту сӯхта гаштаанд. Ба мӯйсафеди бемор ту, фарзанди ягона, лозим на занат. Мумкин он кас бо ту якумрӣ хайру хуш кунанд. Дидор ба қиёмат монад хуб нест.

— Исҳоқҷон, гапро нафаҳмида оташин нашав. Гуфтам-ку янгаатро напурсида ман рафта наметавонам. Ту бояд маро фаҳмӣ?

— Ҳоло ин тавр гӯӣ. Шавҳар нашуда мур. Шавҳар ту не вай будааст-дия. Садқаи номи мардӣ шав.— Исҳоқ муаллим қариб буд як торсақӣ ба рӯи чӯрааш занад, вале худдорӣ намуд. Ҷои ҷамъиятӣ, мағал бардоштан аз рӯи одоб не, - андешид ӯ. Баъд худро ба даст гирифта:

— Худат медонӣ. Он кас падари ту. Равӣ, барои падарат меравӣ, чӯра. Ман қарзамро адо намудам. Ба қавли Саъдӣ.

*Муроди мо насиҳат буду гуфтем.
Ҳаволат бар худо кардему рафтем.*

Исҳоқ муаллим бо чӯрааш хайру хушро насия намуда тез аз наздаш дур шуд ва сари роҳи калонро пеш гирифт. Истгоҳ серодам буд. Барқасди ин автобусу сабукравҳои мусофиркаш пур шуда меомаданд. Баробари намоён гаштани нақлиёте гурӯҳи мусофирон сӯяш медавиданд, ба сабукравҳо даст мебардоштанд.

Худо мушкили Исҳоқ муаллимиро осон намуд. Вай, ки ин аҳволро дида, зик шуда меистод, оҳашро гӯё худо шунавид. Паси ҳам чанд сабукрав омада монд. Дар байнашон як тақсии ҳолӣ ҳам буд. Муаллим ба ишорати даст ӯро дошта дараширо кушода ба ронанда то «Автовокзал» мумкин гуфта пурсид.

— Шинед, -кӯтоҳ ҷавоб дод ронанда.

Баъди қариб як километр роҳро тай намудан ронанда ба оинаи пеши мошин нигоҳ намуда, дар он симои Исҳоқро диду пурсид:

— Мабодо-ку Уротеппа намеравед?

— Аз кучо донистед?— хайрон шуд муаллим.

— Мо, ронандаҳо, ҳамшаҳриҳои худро аз бӯяшон мешиносем. Ба назарам гарм намудед. Гап ҳамин, ҳозир рост ба «Автовокзал» меравем. Шумо фаромада се нафар мусофир ёбед, тез меравем.

Дар сарои мошинҳо одам бисёр буд. Аз ин ҷиҳат баробари «Кӣ ба Уротеппа меравад» гуфта фарёд намудани Исҳоқ нафарони зиёд давида омада:

— Канӣ мошинатон, чӣ хел мошин, чанд нафар даркор?— гӯён саволборон намуданд.

— Се кас бошад мешавад.

Сабукрав ба роҳ даромад. Дохили мошин хомӯшӣ. Се нафар мусофири дар курсии оқиб нишаста аллақай чашм пӯшида пинак мерафтанд. Кӣ медонад, онҳо аз кучо омада истода бошанд. Шояд кӯфтагии роҳ ё шабона дар мусофирӣ пай зиндагӣ шуда хоб накарданд. Аз ин ҷиҳат парвои фалак надоштанд: Мошин тез меравад ё суст. Ба кучо омаданд. Дар роҳ онҳоро нозирон чанд бор нигоҳ доштанд.

Ронанда ҳам ба касе аҳамият надода, бо хаёли ҳеш ду чашм аз роҳ нақанда бо суръати баланд мошин меронд. Танҳо Исҳоқ муаллим ба тугёни хаёлот гӯтта

задааст. Ёро чизе азоб медиҳад. Барои ҳамин ҳар замон-ҳар замон охи вазнин аз сина бароварда «ё тавба» гуфта мемонад.

— Вай намеравад. Аз гапзаниаш маълум. Кадом писар барои дидани падар рафтан бо занаш маслиҳат кардааст. Чавон нашуда мур. Аҳмаке аҳмақ. Ба номи мардҳо иснод овардӣ. Ман ҳам содда набошам худамро хору зор намуда, назди вай ба илтимос омадам. Не-я, чиҳо гуфта истодаам. Ман барои вай не, барои Мазбутбобою ҳамсари он кас, рӯйхотири онҳо омадам. Қарзи чӯрагиамро адо намудам. Гумон намудам ин аҳмақ баробари шудавидани хабари бемории падар болу пар бароварда шояд хатто ба ман нигоҳ накарда, роҳи деҳаамонро пеш мегирад. Дар дақиқаҳои нафаси охирин мӯйсафедро ба оғӯш гирифта, бӯсида, ашк резонида, узру маъзур карда худро дар назди падар сафеду бегуноҳ мекунад. То он кас дилпур аз ин дунё чашм пӯшанд. Вале, афсӯс, кор ин тавр нашуд. Акнун ман ба Назокат апа чӣ ҷавоб медиҳам? Ё Мансур баъди омадани ман аз рафтораш пушаймон шуда, худ ба худ андеша намуда ба хулосае меомада бошад?!

Ронанда, шояд хомӯшии дохили мошин ба дилаш зад, ки ба тарафи дасти рост, сӯи Исоқ муаллим нигариста:

— Ҳа, муаллим, ягон чӣ гӯед охир, хоби ман набарад.

Аз рӯи қоида мусофири дар паҳлӯи ронанда нишаста гап зада рафтаниш даркор. Шумо бошед, хаёл мекунеду халос. Гӯё, ки ба саратон ягон вазниние омада бошад.

— Вазнинӣ гуфтеду мондед, бародар. Аз ин ҳам бадтар. Ба як масъала омада будам, ҳал нашуд, хафа шудам. Ҳоло мо чавон, шояд бисёр чизхоро нафаҳмем. Кӣ ҳаққу кӣ ноҳақ баҳо ҳам дода наметавонем. Аммо рафтори баъзе чинҳои ба ном одам касро саҳт хафа намуда аз дунё мебарорад.

— Тинҷӣ –мӣ, додарам, рафтори киро дар назар доред. Агар пӯшида набошад мо ҳам фаҳмем?

Исҳоқ муаллим, шояд барои гузаштани вақт бошад ё дилашро аз ғусса холи намудан, саргузашти мӯйсафеди бемор, зиндаятимии ду нафар кӯдак, рафтори Мансурро накли батафсил намуд.

— Дар зиндагӣ ин хел фарзандҳо ҳастанд, -гуфт ронанда баъди шунавидани қиссаи Мансур, -онҳо ҳам номи худ ва ҳам номи падару модарро ба замин мезананд. Обрӯяшонро мерезанд, доғдор мекунанд. Бехуда «фарзанди бад оқибат меҳри падар гум мекунад» нагуфтаанд. Аз паси ин хел ҷавонписарони сангдил бисёр оилаҳо вайрон мешаванд, кӯдакон ятим мемонанд. Занҳои ҷавон барои зиндагӣ шуда ба ҳар роҳ мераванд.

— Дар гузари мо ҳам ба ҳамин монанд оилае ҳаст. Аҳволи зиндагии кӯдаконашро бинӣ гирият кас меояд.

— Наход?!

— Бовар кунед, муаллим. Ҳоло ҳам модари ҷавони шумо накл намуда зани вазнин, боақлу ботамиз будааст. Азоб кашад ҳам, фарзандҳояшро напартофта ҳам онҳо ва ҳам чолу кампирро нигоҳубин мекардааст. Маълум мешавад, ки фарзанди кадом одами нек, тарбия хӯрда будааст. Аммо дар оилае ки ман медонам, кӯдакон тамоман бесаробон. Пойлучу сарлуч мегарданд... Хайр, ҳар каса инсофаша диҳад. Хор карда, хоҳед нахоҳед як рӯз не, як рӯз хор мешавад. Ин исбот шудагӣ муаллим, -гуфт ронанда.— Дунё ҳамин хел...

Исҳоқ муаллим аз сабукрав фаромада рост ба хавлии Назокат апа омад. Модар ба пешвози ӯ баромад. Дид, ки муаллим танҳо, вазъиятро фаҳмидагӣ барин ӯро ба хонаи дигар гирифта бурд.

— Наомад чӣ, -аввалин пурсиши модар ҳамин буд.

— Наомад. Ҳарчанд фаҳмонидам, якравӣ кард.

— Кому забони ӯро занаш бастагӣ. Набошад, якбора ин хел намешуд.

— Исто, ки Исҳоқҷон, амакатро чӣ кор мекунем?! Он кас ҳар дам «Мансур омад-мӣ? Кани Мансур» гуфтагиашон гуфтагӣ. Баъди ту боз азобашон саҳттар шуд. Ҳолашон ҳам вазнин. Ба хаёлам ҳозир Мансур биёяду чашм ба чашм афтанд, ҷон мемиханд. Онҳо тарсида истодаанд ки одами гӯру чӯб мекардагӣ

нест. Дина маҷбур шудам ба он кас дурӯғ гуфтам. Хотиратонро чамъ кунед, Мансурҷон омада истода будааст. Имрӯз вазъияташон назар ба дирӯза боз ҳам вазнинтар. Чашм хира шуд, одамро намешинохтагӣ шуданд. Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда бо овози нофаҳмою ишора писарашонро омад-мӣ сувоғ мекунам.

— Дигар ман чӣ кор кунам, модарҷон? Вай кӯдак набошад. Бо гапи нағз фаҳмонидам. Нашуд, маҷбур гапи саҳт гуфтам. Таъсир накард. Барои омадан розигии занаш даркор будааст.

Дар ҳамин асно аз хонае, ки бемор хоб мекард, Салима давида баромада:

— Модарҷон, тез биёед, падарам ким-чӣ хел шуда истодаанд, гуфт. Назокат апа, аз паси ӯ Исҳоқ муаллим зуд ба назди бистари Мазбутбобо рафтанд. Мӯйсафед, ба қавле, аллақай ба кори худ шуда буд. Назокат апа пахтаро гирифта ба оби зулоли пиёла расонида лабони саробонашро тар карда истода, беихтиёр ашк рехт. Вале боз зуд ашки чашмонашро пок намуда;

— Мансурҷон, худатонро хушёр доред, писаратон омад. Вай дар болои саратон, -гуфт.

Бемор нимроғ чашм кушод. Маълум набуд, ки вай чавони дар назди бистараш рост истодаро шинохт ё не. Ба ҳар ҳол ӯ чанд дақиқа дида дӯхта, лабонаш майли табассум карданд. Ё, ин ба назар ҳамин тавр менамуд. Баъд... Баъд чанд дона ашк аз чашмони мӯйсафед ба рӯяш шорид. Ӯ охири бор охи сард кашида бо ҳамин чароғи умраш хомӯш гардид.

— Соф шуданд, -гуфт Назокат апа манаҳи ҳамсари ҳаётиашро дошта истода.— Гиря накун, духтарам. Пешониамон будааст. Меистоданд, умрашон дароз мебуд, ризку рӯзии мондагиашонро чинда мехӯрданд. Нону насибашон ҳамин қадар будааст. Хез, фиқ-фиқа бас карда аз сандуқча як метир суф гирифта даррон. Манаҳашонро бандем.

Салима бо вучуди ин ашк мерехт. Ӯ, ки то ҳол ягон маротиба мурдаро надида буд, як муддат аз сакароти ҷонбароии мӯйсафед тарсидагӣ барин худро

гум кард. Қадами монда, роҳи рафта, кори кардаашро наредонист.

— Чаро шах шуда мондӣ, духтарам, ман ба ту чӣ гуфтам. Суф гир, манаҳ наафтад, бандем. Мурда бӯи мушк. Ҳамин замон одамҳо фаҳмида даромада меоянд. Ману ту гиря карда ништастан гирем, мурдаи калонро кӣ саранҷом мекунад. Аҳволи шавҳаратро дидӣ.

— Кори нашуда шуд. Ту акнун Исҳоқҷон, ба ҷои писарам. Ҳама медонад, ки тую Мансурҷон ақою уқо барин будетон. Ба назди ҷӯраат рафтаниро бисёрро аллақай шунавидагӣ. Барои ҳамин мабодо дӯсту душман пурсад:

— Мансур касал, дар беморхона хоб карда будааст, гӯй. Ман ба вай «мӯйсафед касал» гуфтагиам не, набошад аз касалхона баромада меомад, -ҷавоб дех.

Мурдаи мӯйсафед албатта, дар кӯча намонд. Халқи бисёр ҷамъ шуд. Ҷасади ӯро бо иззату эҳтиром ба хок супориданд. Вале танҳо як қиз норавшан монд. Ин ҳам бошад, дар рӯзи гӯру ҷӯби падар ҳузур надоштани писар. Пешгӯии Назокат апа рост баромад. Одамони бисёр аз Исҳоқ муаллим аниқ карданӣ мешуданд:

— Шумо рафтед, писарашон наомад?

— Ба ягон ҷо рафта будааст?

— Писар нашуда мурад. Ҳоло вай ба як бурда нон зор мешавад. Дунё охир нашуда бошад, аз паси як ҷалаб шуда аз баҳри падару модар мебарой?

Ба пурсишҳо Исҳоқ муаллим қариб, ки як хел ҷавоб меод, то ки дурӯғаш маълум нашавад. «Нағз шавад, мебиёяд. Ҳоло дар беморхона».

Лекин мардум он қадар содда не. Дурӯғ будани ҷавоби муаллимиро даррав фаҳмиданд:

— Ҳамааш дурӯғ. Вай наомадагӣ. Дар тӯй ҳам набуд-ку. Шаъни ҷӯраам нашиканад гуфта тарафашро мегирад. Дирӯзақак Қурбон аз Хубон омад. Дида будааст. Нағз гаштааст, картошка фурухта истода буд, мегӯяд. — ин муҳоқимаронии одамон буд.

Баъди як сол Назокат апаро ҳам Салима ба хок супорид. Мувофиқи насиҳати пешақии модар ӯ ин дафъа ба Мансур одам нафиристод. Ба ҷанозааш хабар накард.

Баъди ин байни сокинони деҳа обрӯи Салима даҳчанд афзуд.

— Киروي келин гуфтан. Шавҳараш партофта рафту як бор ба рӯи пиру кампир надавид, сухани сахт нагуфт. Баракс онҳоро дилбардорӣ менамуд. Дар замини рӯи ҳавлиаш шабу рӯз кор мекард то хор нашаванд. Аз фарзанди калон кардашон ҳазор бор бехтар. Дигар келин мебуд, кайҳо бачаашро партофта баромада шавҳар мекард. Раҳмат ба калон кардагиаш. Ба ҳафт пушташ раҳмат. Дуои неки мӯйсафедонро гирифт, худо хоҳад хор намешавад.

Салима чумлаи охиронро аз даҳони мардуми некхоҳ борҳо шунавида буд.

— Ту, духтарам, хор намешавӣ. Оқибати кори ту нек, худо хоҳад. Одами дуои нек гирифта якаш ҳазор мешавад.

Ва инак ӯ аз ҳеч чиз камбудие надорад. Шокир-ҷонро ҳам хонадор кард. Келинҳояш дасташро ба оби хунук задан наемонанд. Шӯҳратҷон, чашм нарасад, кори савдуро ёд гирифт. Хавлию хонаи бамаънӣ сохтанд...

То соли гузашта аз зинда ё мурда будани шавҳараш Мансур хату хабар набуд. Мешунавид, ки ӯ ба кадом шаҳри чумхурии ҳамсоя кӯчида рафтааст. Танҳо соли гузашта, бале соли гузашта як рафиқи Шӯҳратҷон хабаре овард. Ӯ ба хона омада, як пиёда чой нӯшида, сипас гапро аз дур сар карда, гӯё қарзаширо адо намуд:

— Шӯҳратҷон, як гап ба гардани ман қарз намонад. Омадам, ки ҳамонро гӯям.

— Ҳамин қадар муҳим?— пурсид Шӯҳратҷон.

— Муҳим, хеле муҳим. Гап ҳамин ки ба шаҳри Тошкент дехкониरो бурда будам. Дар он чо ногаҳон падаратро дида мондам. Аҳволашон хеле дар азоб. Ростӣ гап гуфтани набудам. Маҷбур гӯям. Садақа талабида гаштаанд.

— Маро шинохтед, -гуфта пурсидам.

— Не, писарам. Ту писари кӣ, аз кучо?— пурсиданд.

— Ман аз Қалъача, аз деҳаи худатон. Ҷӯраи писаратон-Шӯҳратҷон. Номи дадоям Бӯстонбой. Ин тавр худатонро хору зор карда нагардед. Биёед, ман ба деҳа гирифта барам. О, ҳозир писарҳои шуморо дидагӣ одам ҳавас мекунад. Худоба шукр ҳама чиз доранд. Шумо бошед, дар ин ҷо гадоӣ карда гаштед, -таклиф намудам.

Он кас гирия карданд. Хеле гиристанд. Аҳволашонро дида дилам об шуд.

— Писарам, аз рафтаи шарм мекунам. Дар вақташ беаклӣ карда ба ҷанозаи падару модар нарафтем. Бачаҳоро нигоҳ накардам. Имрӯз кӣ маро ба хона роҳ медиҳад. Биё, бехтараш дар ҳамин ҷо мураму ҷасадаму зоғу занбӯр хӯрад, -гуфтанд...

Баъди шунавидани ин хабар Шӯҳратҷон борҳо бо модараш маслиҳат намуд. Хост ўро розӣ кунонида рафта падарашро ёфта гирифта биёрад.

— Мон, азобашро кашад. Падар шуда ба шумоён нон дод, сару либос харида пӯшонид? Фарзанд шуда падару модарашро болои кӯрпача шинонд, бемордорӣ намуд, мурдашонро гӯру ҷӯб кард? Раҳматӣ очаю бобоят аз ў норозӣ аз дунё рафтанд, -ҷавоб дод Салима.

— Модарҷон, гапатон дуруст, лекин фардо айбашон ба кӣ мерасад? Бедахон бисёр. «Камтар чизу мол куну падаратро рафта гирифта биёр. Аз гадоӣ халос кун», -гуфта таъна мекардагиҳо бисёр. Охир беҳуда «падарат хук бошад, хукбонӣ кун» нагуфтаанд.

— Гӯянд гуфтаи гиранд. Падаратро ҳама медонад. Азоб кашаида сараш ба деволи лаҳад расад, мӯмину мусулмон мешавад. Ба қадри оила, фарзанд мерасад. Аз кори кардааш пушаймон шуда бошад, як рӯз не, як рӯз худаш даромада омада, тавбаю тазарро мекунад.

Шӯҳратҷон дигар модарашро ба гап дароварда натавонист. Модар ҳақ буд. Вайро фаҳмидан мумкин. Умри ҷавониашро хазон намуд. Ба чил надаромада мӯи сараш мисли ҳафтадсолаҳо сап-сафед гашт. Модари ҷавон чандин сол боз ҳам мард, ҳам зани хонадон буд...

Инак, гуфтаи Салима омад. Сари Мансур ба деволи лаҳад расид. На, дурӯғ шуд. Сари ў ба деволи лаҳад нарасидааст. Балки ў маҷбур шуд. Ўро, ки зани

«нағз» дида аз пасаш рафтааш мисли саги пир аз хона бароварда ронд, чанд муддат садақа талабид. Дид, ки бо ин роҳ рӯзе дар кӯча мурда монданаш мумкин. Ҷон ширин-дия. Ба болои ин замона дигар шуд. Зиндагии одамон душвор гардид. Садақаталаб ба назари онҳо холо бало барин менамояд. Аз ин ҷиҳат ҳамин, ки одамони дар кӯчаю паскӯча садақаталабро диданд;

— Ин қадар гадо бисёр шудааст. Ҳозир аҳволи зиндагӣ маълум. Ба сӯм худамон зор,— гуён на ҳама садақа мекунад ва гадоёнро наҳ мезананд...

— Субҳ дамид. Биё дарро кушоям. Ҳамин қадар азоб барои ӯ бас будагист. Писаронам ҳам чӣ мегӯянд. Баръакс, онҳо хурсанд мешаванд, ки падарашон ба пой худаш даромада омад. Ганда бошад ҳам шавҳари ману падари онҳо-ку?

Салима бо ин ният аз ҷояш хеста калидро аз ҷои чанд соат пеш гузоштааш гирифта сӯи дарвоза рафт...



ЗАНИ АСКАР

(Қисса)

Эй деҳаи баландкӯху хушманзар. Бунафшаи накӯ-номи ман. Биё, қиссаро ёд орем. Бунафшаи аламдида ва шодиҳои галаба чашидаи ман! Имдодам кун, ки сахв нашавад. Ту, ки ҳама ин воқеаро дидаю шунавида ва ба дӯши худ бардоштаӣ, онро аз ман хубтар медонӣ. Воқеан, вай ба хаёлам, ҳамин тавр оғоз ёфта буд...

— Заррина!

— Лаббай, модарчон.

— Ту, духтарам, мабодо аз ман натарсӣ?

— Аз шумо? Чӣҳо мегӯед? Қадом фарзанд аз модари худ тарсидааст?

— Як ба хаёл рафтам-да, бачем. Сабил монад ин беморӣ...

Зебо-хола чанд моҳ аст, ки сар ба бистар мондааст ва ба дил меандешад, ки аз беморӣ хестанаш гумон аст. Вагарна ин субҳ ба духтари яккаву ягонааш чунин савол намедод. Сонӣ дилаш об ҳуст, оби хунук.

— Оби хунук дилатонро мекобад, модарчон, - хоҳиши ўро рад кард Зарина, -чанд рӯз боз таом нахӯрдаед? Чои гарм монам, мағзу нон қатӣ хӯред, дармон мешавад.

Модар хоҳиши аввалро такрор кард. Духтараш об овард. Қулте нӯшиду магар каме рӯҳ гирифт, ки илова кард: акнун ман нағз бачаякам, дилам каме равшан шуд.

Инро гуфта гӯё андаке роҳат карда бошад, номаълум чашм пӯшид. Зарина хотирчамъ шуда, ба саришта кардани хона пардохт. Зебо-хола баъди соате чашм кушод ва бо нигоҳи хира ба шифти хона, болору вассаҳо, дари яктабақаи даромад нигоҳ кардан гирифт. Лабонаш парида суханҳои берабт мегуфтанд: «ана омад, ҳозир чонамро мегирад, дафъ шаве, азроил ба чонам раҳм кун, духтаракам танҳо намонад». Зарина аз рафтори модар хайрон мешуд. Намефаҳмид, ки вай чӣ мегӯяд, бо кӣ гапзанон мекунад. Зебо-хола баъди сонияе чанд гӯё андаке нағз шуд. Ў дастони нарму мулоими духтарашро, ки ба сараш гузошта буд, дошта ба худ

наздиктар овард. Заррина дарҳол рӯ ба рӯи модар монда бӯсид: «шукр, анча беҳтар шудед»-гуфт. Ба ҷои ҷавоб аз ҷашмони пиразан ашк рехт. Вай ба бемадориаш нигоҳ накарда, ҳаракат намуд нимҳез шавад, натавонист ва боз бо овози паст нидо кард:

— Заррина!

— Лаббай, модарҷон!

— Духтарам, -боз такрор кард модар, -ха, ту аз гапҳои ман натарс. Модарам хайрбод мекунад гуфта худатро гум накун. Ту акнун калон шудай, ҳама гапро мефаҳмӣ. Одаму нафас мегӯянд. Аз дасти марг халосӣ набудааст, бачекам.

— Ин тавр нагӯед, модарҷон. Ҳоло шумо ба сад медароед. Маро танҳо партофта кучо меравед?

— Не, намомонам, намомонам!!!

Зебо-хола муддате ба ҷашмони духтараш нигоҳ карда охи пурдарде аз сина кашид ва акнун бо оҳанги ҷиддӣ гуфт:

— Ту ин қадар ғусса махӯр, духтарам. Ба гапҳои ман бодикқат гӯш дех. Медонӣ, духтарам, туро ман ба Қобилҷон дар вақташ гахворабахш карда, нон шикастагӣ. Ҷуро медонӣ-а, писари тағои худат. Ҷунон ки мегӯянд, азони худ хор шуда, ба дида нахалидааст. Баъди сарам ба гапи дӯсту душман даромада арвоҳи маро нотинҷ накун. Гапа мефаҳмӣ?

Дили Заррина аз гапҳои модар якбора аз ғусса лабрес шуд. Вай фик-фик гирифт. Фаҳмид, ки модар васият мекунад.

Зебо-хола дастони худро дароз карда зери болишт ишора намуд. Заррина ба ишораи модар сарфаҳм рафт ва аз он ҷо латтапечеро берун овард.

— Ин камакак пул, - фаҳмонд модар бо овози ларзон, -эҳтиёт кун, даркор мешавад. Акнун хез, рафта Шарафбону оҷаатро гуфта биё.

Заррина «хуб» гӯён аз ҷой хесту пешгаҳи хона рафта сарпӯши сандуқи ҷӯбини дар таҳмон истодаро кушода, латтапечеро баҷо кард ва роҳи хонаи ҳам-созанро пеш гирифт.

— Тинҷӣ.. модарат читу?

— Шуморо пурсида истодаанд.

— Маро!? — Шарафбонуи ҳаётдида чизеро пай бурдагӣ барин саросема шуд.

— Ту рав, чони оча, ман ҳозир меоям.

Заррина баргашта модарро хобида дид. Ба дилаш ваҳм чо шуд. Кафи дасти худро ба пешонаи модар гузошта, як-ду бор оҳиста-оҳиста «модарҷон», «модарҷон» гӯён овоз баровард. Ҳам шуда рӯй ба рӯй монд. Ё худоё, маро шармандаю даҳонамро талх нақун. Ҳамин қадар азобам бас набуд, ки боз танҳо мегузорӣ. Заррина мисли шахси хунукхӯрда меларзид, намедонист чӣ кор кунад. Дасту по хӯрда монд.

— Модарҷон!!! — Якбора бо тамоми овозаш дод гуфт ӯ, — рӯзама сиёҳ кардед, модарҷон! Ғами мани танҳоя нахӯрдед, модарҷон! Бепадар будам, тамоман сағир шудам, модарҷон!

Доду ғиғони Заррина ҳамсояҳои дуру наздикро ба ҳавлии Зебо-хола овард. Одил-тағои рӯи гарми хоҳарашро надида ҳам бо дарду алам месӯхт. Вай бо тамоми овозаш апачон, нишони модарам, апачон, гӯён мегирист.

Одамон рӯйканию мӯйкании Зарринаро дида, баробари ӯ ашк мерехтанд. «Худо раҳмат кунад, аҷаб одам буд-дия, раҳматӣ» гуфта афсӯс меҳӯрданд. Дар ин лаҳза занҳои деҳа пушту паноҳи Заррина буданд. Вайро дилдорӣ медоданд. «Дами аз даст рафта дигар намеояд. Дар ин дунё на шоҳ мемонад, на гадо. Аз бобою бобокалонамон мондагӣ мерос. Одам ҳазор сол гардад ҳам, мемирад», -мегуфтанд.

Деҳа Зебо-холаро бо иззату иқром гӯру чӯб кард. Ҳамин тавр, дар хонаи Зебо-холаи раҳматӣ фақат Одил-тағо, писараш Қобилҷон ва чор-панҷ нафар занҳои дигар монданду бас.

Ду-се рӯз нагузашта онҳо ҳам рафтанд. Одил-тағо ҳар гоҳ, ки ба ҳавлии хоҳараш ояд, Зарринаро насихатҳо мекард: «мурдани падару модар дар назди фарзанд мерос. Шукр кун, ки ту будию модаратро сару бар шудӣ ва имрӯз чароғи хонаашро дар гиронда нишастай. Агар падару модар доғи фарзанд бинад,

инаш дарди бедармон аст. Акнун зиқ шуда, худро обу адо кардан фоида надорад. Фардо ту ҳам бемор шавӣ, баъд кӣ ба ҳолат нигоҳ мекунад? Ғаму андӯҳ одамро тез аз по меғалтонад».

Одил-тағо дили чиянашро пур мекард, ки то ӯ ҳаст, ба пояш хоре намеҳалад. Ӯ ин суханҳоро ба Заррина гуфтаву ӯро дилбардорӣ карда, дар айни ҳол ба худ меандешид: «Заррина калонакак шуда мондааст. Дӯст ҳаст, душман ҳаст. Махсусан шабона танҳо хоб кардани ӯ хавфнок аст. Ҳамин, ки чилу иди хоҳарам гузашт, дар зиндагиам сари Қобилҷонро дуто карда, баъд бо хотири чамъ пойҳоямро дароз мекунам...»

Одил –тағо ба нияти некаш расид. Бо чашмонаш тӯи писарашро дид, вале роҳати ӯро надида, дере нагузашта аз олам чашм пӯшид.



Модари пурбардорам Бунафша. Зиндагӣ аҷоиб будааст. Пастию баландиҳои вай танҳо ба ту маълум.

Раҳмат, ки ба ҳамааш сабру тоқат мекунию бо чашми умед ба фардо менигарӣ. Ёд дорӣ. Баъди чанд муддати ҳаёти ширин дидан Зарринаю Қобилҷон як умр аз ҳам ҷудо шуданд.

— Ёд дорам, фарзанди азиз, ёд дорам. Магар ин хел рӯзҳо аз хотири ман мебарояд. Ҳаргиз. Арӯсу домодии Зарринаю Қобилҷон як сол зиёдтар давом кард. Худо дар ин муддат ба хонааш файз бахшид. Гарму доғ фарзанддор шуданд. Заррина писарча таваллуд кард. Номашро ба хотири падар Додочон монданд. Вале тифл «додогӯяк» нашуда Қобилҷонро ба аскарӣ, ба чанг гирифтанд.

— Сонӣ чӣ, модари зорам Бунафша.

— Баъд... баъд боз чанг тамои шуд. Бисёриҳо баргаштанд. Аммо аз Қобилҷон дарак набуд. Зарринаи дирӯза бошад, имрӯз «холаю оча» шудааст. Вай яке аз занҳои барӯманди моён аст. Додочони рӯи падарро сер надида имрӯз падар гаштааст. Вай соҳиби нӯҳ нафар фарзанд. Ба қавле хонаи Заррина-апа пури набера.

Шукр дорад. Лекин як кунчи дилаш, аниқтараш як гӯшаи ҳавлиаш то ӯ зинда, холист.

Заррина-апа магар суханҳои неки ҳамсараш, насихатҳои ӯро ба Додочони чор-панҷ моҳа, воқеаҳои мудҳиши он солҳоро аз хотир мебарорад.

— Ҳаргиз не. Инак, имрӯз ҳам Заррина ба ҳучрааш даромада, ба расми дар девор мисли зиндаҳо овехта шудаи Қобилҷон, ки Додочон чанд сол пеш калон карда гиронда буд, чашмаш афтод. Чашмаш афтоду ҳаёлан боз парвози он солҳо кард...

...Қобилҷонро дар моҳи декабр ба аскарӣ гирифтанд. Заррина кӯдакашро бардошта аз қафои шавҳараш то шаҳр рафт.

— Заррина, ба ин чойҳо омадани ту фоида надорад. Беҳтараш ба хона баргард. Додочонро эҳтиёт кун. Ана-мана нагуфта дидӣ, ки калонакаку дастёр шуда менад. Гард, баргашта рав!

Заррина ин суханҳоро гӯё ки намешунавид.

Не, дурусттараш мешунавиду эътиборе намедод. Дар он лаҳза ба ӯ на хунуки таъсир мекард ва на суханҳои пандомези шавҳар. Ӯ Додочонро саҳт ба оғӯш кашида, аз рӯи хунук хӯрдаи баррааш мебӯсид. Донаҳои калон-калони ашки модар ба рӯи Додочон афтода, ӯро як қад мепарронд. Қатраҳои ашки Заррина гӯё Додочонро хушёр мекунонд. Бале, хамин тавр: «бедор шав, чашматро кушо, падаратро хайрбод гӯй».

...Ҳа, деҳаи азизам, Бунафша. Ту ҳам он рӯзи хайрбодро нағз ёд дорӣ, ёд. Чавонҳо аз кӯчаҳои морпечат гузашта мерафтанд. Онҳоро боғҳои зебо, токзорҳои беканорат гусел мекарданд. Дарахтони урёни қад-қадиро ҳа ба шоҳу панҷаҳои худ барфи дирӯз боридаро нигоҳ дошта сарҳам меистоданд. Онҳо ба боди сарди вазида истода хишир-хишир садо бароварда, гӯё ба забон омада пичиррос мезаданд:

Хайр, эй Қобилҷон, хайр, эй чавонон! Сафаратон бе хатар бод. Ҳар яки шумо дар майдон мисли Рустами дoston баору номус бошед. Барои шаъну шарафи авлодон, ҳифзи хонадону Бунафша барин модарон

чангед. Шараф ва номуси занону модаронатон ба шумо вобаста аст. Бахту хандаи кӯдакони бегуноҳ ҳам. Роҳи сафед, Қобилҷон. Роҳи сафед, фарзандони сарбаланди Бунафша.

Заррина писарчаашро ба дасти падар дод. Қобилҷон аз рӯи Додочон бӯсае зад:

— О-хо! Туф-туф чашм нарасад. Каппа-калон шудааст-ку? Қобилҷон ҳарчанд борҳо Додочони кӯдак-ро дида бошад ҳам, ин дафъа ба назараш дигар хел менамуд. Дар симои вай марди хонадонро медид. Аз ин чихат:

— Канӣ, канӣ модарҷон гӯй-о, бале. Илтимос чӯра! Аз гапи модарат набаро, дастёр шав, хуб-мӣ?

Додочон гӯё чизеро фаҳмида бошад, якбора «вағ-вағ»гирия бардошт. Инро дида Қобилҷон ҳам худаашро дошта натавонист. Ва барои он ки ашки чашмони ӯро завҷааш пай набарад, оби дидаашро бо парпечи писарчааш пок кард.

Деҳаи азизам, модари ҷон Бунафша, ту шоҳиди зиндаи он рӯзҳой. Ту таърихӣ. Дили васеъ дорӣ ту. Ба ҳамааш тоқат мекунӣ. Сухани некро ҳам мешунавию каломи бадро ҳам. Бо шодию ғами фарзандонат шарикӣ. Пас он лаҳзаҳоро ёд дорӣ?

— Фаромӯш нахоҳам кард.

— Раҳмат ба ту, Бунафша. Охир, ту барои Заррина баъди сари Зебо-хола модар будӣ. Имрӯз ҳам ятимон дар оғӯши ту ба камол мерасанду ҳам кабирон. Фарқ танҳо дар як чиз. Яке дилшикаста, яъсу маъюс, дигаре парвои фалак надорад. Болу параш расо.

Қобилҷон гарчӣ падар шудааст, дилшикаста. Ӯ ҳам мисли Заррина ғайр аз ту дигар кӣ дорад? Аз ин ҷо бо Додочони чор-панҷ моҳа мисли калонсолон дарди дил мегӯяд. Кош, модари ҷон Бунафша, кош Додочон чизе, бале ақаллан ягон ҳарфи сухани падарро мефаҳмид. Афсӯс... Шояд дертар модараш Заррина ба ӯ саргузашти ин рӯзҳоро чанд бор ҳикоя карда дода бошад, вале он рӯз... Не, не, дигар ҳочати баён нест.

Соати интизорӣ дар пункти даъваткунӣ он қадар тӯл накашид. Цавонҳоро як-як ном гирифта ба болои аробаҳои кӯҳна бароварданд. Қобилҷон охирон маротиба ба Заррина видеоъ кард. Аз ду оринчи завҷааш дошта «интизор шав, худатро, Додочонро эҳтиёт кун. Додочон бепадариашро ҳис накунад» - гуфт. Баъди шунавидани ин суҳанҳо Заррина бо тамоми овозаш дод гуфт. Додочон ҳамон гирия мекард. Вақте ки чархакҳои ароба ба гардиш даромаданд, издиҳом баробар доду фиғон сар кард...

Заррина он рӯз ба хона чӣ хел омад, ҳудаш ҳам намедонад. Мондашавиашро баъди ба ҳавлӣ даромадан, сонӣ ҳис кард. Пойҳояш даруни кафш аз хунукӣ супсурх карахт шуда буданд. Дастони Додочони парпечро маҳкам доштааш дарақ-дарақ меларзид. Дарди ҷудоии рӯзҳои аввал он қадар маълум набуд. Ба назараш чунин менамуд, ки Қобилҷон пагоҳ-фардо аз ҷанг баргашта меомада бошад.

Рӯзҳо мегузаштанд. Рафта-рафта Заррина ҳисси ҷудоиро зиёдтар дарк мекард. Дар хона нишаста наметавонист. Дилаш бухс мекард. Касе гӯё ўро аз хона меронд. Заррина кӯдакашро ба даст гирифта берун, таги дар мебаромад. Роҳи ҳар раҳгузарро мепойд..

Не, деҳаи азизам, Бунафша, ман андаке сахв кардам. Заррина роҳи ҳар раҳгузарро не, балки шахсеро мепойд, ки бори аввал чашм кушода дидааст. Ў мехост фаҳмад, ки Турдӣ-бобои қосид аз шавҳараш чӣ хушхабар оварда бошад. Соатҳои дароз интизорӣ кашида, ноумедона ба хонааш бармегашт. Ҳамин, ки шарфаи по шуд, ё касе бо каси дигар дар кӯча баланд-баланд гап зад, давида омада аз роғи дар нигоҳ мекард. Дар як рӯз ин ҳодиса на як бору ду бор такрор меёфт. Ба ин ҳама тоқат накарда, як сари қадам ба хонаи Турдӣ-бобо рафта фаҳмида меомад, вале бобо:

— Не, духтарам, ҳоло ҳеҷ гап не. Асло хавотир нашав, духтарам, иншооллоҳ ба пой Қобилҷони мо хор намезанад. Агар ягон хушхабар омада монад, ман онро аз ҳама пеш ба ту бурда мерасонам, -мегуфт.



Зимистон кӯтоҳ омад. Вай ҳамагӣ дуним моҳ давом кард. Лекин зимистони кӯтоҳи туф куну ях кун буд. Ҳар рӯзи он барои Заррина мисли сол мегузашт. Дар як рӯзи кӯтоҳи зимистон чанд бор ба оташдон алови таппӣ карда, ба сандалӣ мегирифт. Эзорчаҳои Додочонро ки аз хунукӣ тез-тез тар мекард, шуста лаби пояи сандалӣ мегузошт, барфи рӯи ҳавлиро бел мекард, мерӯфт. Аз сойчаи деҳашон, ки қариб сесад метр дурӣ дошту дар фасли сармо ях мебастан, рафта ба санги калон гурс-гурс зада, шикаста, сӯрохии сатилдаро карда, оби дар дарунаш яхпораҳо дошта, ки пиёлаи чои наботдорро мемонд, гирифта меовард. Чой мемонд, барои ду кас дами гарм мепухт. Аммо ҳеч не ки рӯз бегоҳ шавад.

Дар охири моҳи март якбора борони гарм борид. Вай дар як шабонарӯз ҳамаи барфҳоро «хӯрда», чомаи заминро аз танаши кашаида гирифт. Танҳо каму беш дар сояҷойҳо ях ва дар пастхамиҳо барфҳои шамол чамъ карда монда буданду халос. Ёнаҳо, сари вотҳо кабуд шуданд. Ба бачаҳои деҳа худо дод. Онҳо ҳамин, ки ҳаво андаке мулоим шуд, роҳи саҳроро пеш мегиранд. Чилакбозӣ, зу-зу гӯяк мекарданд. Бозиҳои давраи бачагӣ лаззати дигар дорад. Аз ёнаҳои тоқзор «туфлак-туфлак» гӯён гулҳои нахустини баҳор-тағорашиканак, бойчечак меёфтанд. Онҳоро ба дари ҳар хонадон тӯхфа бурда, мужда аз омадани арӯси сол расонида, сурудхонон чизе талаб мекарданд. Ҳар кас аз рӯи бозёфти бечорагиаш ба бачаҳо як гард орд, як бурда нон, каме чӯбдона ҳадя мекард. Навбат ҳамин, ки ба ҳавлии Заррина расид, бачаҳо дар охири сурудашон «Қобилчон-ако то баҳори оянда сиҳат-саломат биёянд. Додочонро тӯй кунанд, тӯй хурем. Вай ҳам мо барин калон шавад, бойчечакгӯяк шавад» мегуфтанд. Аз шодӣ сари баъзеи онҳоро сила карда, «аз забонакатон гардам» гӯён ба онҳо ду каф орд меод.

Ёд дорӣ, деҳаи азизам. Бунафша! Пештар ту чӣ файзу шукӯҳе дошти? Кӯчаҳоят ҳамеша серодам, хушҳол буд. Имрӯз чӣ? Ту ба тамом хуввас карда мондӣ. Дар

кӯчаю сахроҳоят танҳо пирон, духтарони болиг, занҳои бева мондаанд. Аз ҷумла Заррина.

— Заррина, духтарам, -гуфт рӯзе бригадири колхоз Бону – апа ба ҳавлии ӯ омада, —дар хона зиқ шуда ништастан фоида надорад. Як сар бало сар гуфтаанд. Ба ту ҳам хӯрданию пӯшидани даркор. Ба колхоз баромада кор кунӣ, зарар намебинӣ. Ба рӯзи меҳнатат ҳақ мегири, ҳар бегоҳ як банд алаф ё ҳезум гирифта мебиёри. Заҳри одамро одам мебардорад. Кам бошад ҳам рӯзона ба кор овора шуда ғами Қобилҷонро фаромӯш мекуни. Сонӣ як гапи дигар ҳамин, ки ман ба Оиша-холаат гапзанон карда розигишонро гирифтаам. Он касро, духтарам, худат нағз медонӣ. Бечора дар як ҳавлии калон як худашон, танҳо зиндагӣ мекунад. Салимҷони он кас ҳам ба монанди Қобилҷон ба аскарӣ рафтагӣ. Дар ин солу замона, духтарам, аз танҳо ҳамроҳ доштан бехтар. Дӯст ҳаст, душман ҳаст. Ту арӯси нав. Ба поят ягон насақро пайвастанашон мумкин. Ёри танҳо худо мегӯянд, ҳамааш гап. Баъде, ки номат бад шуд, афсӯс фоида надорад... Барои ҳамин, духтарам, агар розӣ бошӣ, ҳардуютон якҷоя дар ҳамин ҳавлии ту зиндагӣ мекунетон. Оиша-хола Додочонро ниғаҳбонӣ кунад, дасти ту холӣ мешавад. Ҳам кори худатро саришта мекуни, ҳам ба кори колхоз мебарой.

— Раҳмат, Бону –апа, барои дилсӯзӣ. Шумо, ки ҳама чизро мефаҳмед, ғами беваю бечораро меҳӯред. Ин хел насихат мекунед. Кани ҳамин тавр шавад-ку ман ҷон-ҷон мегӯям. Бинед, апа, дирӯз номи бечора Офтобҷонро бад карданд. Касе шабона ба хонааш даромадааст мегӯянд. Ба ҳар ҳол эҳтиёт-ними ҳаёт. Баъди ҳамин гапу калочаҳо, бовар кунед, шабона ягон дам мижа таҳ намекунам. Дилам ваҳм мекунад. Ҷароғро накушта то рӯз пастакак карда мемонам...

— Бовар мекунам, мурам, бовар мекунам...

Заррина ҳамроҳи доимӣ пайдо кард. Ӯ Оиша-холаро модар меномиду хола ӯро духтари худ. Зиндагии якҷоя онҳоро наздиктар менамуд. Меҳр дар чашмидия. Додочон бошад, ягона шахсе буд, ки ғаму андӯҳи ин ду занро сабук мекард. Вай аз даст ба даст мегашт.

Намегузоштан, ки пояш гард гирад. Забони ширини кӯдаки навакак ба гап даромада ду нафарро мафтун мекард.

Пагоҳии барвақт Турдӣ-бобои қосид дари ҳавлии Зарринаро кӯфт.

— Ман, ҳозир, -баробари шинохтани овози қосид Заррина берун баромад.

— Духтарам, шодиёна дех, хати Қобилҷону Салимҷонро овардам. Бобо даст-даст карда аз даруни халтаи латтагини сиёҳаш чанд мактубро берун овард. Сипас, бепарвоёна даст ба чебаки яктаҳи суфи сафеди аз чиркинӣ ё аз бисёр шуста пӯшидан бошад, ки рангаш гашта буд, бурда айнаки кӯҳна оинаҳояш зардча шударо гирифта, оҳиста ба чашмонаш монд. Аз ин рафтори бобо тоқати Заррина тоқ шуд. Вай хост ҳам шуда навиштаҳои рӯи мактубҳоро хонад.

— Не духтарам, ман худам. Ташвиш нақаш, ҳозир ёфта медиҳам, -ҳозир-гӯён қосид аз паси айнак чашмонашро танг карда, ҳичча карда-ҳичча карда ному суроғаи чандтояшро хонда якбора «мана ёфтам» гӯён ду мактубро ба Заррина дароз намуд.

— Раҳмат бобо дароед, як пиёла чой хӯред, баъд меравед.

— Ягон вақт, ишоолоҳ, мехӯрем. Қобилҷон сихат-саломат биёяд бо оши палав зиёфат мекуни, албатта.

— Аз нияти некатон гардам.

Заррина баъди рафтани бобо дарро оҳиста пӯшида ба рӯи хати Қобилҷон бори дигар нигарист, ба сари синааш зер карда бӯсид.

— Модарҷон, хати Салимҷон акою...

— Канӣ, духтарам, худоё модарат доғатро набинад.

Оиша-хола баробари шунавидани муждаи нек гӯё болу пар баровард. Ӯ мактуби писари азизашро чанд бор гаштаю баргашта бӯсида баъд сӯи Заррина дароз кард:

— Хон, тезтар хон, духтарам. Канӣ Салимҷони ман чиҳо гуфтааст.

«Модари ба чон баробарам-навишта шуда буд баъди салому алейк ва аҳволпурсӣ-мо нағз, сиҳат саломат. Барои ҳар ваҷаб хоки Ватан мубориза давом дорад. Фашисти лаин чонсаҳт будааст. Хайр, ҳеч боке нест. Рӯзе мешавад, ки чонаш ҳам мебарояд. Модарҷон, ман хати навиштаи шуморо гирифтаам. Мактуб бо дасти кадом оқила навишта шудааст. Аз он бисёр чизҳоро фаҳмида гирифтаам. Дар Тоҷикистони азизам баҳор ҳукмфармой мекардааст, аммо дар ин ҷо ҳоло ҳаво хунук. Аз ҳама муҳимаш фаҳмидам, ки ба шумо ҳамроҳ пайдо шудааст. Акнун хотирам ҷамъ. Хайр, модарҷон, ҳамеша саломат бошед. Фарзанди ба дилу дида баробаратон Салимҷон».

— Шукр, сад шукр, ки писарам сиҳат саломат будааст. Илоҳи дар кучо бошад, умраша дароз кунад, чашми душмана кӯр кунад. Ҳа, духтарам, гӯр хотирам шавад, напурсидам, хати ту ҳам расидааст-мӣ? Қобилҷон чиҳо навиштааст?

— Хондам, модарҷон, хондам. Нағз будиянд, ба шумо саломи бисёр гуфта фиристоданд.



Дехаи азизам, Бунафша! Мегӯянд, ки аз як палак чанд хел харбуза мерӯяд, рост будааст. Фарзандони ту ҳам як хел набудаанд. Аз ин суханони ман наранҷ, агар саҳве карда бошам, бубахш. Ман раиси онвақтаи колхоз Мирсодиқ Бойҷонов, посбони идораи вай Ҳодӣ пучуқро дар назар дорам.

— Бале, хамин хел фарзандон доштӣ. Ҳарду ҳам дар синну сол баробар. Фарқ фақат дар хамин буд: яке ишкам тағораю дигаре ҷӯби хушк. Яке мӯйлаб, риши калта дорад, дигаре кӯса. Яке кулчарӯи бинидароз, дигаре бузрӯи биннипучук. Яке оқи падари мансабрасида, дигаре лагандбардори косалес. Табиати санъаткор онҳоро аз ҳама тараф муқобили ҳамдигар офаридааст. Танҳо нияту рафторашон ба ҳам маъқул, нияти ифлоси онҳо чанд нафар занҳоро бадном кард. Яке худро кушт. Навбат ба Заррина расида буд. Биё,

деҳаи азизам, беҳтараш ин воқеаро аз аввалаш ёд оварем.

Синни сардори бригада Бону-апа аз шаст гузашта, пойҳояш аз роҳгардии бисёр вараму андаке мелангидагӣ ва худааш хаставу бемадор шуда буд. Ў ҳар гоҳ, ки ба идораи правленияи колхоз ояд, албатта, бо раис Бойчонов арбада мекард.

— Дигар мадорам намондааст. Монда шудам, мефаҳмӣ раис, монда. Як занак кор кунад, ҳамин қадар кор мекардагист-дия. Ба ман ин вазифаро мӯхру васиқа карда додагӣ не-ку? Ҷавонҳо ҳастанд. Бигузур, онҳо кор кунанд.

— Сабр кун, Бону, -раис гарчанде даҳ сол аз бригадир хурд бошад ҳам, ба вай «ту» гуфта мурочиат мекард. -Мо аввало ягон касро ёбем. Замонаро худат медонӣ. Бо ин чорта маҷрӯҳу бевазанҳои ҳавоӣ чӣ кор карда мешавад?

Қаҳри Бону –апа дурусттар омад. Ў сӯи раис саҳт шӯрид «Бо ин чорта маҷрӯҳу бевазанҳои ҳавоӣ чӣ кор карда мешавад, мегӯяд? Ў ноодаме! Бевазанҳо акнун ҳавоӣ шудаанд-дия?! Кӯрнамакӣ ҳам ба ҳисобаш. Магар ҳамин «ҳавоӣҳо» аробаи хоҷагиро нақаша истодаанд? Шукр кун, ки онҳо кор мекунанду ту дар аспӣ тавила тоқӣ сари қош монда мегардӣ. Ба ҳар ҳол худат эҳтиёт бош. Ҳа, боз мабодо зани худат ҳавоӣ нашавад», -гуфту дарро ба шаст пӯшида баромада рафт. Раис бошад, хост ба воситаи Ҳодӣ-пучук, ки тез сӯи идора меомад, Бону-апаро аз роҳаш гардонаду адабашро диҳад. Вале инро ба худ муносиб надонист.

— Ҳа, рафиқ Бойчонов, тинҷӣ-мӣ, таъбатон хираю ҳавосатон парешон? Ин қадар суп-сурх шуда рафтед. Ё саломатиатон мазаш не? — пурсид Ҳодӣ пучук баъди ба идора даромада бо раис салому алейк кардан.

— Аз даҳонат шамол барад, Ҳодибой. Ҳа, боз касалии маро орзу карда истодаӣ ё дар ҷоям раис шуданий?

— Не-я, раисҷон, худо нигоҳ дорад. Мо кучою раисӣ кучо! Ба худатон насиб кунаду аз сояи давлататон моро дур нақунед, шуд. Бинам, ки таъбатон саҳт хира, пурсидам-дия. Аробакаш тавба кардааст.

— Боз чанчоли Бону. Дигар бригадирӣ намекунам мегӯяд.

— Хайр, накунад не-дия. Нон бошад нонхӯр сад-то. Ба ҳамин ҳам диққат шудед. Шикамаш сер шуд-дия. Аслан, хафа нашавед-ку, айби шумо ҳам калон, раис. Аввалҳо таъриф карда, таъриф карда, фӯкашро ба осмони ҳафтум баровардед.

— Таъриф кунӣ кор мекунад-дия, содда. Лӯлия хараша об деху пулаша гир.

— Э, раисчон, занака худаш чӣ ки, кораш бошад. Худо ба шумо қувват диҳад. Маслиҳату кордонии шумо набошад, бо умеди онҳо...

— Мо худамоя таъриф намекунем-дия, Ҳодибой. Хайрият, ту барин ҳақгӯйҳо ҳастанд.

— Ҳа, дар воқеъ, медонед чӣ, раис. Ман ҳам бо ҳамин мақсад наздатон даромадам. Аз рӯзе, ки масъалаи чанчоли Бонуя гуфтед, одам мекобам. Дирӯз ба ҷои ин кӯрнамак ман як одами дигарро ёфтам. Агар хоҳед...

— Чаро нахоҳам? Ман аз афту башараи ин лаънатӣ кайҳо безор шудагӣ. Лекин аз одам наёфтана мачбур гирифта гаштем.

— Раис, агар ман ёфтагиро, хоҳ бо зорӣ, хоҳ бо зӯрӣ сардори бригада таъин кунед, донед, ки давр-даври шумо мешавад. Ҳам кор пеш мераваду ҳам...

— Ҳам чӣ?

— Э, раисчон, он тарафашро худатон мефаҳмед-ку?

— Гапат аниқ бошад, канӣ гӯй чӣ, фаҳмида тезтар аз ин пирсаги лаънатӣ халос шавам.

— Зани Қобилчон, раис.

— Заррина?!

— Ҳа, худи худаш, раисчон.

— Э, ман ба ту қоил, Ҳодибой!

— Беҳуда нону намакатонро хӯрда гаштем чӣ, Раисбобо? Мушкилатонро, дӯст шуда, дар ҳамин рӯзҳо осон накунем..

— Дуруст-куя, Ҳодибой, рафту розӣ нашавад чӣ?

— Шумо раиси колхоз, падари халқ. Як кори падарона карда худи пагоҳ ба хонааш равед. Ба ҳавлии

вай Оиша- хола ҳаст-ку, модари Салимҷон, ана ҳамон кӯчида омадагӣ. Аввало хуб аҳволпурсӣ кунед. Аз Қобилҷону Салимҷон хату хабар буданашро фаҳмед. Ойишахоларо таъриф намуда «хуб кардед, ки ба ин ҷо кӯчида омадед, гӯед. Баъд мақсадро баён кунед. Худатон медонед, раисҷон, ки аз занҳо дида одами камақл нест. Бехуда нагуфтаанд, ки агар занака биниаш набошад, саргини харро.. Домани ӯро бо чормағзи пуч пур кардед, донед, ки кор пухт.

Раис «маслиҳат»-и Ҳоди пучуқро писанд дида, аз чояш хест. Назди ӯ омада офарин, ман қоил, ин хел маслиҳатро ҳатто падари кас намедиҳад гӯён тап-тап ба китфаш зад.

— Лекин Ҳодибой, ба фикрам, ба хонааш рафтан шарт набудагист. Ҳар кӣ ҳар хел фикр карданаш мумкин. Бехтараш худат рафта Оишаро ба идора ҷеғ зада биёри чӣ?

— Номӣ идораро шунавида талхакаф нашавад, ки ба бало монам.

— Ба мулоимӣ фаҳмонидан даркор. Раис як маслиҳат доранд гуфта. Агар хоҳад ҳамроҳи Заррина биёяд.

Ҳодӣ-пучуқ фаҳмид, ки баъди шунавидани таърифи Заррина раис дигар сабру тоқат надорад, «хуб раисбобо» гӯён баромада рафт...

Пагоҳии рӯзи дигар, баробари кӯфта шудани дарвоза Заррина бо андешаи он ки Турдӣ-бобои қосид шояд боз хат оварда бошад, бастанӣ рӯймоли сарашро ҳам фаромӯш карда, он сӯ шитофт. Ӯ табақи дарро кушода дар рӯ ба рӯяш посбони идораи колхоз Ҳодӣ-пучуқро дида, аввал андаке саросема шуд. Баъд худро ба даст гирифта:

— Биёед, амак, марҳамат, -гӯён ба канор истода ба ӯ роҳ дод. Ҳодӣ-пучуқ рӯи Зарринаро бори дигар дар танҳой дида қариб буд оби дахонаш равад. Вай аз қадду қомати ӯ чашм нақанда, вориди ҳавлӣ гашт. Оиша-хола «Заррина, вай кӣ будааст» гӯён Додочонро бардошта аз хона берун баромад.

— Ҳодибой, э, пой қадаматон нури дида, канӣ аз хона дароед.— Оиша-хола бо имое ба Заррина фармуд, ки кӯрпачаҳои хонаро ба тартиб орад.

— Мебахшед-дия, ҳоло хона рӯбучин кардагӣ не.

— Ҳеч гап не, ташвиш нақашед, ман... Ҳоди пучук боз як маротибаи дигар аз паси Заррина нигоҳ карда, сипас аз пешгаҳ, аз болои кӯрпачаи рангаш парида, ки назар ба дигар кӯрпачаҳо навтар ба шумор мерафт, гузашт. Гузашту то ба хона даромада омадани Оиша-хола:

— Бай-бай, аз гуфтагиам ҳам зиёд будааст-ку. Моли тоза ҳама вақт тоза-дия. Шавҳар карда, кӯдакдор шуда бошад ҳам, духтар барин. Тоza кушода шуда рафтааст, гул шаву раве, -гӯён аз дил гузаронд.

Оиша-хола дастурхон паҳн карда, ба рӯи он ба лаълӣ нони обаш андаке гурехтагӣ, камакак мавизи кӯҳна гирифта, худ аз пойгаҳ нишаст. Хола нонро пора карда истода, сӯи даҳлез:

— Заррина, чой чӯшид-мӣ, дам карда биё, -гуфт.

— Ҳочат не, Оиша-хола, чой бошад боз ягон вақти дигар мехӯрем.

— Раисамон, Мирсодиқчон, чудо ҳам одами сағиру кабир, бечора параст-дия. Фиристоданд, ки аҳволашонро хабар гирифта биё. Барои ҳамин як сари қадам шумоёнро бинам гуфта омадам. Баъд... Ҳодӣ-пучук хост, ки мақсадашро якбора, бе шаф-шаф гӯяду монад. Вале чойники чой дар даст хона даромада омадани Зарринаро дида, худдорӣ намуд. Заррина чойникро назди Оиша-хола гузошта худаш Додочонро бардошта берун рафт.

— Баъд боз табин карданд, ки –суханаширо давом дод Ҳодӣ пучук, -шумо ҳамроҳи Заррина як сари қадам ба идора равед будааст.

— Ҳа, тинчи-мӣ? — пурсид Оиша-хола.

— Намедонам, ягон маслиҳат доштагӣ барин.

— Маслиҳат!? Бо кӣ маслиҳат мекарданд?

— Бо кӣ мешуд, бо шумо, бо Заррина –дия.

— Бо мо маслиҳат мекарданд!? Аҷоиб! Дар бораи чӣ бошад?!

— Ман надонам. Раис, гумон мекунед, ба мо дарди дилашонро мегӯянд. Ман як одами оддӣ бошам. Ҳамааш шуда қаровул. Рав, фалон корро кун гуфта фармон диҳанд, диде, ки сарамро гӯсфанд барин ҳам карда рафта истодам.

— Кори худатон маъқул. Ҳодибой. Калонҳо ба каллаи худашон кор кунанд, бехтар. Маслиҳати бисёр ҳам намешавад. Баъзе одамҳо ҳастанд, ки маслиҳат медиҳам гуфта ақли калонҳоя медузданд, онҳоро ба роҳи бад тела мекунанд.

— Мо ин хел не-куя, Оишахон, - Ҳодӣ –пучуқ мисли девори намкаш суп-сурх шуд, вале сипоҳиро аз даст надода лачоми гапро ба дигар тараф гардонд:

— Албатта равед-а, Оишахон. Наравед, феъли раис мебиёяд. Баъд дидед, ки боз мо дар бало мондагӣ: «Ту, муттаҳам, ба ҳаёлам, рафта аз аҳволашон хабар нагирифтӣ, чӣ даркор, чӣ не, гуфта напурсидӣ. Набошад онҳо меомаданд» гуфта ҷанг мекунанд.

Дар ин лаҳзаҳо рафтор, гапзании Ҳодӣ –пучуқ хостгорзанҳоеро мемонд, ки ба хонаи соҳибдухтар рафта то маслиҳатро пазондан сад росту дурӯғ мегӯянд.

Раис Оиша- холаю Зарринаро бисёр интизор нашуд. Онҳоро хуш қабул намуда, аҳволпурсӣ кард. Баъд ба ҷояш гузашта нишасту:

— Ҳоло якҷоя зиндагӣ мекунем гӯед? — пурсид ҷойро дам кашида истода.— Бисёр нағз, бисёр кори хуб кардед. Заррина ҳам боодоб барин менамояд.

— Фарзанди одами нек-дия, хурд сағир монда бошад ҳам, ақлаш аз баъзе калонсолон бехтар.

— Оишахон, мо ба як фикр омадем, намедонам шумо розӣ мешуда бошед ё не? Албатта, ҳоло ҳозир барои Заррина шумо ҳам падар, ҳам модар, барои мо ҳам духтарамон барин. Боварӣ ҳаст, ки вай аз гапи задаю ҳатти кашидаатон берун намебарояд.

— Вай чӣ хел фикр будааст? Худаш тинҷӣ-мӣ?

— Худатон медонед, Оишахон, ки мо ҳамеша бо нияти нек ба даргоҳи одамон медароём.

— Илоҳӣ ҳамин тавр шавад.

— Барои ҳамин, маслиҳат кардем, ки розигии шумо, худи Зарринаро гирифта, ӯро сардори бригад таъин кунем. Чавон, бораш вазнин не, камакак кор карда диҳад, ба фикрам бад нашавад даркор?

— Бригад гуфтед!? — Оиша-хола чанд сония хо-мӯш истода сипас:

— Кори бад не-куя. Лекин Заррина боз чавонӣ накунад. Дӯст ҳаст, душман ҳаст. Сонӣ, вай зани аскар. Барои ман амонат. Амонат нигоҳдориро худатон медонед, додарам. Ягон гапи зиёдатӣ шавад, фардо шавраш ояд, чӣ ҷавоб медихам.

— Ғайр аз шумо, Оишахон, дар деҳаамон ҳама зани аскар шудагӣ, -шӯҳӣ карданӣ шуд раис.

— Мо акнун ба кӣ даркор? Ду поям ба лаби гӯр расидааст. Номе неки чавонҳо бад нашавад мегӯям. Дар деҳа баъзе ҳаромҳо пайдо шудагӣ мегӯянд. Барои ҳамин.

— Ба ҳаромҳо кори шумо набошад. Як касро надоштаю надида номе деҳаро ин хел бад накунад. Барои воҳима одамро суд мекунанд, мефаҳмед, - сиёсат намуд раис.

— Боз худаш медонад. Оиша-хола сӯи Заррина нигоҳ карда:

— Худат ягон чиз гӯӣ, духтарам, -гуфт.

Заррина дар паҳлӯи хола нишаста, аз тасф лола гашта буд. Чашмони ҳамеша майли табассумашро аз рӯи Додочон намеканд.

— Гап ҳамин Заррина, -раис якбора ба сари мақсад омад, -мо дар правления маслиҳат кардем. Лозим донистем, ки туро сардори бригад таъин кунем. Худат медонӣ, ки дар ин солу замона кор фармудани одамҳо мушкил шуда монд. Бечора Бону-апа хуб хизмат кард. Одам, ки аз шаст гузашт, пир шуда мемондааст. Кадом рӯз ба идора омада бисёр илтимосу илтиҷо намуд. «Монда шудам, ба нағзӣ аз бригадирӣ нагиред, партофта меравам» гуфт. Фикр карда бинам дар ҳақиқат мушкил. Ту бошӣ, духтарам, ҳоло чавон. Албатта, ту кори деҳқониро накардӣ, азоб мекашам гуфта фикр мекунӣ. Аз ин тарафаш ғам нахур. Одам надонистагиашро мепур-

сад. Мулло ҳам пурсида-пурсида мулло шудагӣ. Ёриву маслиҳати мо даркор шуда монад, ба ҷону дил, дарег намедорем.

Заррина дасти Додочонро бозӣ доронда, бозӣ доронда фикр мекард, ки ба раис чӣ ҷавоб диҳад. Агар «ҳа» гӯяд замона нотинч. Агар «не» гӯяд, раис як одами калон, роҳбари деҳа, одамгарӣ, хурмат аз ин зиёд намешавад. Сонӣ ба фронт сару либос, хӯрок даркор. Дар фронт шавҳари азизаш мечангад.

— Ман ҳоло ҳеҷ чиз гуфта наметавонам. Фикр кунам, баъд ҷавобашро медиҳам.

Раис ба ин фикр розӣ шуд ва «майлаш духтарам, нағзакак фикр кун, маслиҳати Оишахонро гир» гӯён аз ҷой хест. Онҳоро то таги дар гусел намуд. Баъд гашта ба идорааш даромада аз хурсандӣ ду кафи дасташро ба ҳам зада молиш доду роҳравон «ба фикрам кор пухт. Дилаш кашол барин. Агар хоҳиш намедошт, пӯсткандаи гапро мегуфту мемонд. «Ҳодибой, қанд зан, заршиносиатро исбот кардӣ. Ман қоил». Бойҷонов дар ҳамин фикр буд, ки Ҳодӣ-пучук бе пӯшт-пӯшт даромад:

— Шер ё рӯбох, раисҷон? — Баъд чеҳраи кушодаи Бойҷоново ро дида:

— Маълум, маълум, кор пухтагӣ барин. Хайр, барори кори ҳар бандаи мӯминро диҳад, -даст бардошта дуо кард ӯ.

— Барори кори раисро гӯӣ, кам мешавӣ?

— Шумо ҳам, раисҷон, иншоолоҳ мусулмон, яъне бандаи мӯмин-ку? Барои ҳамин ман махсус шуморо номбар накардам, ки «девор муш дораду муш гӯш». Эҳтиёт чизи хуб-дия, раисҷон.

— Албатта, албатта. — Ҳодӣ-пучук пеш-пеш, раис аз қафо баромада ҳар яке аз паи кори худ шуданд.



Заррина он рӯз шабро чӣ тавр гузаронд, худаш ҳам намедонад. Фикрҳои гуногун майнаи ӯро азоб медоданд. «Чӣ бояд кард?» мепурсид аз худаш. Правленияи колхоз ба ӯ бовар кардааст. Дар ҳақиқат гапи раис дуруст. Сол-

соли чанг. Ба фронт мо бояд ёрдам расонем. Охир, чанг якумрӣ набудагист. Қобилҷон сиҳат саломат баргашта ояд, аз кори ман хурсанд мешудагист Ё... Кӣ медонад?! Дили мардҳоро дониста намешавад.

Пагоҳӣ Заррина аз хоб барвақт хест. Гӯё, ки ба ягон сафари дур тайёри мегида бошад, ҳавлиро тоза рӯфта, об зад. Чунон тоза, ки шир резад, лесида мешуд. Чой дам карда ба назди Оиша-хола оварда монд. Сари дастурхон ӯ ба модар мақсадашро гуфт.

— Бисёр фикри оқилона, бачем. Одамҳои қадим «ғарӣ номус, дуздӣ номус, бечорагӣ номус не» гуфтаанд. Баромада бамаънӣ шуда кор кунӣ, обрӯи худат. Бонучонро бин. Ҳамин қадар сол боз халқ катӣ кор мекунад. Ягон бор кас овози баландашро нашунавидааст. Гиру монаша мардҳо ҳавас мекунанд. То дар таги ор монда мурдана духтарам, таги қорба монда мурдан сад бор бехтар. Кори ту беҳуда намеравад. Қобилҷону Салимҷон дар аскарӣ. Ба онҳо мефиристонанд. Майлаш духтарам, рав, ба раис розигиатро гӯй...

.. Бригадаи Заррина андаке майдони тоқ, ғаллаи лалмӣ, каму беш сабзавот, юнучқа, пиёзи тухмӣ дошт. Дар он солҳо ин барои як бригада замини бисёр ба шумор мерафт. Дар тамоми қолхоз як чуфти гов буд. Одамон заминро бо каланд қанда, ҷаву гандум меқориданд. Мардум он солҳо мондашавиро намедонистанд. Рӯз бо қор гузарад, шаб бо ёди фарзанд, шавҳар, хешу табори дар фронт буда мегузашт.

Ҳаво якбора саҳт гарм, тоқпарварон серқор шуданд. Тоқро саросар аз таги хок қушодан, буридан, каланд қардан дарқор буд. Аз вақташ гузарад хок лесида, наваҳояшон сип-сиёҳ шуда, ҳосил талаф меёфт.

Вақт мегузашт. Заррина вазъияти тоқзорро дида, хун меҳӯрд. Чӣ бояд қард? Дуруст аст, ки «бригад нав, бечора ба ҷавонию вазнинии шароиташ нигоҳ нақарда, қори душворро ба ӯҳда гирифт» гӯён пиру барно ба саҳро мебаромаданд. Вале мағар бо ин қувваи мавҷуда ин қадар майдонро дар мӯҳлати кӯтоҳ- даҳ-понздаҳ рӯз,

аз даст баровардан мумкин аст? Солҳои пеш дигар буд. Баҳор мисли имсола гарм наомада буд.

Заррина пагоҳии барвақт роҳи участкаи Боғи Миёнаро пеш гирифт. Ӯ аз даруни тоқзори каб-кабуд ревоҷ бароварда гузашта сари хирманҷо рафт. Димоғаш сӯхтагӣ буд. Тоқ ҳосил ҷудо кардаасту аммо то ҳол наваҳояш набуридагӣ. Дар вақти каланд бошад, ними ҳосил рехтанаш мумкин. Назди кӣ равад, аз кӣ ёрдам пурсад? Ба ҳар ҳол бо раис маслиҳат кардан даркор. Аз вазъият ӯ бохабар. Аммо то бача гирия накунад, модараш шир намедихад-ку.

— Гапат дуруст, Заррина, - тоқро тез бурида, то нимаи аввали моҳи апрел аз каланд баровардан даркор. Инро худӣ мо ҳам медонем. Вале канӣ ҳамон қувва? Ҳа, канӣ. Худат фикр кун чӣ? Мо ҳамин хел қувва дорем ё не?

— Не, албатта.

— Офарин, худат шароитро панҷ панҷа барин доништа истодаӣ. Лекин, -раис овозашро паст карда, - барои ту шуда ягон илоҷ ёфта мумкин. Мо метавонем чор-панҷ рӯз аз бригадаҳои чоруму шашум ба ту ёрдамчӣ фиристонем. То картошкашинонӣ ҳоло вақт хаст.

— Барои ман бошад, лозим не, раис. Ман барои кори ҷамъият мегӯям.

— Мефаҳмам. Ӯббо, одам ин хел нашудааст-дия, Заррина. Мо баъзан байни худ бо шӯҳӣ гап мезанем. Даррав хафа шудан мегири?

Раис гап мезаду аз чӣ бошад, ки овозаш, аъзои баданаш меларзид. Рафтори ӯ навошиқеро мемонд, ки ба маҳбубаш тарсида-тарсида чизе мегӯяд.

— Сонӣ қарсақ аз ду тараф-дия. Хоҳӣ дар як ҳафта тамоми тоқзоратро аз даст мебарорем. Ин ба ману ту вобаста. Ба шарте, ки ин хел гап нагардонида, номус накарда, тез-тез ба ин ҷо омада истӣ. Ба нағзи мо бо нағзӣ ҷавоб диҳӣ.

— Аз дасти ман ҳоло ҳеч гуна нағзӣ намеояд-дия, раис.

— Аз дасти ту! Э, Зарринае, Зарринае, -раис хир-хир хандида, аз чояш хест. Чанд кадам майда кадам партофта назди дар рафт ва чанд сония хомӯш истода фаҳмид, ки аз берун шарфаи пой шунавида мешавад ё не. Сонӣ бо дили пур, ба назди Заррина омада, хост оҳиста ду дасташро ба китфони ӯ монда, фаҳмад. Фаҳмад, ки муқобилият нишон медиҳад ё не. Агар мисли гӯсфанди даштӣ рамад, эҳтиёт кардан даркор. Вале андеша кард. Аз рӯзи аввал хуб не. Худо накарда банохост ягон кас ба идора даромада монад, шармандагӣ.

— Нағзӣ намеояд мегӯӣ. Ту хоҳӣ мо як умр бо ҳамдигар дӯст шуда мегардем. Ҳа, Заррина, чунон мегардем, ки ягон кас намефаҳмад. Падару духтар барин, -гуфт рӯ ба рӯи бригад нишаста дастонашро номаълум ба дастони Заррина, ки болои мизи кӯхнаи луччак меистод, монд.

Заррина гӯё, ки дасташ ба оби чӯш ё қувваи барқ расида бошад, шартӣ кашида гирифт.

— Ҳа, раис, навигарӣ-ку? Падариатон ҳамин-мӣ? Шумо маро ба чои кӣ гумон кардед? Шарм намедоред? Ман ба духтаратон баробар!

Заррина ба ҷаҳл аз чояш хест, тамоми вучодаш меларзид. Рухсораш аз тасф анор гашта буд. Вай аз қаҳр ҳатто хараки нишасташро ҷӣ хел чаппа кард, надониста монд. Аммо ба ин эътибор надода чанд кадам монда, назди баромадгоҳ рафту «Ёрдаматон саратонро хӯрад, шумо бевичдонро. Садқаи номи раисӣ-падари халқ шавед» гуфта дарро чунон кушода саҳт пӯшид, ки вай тараққос зада аз нав нимроғ шуд.

Раис дар чояш карахт шуда менишаст. Вай аз рафтораш сад пушаймон буд. Ҳамин вақт Ҳодӣ-пучук хир-хир хандида даромада омад. Вай ба пурсишхояш алами ҷӯраашро тоза кард:

— Ҳа, раис, тан надод мӣ? Хайр, ҳеҷ гап не, мо бошему вай ром нашавад. Ин хел бедонаҳоро чандтоаш мехондагию ром шуд. Ҳамин тавр не, раис? Боз дидед, ки ҷӣ тавр худаш ба даруни остинатон даромадааст, надониста мондед.

Ҳар сухани Ҳодӣ пучук барои раис дилбардорӣ не, балки тире буд, ки синаашро сӯроҳ мекард.

— Баро, аз идора баро гуфтам, баро, — якбора кафид Бойчонов. — Ба болои сӯхта намақоб, маро масҳара мекуни-а, муттаҳам. Одами ёфтагиатро дидӣ? Ҳама корро расво кард. Дигар бригадирӣ накунад, мардум чӣ мегӯянд, а? Ҷавоб деҳ! — Раис аз чояш хеста ба Ҳодӣ-пучук наздик шуд. Ҳатто аз қаҳр аз гиребони чомаи кампахтаи сиёҳи ранггаштаи ӯ дошта, як шипонда монд.

— Ба ман чӣ, ба ман чӣ, раисчон? Охир, худатон маъқул кардед, худатон, — мисли шахси гунаҳкор тамаллуқ мекард Ҳодӣ пучук.

...Заррина аз идора баромада, роҳи хонаашро пеш гирифт. Ҳавлии ӯ дар поёни деҳа ҷой гирифтааст. Вай тез-тез қадам мемонд. Роҳравон худ ба худ гап мезад: «Корат аз сарат сабил монад. Акнун занатро, духтаратро гӯй, баромада бригадӣ кунад. Дар хона нишастанам сад тилло будааст. Ба ман чӣ чин зад: Ба хаёле рафта ҷои гармамро хунук кардам».

Оиша-хола дар офтобаки рӯи ҳавлӣ нишаста, ба ҷои пиёла нон тар карда, ба Додочон меҳӯронд. Нохост ба шаст кушодани дари кӯча ўро як қад парронд.

— Заррина, ту мӣ, духтарам?!

— Ҳа, ман?! Чӣ буд? — Саҳл монд Заррина алами Исоро аз Мӯсо гирад. Вай на ба рӯи Оиша-хола нигарист ва на ба рӯи Додочони модарашро дида тарки оғӯши оча карда.

Ӯ ба монанди шахси ба сараш мусибате омада, ғамгин ба хона даромада худро ба рӯи палос партофт. Дилаш пур шуд. Баланд-баланд, мисли духтарчаҳо хунгос зада гирифт.

Модарам Бунафша. Ёд дорӣ навҳаи пуралами фарзандатро. Заррина ба қадри худ месӯхту аз дасти замона мегирифт. Шояд дар он лаҳзаҳо аз ту шикоят мекард, ки раис барин фарзандони ифлосро ба дунё овардӣ?

— Шояд. Лекин дар ин ҷо гуноҳи ман чист? Охир кадом модар меҳоҳад нури дидааш хунхӯр, нопоку

ифлос, раъди маърака, бадбини мардум гардад? Канӣ, ҷавоб деҳ, ҷавоб...

— Чӣ шуд, духтарам. Кӣ хафа кард? — Оиша-хола назди Заррина нишаста сари ўро оҳиста боло бардошт. — Хез бачем, садкаи оби дидаат кун. Барои чӣ гирия мекуни? Хайр, агар корат вазнинӣ карда бошад, ҳеҷ гап не, ман худам рафта ба раис мегўям. Ягон каси дигарро меёфтагист. Хез, хез бачем, гирия накун. Бекор обу адо мешавӣ.

Оиша –хола дид, ки гапаш намегузард, ўро ба ҳолаш гузошту Додочонро бардошта рӯи ҳавли баромад.

Заррина баъди чанд соат сарашро аз замин бардошт. Чашмонаш суп-сурх гашта, қавоқаш зардолу барин варамида буд. Вай ба девори пойгаҳи хона, ки андовааш кӯхнаю хокрез гаштааст, така карда, хеле сукут намуд:

— Бехуда ба бригадирӣ розӣ шудам. Ман аз дилу нияти ифлоси ў беҳабар будам, аҷаб кори намешудагӣ шуд. Ягон кас фаҳмад, номам бад мешавад. Хоки пой занак сабук. Бригадирро партоям чӣ? Ин хел намешавад. Одамҳо гап мебофанд. Дилат набудааст, чаро аз аввал розӣ шудӣ. Гумон кардӣ бригадӣ оши тайёру мехӯрӣ. Чор рӯз кор накарда нозу нузи бисёр. Ё..ё харчӣ бодо бод гуфта як сол кор карда диҳам? Ба раис гапҳои задагиам дар идора бас будагист. Хирс бошад ҳам пӯст мепартояд. Шояд, минбаъд қадамашро доништа монад.

Он рӯз Заррина ба кор набаромада дам гирифт. Худ ба худ қасам хӯрд, ки дигар бо раис дар бораи ёрдам дахон намекушояд. «Наход кори чамъият монад. Хамин қадар сол мекарданд ку. Он вақт на ман бригадир будаму на Бойҷон раис. Лекин кори чамъият намемонд».

Хамин вақт ба хотири Заррина чизе расид:

Дар воқеъ мактаб ҳаст. Фардо сахарӣ як сари қадам ба назди директор меравам. Шодмонов муаллими нағз. Падари ҳафт нафар фарзанд. Ҳоло се нафараш дар аскарӣ, дард дорад, гапро мефаҳмад, мисли Бойҷонов беғам не.

Заррина барвақт ба мактаб омада ба Шодмонов вазъиятро фаҳмонд. «Бемалол, бемалол, духтарам. Чанд рӯз лозим бошад, бачаҳо ёрӣ мерасонанд. Фақат дар вақти ангурканӣ моро фаромӯш накунад, шуд» шӯҳӣ кард ӯ.

Речаи кори имрӯзаи бригад чунин буд: мӯйсафе-донро ба қартаи поён фиристодан. Занҳо бошанд, дар майдони нимқораи дирӯза ток кушоянд. Бачаҳо топила чинанд, беҳтар. Замин якбора тоза мешавад.

Чоштгоҳӣ. Участкаи Боғи Миёна назар ба ҳаррӯза серодам. Аъзоёни бригада, хонандагони мактаб ҳама машғули коранд. Аз як тараф садои тақ-тақи каланди колхозчиён, аз тарафи дигар ғарҷ-ғарҷи қайҷии токбур-рон, сурудхонон топилачинии бачаҳо-ҳама омехтаю як шуда суруди меҳнатро ташкил меод.

Заррина, ки мӯзаи нимдошти корӣ дар пой, дар тан пероҳани чити шона-шона дошт, аз болояш чомаи пахтагин пӯшида, рӯймоли шоли сафедашро ҳамеша аз таги манаҳ баста мегашт, ба кори колхозчиён назорат карда, сар-сари марза поёну боло рафта меомад. Аз баъзеҳо хоҳиш мекард: бо эҳтиёт каланд зананд, то ревоҷ напарад, панҷаи ангурдорро бурида напартоянд. Бачаҳо дар даруни ток даводав карда ҳосилро нарезонанд. Дар ҳамин вақт шиҳаи аспе шунида шуд. Заррина аз раҳнаи девори участка нигоҳ карда, савораро шинохт. Раис ба зин яктарафа нишаста, лаҷоми аспро таранг кашида, вайро бозӣ доронда-бозӣ доронда меомад. Ҳар замон қамчинро ба ҳаво бардошта, оҳиста ба гардани асп мезад.

Бойҷонов баъди воқеаи дирӯза умедашро канда буд. Боварӣ надошт, ки Заррина боз ба кор мебарояд. Аз ин рӯ, тоқзори бригадаи ӯро ин қадар серодам дида, ҳайрон шуд. «Одамҳо ҳам занакмиҷоз шудагӣ. Хаёлашон сардорашон ҳам занак бошад. Набошад ба гапи як муштипар даромада ҳамин қадар кас ба саҳро мебарояд. Ё тавба!?»

Ӯ аспашро ба танани чормағз баста, назди колхоз-чиён омад. Қавоқаш овезон, табъаш хира буд. Ба одаме монанд буд, ки ба касе арбадаи саҳт карда, монда

шудааст. Рангу рӯй гули пажмурдаро мемонд. Чинҳои пешонӣ, ожангҳои рӯяш зиёдтар шуда, синну солашро калонтар нишон медоданд. Раис сӯи бригад нигоҳ накарда:

— Ҳамаро ба по хезондӣ-ку, -пичингомез гуфт. — Боз мегӯӣ, ки кор мемонад.

— Ҳа, муаллим Шодмонов мактаббачахоро фирис-тоданд. Баъзе занҳои мӯсафедонро илтимос кардам...

— Нағз, нағз. — гуфт раис тарафи аспаш рафта истода. Заррина ҳам дилу нодилон, пой молида чанд қадам аз паси раис рафт, то колхозчиён нагӯянд, ки гапи раису бригад гурехтагӣ барин.

— Фардо ёрдамчиҳои ваъдагӣ меоянд, -раис дили Зарринаро фаҳмидани шуд.

— Ба мо ёрдамчӣ лозим не! Сари аъзоҳои худам дард накунад. Раис, илтимос, хоҳед, ки ҳар ду шарманда нашавем, ёрдамчӣ нафиристед. Агар фиристонед ҳам, аз сари замин пеш мекунам.

— Нахоҳӣ не-дия. Як ба ту зорӣ накарда монда будам, -раис бо як ҷаҳидан худро сари зин гирифта, аспашро «чух» гӯён қамчини саҳт зад. Қашқа бо ду пой ақибаш хоки заминро қанда ҳаво доду аз чояш якбора ҳаллос зад.

Ҳамин тавр, тоқзори бригадаи Заррина дар тӯли чанд рӯз аз даст баромад. Акнун то вақти дарави ғалла кор як навъ сабук шуда буд.

Обдиҳии тоқ, таъмири мавизчой, даравидану хушконидаи юнучқа ба назари аъзоҳо майда-чуйда менамуд.

Рафти кор бад набуд. Заррина бегоҳиҳо барвақттар ба хона меомад. Баъди тановули хӯрок сӯҳбати онҳо аз ҳар хусус мерафт. Вале бештар аз Қобилҷону Салимҷон гап мезаданд. Бисёр мешуд, ки Оиша-хола ашк мерехт. Аз наомадани хати писараш хавотир мешуд. Аммо чӣ илоҷ? Дар ин лаҳзаҳо Заррина гӯё модар бошад. Оиша-холаро насихат мекард. «Ғами беҳуда чӣ фоида, модарҷон! Шояд ба хатнависӣ вақташон нашавад».

Оиша-хола суханҳои Зарринаро шунавида:

— Бале бачем, ҳамин тавр, ба ақли расоят модарат мурад. Худо туро аз кучо ба мани танҳо расонд. Илоҳим ҳамин тавр шавад, дар ҷанг ҳеч кас намурад. Қобилҷону Салимҷон ҳам.



Участкаи Сангистон. Одамон ба ин чо мувофиқ ном мондаанд. Макони сангҳо. Дар ин мавзеъ гайр аз санги сиёҳ, қаламасанг, санги сафед, чормағзсанг (санги кулӯла ҳам мегӯянд) гӯё дигар чизе нест. Вале ин участка аҳолии деҳаи Бунафшаро ба хошоки дурушт, сангҳои иморатбоб таъмин мекунад. Ёнаҳояш хеле ҳосилхез. Зимистон барфу аввали баҳор ду-се борони нағз шавад, хочагӣ чувол-чуволу ароба-ароба ҷаву гандум мегирад. Ҳосили онсолаи ғалла мувофиқи табъ буд. Қади гандум одамро гӯр мекард. Саракаш калон-калон. Мардуми деҳа аз ин хел ҳосил розӣ. Ҳосили бисёр аломати некӣ, - мегӯянд онҳо. Як ризқи мо бошад, мегузарад. Кани ҳама сол ҳамин хел ғалла шавад-ку, чашми халқ сер мешавад, бачаҳоямон дар фронт гурусна намонанд. Бале, онҳо ғами хеш не, дар фронт будагонро бештар меҳӯрданд. Як бурда нони барои зинда мондан меҳӯрдагиашонро нони серӣ меҳисобиданд. Ҳангоми хӯрокхӯрию чойнӯшӣ фарзандонашон ба хотирашон расида, дар гулӯяшон нону об дар мемонд.

Се рӯз аст, ки дарави ғалла давом мекунад. Субҳ надамида даравгарон аз хоб мехезанд. Шағ-шағи доси онҳоро боди форами сахарӣ ба гӯш мерасонад. Дарав шабхобрав. Кор аз субҳ оғоз ёфта то чашм дидан, баъзан дар маҳтобшаб ҳам давом мекунад. Кор, кор, боз кор. Чаро ин тавр? Деҳаи азизам, Бунафша, сабаби инро дар он солҳо танҳо ту медонистӣ. Ҳа, танҳо ту. Набошад, онҳоро касе маҷбур намекард. Зеро раис кай хоҳад ба саҳро мебарояд. Бригад бегоҳиҳо барои хабаргирии Додочон ба хонааш меравад. Дар саҳро бошад, танҳо пирон, занҳои аскар, ду-се нафар майибу маслукҳои модарзод. Кани бигӯ, деҳаи азизам, онҳоро кӣ ё чӣ маҷбур месохт?

— Вичдон!?

— Вичдон?!

— Бале вичдон. Чӣ тавр онҳо кор накунанд. Модоме, ки як пора дилу цигарашон барои пораи дигари дилу цигари онҳо, барои як каф хоки муқаддаси Ватан ҷонфидой мекунанд...

... Солеҳҷон бачаи бад нест. Хурд бошад ҳам, ақлаш ба ҳама чиз мерасад. Замона, ҷангро нағз мефаҳмад. Медонад, ки ду нафар бародаронаш ба хизмати Ватан рафтаанд. Ягона умед модари пири бемораш аст. Бинобар он пас аз дарс аз паи зиндагӣ мешавад. Бале, модари азиз деҳаи зебоманзарам, Бунафша, дар он солҳо қариб ҳамаи бачаҳо ҳамин хел буданд. Замона онҳоро ҷандин сол калонтар, бофаҳмтар, пуртоқату тобовартар гардонида буд.

Имрӯз Солеҳҷон аз ҳарвақта як соат дер аз мактаб омад. Модараш Шарифа-хола дар бистар хобида, роҳи писарашро мепоид.

— Омадӣ, -гуфт Солеҳҷонро дида.

— Омадам, модарҷон. Аҳволатон чӣ тавр, нағз шудед, аз пагоҳӣ бехтар охир?

— Ман нағз. Аз акахоят хату хабар нест. Турдӣ-бобоятро дар кӯчаю паскӯча надидӣ? Напурсидӣ, ки чаро хат намебиёяд?

— Акахоям хат нанависанд, илоҷи он кас чӣ?

Модар «ох» кашиду «гӯр ин ҷанг шавад. Кай тамоm мешуда бошад», -гуфт.

— Дар мактабатон ҳеч бӯи некӣ нест? -пурсид ӯ.
— Муаллимҳо ҳеч чиз нагуфтанд? Гирмона кай нест мекарда бошанд?

— Гуфтанд, модарҷон. Ҳозир аскарони мо зӯр баромада истода будаанд.

— Илоҳо ҳамин тавр шавад, хоки душман бод шавад.

— Модарҷон, агар шумо нағз бошед, ман ҳамроҳи ҷӯраҳоям ба саракчинӣ равам.

— Рав бачам, рав, лекин эҳтиёт кун. Боз бачагӣ карда сари ҷаву гандуми надаравидаро наканӣ. Солеҳҷон «не» гӯён халтаи худро аз токи пойгаҳ гирифта ба

подачо, ки он чо бояд бачаҳо чамъ мешуданд, давида рафт.

Деҳаи Бунафша дар пастхамӣ чой гирифтааст. Чӯе, ки ҳамеша як осие об дорад, деҳаро ду тақсим мекунад. Дар тарафи ростӣ чӯй хона бисёртар. Ин сабаб дорад. Он чо замини обӣ камтар. Одамҳо худашон ҳавлӣ карда, аз масофаи тақрибан се километр чӯй кофта об овардаанд. Бунафша дар баҳору тобистон ҷаннати афсонавиро мемонд. Боби истироҳат. Хаёли кас, ки дар лаби чӯй, болои сабзаҳояш шинаду шинад. Аз ҳавои тозааш чуқур-чуқур, то сер шудан нафас гирад. Ба ҳамаи ин, албатта, вақт, тинҷӣ, хотири чамъ, шиками сер даркор. Дар он рӯзҳо бошад, ба назари одамон ҳеч чиз наменамуд.

Дар ёнаҳои ғаллааш даравидаю бандҳояш кашондаи участкаи Сангистон сарак бисёр рехтааст. Машғулияти аксар бачаҳо баъди мактаб ҳамин. Онҳо халта-халта сарак мечинанд, модаронашон онро кӯфта, орд карда, нон пухта медиҳанд. Аҷаб нонҳои ширин будаанд нони он солҳо. Одам, ки барои ҳар бурдааш ранҷи бисёр мекашид, ба назараш на гӯшти гӯсфанд менамуду на рағани думба. Нон набошад, ҳеч чиз қадр надоштааст, деҳаам-модарам, Бунафша. Мегӯянд-ку ба гӯши одами гурусна овози булбул намефорад.

Бачаҳо сарак мечиданд. Онҳо аз дур баррачаҳои чарида гаштаро мемонданд. Фарқ танҳо дар ҳамин буд, ки баррачаҳо саракхоро ёфта, кумур-кумур хоида хӯранд, бачаҳо ба халта меандохтанд. Баррачаҳо ғами хозираро хӯранд, бачаҳо ғами фардою пасфардору мехӯрданд. Баррачаҳо дар чое сараки бисёр рехтаро дида монанд, думбачаҳои нағзакакашонро бозӣ доронда-бозӣ доронда, «ҳимм, ҳимм» гӯён давида раванд, бачаҳо «туфлак, туфлак, ман пеш дидам, ман пеш дидам» гӯён сӯяш медавиданд.

Раис ин пагоҳӣ аз паи нияти ифлосаш афтод. Ба идорааш даромада паси миз нишаста худ ба худ: «Шуд акнун. сабр ҳам ҳамин қадар будагист. Э-ҳа, духтари шоҳ, гаҳворааш аз осмон афтодагӣ не-ку. Як сагира будааст. Ба ҳамон панҷ-шаш моҳ боз хушомад мезанам.

Занак-дия, нозу нуз кардан мегирад, ҳозир аз чахлаш фаромадагӣ барин. Мард шуда, дар чунин мансаб истода, як занакро ба даст наафтонам, чӣ кор карда гаштам? Гулро бинию набӯӣ, чӣ кайфияте дорад».

Ба ёди ин ҳама андешаҳо Бойҷонов аз ғалладонаш шишаеро бароварда кушоду ба косапиёла пур-пур карда рехт, нӯшид. Барои он ки бӯяш равад, як-ду пора сирро ба даҳонаш партофта, лабу рӯяшро бурма карда, хоида-хоида хӯрд. Баъд як мағзи нони хушкро қатар-қатар мисли калламуш хоида тамои кард, берун баромад ва ба аспаш, ки дар нӯгчӯбӣ қантар меистод, савор шуд.

«-Заррина дар назди даравгарон будагист, -аз дил гузаронд ӯ. — Учатскаи Сангистон чойҳои хуб дорад. Кани, дар чанд рӯзи дигар даравгарон корро тамои мекунад. Баъд бригадро ба лаби чашма мебарам. Он чо хилват, паша пар намезанад. Ҳа гӯяд хуб, нашавад зӯри-дия. Албатта «дод» намегӯяд. Дод гӯяд чӣ?Худаш шарманда мешавад. Ба худаш мушқил».

Чашмони раис ба саракчинҳо афтод. Бачаҳо «сиёҳӣ»-и мисли бод тез омада истодаро дида, чун мурғони аз ҳамлаи ногаҳонии рӯбоҳ ба қиғу чиг афтода, бесаришта шуданд. Бойҷонов ба шаст асп давонда омад. Охир, бачаҳо медонистанд, ки ҳосилот ё посбони дашт то ҳол барои сараки ба замин рехтаро чидан касеро сарзаниш накардаанд. Шояд, ин савора ҳам чизе нагӯяд.

— Ҳе, зоидагии шумоён сагираҳоя..., — дашном дод Мирсодиқ Бойҷонов ва бо тозиёна ба сари Солехҷон зад. Аз чашмони бачаи бечора оташ парид. Сония нагузашта сару рӯяш огуштаи хун гардид. Ба доду войи бача нигоҳ накарда раис ӯро як тозиёнаи дигар фаровард. Баъд ҳам шуда, аз дасти чапи ӯ бардошта, мисли бузқашони номӣ ба пеши зин гирифта, кӯндаланг хобонд. Нолаи чонхароши Солехҷон дили сангро об мекард, аммо Бойҷонов «ин чӣ, холо адаби ту харомиро дурусттар медиҳам» мегуфт.

Аспи раисро даравгарон бо як дидан шинохтанд. Он солҳо дар колхоз танҳо Бойҷонов савора мегашт. Баъд баъзе намояндаҳои ноҳия савора меоманд. Аспи

сурхи дар пешонааш як порча тасмаи сафед дошта азони раис буд.

— Одамҳоро гӯ, хама чамъ шаванд, — фармон дод раис ба яке аз даравгарон, ки Ёрмаҳмад ном дошт.

— Чӣ гап шудааст, тинчи-мӣ? — аз ҳамдигар мепурсиданд даравгарон.

— Шумоён обу арақ рехта кор кунетон, инҳо дуздида рафта гиранд, — гӯён раис Солеҳҷони нолида истодаро ба монанди халтаи гандум аз пеши зин «таралпӣ» ба замин партофт. Солеҳҷон ба по истода натавониста ба даҳону бинӣ афтид. «Вой мурдам, апаҷон» гуфтани бача ба сари даравгарон гӯё як сатил оби хунук рехт.

— Ҳай, ҳай, раисбобо, ин коратон нағз не. Гузарад соли қаҳатӣ, монад рӯи сӯхтаи хоҳарам. Ҳамаамон бачаю кача дорем. Наход барои як каф сарак... — Ҳочӣ амак чанд қадам пештар монда омаду хост Солеҳҷонро аз замин бардорад.

— Монед, дар ҳамин ҷо ҷон диҳад, як то кам, — сиёсат намуд раис.

— Дар беҳудиҳо худро шинос гуфтаанд, раисбобо. Ман аз шумо чанд курта зиёд дарондагӣ.

— А-ҳа, акнун фаҳмидам. Ба фикрам дар байни саракчинҳо набераи шумо ҳам буд?

— Дар гуфта ба девор вохӯрдем-ку. Хайр, бошад будааст-дия, чӣ шудааст. То зоғу занбӯр хӯрдана, бачаҳо тоза кунанд ганда-мӣ?

Ҳочӣ-амак Солеҳҷонро аз замин бардошт: «Ҳез, писарам, ин рӯзҳо мегузаранд, боз чашми хама аз нон сер мешавад. Лаънат ба он кас, ки қадри фарзанди инсонро надонад», — гуфт.

Солеҳҷони ба хун оғӯштаро дида, даравгарон байни ҳамдигар «раис аз худ рафтааст, худоро намешиносад. Ин хел одам садкаи хурмату эҳтиром шавад», пичиррос мезаданд.

— Сардоратон канӣ? — пурсид Бойҷонов.

— Кӯдакаш нотоб шудааст, бегоҳӣ ба хонааш рафта буд, ҳамин замон омада мемонад, — ҷавоб дод Ёрмаҳмад.

— Ҳа, навигарӣ-ку, корро монда... Раис сари ас-пашро бо шаст гардонда «чух» гӯён камчин зад.

— Савлатат хушк шавад, -оҳиста гуфт зане.

— Садкаи ҳамин асп шав, -илова намуд дигаре.

Деҳаи азизам, Бунафша. Ман сонӣ фаҳмидам, ки дуои бади халк, охи сагиру кабир барабас намерафтааст. Вай одамро ба ҳар бало гирифтор мекардааст. Охир ту ҳам шоҳиди он воқеа будӣ-ку. Чанд соат, бале чанд соат пурсаброна рафтори Бойҷоновро тамошо кардӣ. Баъд дидӣ, ки шахсе саркану покан, ба обу арақ ғутида, назди даравгарон меояд. Аз афту андомаш маълум, ки нохушии рӯй додаст. Шояд, ин нохуширо аз хама пеш ту фаҳмида будию ломе нагуфтӣ...

— Ҳа, Юсуфҷон. — Ҳочӣ-амак, ки ба даравгарон чой мечӯшонид, аввалин шуда бухгалтерро — марди чилу панҷсолаи миёнақад, газгӯшт, чашмони осмонӣ, мижгонҳои рост-рост дошта, ки дасти чапаш модарзод маъюб буд, пешвоз гирифт. — Ин қадар ҳавосат парешон?

— Ба шумоён хабар диҳам гуфта омадам.

— Ба моён!? Чиро? Тинҷӣ –мӣ, охир?

— Раис ба ин чо омада буданд?

— Ҳа, омада буд, лекин дили одамонро ях барин карда рафт. Кошкӣ дигар намеомад, — аз таги гап беҳабар дилашро холӣ кард Ҳочӣ-амак.

— Бечора раис одами хуб буданд...

— Чӣ хел бечора? Садкаи бечорагӣ шавад!

— Ин тавр нагӯед, амакҷон!

— Мегӯям, ба дорам кашанд ҳам, мегӯям.

— Дигар он кас зинда нестанд, ки шуморо ба дор кашанд.

— Чӣ? Чӣ гуфта истодаӣ, писарам, зинда нест!?

— Ҳа, ҳасади он касро аспашон кашола карда ба молхона бурдааст.

— Не-е! Рангу рӯи Ҳочӣ амак канд. Гуп-гуп задани дилашро ҳис намуд. Беихтиёр «бечора» гуфта монд.

Хабари шумро дар байни чанд сония тамоми даравгарон шунавиданд. Аммо касе афсӯс намехӯрд. Баъзеҳо бошанд «худаш маълум буд. Вайро худо зад. Ҳаққи

одами ганда ҳамин. Бад бад мемурад. Бачаи бегунохро заду сарғалтон шуд»мегуфтанд...

Деҳаи ба чон баробарам, Бунафша, чаро мардумат ин хел хислат дорад? Ҳатто, баъди марг дар ҳаққи шахси бадмур сухани нек намегӯянд. Ё дар ҳама ҷо инсоният бадкирдоронро бад мебинад?

— Худат медонӣ-ку, фарзанди азизам, чаро боз мепурсӣ. Барои ҳамин беҳуда нагуфтаанд, ки худо занад занаву халқ назанад.

— Бунафша, аз номи некат гардам, модари чон. Мушкилавро осон намо. Ман ду чизро то ҳол нафаҳмидаам. Сабаби худкушии Офтобхон ва ҳалокати раисро. Ту ҳамон солиён шоҳиди он воқеаҳо будӣ, биё ба мо ҳикоят кун.

— Бале, ман шоҳид будам. Ҳар ду ҳам ба марги зӯрақӣ гирифтोर шуд. Якero вичдон набардошта худро ба ҳалокат расонд. Дигарero дуои халқ гирифт.

... Офтобхон зани аскар буд. Модараш доништа ном гузошта будааст. Ҳақиқатан ҳам Офтоб! Ҳам рӯяш, ҳам чашмонаш медурахшиданд. Мӯяш баробари қадаш мисли шоҳи мачнунбед бозӣ мекард. Хусусан баъди арӯсияш кушодаю шир барин сафед шуда, чунон зебо гардида буд, ки бинанда «хурам» мегуфт. Бечора, ба шавҳараш насиб накард. Ба фронт рафта арӯсаширо танҳо гузошт.

Деҳаи азизам Бунафша. Ёд дорӣ сӯхбати якша-бинаи раис бо Ҳодӣ-пучуқро: «савоби ин арӯсхоро мо нагирем, кӣ мегирад. Худо медонад мардҳои онҳо дигар баргашта меоянд ё не» мегуфт раис.

— Гиру мон гуфтаанд. Ба Гирмон (Германияро Ҳодӣ –пучуқ ҳамин тавр талаффуз мекард) инҳо бозӣ кардани. То Маскав омадааст, мегӯянд. Ба ману шумо ҳар ду тараф баробар. Кадомаш зӯрӣ кунад, кор карда нон мехӯрем. Кӣ медонад, агар давлати Гирмон зӯр барояд, боз ҳамон заминҳои падарамонро медиҳад-мӣ...

Хайр чӣ, мо мегӯем: падару бобоҳоямонро давлати шӯро бадарға кард, ки ба тарафи вай гузарем.

— Хомӯш бедахан, оҳистатар гап зан. Медонӣ, ки аз дӯст душман бисёр.

— Шумо решаи онҳоро кайҳо сӯхта партофтед...
— Ба ҳар ҳол эҳтиёт кардан даркор.
— Дар воқеъ, ба хонаи гуфтагиатон кай меравед?
— Як шӯхиро даррав бовар кардия, Ҳодибой!
— Он қадар ҳам шӯхӣ набуд-куя, раисҷон, ё ба ман бовар надоред?

— Соат чанд шуд?

Ҳодӣ-пучук аз бағалкисаи яктаки сафедаш соати занҷирдорро бароварда чашмонашро танг карда «чоряк кам» гуфт.

— Ёздаҳ?

— Не, дувоздах.

— Набошад, то омадани ман хобат набарад. Кор барор гирад, дон, ки пагоҳ ба ту як пуд (16 килограмм) гандум мукофот.

— Хуб шудааст, раисбобо.

... Деҳа хоби роҳат рафтааст. Мардуми он баъди меҳнати пурсамари рӯз истироҳат мекунад. Танҳо ду кас бедор. Бале ду нафар. Яке Бойҷонови фосиқ, дигаре маслиҳатгари ӯ Ҳодӣ –пучуки макқору лагандбардор. Раис аз кӯчаҳои торики деҳа гузашта ба ҳавлии Офтобхон омад. Ҳавлии ӯ девори гирдгардон надорад, хонаи беайвони дарҳояш пӯшида. Бойҷонов оҳиста-оҳиста қадам монда ба рӯи суфа баромад, ба дар наздик шуда мисли дуздони касбӣ гӯш кард. Боз як маротибаи дигар ба кафояш, гирду атроф нигарист. Ҳама ҷо ором. Дар ин лаҳза танҳо «гуп-гуп», «гуп-гуп» задани дили ҳудаи ва ак-аки сагеро аз дур шунавиду халос. ӯ ба хотири чамъ хост дари пойгаҳро кушояд. Вай аз дарун занҷир буд. Бойҷонов даст ба ғилоф бурда, кордашро гирифт. Онро аз зиҳи дар андохта занҷирро тела карда кушод.

— Кӣ? Баробари «ширикӣ» карда ба паси дар задани занҷир Офтобхони хавотир хобида бедор шуда, аз ҷояш хест. Аммо аллакай дер шуда буд. ӯ то чароғро даргирондан худро дар оғӯши марди сергӯшт дид.

— Ман одами бегона не, Офтобхон, ман, ман...

— Мирсодиқ-амак?! Шумо?

— Амак не, илтимос, -гӯён Бойҷонов сару рӯи Офтобхонро ба лесидан даромад. — Амак не, минбаъд...

— Ба нагзӣ сар диҳед, набошад дод мегӯям.
Ҳардуямон шарманда мешавем.

— Ту бехуда бардору зан накун. Медонӣ, ки ман одами бегона не. — Бойҷонов ин дафъа лабашро ба лаби Офтобхон наздик овард. Зани бечора ҳарчанд аз болояш ҷуссаи уштурмонанди раисро дур кардан хост, натавонист. Сарашро чанд маротиба ба чапу рост тоб дод, то ки лабаш ба лаби номаҳрам нарасад, аммо нашуд. Бойҷонов бо панҷаҳои ғӯта-ғӯта сергӯшти боқувваташ аз таги манахи Офтобхон дошта, аз ғабғаби шир барин сафеду мулоими ӯ то сер шудан макид...

Чоштгоҳӣ. Сочида-хола «духтарам, чаро овозат намебарояд» гӯён ба ҳавлии ҳамсояш даромада омад. Як хубии деҳот аз шаҳр дар ҳамин аст: ҳамсоя ҳамсояшро нағз мешиносад, қариб ҳар пагоҳӣ аз ҳоли ҳамдигар хабар мегиранд.

Дари пойгаҳи хонаи Офтобхон кушода меистод. «Як бор хеста, боз хоб рафта бошад? Хоби чоштгоҳӣ-бех аз подшоҳӣ» мегӯянд.

Сочида-хола «Офтобхон, о Офтобхон!» гуфта боз чанд маротибаи дигар ҷег зад. «И-й, чиба ҳеч кас нест. Наход ҳамин қадар хобаш саҳт бурда бошад?» Хола хост сар халонда будан ё набудани Офтобхонро аниқ кунад, вале дар дахлез кафшҳои Офтобхонро парешон дид. Рӯймоли сараш дар остонаи дар афтаида буд. Хона ба назари хола бадҳайбат ва дахшатовар намуд. Кӯрпаҳои хоб то ҳол нағундоштагӣ буд. Сочида-хола ин аҳволро дида ҳайрон шуд ва бо овози баланд «Офтобхон, о Офтобхон» гӯён ҷег зад. Дид, ки касе «ҳа» намегӯяд бо ҳавоси парешон ақиб гашт. Нохост чашмаш ба шоҳи дараҳти чормағзи рӯи ҳавли афтод. Ӯ ҳасади овозони Офтобхонро дида аз тарс лаҳзае шах шуда монд. Баъд якбора бо тамоми овозаш дод гуфта фиристод: «Мардум, ёрӣ расонед, Офтобхон худашро куштааст, овехтааст!».

Бар падари ҷанг лаънат. Бечора ба дарду алами шавҳараш тоқат накарда, худкушӣ кардааст, -мегуфтанд одамони аз асли воқеа беҳабар ресмонро бурида истода. Баъзеҳо бошанд, зани бечораро ба бехушию камақлӣ

айбдор мекарданд. Аммо сири худкушии Офтобхонро покшӯй, як-ду нафар занҳои тигадору обандоз фаҳмиданд. Дар вақти шустани часад изи дандон, ҷойҳои сиёҳу кабудшудаи сина, бағбағаро дида:

— Дасти кадом номаҳрам расидагӣ, -гуфтанд. Офтобхонро гӯру ҷӯб карданду чинояткор муддате бечазо монд. Аммо «ҷохкан зери ҷох» будааст. Баъди ин воқеа раис ҳам умри дароз надид. Хуни Офтобхон ӯро гирифт.

Ана, боз рӯзи нӯшида кайфокайф ба назди даравгарон рафтани раис. Ҳа-а, вай бо нияти ифлос рафта буд. Мехост боз домани як нафар муштипарро нопок созад. Вале на ҳама вақт аз сари чашма кӯза сихат меомадааст. Қашқа ба марги ӯ сабаб шуд...

Раис дар бозгашт ё аз таъсири гапҳои даравгарон, махсусан Ҳоҷӣ амак ё шароб буд, ки хун ба майнааш зад. Аввал як алов гирифт. Хост аз роҳ баргашта ҳамон ду-се нафар гапзадагӣхоро нағзакак камчинкорӣ кунанд, вале инро ба худ муносиб надид.

— Ту бо кӣ баробар мешавӣ? Ба колхозчӣ?! Ту кию онҳо кӣ? Садкаи гапат кун. Вақташ меояд, кораш меафтад. Гарданаширо қач карда наздат, ки омад, боб мекуни. Ҳозир вақташ не. Ягонто мезанӣ ё не, ба бало мемонӣ. Э, содда, содда. Агар онҳо якҷоя шаванду шикоят кунанд, медонӣ аҳволат чӣ мешавад. Лингатро аз осмони ҳафтум оварданашон мумкин. Гумон мекуни замона нотинчу касе онҳоро намеурсад... Не, боз мепурсидагӣҳо ёфт мешаванд. Худо нахоста аз кор гирифта монанд, баъд тамом. Ин кайфу сафо, дар қашқа яктарафа ништастанро дар хоб мебинӣ. Ҳоло дар мансабию одамҳо «ин ҷо биё» мегӯянд. Баъде, ки ҳолӣ шудӣ «ҷой хур» ҳам намегӯянд. Ҳатто Ҳодӣ-пучуқ барин дӯстат нағзиатро фаромӯш мекунад. Ҷояш ояд таъна ҳам мезанад. Дунё ҳамин хел.

Раисро ҳаёл бурд. Ӯ болои зин пинак мерафт. Асп ҳам бо майли худ, бе хавотир қадам мезад. Болои зин гӯё гаҳвора буду ҷонвари безабон хӯчаинаширо алла мегуфт. Ба ивази некиҳои дар тӯли умраш кардаи хӯчаинаш неки менамуд. Шарофати Бойҷонов буд, ки аспашро ба ҷанг

нагирифтанд, шарофати ӯ буд, ки саис аспи раис гӯён нигохубини махсус кард. Қашқа гули хӯрокро мехӯрд. Нешхӯрди вайро аз таги охур чамъ карда, ба дигар ҳайвонҳо медоданд. Қашқа ҳам дар байни ҳайвонҳои колхоз ҳукуқи раисро дошт. Як одамро бардошта гаштан чӣ? Дуруст, ки хӯчаинаш вазнинтар, қаҳраш ояд, нӯшад, кораш барор нагирад, як-ду тозиёна мезанад. Бадани қашқаро раванг зер кардааст. Зарбаи тозиёна намегузарад. Охир, раис бардошта гаштан дар фронт чанг кардан не-ку?

... Асп чанд дақиқаи дигар ба ҳамин минвол роҳ гашт. Баъд яқбора тоб хӯрд. Вай аз рӯбоҳи аз даруни гандумзор нохост баромада пеши роҳашро бурида саҳт рамид. Раис бошад, мисли қанори коҳ аз болои зин парида, сараш ба замин зад. Пой росташ аз риқоб баромада бошад ҳам, пой чапаш дар узангу буд. Аспи хӯсида чун бод медавид. Сари Бойҷонови кайҳо аз хуш рафта ба санг, пастиву баландиҳо зада-зада пӯлатар мегашт. Суми пой оқиби асп ҳар замон ҳар замон дасту шиками раисро зер мекард. Ҷасади Бойҷонов давр гашта, дастонаш ҳангоми тобхӯрӣ ба ишқами қашқа саҳт зада, гӯё ӯро «чӯх», тезтар дав мегуфт. Либоси ӯ пора шуда, кайҳо насиби хору хас гардида буд...

Ҷасади Бойҷоново, баъди он ки асп ба ҷои емхуриаш омада истод, саиси колхоз Шодӣ аз риқоб ҷудо намуда бо доду фиғонаш мардумро чамъ кард. Дар рӯзи дафни раис одам бисёр шуд, асогир ҳам, вале аз ҷӣ бошад, ки гирианда кам буд. Гоҳ-гоҳ «воҳ додом», «воҳ додои шаҳид шудаам» — гӯйии писари Бойҷонов, «вой дӯсти беғаразам» гуфтани Ҳодӣ –пучуқ шунавида мешуду халос...



Турдӣ –бобои қосид чанд муддат ба хонаи Оиша-хола наомад. Ин на аз он сабаб буд, ки гӯё хати Салимҷону Қобилҷон набошад. Не, баракс, хат буд, аммо мӯйсафед аз чизе андеша мекард. Вай дар он солҳои мудҳиш борҳо ба чунин ҳолат гирифтдор шудааст.

Ҳатто чанд бор худро коҳиш намуд, ки чаро хаткашон шуд. Як ризқ бошад бо азоб ё роҳат мегузарад. Хаткашонӣ дар солҳои тинҷӣ, амони дуруст, аммо дар соли чанг. Чанг чанг аст. Хоҳӣ-нахоҳӣ одам мемурад. Мардум аҷоиб: фарзандонашон қурбони чанг гардад аз хаткашон домангир мешаванд. «Поӣ қадамат дар гӯр, ягон хабари хуш биёри намешавад», мегӯянд.

Ту аҷоиб, хати касро то кай нигоҳ медорӣ?! Имрӯз набарӣ, фардо бурданат даркор. Офтобро бо доман пӯшида намешавад. Сонӣ Заррина ягона нест-ку. Аллакай сӣ оила либоси мотам пӯшид. Чӣ, магар онҳо чигарбанди худро нағз намедиданд. Бар, номаро ба соҳибаш расон. Турдӣ-бобоӣ қосид баъди чунин андешаҳо хонаи Оиша-холаро пеш гирифт.

— Ана бобош омаданд, хати дадеша оварданд, - гуфт Оиша –хола ба Додочон, ки ҳар ду дар рӯи ҳавлии офтобак менишастанд. Додочони нав ба роҳ даромада боборо дида, чанд қадам сӯяш монду пешпо хӯрда ғалтид.

— Хез, хез! То-то исту ба замин туф кун, калон мешавӣ. Оҳиста роҳ гардӣ намешавад. -Хола Додочонро аз замин бардошту «тап-тап» зада, чанги эзору куртаашро афшонд. Бобо имрӯз назар ба пештара маъюс буд. Ӯ сӯи Оиша- хола мисли ҳарвақта бо чеҳраи кушод «шодиёна диҳед, хати Салимчону Қобилчонро овардам» нагуфт. Баракс хомӯш, ба пурсу поси хола нимшунаво, дилу бедилон ҷавоб дода аз болои палос гузашта нишаст. Додочон давида омада худро ба оғӯши Турдӣ-бобо партофт. Рӯи барраашро ба рӯи сермӯи ӯ гузошт.

Додочон рост истода риши боборо гоҳ қабза, гоҳ тор-тор чудо мекард. Гардани ӯро дақиқае саҳт оғӯш намуда, боз сар дод. Додочон борҳо дида буд, ки баъди омада рафтани ҳамин мӯйсафед, дар хонааш чанд рӯз хурсандӣ мешавад. Аз ин ҷиҳат ӯро нағз медид.

Турдӣ-бобоӣ қосид аз навозишҳои кӯчак ҳиҷолат кашид. «Ман ба ин тифли бегуноҳ чӣ гӯям. Рӯзи саҳт. Дар ин лаҳза Заррина мебуд, шояд вазъияти маро мефаҳмид. Фаҳмида аз ҳиҷолат мебаровард, писарчаашро гирифта тасалло меод.

— Айби худам, -аз дил гузаронд бобо, -барвакттар меомадам, Зарринаро пеш аз кор рафтаниш меидам. Ба ҳар ҳол соҳиби хат вай-ку? Сиёҳхатро бояд ӯ гирад, на Оиша- хола.Хола бе ҳамин ҳам обу адо шудагӣ. Ғами фарзанд дигар. Доғи ҳама чиз аз ёди падару модар ме-равад, вале доғи фарзанд бошад, онҳоро ба гӯр мебарад.

*Ҳама ранҷ аз сина берун шавад,
Ба ҷуз доғи фарзанд к-афзун шавад.*

фармудааст Савдо. Гарчанде писари ӯ Салимҷон зинда, вале доғи ҷудоии он рӯзҳо аз марг ҳам гаронтар буд.



Турдӣ-бобои қосид бо вучуди ҳаётдидаю сол-хӯрда буданиш ба рафтори Додочон тоқат карда ната-вонист. Яқбора ӯро оғӯш намуда, оби дидаашро бо ба-ри куртачааш пок карда: «гуфтам-ку нест, чони бобо, наовардам. Мефаҳмӣ, наовардам. Агар мебуд ман худам... Худам мисли ҳарвақта ба очаат меодам» мегуфт дар дил.

Хабари шум қанот дорад мегӯянд, рост будааст. Хати сиёҳи Қобилҷонро дар идора қариб ҳама фаҳмида буд. Рӯзе, ки Турдӣ-бобо ба назди раиси нав Ҳотам Ҳочиев рафта арз кард, «гапи махфии байни ду нафар дере нагузашта аз даҳон ба даҳон паҳн шуд. Хабарӣ хушро одатан сад кас «шодиёна» мегирад. Аммо аз гуфтани шумхабар ҳама андеша мекунад. «Бигузур мо донем ҳам, Заррина нафаҳмида истад. Илоҳо аз хонаи душмани кас овози нолаву фиғон набарояд». Вале гуфтам-ку, модари гирёнам Бунафша. Қонуни табиат ба иродаи мову ту вобаста нест. Вайро боздоштан, дигар қардан мумкин нест.

Ба Заррина шумхабарро раиси нав Ҳотам Ҳочиев расонд. «Ҳоҳарам, бо сари ҳам мисли азодорон ба гап сар кард ӯ, раҳмат ба шумо. Агар ҳамаи занҳои аскар мисли шумо баромада учатскаҳои душвори корро ги-рифта, роҳбарӣ мекарданд, мо аз болои душман тезтар галаба мекардем. Умеди мо дар оянда ҳам аз шумо

калон аст. Кас на танҳо дар меҳнат, балки дар зиндагӣ, ҳаёт бояд қаҳрамонӣ нишон диҳад, намуна бошад. Ғамбардори ҳама шудан осон, хоҳарам, ғами худи кас одамро мегалтонад. Маро бубахшед, Заррина, вале маҷбурам ҳамчун роҳбар, вазифадорам. Қобилҷон қаҳрамонона...

— Чӣ!? Гӯшони Заррина қулф заданд. Рангу рӯяш доқа барин канд. Сараш чарх зада ба рӯи замин нишаста монд.

— Не, не, бовар намекунам! Дурӯғ, дурӯғ! — Заррина рӯяш, мӯяшро дар як лаҳза канда, хуншор кард.

Чанд нафар ҳисобчиён гирияи биргадро шунавида ба ҳучраи раис омаданд. Онҳо дастони Зарринаро дошта «худро ба даст гиред, ором шавед. Бригад, ба шумо чӣ шуд? Ба дигарҳо насихат мекардеду... Шумо роҳбари халқ. Дида истодаед, ки ин аҳвол як ба сари шумо наомадааст» гӯён дилдорӣ меоданд ва дар як вақт худро дошта натавониста ашк мерехтанд. «Сабр диҳад, мори газанда ин рӯзхоро набинад» гуфта гиребонашонро меоданд.

— Рӯзам сиёҳ шуд, модарҷон, якбора ғариб шудам, модарҷон, Қобилҷонро бой додем, модарҷон. Додочон аз ҳамин рӯз сағир шуд, модарҷон, - бо мӯи кандаю рӯи хуншор ба ҳавлӣ навҳакашон даромада омадани Заррина дили пуршудаи Оиша-холаро лабрез кунанд. Вай ба пешвози Заррина қарсақ зада баромада «Воҳ балом, воҳ балом. Додочонро сағир кардӣ, балом. Хумори додогӯияш гирад, киро нишон медиҳам, тезтар сар бардошта биё, балом. Воҳ балома, воҳ балом. Даҳонама талх кардӣ, воҳ балом. Ман бо ҳамин умед ба ин даргоҳ омада будам-мӣ, воҳ балом».

Турдӣ-бобои ба Заррина тамоман бегона ҳам Додочонро ба оғӯш гирифта «Воҳ чигарам, чигарамро об кардӣ, чигарам. Воҳ Додочонам гӯй, балом! Мана сағир кардед, гӯй балом», мегуфт. Даре нагузашта ҳамсояҳо, дуру наздик ҳам «шавҳари бригада хати сиёҳаш омадааст» гӯён либоси мотам пӯшида омаданд. Ҳама мегирист. Дар рӯзи мурдаи дигарон ҳама ба марги ҳеш мегиряд. Марги Қобилҷон баҳона буду азодорони

дигар ба писару додар, шавҳару бародари худ марсия-хонӣ мекарданд. Дар ҳаққи чанг, саркардагони он лаънатҳо мехонданд. Дуои бад мекарданд. Номат аз дунё гум шавад душман, мегуфтанд.

Баъди марги Қобилҷон Зарринаро шинохта наменшуд. Ё хароб, лоғар, рангаш захиру кандагӣ, чашмонаш варам кардагӣ буд. Дар тан куртаи сиёҳ, лозимии кабуд, мӯяшро якто карда, саҳт бофта, дар сар сарбанди шоли сиёҳ баста мегашт. Аз болои курта ятаки бахмали сиёҳ пӯшид. Ҳатто чанд муддат «мардум механданд» гӯён пой кафши резинӣ ба кор баромад. Бисёр вақт кори карда, роҳи рафтаашро намедонист. Мисли ҳаёлиҳо мегашт. Боре ҳатто дари худаашро фаромӯш карда, ба ҳавлии ҳамгузариаш рафта даромад. Аз ин рафтораш хеле ҳиҷолат кашид. Оиша-хола ин аҳволи Зарринаро дида, насихат мекард:

— Духтарам, дунё ҳамин тавр будааст. Бо доду фиғон дигар ёро баргардонида намешавад. Зиндаҳо бояд ғами зиндагиро хӯранд. Ту бояд худатро, фарзандатро эҳтиёт кунӣ. Тири часта, нафаси баргашта дигар бар намегардад. Ғурбат ғурбатро меорад. Ту танҳо не-ку. Бин, бригадаат пур-пури зани аскар. Худоба шукр ту аз Қобилҷон нишон дорӣ. Баъзеҳо бо сари қоқ мондаанд. Гумон мекунӣ ба онҳо осон аст? Худо аз ин рӯзи сиёҳ нигоҳ дорад, духтарам.

Ғапи Оиша-хола рост баромад. Ғам Зарринаро ниҳоят аз по афтонд. Ё месулфид. Гӯшти баданаш гурехта, ниҳоли хушк барин шуда монд. Сару либоси як вақтҳо ба худаш часпида меистодагӣ акнун кушод гардид. Худи азони шахси бегона барин. Заррина дилтанг, каме инчик шудааст. Хона, ҳавли дар назараш бад метобад, гӯё ба мусибати ба сараш омада онҳо гуннаҳкор бошанд.

Заррина чун пештара бо Оиша-хола сӯҳбат карда наменинад. Аз қор, ки омад, хӯрокашро мехӯраду ба таги сараш лӯлаю болишт гузошта, рӯи пӯстаки гӯспанд дароз мекашад. Бисёр шабҳо бо баҳонаи «ҳаво гарм» ба тагаш ягон кӯрпача ҳам напартофта хоб мекунад.

Оиша-хола дигар ба торҳои нозуки дили Заррина нохун намезанад. Зӯраш танҳо ба худаш мерасад. Хола

худро коҳиш менамуд: «Гӯр пой қадами ман шавад. Ҳавлии бечораро мотамсарой кард. О, ту, кампири беақл, ба кӣ даркор будӣ? Дар хонаат ҳеч чиз надорӣ, ки дузд барад. Ба гапи ким-кӣ даромада... Заррина ҳоло маро чӣ қадар бад бинад, дашном диҳад».

Заррина ин хел одам набуд. Ӯ дар бораи Оиша-хола фикри бад намекард. Баракс насихатҳои хола, дилбардорихои ӯро шунида, рафтору кирдори модари раҳматиаш ба ёдаш меомад. Оҳ, ин модарон! Онҳо ҳамеша як чизро мехоҳанд-хушбахтии фарзандонашонро.



Нахустин шахсе, ки аз деҳаи Бунафша як пояшро ба чӯб иваз намуда баъди сиёҳхатҳо аз ҷанг баргашт, писари Оиша-хола Салимҷон буд. Бачаҳо гунҷишқвор часта-часта аз ин кӯча ба он кӯча шодикунон давида, гӯё, ки ягон дӯсти наздикашон-бародар, падар, тағою амакашон омада бошанд «Салимҷон-ако аз аскарӣ омаданд» гӯён хушхабарро гӯшраси ахли деҳа менамуданд. Овози бачаҳоро на ҳама дуруст шунавида, мақсадашонро мефаҳмиданд. Аз ин ҷост, ки онҳо давида омада, дари ҳавлияшонро бо шаст кушода:

— Кӣ омадааст, ҳой бачаҳо, кӣ омадааст аз аскарӣ, — гӯён мепурсиданд. Баъди аниқ кардан «Хайрияте, аз ҷанг ҳам сиҳат саломат меомаданд-дия, худоба шукр. Кани ҳудо роҳи Салимҷонро ба бачаҳои мо ҳам меод. Худо хоҳад роҳ кушода шуд, акнун омадан мегиранд», — гуфта ба бачаҳо барои хушхабарашон шодиёна гӯён як каф мавиз, чӯбдона, чанд дона чормағз ё баргак меоданд.

Омадани Салимҷон одамонро рӯҳбаланд кард, воҳимаро аз байнашон рабуд. Бовар кунонд, ки дар ҷанг ҳама намерурдааст. Хайр, чӣ, як пояш чӯб бошад ҳам, омад шуд-дия. Кани дигарҳо мисли вай намурда, бе даст ё бе по меомаданд. Бале, деҳаи азизам, Бунафша. Дар он солҳо орзуи одамон ҳамин буд. Чашм ба чашми

хамдигар афтанд, шуд. Ба маибюю маслуқиашон кор надоштанд.

Салимчон хабари нохушро дар ҳамин чо фаҳмид. Дурусттараш Турдӣ-бобои қосид гуфт. Онҳо ҳамдигарро шинохта, сахт ба оғӯш гирифтанд. Аз ҳолу аҳволи ҳамдигар пурсон шуданд. Бобо ба нею нестони Салимчон нигоҳ накарда, ўро ба маркаб савор карда, худаш пиёда роҳи дехаро пеш гирифтанд. Дар роҳ сӯхбати онҳо аз ҳар боб мерафт. Ҷанг, фронт, бераҳмии душман, қаҳрамонии одамони шӯро ва ғайра.

— Ҳа, дар воқеъ, шояд донӣ, модарат ба ҳавлии Заррина кӯчида омадагӣ.

— Навишта буданд.

— Дар бораи Қобилчон чӣ?

— Қобилчон!? Не! Чӣ, вай ҳам омад?!

— Не... — Турдӣ-бобо андаке сукут намуда, охи чуқуре кашид. — Дунё ҳамин хел будааст, писарам, аз дасти ману ту ҳеч чиз намеояд. Намедонам рост ё дурӯғ. Илоҳи дурӯғ бошад. Хати сиёҳи Қобилчон омад. Анча шуд. Якуним сол пеш. Бо вучуди он писарам, расму русуми худамон-дия. Сонӣ, шумоён, чӯраи сахт будетон. Ҳамин тавр не, писарам.

— Мо аз хурдӣ акою уко барин дар як чо калон шуда будем.

— Ана дидӣ, писарам, барои ҳамин иззати мурда-дия. Аз таги дар гирия карда даро. Вай аз ту, писарам, хурд буд ё калон?

— Калон. Ба хаёлам се моҳ калонтар бошад, дар-кор.

— Набошад «аком» гӯй. «Воҳ аком» гуфта даро. Ҳам хурмати мурдаю ҳам хурмати зинда.

Салимчон ба ҳавлии Заррина танҳо не, албатта, ҳамроҳи Турдӣ-бобо, боз чанд каси дигар, ҳамчунин бачаҳои ҳангоматалаб даромада омад. Вай майда-майда, эҳтиёт карда-эҳтиёт карда қадам мемонд. Бисёрии вазнашро ба асобағалаш партофта буд. Пояш дард мекард, сих мезад. Аз шиддати дард, гӯё ки бори вазнин ба китф бардошта хаста шуда бошад, аз ҳар тори мӯяш

арақ мерехт. Гиребони куртаи аскарӣ, тахтапушт, ду таги асобагал шип-шилта гашта буд.

Аз дар даромада омадани Салимҷон дилҳои аз ғам пур шударо лабрез кард. Баробари ӯ Турдӣ-бобо ҳам ашк мерехт. Оиша-хола ба пешвози писараш ғигон бардошта қарсақ зада баромада ба Салимҷон гардан ба гардан монда, хуб гирифт. Гаштаю баргашта мебӯсиду мегирифт. Салимҷон ҳар замон бо рӯймолчаи ду ҳафта ин ҷониб дар роҳ обу собунро надида оби чашм, арақи чабин, рӯю гарданаширо пок мекард. Як ду қадам дуртар аз онҳо Заррина бо қомати андаке хамида истода, бо алам фик-фик мекард. Салимҷон ӯро даррав шинохт. Дар дехот ҳама аз хурд то калон якдигарро мешиносанд.

— Бандагӣ-дия, хоҳарам, дилатон ганда нашавад.

Заррина чизе нагуфт. Дар ҳамин вақт писарбачаи чорсолае аз хона баромада «дадам омаданд, дадам омаданд» гӯён сӯи Салимҷон давида рафт. Салимҷон пой ҷӯбинаширо андаке васеътар гузошта, қоматаширо каме ҳамтар намуд, хост бачаро ба оғӯш гирад, нашуд. Дарди захм ба ин имконият надод. Ранги рӯяш якбора сап-сафед шуд. Бо вучуди он сир бой надода, дастони Додочонро дошта, сарашро сила кард. Баъд ба ҳудаш ҷафстар намуда, «дадат меоянд, ҳамин, ки немисро зада пеш карданд, албатта меоянд» гуфт.

Аскарбинии мардуми деҳа ду-се рӯз давом кард. Хурду калон, пиру ҷавон аввал гурӯҳ-гурӯҳ, сонӣ як нафарию ду нафарӣ ба дидорбинӣ омаданд. Ба шарофати Салимҷон як муддати кӯтоҳ гӯё ба ҳавлии Зарринаю Оиша-хола нур даромад. Вале дере нагузашта боз ҳамон хузни пештараширо гирифт. Акнун бегоҳиҳо аҳли хонавода гирди хон нишаста, аз ҳар боб сӯҳбат мекарданд. Оиша-хола якбора набошад ҳам, рафта-рафта воқеаҳои дар давоми қариб чор соли набудани писараш рӯй додаро ба Салимҷон нақли ба тафсил кард: Танҳои худаш, маслиҳати Бонуи биригад дар хусуси ба ҳавлии Заррина кӯчида омадан, қорҳои қардаи Мирсолиқ Бойҷонов ва Ҳодӣ-пучук, бригадиршавии Заррина, мусибати ба сараш омадаро. Ҳар замон, Зарринаро таъриф қарда мемонд.

Салимчон пой чӯбинашро болои палос дароз намуда ҳикояти модарро бодикқат гӯш мекард. Агар сахт-сахт сулфааш гирад (дар роҳ шамол хӯрда буд) пояш ба дард мебаромад. Бинобар он сари зонуяш-чоӣ буридаро дошта, пешонӣ ва рӯяшро бурма карда мемонд. Маълум, ки чароҳаташ холо пурра сихат нашудааст. Салимчон ҷавони газгӯшти миёнақад, абрӯ-вони сиёҳи дароз дошт. Баъди хунравии бисёр (пояшро баъди тири душман расидан дар госпитал бурида буданд) пӯсту устухон гардида буд. Анголикҳои рӯяш ба дарун даромада, чашмаш ба фарқи сараш шишта аст. Ҳангоми гап задан лабонаш кашиш мекард. Рӯзона дарди ба хайр, лекин шаб нолида мебаромад.

Ҳар гоҳ модар таърифи Заррина кунад, Салимчон номаълум сӯи ӯ назар мекард. Медид, ки чашмони сиёҳу зебоаш, мижгонҳои дароз-дарозаш ба нуқтае дӯхта шудааст. Шояд Заррина ҳам дар фикре буд. Баъзан мешуд, ки ду ҷавон чашм ба чашм меафтоданд. Дар ин лаҳзаҳо Заррина шарм мекард. Зуд чашм канда, сари писарчаашро сила мекард. Додочон эркагӣ карда, якпахлӯ мезад, сарашро ба зонуи модараш мемонд. Дақиқае нагузашта часта мехесту ба шаст худро ба оғӯши Салимчон мепартофт. Ҳарчанд Заррина «охиста, охиста» гӯяд ҳам, бача парвои фалак надошт. Намедонист, ки як шоҳи танай амакашро бурида партофта, ба чоӣ ӯ чӯби хушкро, ки дигар аз сабз шудан умед нест, пайванд намудаанд. Бо вучуди он Салимчон Додочонро ба оғӯш гирифта, ба танай пӯсту устухонаш ҷафс дошта, дақиқаҳо бо забони кӯдакона сӯхбат мекард. Додочон бештар савол меод, мехост бисёр чизҳо ро фаҳмида гирад. Дар ин лаҳзаҳо Зарринаю Оиша-хола тамошобин буданд. Баъзан мешуд, ки Додочон шӯхиро аз ҳад гузаронида, қаҳри модарашро меовард.

— То туро бурда ба кӯрпаат тела накунам, намешудагӣ барин, -гӯён Заррина ба нею нестони писарчааш нигоҳ накарда, аз даст ё доманаш дошта, сӯяш мекашид. Додочон ду пояшро сахт ба замин тиргак карда, як вачаб ҳам аз ҷояш ҷунбидан намехост. Модар маҷбур буд вайро ҳамроҳи палос кашола карда гирад.

— Хайр, монед Заррина, дигар шӯхӣ намекунад. Кани ба паҳлӯи ман омада шин-чӣ, ҳо, бале-я, ин йигити калон шудагию шумо намедонед, -таъриф кард Салимҷон.

— Мон духтарам, бозӣ карда шиштааст-дия. Ҳоло сари намозшом. Шабҳо дароз, рӯдаи гов, ин қадар хоб мекунад, ки ба дилаш мезанад, -тарафгирӣ менамуд Оиша-хола.

Бача бача аст. Шоҳро аз тахт фаровардагӣ бача. Додочон як лаҳза аз сиёсати модар тарсида ором менишаст. Аммо дере нагузашта боз аз паи бозӣ мешуд. Заррина ҳамон вақт бештар музтар мегардид, анор мегашт, худашро гум мекард, ки агар Додочон калимаи «амак»-ро фаромӯш намуда, Салимҷонро «дада» гуфта монад. Оиша-хола даррав Додочонро ислоҳ мекард: амак, амакаш...

Қариб ҳар шаб хангоми сӯхбат гап ғелида-ғелида ба болои Қобилҷон меомад. Дар ин лаҳзаҳо хоҳ-нохоҳ ду нафар зан ашк мерехтанд. Эҳ, ин занҳо! Ин қадар меҳрубонанд онҳо. Гардам аз дасти нарму чашми наму дили гарми шумо. Дар ҳақиқат чашмаи хушкнашавандаанд онҳо. Салимҷон бошад, барои тасаллои модар, Заррина мисолҳо меовард. «Ман бо чашми худ дида омадам, бовар кунед, на ҳамаи сиёҳхатҳо дуруст мебароянд. Ба баъзеҳо «мурд» гӯён хат менависанд, вале баъди чанд вақт дидед, ки зиндаю чангида гаштааст. Ё каме ярадор шуда ба госпитал афтодааст. Хатто, -гуфт ӯ, - кам монда буд, ки дар бораи ман сиёҳхат нависанд».

— Унту нагӯӣ, писарам, гӯр мурдан шавад, замини сиёҳ аз ҳеч кас сер намешавад.

— Айби замин чӣ, модарҷон, вақте одам ба одам раҳм накарда, якдигарро мекушад.

— Рост писарам, замин бегуноҳ.

Рӯзҳо мегузаштанд. Мардуми деҳа гӯш ба қимор буд. Онҳо як чизро доништан мехостанд: Салимҷон-ку аз аскарӣ омад. Оиша-хола дигар танҳо не. Чаро вай ба ҳавлияш кӯчида намеравад? Заррина хонаи бисёр надорад. Ду хучраи беайвони паҳлӯ ба паҳлӯ. Дар назди марди бегона нишасту хез, даромад-баромад душвор,

албатта, Салимчон бошад мучаррад. Диданд, ки аз байн муддате гузашту аз кӯчида рафтани Оиша-хола хабар нест, баъзеҳо гапи нав бофта бароварданд:

— Бахти хола хандид, дар хонааш арӯси тайёр. Ба писараш зан мекунад, мемонад. Заррина сари ҷавон дорад. Акнун ба бисту се қадам мондааст. Аз сад гулаш як гулаш нашукуфтааст. Имрӯз не, фардо шавҳар карданаш даркор, албатта. Бо ҳамин баҳона саробондор мешавад.

Дарвозаи шаҳро бастан мумкину даҳони мардумро не. Гап-гапи одамон то ба гӯши Заррина расид. Ҳатто боре пичинги рӯирости Муҳаррама қариб буд бригади ҷавонро бе корд кушад. «Заррина пухта набошад, бригад мешуд? Пешомади корашро медонад. Агар ҳамин тавр намебуд, «ман танҳо, ба писарчаам нигоҳубин мекардагӣ одам нест», гуфта Оиша-холаро ба ҳавлияш кӯчонда намеовард. Ба шавҳараш сол нашуда Салимчон омад. Мо, ки аз қадим лалуқ будем, се сол боз беваю ягон касро ёфта наметавонем. Ман-ку майлаш, садқаи сар, як бор мазаашро чашида сер шудагӣ, лекин ба ҳамин бечора духтарҳои хона дилам месӯзад. Қишлоқ пури духтару ҷавонҳои мегирифтагӣ нестанд.

— Муҳаррам-апа, шумо аҷоиб, охир «ҳа» гуфта беваҳо ҷавонҳои аз аскарӣ омадаро ба хонашон бурда, аз роҳ бароранд, албатта духтарҳои хона пир шуда мегарданд-дия, -қувват дод Хайринисо.

— Ба бригадирӣ, Муҳарама, дилатон кашол бошад, ҳозир супориданам мумкин. Сонӣ Оиша- холаро ман не, Бону-апа «хамроҳ» гӯён кӯчонда оварда буданд. Рафта пурсед ҳам мешавад. Дар бораи Салимчон бошад, илтимос, аз пода пеш ҷанг накунед. Даркор бошад, ҳоло ҳам дер нашудааст. Гиреду ба ягон духтари дилатон месӯхтагӣ диҳед. Ба ман ғами худам бас. Додочон бедардак калон шавад, давлати ман ҳамон.

Гарчанде Заррина ба Муҳаррамаи шартакигӯй сари вақт ҷавоб гуфт, вале аламаш бо ин тоза нашуд. Корд ба устухонаш таъсир карда, ўро ба андеша намудан водор сохт. Деҳаи ба ҷон баробарам, Бунафша. Ман-

тики ҳаётро сарфаҳм рафтани душвор будааст. Одамҳоро фаҳмидан ҳам. Кӣ меҳаҳад, ки дар хонааш саробон надошта бошад? Магар ин хел занҳо каманд? Охир, ба ҳаёт дубора гашта намеой-ку? Нафси ҳама як хел намешавад. Нафс, нафс. Одамро бе обрӯ мекардагӣ ҳам, шарманда мекардагӣ ҳам нафс...

— Барои ман, агар дилам шавҳар кашад, айбаш не, -худ ба худ мегуфт Заррина. — Зеро дигар дилкашолӣ надорам. Хати сиёҳи Қобилҷон омад. Аммо ба Муҳаррама чӣ бало зада бошад? Ҳоло шавҳари вай зиндаю саломат. Ҳар замон, ҳар замон хаташ омада истодааст. Хайринисо бошад, духтари хона, ба худаш муносиб ҳусн дорад. Духтари хона ин қадар бешарм. Пардаи рӯяшро дар байни дигарҳо дарронд. Ҳоло вақту соаташ расад, аз шавҳар серу безор мешавӣ.

Заррина корҳои саҳро ба сомон расонд, охири колхозиро ҳам гусел кард, сонӣ вақти говгум бо димоғи сӯхта, хастаҳолна роҳи хонаашро пеш гирифт. Одамро кор не, балки гапи хунук, захми забон мондаю пир мекунад.

Оиша-хола пиёба мепухт. Додочон аз домани ӯ дошта ҳар замон «оча, кай мепазад, оча гурусна мондам» мегуфт. Хола Зарринаро дида «мондаҳо духтарам, сиҳат-саломат омадӣ» гуфта пурсид. Ӯ дилу нодилон, ношунаво «рахмат» гуфт. Додочон модарашро дида «бувам омад, бувам омад» гӯён ба пешвозаш тохт. Модар «шасташ напарад» гӯён писарчаашро ба оғӯш гирифта бӯсид. Сипас дар лаби суфача нишаста мӯзаашро кашид, хоки рӯи онро тоза намуд, баъд ба ҷои доимиаш, танӯрхона бурда монд. Обдастаро бардошта чанд қадам миёнатари ҳавлӣ рафта, пой, дасту рӯяшро шуст. Сонӣ пиёбаро ҳамроҳи холаю Салимҷон тановул карданд.

Заррина дегу косаҳоро шуст. Дар ин лаҳзаҳо Додочон аз назди модар дур намешуд. Мисли баррачаи аз паси очааш давида мегаштагӣ, хона дарояд хонаю берун барояд берун давида мебаромад. Ҳарчанд гӯяд ки «рав, ба назди амакат рав, бозӣ кунетон» гӯш намекард. Бозӣ ҳамон вақт хуш, ки модар ҳамроҳ бошад.

Додочон дид, ки модар дегу табақхоро шушта татомом кард, аз дасташ дошт. Ҷ гоҳ бо як пой, гоҳ бо пой дигар хез зада-хез зада ҳамроҳи Заррина роҳ мегашт.

— Меафтӣ, -дасти писарчаашро андаке ба қафо кашида сиёсат намуд Заррина. — Дуруст-дуруст, ба маънӣ қадам мон.

Онҳо ба хона даромаданд. Заррина муддате хомӯш нишаст. Дар як хона се нафар одами калон гӯё, ки бо ҳам ногап бошанд, ҳар кадоме ба фикру хаёли хеш банд буданд. Салимҷон аз ин зиқ шуд. Ҷ пояшро ғундошта, ба девор така намуда «ё пирам» гӯён аз ҷояш хест ва «шумо сӯхбат карда шинетон, ман камакак дам гирам» гуфта ба хонаи худаш (вай аз он рӯзе, ки аз аскарӣ омадааст, дар хучраи танҳо хоб мекард) рафт.

Оиша-холаи рамуздон ҳолати Зарринаро фаҳмида буд. Бинобар он нахост, ки ба таги дилаш ҷанг андохта, аламашро тоза намояд. «Намепурсам, бехтараш худаш гап занад. Боз ин занак вақтҳои охир аз ман ҳисобот мегирифтагӣ шудааст, то аз аскарӣ омадани писараш ин хел набуд-ку» нагӯяд. Хола ҷокашро гирифта ба дӯхтани гулаш сар кард. Лампа хира месӯхт. Забонаш ҳар замон аз вазиши боди маҳин ҳаму рост мешуд. Барои он, ки дурусттар равшанӣ кунад, хола дар таги он сатили кӯхнаро оварда монд. Заррина ба кори Оиша-хола, ки рӯймоли домодии писарашро медӯхт, хеле зеҳи монд. Ва баъд хомӯширо вайрон намуда:

— Оиша-хола...

Хола қатими риштахоро то охир кашида, ба сарангушташ қачоваро ҳамвор намуд ва бепарвоёна сӯи Заррина нигарист.

— ...

— Маро бубахшед, хола

— Барои чӣ? Охир ту ягон гуноҳ накардӣ? Гапат бошад, гӯй духтарам, ман ҳамаашро мефаҳмам.

— Хола... Мардум ганда шудагӣ. Албатта, ин гуноҳи онҳо не, замона. Аллакай ҳар хел гап бофтанд.

— Гап? Чӣ хел гап, духтарам?

— Аз зиндагии якҷояи мо ҳасад мебаранд. Мегӯянд, ки гӯё ман келини шумо... мешуда бошам.

Хола ба чашмони дар равшани чароғ дурахшони Заррина нигариста фикр карда монд. «Ана гап дар кучо будааст. Барои чӣ Заррина хафа аз кор омад. Сӯям дуруст нигоҳ накард».

— Мақсадатро фаҳмидам, духтарам. Ту гуфтани, ки мнбаъд мо агар якчоя зиндагӣ кунем, гапи мардум зиёд шудан мегирад. Фикрат дуруст, духтарам. Танҳо ман ба орзуям нарасидам. Шабу рӯз дуои нек мекардам, ки Қобилҷон аз аскарӣ биёяду амонатиашро бе хиёнат ба дасташ супорам. Афсӯс, ки ин тавр нашуд.

Бунафшаи меҳрубон. Ҳаётро бубин. Офаридагор, гӯе ки довар бошад, ҳама чизро назора мебарад. Оё ту шундаӣ, ки дар ҳаёт касе ба мақсадаш расида бошад? Ва ё шахсе бе камбудӣ умр ба сар барад?

— Не, фарзанди азизам. Ин тавр шуданаш мумкин нест. Ширинҳои ҳаёт дар пастию баландиҳои вай аст. Одам, ки бе камбудӣ шуд, беғам мешавад. Одами беғам бошад ба қавле ё одам нест ва ё аз ин олам нест.

— Зиқ нашав, духтарам, -гуфт хола Зарринаро дилдорӣ дода. Ту ба ман аз духтарам зиёдтар хизмат кардӣ. Илоҳо хока гири зар шавад. Роҳати Додочонро бин. Одам одамро дар мушкилӣ мешиносад. Намедонам, агар худо туро намерасонд, ҳоли ман чӣ мешуд? Ҳоло деҳаамон, шукр тинҷӣ. Раиси навамон чавон бошад ҳам, ҳамаро ба тартиб гирифт. Салимҷон ҳам омад. Акнун ман метавонам бо хотири чамъ ба ҳавлиам кӯчида рафта, пойҳоямро дароз кунам. Додочон аз обу гил баромад. Ман туро танҳо намедонам, албатта. Боз хабар мегирам. Ту ҳам рафта ист. Охир, ман кӣ дорам? Шукр, ки ҳамин Салимҷон ҳаст.

Дили Заррина аз гапҳои хола пур шуд, нохост фикр-фикр гирия кард...

Баъди фоҷиаи Бойҷонов ба колхоз раиси нава омад. Вай Ҳотам Ҳочиев-чавонмарди бисту панҷ-бисту ҳафт солаи навча буд. Мӯзаи сип-сиёҳи аскарӣ дар пояш. Остини чапи пиджакашро, ки холӣ буд, аз зери тасмааш гузаронида мегашт. Маълум, ки талхӣ чангро вай ҳам чашидааст. Аз рӯзҳои аввал ба кори хоҷагӣ саҳт часпид.

Ҳотам Ҳочиев боре чамъомади колхозчиёро гузаронида, дар он чор даҳон гап гуфт, ки то дер вақт дар хотири одамҳо боқӣ монд. Баъди чамъомад дар кӯчаву паскӯча, сари қор, дар хонаҳои худ онҳо раисро пайваста таъриф мекарданд.

Чихо гуфт он рӯз ӯ? Аз чой хест, бо табассум ба мардум нигариста:

— Падару модарони азиз! Аз ҳамин рӯз эътиборан мову шумо бояд якҷоя қор кунем. Обрӯю эътибори мо, роҳбарон, албатта, шумоед. Халқ хасту роҳбар ҳаст. Дар давоми чанд рӯз ман бо баъзе одамон сӯҳбат кардам, бо вазъияти деҳа шинос шудам. Онҳо ба ман ҳамаи воқеаҳои шуда гузаштаре нақл карданд. Бисёр қори хунук шудааст. Қасе, ки ба фарзанди деҳааш хиёнат мекунад, ба фикри ман вай дар як вақт хиёнатқори давлат ба шумор меравад. Бойҷоновро саҳт ҷазо мебоист. Вале ҳуди ҳаёт, ҳудо ӯро ҷазо дод... Акнун биёед ҳама чун як тан ғами фронтро хурем, дар меҳнат ҳудро нишон диҳем. Меҳнати мою шумо ғалабаро наздик мекунад.

... Тирамоҳи ҳамон сол зимистон наомада, ҳосилро ғундоштанд. Маҳсули меҳнати одамон бад набуд. Ғалла ҳам нағз шуду ангуру картошка ҳам. Гарчанде чашми мардум ҳоло сер нашудааст, гарчанде дар хонаҳои ҳалтаҳои пури гандум набошад ҳам, онҳо хурсанд шуда мегуфтанд, ки ҳосили хуб нишони серию пурӣ, фаровонӣ. Ана-мана нагуфта ҷанг тамом, об ба лаби ҷӯй баробар мешавад. Нияти нек ними давлат-дия. Бо ҳамин онҳо ҳудро тасалло меоданд.

...Заррина баъди кӯчида рафтани Оиша-хола ҳудро тамоман танҳо ҳис мекардагӣ шуд. «Ту худат содда, -ҳудро сарзаниш менамуд. — Дар сари ҷаҳл як гапи Мухаррами шартакигӯю Хайриниссоро дар дилат пӯсонда натавониста, ба хола гуфта, ӯро ба андеша монандӣ. Метавонистӣ сабру тоқат кунӣ. Охир, бузургон аз бардошт ёфтаанд. Аз рӯи гуфти одамон ҷанг зимистон ё аввали баҳор тамом мешудагӣ барин. Баъд хушу хурсандона мефаҳмондӣ. То он вақт Оиша-хола

саробони хона, ҳамроҳи Додочон мешуд. «Не, хола ҳам, аз афташ, наранчид. Вагарна ин тавр намегуфт:

— Одамҳо ҳар чӣ гӯянд, гуфтан гиранд, духтарам. Ба онҳо гӯш карда, ба таънашон тоб оварда натавонистӣ. Шояд, ба ҷои ту ман мебудам, ҳамин тавр рафтор мекардам. Лекин ба Додочон одат карда мондам. Зӯрӣ не, зорӣ дорам. Ба рафта омадани вай монёе нашав. Рӯзона бурда монӣ, то аз кор омаданат дар назди худам бозӣ карда мегардад. Бегоҳиҳо оварда мемонам. Набошад, бача-дия. Дил андохта бемор шуданаш мумкин...»

Вале бо кадом андешаҳо Заррина бачаро ба хонаи хола намеовард.

Боре нохост даромада омадани Оиша-хола дунёи бачаро ба тамои равшан намуд. Додочон очаашро дидан замон «очам омаданд, очам гӯён ба шаст давида худро ба оғӯши Оиша-хола партофт. Хола набераашро гарм ба оғӯш гирифта бӯсид, оби дида кард, боз бӯсид. «Барои ту овардам» гӯён аз чебакаш як каф тутмавиз, ду дона чормағз бароварда ба кисаи Додочон андохт.

Заррина ҳам ба пешвози хола баромада «Ассалом, биёед, аз хона марҳамат» гуфт.

— Ҳамин қадар рӯз нигоҳ кардам, даракат нашуд. Мабодо Додочон бетоб нашуда бошад гуфта, дилам хавотир шуд. Омадам...

Додочон аз бағали оча нафуромада чормағзи додаашро дар як даст дошта, бо дасти дигараш аз кисааш тутмавиз гирифта, ҳар замон ба модараш нишон дода, ба даҳон мепартофт.

— Хуб кардед, модарчон. Бо ҳамин баҳона набераатонро дида хуморшикан шуда меравед. Ҳа, дарвоқеъ, Салимчон аком нағз? Пояшон азоб намедихад?

— Нағз духтарам, нағз. Азоб диҳад ҳам аз дасташ дигар чӣ кор меояд? Шояд нағз шуда равад. Асосаш, духтарам, омад, давлатам ҳамон. Гапи навро фаҳмидӣ, духтарам.

— Не-ку.

— Бо ҳамин аҳволаш бо колхоз мебароям мегӯяд. Дина ба идора рафта буд. Раиси нав гуфтааст, ки биё, ба мо ҳисобчӣ даркор.

— Нағз-ку, хола.

— Нағз-ку, лекин хуни пояш шах нашуда ба кор барояд, холаш чӣ мешавад?

— Марду кӯча. Аз шахрҳои калон оламу одамро дида омаданд, дар хона албатта, зиқ мешаванд-дия. Ба кор овора шаванд, гузаштани рӯзро намедонанд. Кори сабук будааст, розӣ шаванд. Раиси навамон чони одам, бисёр раҳмдил.

— Духтарам, -гуфт хола вақти рафтан, -ба ҳавлии мо ҳам биёстон. Бо Додочон одат кардам. Худи як чизро гум кардагӣ барин. Баъзан хоб дида хеста мебинам, ки паҳлӯи чогахам холӣ. Дилам гум зада, ганда мешавад.

Инро гуфта вай Додочонро бардошта рӯ ба рӯ монд, то сер шудан бӯсида баъд аз нав ба замин гузошт. То аз назар ғоиб шудани Оиша-хола Додочон «хайр оча, хайр оча» гӯён дастонашро болою поён алвонҷ меод. Заррина ба рафтори писарчааш бо табассум нигариста «шуд, шуд, бас акнун. Дидӣ, очаат панаҳ шуданд. Рафтем, рафтем» гуфт. Модару писар дарвозаи як-табақаро нимроғ монда вориди ҳавлӣ шуданд...



Гап-гапи мардум рост баромад. Дар яке аз моҳҳои зебои фасли баҳор, моҳи май ҷанг тамом шуд. Ин воқеа дар рӯзе ба вуқӯъ пайваст, ки каландии тоқ дар участкаи Боғи Миёна дар авҷ буд. Чанд нафар колхозчиён раисро, ки тез асп давонда меомад, дида «боз чӣ воқеа рӯй дода бошад? О, ягон маротиба раис ин қадар шитоб намекард-ку? Ё, ягон гапи зарураш бошад» гуфта ҳайрон шуданд.

Ёфтед, фарзандони деҳаи ман Бунафша! Раис дар ҳақиқат гапи зарур, хеле зарур дошт. Ҷ меҳост хушхабарро ҳарчӣ тезтар, хо бале, тезтар ба гӯши шумоён расонаду шодиёна гирад. Хотиратонро ҷамъ кунад. Охир, шумо ин муждае, ки раис оварда истодааст, ҳар

дақиқаю соат, шабу рӯз, моҳу сол итизораш будед. Инак, он рӯз фаро расид. Хушхабарро аз ҳама пеш раиси ба қавле ба пою қадам шунавидаасту мехоҳад гӯшраси шумоён кунад.

Раис аз муждаи нек кӯдаквор шодӣ мекард, курта-курта гӯшт мегирифт. Ба худ ҷои нишаст намеёфт. «Ҷанг тамом шудааст, ҷанг тамом шудааст» гӯён аз ҷои худ хеста, дасташро бардошт, дар кабинети ҳолӣ ҳатто рақс карда гирифт. Радио бори дигар хабар дод. Ҷотам Ҷочиев муждаи некро ин дафъа ҳам то охираш пурра шунавид. Баъд гӯшаки онро тоб додаю хомӯш намуда ба шаст аз ҷояш хеста сахни идора баромад. Раисро дар ин лаҳза шинохтан душвор буд. Вай роҳравон тасмаи миён, остини холии аз тағи вай гузаронидаашро ба тартиб гирифта, бари куртаи аскарнашро ба қафо кашида, мисли командирон таранг намуда, сӯи аспаш омад. Асп по кӯфта сарашро ҳар замон, ҳар замон болою поён бозӣ доронда, думи заб-зарди сермӯро гоҳ ба чап, гоҳ ба рост зада меистод, соҳибашро дида шинохт магар, ки шиҳа кашид. Ҷотам Ҷочиев аз рӯи одат рӯи аспро сила карда, ба дасташ фӯки вайро, ки ба рӯяш хеле наздик оварда бӯй карданӣ мешуд, дур намуда гиреҳи тасмаро аз танаи дарахт кушод. Қашқа фаҳмид, ки соҳибаш азми сафар дорад, худро наздиктар овард. Раис ҳар дафъа ҳангоми саворшавӣ бисёр азоб мекашид. Ду-се маротиба ҳаракат намуда, сипас савор мешуд. Ин дафъа баръакс, бо як частан, бо осонӣ худро болои зин гирифта, лаҷоми ҷонварро сӯи участкаи Боғи Миёна тоб дод. Ин, албатта, сабаб дошт. Дар ин ҷо ҳашарчиёни бисёре аз ҳамаи бригадҳо тоқ каланд мекарданд. Тоқкаланд яке аз корҳои вазнинтарини колхоз аст. Вайро ба таъхир монанда намешавад. Дар ҳолати аз вақташ гузаштан ревоҷҳо парида, ҳосил нобуд шуданаш мумкин. Бинобар он ҳар сол бо қувваи ҳашар ин кор то даҳрӯзаи дуҷоми моҳи май ба охир расонда мешавад.

Ҷотам Ҷочиев лаҷоми аспашро суст намекард. Ӯ ба мардум ба ҷои салому алейк танҳо як гапро такрор ба такрор, бо овози баланд мегуфт: «Шодиёна дихед, шодиёна! Ҷанг тамом шудааст! Ҷанг!!!»

— Мефаҳмед, ҷанг тамом шудааст, тамом, шодиёна диҳед!!!»

Овози раис баланд садо дода, аксаҳ аз дуродур шунавида мешуд. Баробари шунавидани хушхабар ҳашарчиён корро партофта сӯи якдигар давида, ҳамдигарро ба оғӯш гирифта, табрик менамуданд. Мардон мисли бачаҳо тоқиҳояшонро ба осмон ҳаво дода, «Ура, ҷанг тамом шудааст. Ура, ура» мегуфтанд. Занҳо якдигарро канор гирифтаю бӯсида «муборак бошад, ҷанг тамом шудааст, муборак бошад» мегуфтанд. Шодии бачаҳои ҳангоматалаб ҳадду канор надошт. Онҳо баробар «Ура, ура, ҷанг тамом, ҷанг тамом» гӯён гирд-гирди калонсолон, қад-қади марза болою поён медавиданд. Як лаҳзаи хурсандӣ гӯё тамоми ҷароҳати панҷсолаи мардумро табобат карда буд. Танҳо як нафар ба хурсандии аъзоёнаш дида дӯхта, чизеро ба хотир овардагӣ барин ашк мерехт. Ё Заррина буд. Оре, ашки сӯзони бригад ҷой дошт. Гарчанде ҷанг тамом шуда бошад ҳам, вале вай барои Заррина бардавом аст. Дурустараш, ҷанг барои бисёр оилаҳое, ки ҷигарбанди онҳоро ба доми худ фуру бурдааст, то имрӯз давом дорад...

Баъди ҷанде фарзандони деҳа як-як баргаштан гирифтанд. Вале ҳоло кори саҳроро ба онҳо супоридан аз рӯи одобу инсоф набуд. Якero пой набошад, дигареро даст нест, сеюминро тир аз сина зада аз тахтапушт баромадааст. Ҳоло ҷароҳати на ҳамаи онҳо сиҳат шудааст. Лекин, на ҳамаи баргаштагон умри дароз диданд. Дар ҷанг намурда бошанд ҳам, тири душман онҳоро ба азоб мононда, охиру охирон ба хок бурд. Ҳайфи ҷавонҳои барноят, деҳаи азизам Бунафша.

Ҳотам Ҳочиев дар колхоз бисёр наистод. Ёро, гӯё ки барои алобгирӣ фиристода бошанд, дере нагузашта ба дигар қор гузарониданд. Аниқтараш дар конференсияи кумитаи ҳизби ноҳия муншии яқум интиҳоб намуданд. Ба ноҳия калон шуда рафтани раисро мардуми деҳа ҷанд ҳафта пештар байни худ гап-гап карданд, вале ба кадом вазифа касе аниқашро

намедонист. Ҳар кӣ аз худ ҳар чӣ мебофт. Ба раис ҳар мансабро муносиб медонистанд.

— Раис дар кадом кор набошад, ўҳда мекунад-мегуфтанд одамҳо, -қадду қоматаш омадагӣ, сиёсат дорад, бамаънӣ, ақли расо худо ато кардагӣ. Ба арзу шикоятӣ мардум бо тамкин гӯш мекунад. То аз дасташ омадан ёрӣ мерасонад. Арақ нахурад, ба зану фарзанди мардум бо чашми бад нигоҳ накунад. Гап ҳамин, ки раис оянда одами хеле калон шуда меравад. Халқ тарозу аст. Ҳар касро даррав бар кашида, ба чигунагии ў баҳо медиҳад. Мӯйро аз хамир чудо мекунад халқ. Некро таърифу тавсиф, бадро зери тозиёна мегирад, халқ.

Инак, то шамол набошад, шохи дарахт намечунбад гуфтагӣ барин миш-миши одамон рост баромад...

Ҳоло бошад, онҳо тахминҳои дигар мекунанд. Кӣ раиси колхозашон мешуда бошад? Оё мисли Ҳотам Ҳочиев боз раиси хубро меида бошанд? Аз он рӯзе, ки котиби хизб кас монда, ҷеғ зада омада дар ҳучрааш сӯҳбат намуд, фикри аъзоёни бюроро гуфт, дар деҳа овозаи нав паҳн гардид, ки раис Заррина мешудааст.

— Не-не, боварии кас намеояд, — мегуфтанд баъзеҳо. — Кадом занак раис шудааст, ки Заррина шавад. Бригадирӣ кори дигар. Роҳбарии як хоҷагии калон вазнин. Одамҳоро кор фармудан даркор. План буд қардан даркор. Даромад-баромад, ҳисобу китобаш ҳаст.

— Хайр, чӣ, раис шавад айбу аҷоиб-мӣ? Чанд сол боз бригад. Планҳои доимо пур. Ба одамҳо забон ёфта метавонад. Ду раис қати кор қарда, чашми қорро ёд гирифт, -фикри гурӯҳи дигар буд.

— Як маротиба аз моён ҳам калон шавад-дия. То қай мардҳо «мо роҳбариро метавонем» гуфта забон-дарозӣ мекунанд. Аз занҳо роҳбар шавад, баракс, мардҳо аз ҳудашон шарм қарда қор мекунанд. Ин қадар ба сари оилаҳои онҳо дағ-даға намуда, чормағз намешикананд, -ин фикри занҳои деҳа буд.

Ҳотам Ҳочиев гапро мухтасар намуд: мақсад аз шуморо, Заррина, ҷеғ зада овардани мо ҳамин. Ба колхоз роҳбар лозим. Ман бо аъзоёни бюро маслиҳат

намудам. Онҳо ҳам розӣ. Агар шумо зид набошед, ба раисӣ худатонро пешбарӣ кунам.

Заррина чашмдошти чунин таклиф набуд. Ӯ хайрон шуд.

Агар «не, наметавонам, ман ҳамин бригадириро бо як азоб ӯҳда карда истодам. Ман чию раисӣ чӣ? Маълумотам набошад. Касб надошта бошам» гӯяд, обрӯи Ҳотам Ҳочиев рехтанаш мумкин. Аъзоёни бюро аз ду сар «бин, ба як занак чанд вақт ҳамроҳ кор карда, имрӯз гапат нагузашт» мегӯянд. «Ҳа» гӯяд роҳбарии як хочагии калон кори осон магар? Чашми мардум ҳоло аз нон сер нашудааст. Ҳизб бошад, то як вазифаро супоридан. Ба гарданат, ки бор кард, интиҳоб, ки шудӣ мард ё зан нагуфта кор, план талаб мекунад. Хайр, фарз кардем, як-ду маротиба ҳам мадад расонд, баъд чӣ? Рафта коратро карда намедихад-ку?

— Чӣ гуфтед? — пурсид Ҳотам Ҳочиев риштаи хаёли Зарринаро дар ҳамин чо канда.

— Раҳмат барои боварӣ, лекин...

— Нафаҳмидам, барои чӣ лекин? Наметавонам мегӯед, маъноӣ гапатон ҳамин будагист? Кумитаи ҳизбӣ ҳаст. Наход, ки кори шумо, чамъият дар роҳ монад. Мо ҳамаашро нағз мефаҳмем. Ҳеч кас модарзод раис таваллуд нашудааст, намешавад ҳам. Дастгирӣ мекунем. Намояндаҳо рафта ёрӣ мерасонанд. Вақту соаташ расад, маълумот ҳам мегиред. Баъд дидед, ки об ба лаби чӯй баробар шудааст. Барои ҳамин бо дили пур, агар интиҳоб кунанд, ба кор сар кардан даркор.

Аз суҳанронии раис Заррина далер гашт...

Дар маҷлиси ҳисоботӣ-интиҳоботии колхоз худи Ҳотам Ҳочиев иштирок намуд. Котиби ташкилоти ҳизби колхоз, ки муваққатан вазифаи раисро дар ӯҳда дошт, дар бораи фаъолияти садороти колхоз ҳисобот дод. Чор-панҷ нафар баромад карда, аз хусуси муваффақияти хочагиашон, ҳиссаи бригадҳои пешқадам, кори хуби раиси собиқ гап зада, ба фаъолияти садорот баҳои қаноатбахш доданд.

Садри маҷлис аз рӯи масъалаи ташкилӣ ба котиби аввали кумитаи ҳизби ноҳия Ҳотам Ҳочиев суҳан дод.

Ҳозирон бо чапакзанӣ раиси собиқашонро пешвоз гирифтанд. Котиб дар бораи бурду бохти хоҷагӣ, захираҳои истифода нагардида, роҳҳои боз ҳам баланд бардоштани иқтисодиёти колхоз, ободонии деҳот ва бисёр масъалаҳои дигар гап зада, сонӣ сари мақсад омад.

— Рафиқон, -гуфт ӯ, - маҷлиси имрӯзаи шумо дар як вақт бояд раиси колхозро интихоб намояд. Аъзоёни бюрои кумитаи ҳизби ноҳия ба ин вазифа номзадии Заррина Одилваро ба муҳокимаи шумо ҳавола мекунад. Ба ин шумо чӣ мегӯед?

— Маъкул!

— Чудо боб!

— Фикри хуб!

— Мо розӣ, -аз зол садоҳо баромаданд.

Садри маҷлис фикри котибро ба овоз гузошт. Ҳама бо як овоз Зарринаро раис интихоб намуданд. Ҳотам Ҳочиев дар охир боз суҳан гирифта:

— Ба фикри ман, шумо Зарринаро раиси худ интихоб намуда бурд кардед. Дар ҳар кучое зан сарвар бошад, кор пеш меравад. Ба фаъолияти меҳнатии Заррина ҳамаатон аз ман дида хубтар шинос. Ӯ аз мушкилиҳо нахаросида дар солҳои мудҳиши ҷанг роҳбари бригада шуд. Ба ҷавонии худ нигоҳ накарда дили ҳар як аъзои бригадаашро ёфт, онҳоро кор фармуд. Албатта, рафиқон, кори колхозро як ё ду нафар пеш бурда наметавонад. Кумитаи ҳизби ноҳия боварӣ дорад, ки шумо, мардуми деҳаи Бунафша, ҳама аз як гиребон сар бароварда, барои баланд бардоштани обрӯи хоҷагии худ, бо як нафар зани ҷавон, ки имрӯз ба зимааш вазифаи хеле мушкил гузошта шуд, монда нашуда меҳнат мекунад. Мо ба шумо раис, ба деҳқонони колхоз дар иҷрои нақшаҳои ҳизб комёбиҳо орзу мекунем...

Рӯзҳои аввал ба Заррина мушкил буд. Вай наметодонист корро аз кучо, ҷӣ тавр сар кунад. Ба колхоз барои кишт тухмӣ намерасид. Техникаи асосӣ чанд сар навбаст, нақлиёт аспу ароба буд. Дар назди раиси ҷавон бисёр масъалаҳои ҷалталаб меистоданд: баланд бардоштани иқтисодиёти хоҷагӣ, шиками халқро аз нон сер кардан, ободонии деҳа, зиёд намудани шумораи

роҳбарон аз ҳисоби занҳо. Вале ин корҳо танҳо бо хоҳиш иҷро намешаванд. Кӯшишу ғайрат, дастгирии умум, сонӣ кадри арзандаю сазовор лозим. Заррина бегоҳӣ ба хонааш омада, дар болои нақшааш бори дигар фикр ронд. Дуруст барин. Ба ҳар ҳол ба кор сар кардан даркор. Баҳор омада монд. Барвақт киштӣ, бурдӣ гуфтани гапҳо ҳаст. Ҳамаро чамъ намуда, поруи дар молхона бударо ба сари замин кашондан даркор. Пору хамиртуруши замин аст. Вайро мерасонад, бакуввату ҳосилхез мекунад. Баъд чаро, ёнаю тепаҳои Мунору Оби Аҳмадшоҳ ҳар сол бекор мехобад. Ҳамин қадар заминҳои нағзро подачо карда мондаанд. Магар уболаш намегирад. Имсол ғайзи зимистон дигар. Барф борид. Нам нағз. Ғаллаи баҳорӣ коридан мумкин. Дар воқеъ масъалаи тухмӣ чӣ? Шояд аз нарасидани тухмӣ ин заминҳо то ҳол бекор мехобанд?

— Шояд, -худ ба худ такрор намуд ӯ. — Дар ҳақиқат дар ин шароит тухмӣ ёфтан амри маҳол. Ба худат, ки нест, дар олам нест. Колхозҳо хароб. Давлат ҳама чизро ба ҳисоб медиҳад. Заррина хеле майна об карда ду роҳи ин масъаларо ёфт: Роҳи якум ёрдами кумитаи ҳизб. Роҳи дуюм, ҳеч набошад дастгирии вай. Тухмӣ диҳад-ку нуран ало нур. Рафту надиханд руҳсат мепурсам, ки ба ивази аспӣ раис ғалла гирем. Ба қашқа ҳоло ҳам харидор бисёр. Фардо ба назди Ҳотам Ҳочиев рафта фикрамро мегӯям. Агар ёрдам кунад, таваққал, кориди мепартоям. Ҳаво ҳиммат карда ду-се борон диҳад, хирман-хирман ғалла гирифтани мумкин. Баъд одамон ҳам серу ҷону ҷонварҳо ҳам. Бигузур аз план берун гуфта, ба давлат насупорем. Давлат кӣ-одамон, халқ.

Раис пагоҳии барвақт ба идора омада корхояшро тахт намуда, сонӣ як сари қадам ба райком омад. Фикри Зарринаро дар бораи кишт намудани ёнаю тепаҳои Мунору, Оби Аҳмадшоҳ Ҳотам Ҳочиев маъқул донист, ҳатто таъриф кард:

— Ман медонам, заминро хор кардан даркор не. Заминҳои он ҷо бошад ҳосилхез. Дуруст мегӯед, ки вақти

кишт карданаш расидааст. Коху дони фаровон гирифта мумкин. Аммо масъалаи тухмиро чӣ кор мекунад?

— Барои ҳамин назди шумо омадам. Илоҷаш бошад, аз ягон ҳисоб ёрдам расонед. Ҳеҷ набошад, қарз дода истед.

— Мушқил. Ба фикрам ҳамаи фонди тухмиро ба хочагиҳо тақсим карда доданд.

— Ҳотам Ҳочиев... Заррина мақсадашро нагуфта чанд сония хомӯш монд.

— Шумо, рафиқ Одилова, ба фикрам ягон чиз гуфтани. Агар ягон нақшаатон бошад, беибо гуфтан гиред.

Заррина далер гашт.

— Аз ин ҷо, ки ёрдам нашавад, ман як фикри дигар дорам.

— Кани фаҳмед?

— Аспи шумо буд-ку?

— Аспи ман? Кадом аспи ман? — Ҳотам Ҳочиев ҳайрон шуд. — Ман дар колхоз ягон аспи шахси надорам.

— Мебахшед, аспи савор шуда мегаштагиатон буд-ку.

— Ҳа, қашқа!? Хӯш?

— Ҳозир ҳамон бекор. Худатон медонед, ки ба ман асп лозим не. Ба қашқа бошад, талабгор бисёр. Аспбоз будааст. Одами ба худаш тинч. Гуфтааст, ки чӣ қадар чаву гандум даркор бошад, ёфта медиҳам.

— Охир, вай моли чамбият. Чӣ хел мешавад? Колхозчиён чӣ мегӯянд? Боз «раис аспро фурухта хӯрд» нагӯянд.

— Ҳотам Ҳочиев, мо аспро намефурушем, балки ба ғалла иваз мекунем. Баъд ҳосил, коҳи ин заминҳоро ба колхозчиён тақсим карда медиҳем.

— Гапатон дуруст, раис, аммо андешаи ман дигар аст. Оё шумо, рафиқ Одилова, сад фоиз бовар доред, ки аз он заминҳо дар соли аввал ҳосили фаровон мегиред. Метарсам, ки тухмии ба ивази асп гирифтаатон беҳуда нест шуда наравад. Ин масъала хеле нозук. Бисёр эҳтиёт шуда, амал кардан даркор. Баъзан одам неки мекунам гуфта ба тӯҳмати хушк мондана мумкин. Рости гап,

раис, дар ин масъала ман ҳеч чиз гуфта наметавонам. Дар масъалаи аз нақша берун будани ғалла бошад, хотирчамъ. Мо рухсат медиҳем.

Заррина аз хучраи котиб баромада роҳравон ба тугёни ҳаёлот фуру рафт. «Аспро ҳам иваз намекунам. Модоме, ки моликияти чамбият бошад, даркор нест. Халқро чамъ карда фаҳмонидан лозим. Мегӯянд-ку халқ як буридагӣ нон диҳад сер мешавӣ, як муштӣ занад мемури. Одами бисёр. Ҷар як хонавода як пудию ним пудӣ ғалла диҳад, амбор пур мешавад. Кушоду равшан мегӯям: Ғаллаю қоҳашро баъди пухтан худатон мегиред.

Ҷамин тавр ҳам шуд. Раис барои маҷлис не, балки маслиҳат сардорони бригада, оилаҳоро даъват намуд. Фикрашро гуфт. Одамон ҳангоми муҳокима ба ду гурӯҳ тақсим шуданд. Аксарият мегуфт, ки фикри хуб, барои манфиати худамон будааст. Таваккал шеру андеша рӯбоҳ. Кишт кунем, ризки халқ, мешудагист. Наход, ки худо ноумед кунад. Ҷар кас бозёфти бечорагиаш, аз рӯи инсоф доштагӣ бисёртар, надоштагӣ камтар ёрдам кунад, нағз мешавад.

Гурӯҳи дигар, ки байнашон Ҷодӣ-пучук, ҳамон Ҷодӣ-пучуке, ки раиси собиқ Ҷотам Ҷоҷиев кафшашро пеши пояш гузошта буд, ба ҳалли масъала ҳалал мерасонд. Ў ду пояшро ба як мӯза тела дода, «намешавад. Ин кори дар таърих нашудагӣ. Худи мо ба як бурда нон зору боз чаву гандум диҳем будааст. Дар соли чанг ин хел маҷбур накарда буданд. Мо аҳмак нестем, ки ба гапи зан даромада ба теппаи қоқ дон бурда партоем. Ҷозир чашми ҳама гурусна. Ду рӯз нагузашта дидед, ки зоғу замбӯр хӯрда рафтааст. Ў, ҳалоик, шумоён чаро гӯсфанд барин чим-чим мешинетон. Медонед вай ин корро барои чӣ карда истодааст? Шояд бисёриҳо надонанд. Лекин ман медонам. Барои обрӯ, шӯҳрат. Ҷа, шӯҳрат. Меҳоҳад мисли Ҷотам Ҷоҷиев ба райком ба кор равад. Калон шаваду ҳамаро ҳамин хел, ҳозира барин як бурда нонашро аз даҳонаш кашида гирад. Худаш, ки заиф калон шуд, корро бало задагиаш ҳамон, -бо овози баланд аз қояш хеста мегуфт Ҷодӣ-пучук. — Додашро ба оллоҳ гӯяд. Дораш бошад, бурда кашад, аз дасташ

ояд аз деҳа кӯчонад, лекин як грамм ғалла намедиҳем. Коҳу гандумаш сарашро хурад».

— Шуд, амаки Ҳодибой, охир ин чо як худи шумо не, монед дигарҳо ҳам гап зананд. Ба як каф ғаллаи меодоагиатон колхоз зор шуду боз нозу нуз карда истодаед. Хурмататонро нигоҳ доред. Шумо надихед, дигарҳо ҳастанд.

— Чӣ, ман аз гап задан маҳрум-мӣ? Аслаш медонӣ туро кӣ калон кард, курсинишин намуд? Ана ҳамин мани ганда. Набошад, ба як бурда нон зор шуда, дар хона нишаста будӣ. Имрӯз раис шудам гуфта тамоми вазниниро ба гардани халқ бор накун-дия. Дунё дунёи наркушу модапарвар шуда монд. Ба шумо баринҳо форида. Набошад, ҳамин қадар ҷавонҳои барно, бўзбалаҳои мӯйлабдор нест шуда, ту баринҳо хӯчаини мулк мешудӣ?

— Таъна назанед, амаки Ҳодибой. Дили мо ҳам намехост, ки шавхарамон қурбони чанг гардаду аз шумо баринҳо гап шунавида шинем. Боз такрор мекунам: ман ба хонаи худам не, барои давлат не, барои халқ дону коҳ шавад гуфта ин корро карда истодам. Шумо мӯйсафед, аз ман нағзтар медонед, ки замин бекор истад, убол. Дуояш мегирад. Замин ҳам модар аст. Касе, ки хор мекунад, рӯзи некию нони сериро намебинад. Дигар нишастагиҳо ҳам беҳтар медонанд.

— Дуруст, дуруст, -овози чанд нафар аз ҳар тараф шунавида шуд. — Ҳодибой надиханд, не-дия. Боз-боз карда мешинед.

— Раис ду даҳан гап занам мумкин, -гуфта бобои Даврон аз ҷояш хест:

— Ҳодибой, дӯстам, мард шудан даркор. Ин хел нашудааст-дия. Як муштипарро дирӯз таъриф карда раис интиҳоб намудем. Имрӯз бошад, худам кушу бузамро не гуфта ду поятонро ба як мӯза андохта гапгардонӣ мекунад, андеша чизи хуб. Халқ шумо кӣ, духтарамон Заррина кӣ, медонад. Нону намаки колхозро шукр шумо ҳам кам не, мӯл не, чанд сол хӯрдед. Дунё ҳамин хел. Меоянд, ҷои ману шуморо мегиранд. Пир шудед, тан

дихед. Ба кори чавонҳо халал нарасонед. Агар тавонед, маслиҳати хуб дихед.

— Шумо маслиҳат дода истодаед, бас-дия, аз дасти мо ин кор намеояд, -пичинг парронд Ҳоди-пучук. — Ҳе, дода, ба ин мардум нағзӣ кунӣ, ба бало мемонӣ. Рав, ба маҷлисат нашинам халос мешавам, гӯён аз чояш хеста аз зол баромад. Ў аз чӣ бошад, ки танҳо рафт. Ҳамфикронаш ба вай пайравӣ накарданд...

Модари модарҳо, Бунафша. Ман ҳамеша ба як чиз шукр мекунам. Хайрият, ки дар дунё аз бадон дида мисли бобои Даврон некон бисёранд. Онҳо ҳамеша тарафдори кори хайранд.

— Хислати фарзанди одами хирадманд чунин аст: шукр кардан, дастгири кори хайр будан, манфиати умумро хостан. Касе бо ин роҳ рафт, кам намешавад, хор намегардад. Бале, модари азизам, Бунафша. Зарринаро бин. Аз рӯзи аввал мақсадаш пок, ғамаш ғами чамъият. Аз ин ҷиҳат баҳор сербориш ва барои кишт, махсусан, ғаллаҳои лалмӣ хеле мувофиқ буд. Ғаллаи дар ёнаҳо корида то миён қад кашиданд. Саракҳояшон ғӯта-ғӯта. Ба тоқ ҳам офате нарасид. Дар вақти гули ангур борон нашуд, жола наборид.

— Ба ин наздикиҳо ин хел соли серҳосилро надидаем, -мегуфтанд пирони деҳа. — Ҳамааш бахти Заррина. Ба пою қадам омад. Дилаш, ки соф аст, худо хоҳад кораш барор мекунад. Набошад як раисҳои «ман-ман» мегуфтагӣҳо омада рафтанд, ки... Колхозамон танҳо дар давраи ду нафар- Ҳочиеву Заррина як нав қоматашро рост кард.



Кумитаи ҳизби ноҳия дар интиҳоби қадр хато накард. Заррина душвории рӯзҳои аввалро бо маслиҳату дастгирии фаъолон бартараф намуд. Ба бахташ дар соли аввал ҳосил нағз шуд. Колхоз нақшаҳои ба давлат фуруҳтани ангур, ғалла, картошка, тухми пиёзро барзиёд иҷро кард. Ҳамчунин хоҷагӣ худро бо тухмӣ таъмин намуд. Анбори колхоз, ки солҳои зиёд файзу

баракат надошту мисли сарои холӣ хуввас мекард, ҳатто калламушҳо дигар зиёрат намекардагӣ шуда буданд, акнун рӯи ғалларо дид, файзаш даромад. Ба музди меҳнати колхозчиён як килограммӣ картошка, якунимкилограммӣ чаву гандум, дусаду панҷоҳ граммӣ мавиз тақсим карданд. Онҳо бори нахуст, қариб баъди даҳ сол, самараи меҳнаташонро медиданд. Ба хонаи онҳо нур даромад. Гӯё акнун зиндагии нав оғоз меёфт. Одамон осори ҷангро кам-кам бартараф намуда, ба меҳнати осоишта одат мекарданд. Аммо аз хотирашон як чиз-ёди дӯст, ҷигарбандонашон фаромӯш намешуд.

Заррина зоҳиран аз барори кораш хурсанд, вале ботинан ҳамеша ғам меҳӯрд, азоб мекашид. Дар рухсорааш ожангҳо пайдо шуданд. Ӯ дар паҳлӯяш шахси асосиеро, ки мӯнису ғамхор, дастгир ва ғамхораш бошад, намедид. Чунин шахсро вай якумрӣ гум кардааст. Раис рӯзона ба кор овора шуда, гузаштани вақтро намедонист, вале ҳамин, ки бегоҳиҳо ба хона омад, таъаши хира мегашт. Зиндагӣ дар назараш якранг метофт. Баъзан шабҳои сол барин дарозро хаёлан рӯз мекард.

— Хайрият, ки ҳамин Додочон будааст, набошад ҳоли ман чӣ мешуд? Кайҳо девона мешудам ё аз зикӣ торс мекафидам, - аз дил мегузаронд.

Деҳаи азизам Бунафша. Чаро ин қадар хори ин муштипарро хостӣ. Охир, ту худат медонӣ, ки Заррина пеш аз ҳама зан аст. Зан навозиш, меҳрубонӣ, дилбардориро мехоҳад. Сӯҳбати ширин лозим аст ўро. Беҳуда мард ҳаст, гард ҳаст, нагуфтаанд. Мард посутунӣ хона, дилпурии зан аст. Хонаи бе мард-сард.

Заррина писарчаи пухтаю бофаҳмашро шему нозӣ дида, дилаш адо мегашт. Аз Додочон дуздӣ оби дида мекард. Бо гиря дили пурашро холӣ менамуд. Гиря ба саломатӣ фоида дорад. Баъди он одам худро андаке сабук ҳис мекунад.

Додочон рафта-рафта бепадарияшро ҳис намуд. Чаро ҳис накунад. Шахсе, ки ўро мисли падарҳои дигар ба оғӯш гирад, бӯсад, рӯзҳои иду айём аз дасташ дошта, ба тамошо барад, набуд.

Заррина шабона писарашро хобонда хеле гирист. «Наход онҳо маро ҳамин тавр, бевафо гумон карда бошанд. Одамҳо то чӣ дараҷа беандеша, шартакигӯй шудагӣ. Ман шавҳарро ба сарам мезанам! Рӯзе Додочон калон шавад, ба рӯям туф намекунад магар. Хайр, фарз кардем, ки ўро ҳамроҳ ба хонаи Солеҳчон бурдам. Шему нозӣ, ба як бурда нони падари ўгай дастнигар намешавад? Арвоҳи Қобилчон маро намезанад магар? Вай-ку барои ман, Додочони худ барин занону фарзандон қурбон шуд. Не-я, чиҳо гуфта истодам, деҳаи азизам Бунафша. Ноумед шайтон. То чон дар рамақ дорам, ба номи ў зиндагӣ мекунам. Кӣ медонад? Мумкин Қобилчон зинда, сиҳат саломат бошад. Салимчон гуфт-ку на хамаи сиёҳхатҳо рост мебароянд. Чанг-дия, баъзан мебинӣ, ки ту зинда, чанг карда гаштию ба хонаат сиёҳхат фиристоданд.

Модари дилхарошам Бунафша. Чанг фарзандони некатро ба коми хеш кашида, туро абгор намуд. Ту, Бунафша, ба модаре монанд ҳастӣ, ки аҷал нури дидагонашро ба коми худ кашидааст. Болшикаста, дилшикаста, маъюсӣ. Аммо зиндагӣ бардавом аст. Ту ҳам бояд умри зиёд бинӣ. Боз оғушатро кабутарони навбол пур мекунанд. Ҷойгиронро ба воя мерасонӣ. Ҳар хонавода соҳиби саробони хеш мешавад. Бас будагист гиря, ғусса, танҳой, Бунафшаи ман. Агар касе суолат кунад, ки мазори фарзандонат ку, намедонӣ чӣ ҷавоб диҳӣ! Охир, онҳо дур аз ту хок шудаанд. Онҳоро модарони дигар ба оғуш гирифтаанд. «Хокҷои мӯъминон» гӯянд он ҷоро. Имрӯз, фардо зиёратгоҳи одамон мегардад он ҷо.

— Чӣ гуфтӣ, модари дилхарошам. Бунафша? Ба ободият кӯшам!? Мисли онҳо ба хотири шаҳидонат мазоре барпо кунам? Нишоне аз онҳо боқӣ монад? Қарзи фарзандии ман ҳамин аст? Майлаш, модари азиз, майлаш. Супориши ту бароям конун аст. Кадом фарзанд аз иҷрои гуфти модар берун баромадааст, ки ман бароям. Лаънат ба чунин фарзанд. «Оқ шуда» гӯянд чунин фарзандро.

Кони хирадӣ, Бунафша. Акнун фаҳмидам «мазори шаҳидонат барои чӣ лозим будааст. Барои оянда. Баъди гузаштани даҳсолаҳо кӯдаке, ки фардо ба дунё меояд, бояд фаҳмад, ки озодию хушбахтии онҳо бо гарониҳо, қурбониҳо ба даст омадааст. Фардо калон шуда, дониста, охиста қадам монанд. Бо сари ҳам, таъзимкунон аз назди мазорат гузаранд. То ки садои пояшон лавҳаеро ба ларзиш наорад...»

... Полвон беақл меомадааст. Беақл набошӣ бо ҷӯраҳоят шарт мебандӣ, ки то раисро ба занӣ нагирӣ, наместонӣ, номатро дигар мекунӣ. Хобатро ба об гӯӣ, полвон. Гузашт вақти бесоҳибии деҳа. Худо ба тухми Бойҷонов баринҳо қирон овард. Магар ҳамон дарси ибрат нашуд бароят. Наход ҳоло ҳам тушбераро хом шуморӣ. Ту зан дорӣ, ду фарзандат хаст? Боз чӣ намерасад? Раис бегоҳӣ ба хонааш омадани кампири Рухсатро пеши назар овард:

— Духтарам Зарринаҷон, -баъди муқаддима ба сари мақсад омад ӯ, - дирӯзакак духтарча будӣ. Раҳматӣ модарат дар дил бисёр орзуҳо дошт. Бача калон карду роҳаташро надид. Имрӯз бошад, духтарам, роҳбари мо ҳастӣ. Ба ту одам ҳар гапро истиҳола карда мегӯяд. Лекин ман, ки ба ҷои модарат ҳастам, меҳоҳам рӯирифт сабаби ба наздат, хонаат омаданамо гӯям. Албатта, ҳамин қадар вақт боз замона нотинҷ буд. Акнун шуқр амон-амон шуд. Одам, духтарам, аз пешониаш зиёд чизро намебинад. Ба сари кас ҳамааш меояду меравад. Умри ҷавониатро гузарондӣ. Акнун писарчаат ҳам аз обу гил баромад. Худат нағз медонӣ, ки духтарам, ба зани ҷавон танҳо гаштан осон не. Раисия ба ту хату мӯҳр карда додагиашон не. Ба зан пеш аз ҳама саробон даркор, на мансаб, духтарам. Сад сол гардӣ ҳам, тақдир ҳамин, дигар бозгашт намеояд, нонро пеши по назан, духтарам. Агар «ҳа» гӯию маро ҷанг накунӣ, ба ҳамон Солеҳ-полвон... обрӯю эътиборашро, духтарам, худат медонӣ. Номаш баромадагӣ. Обрӯи деҳаамон. Акнун ба чил даромад.

Аз гапҳои Рухсат-кампир қаҳри Заррина омад. Ӯ саҳл монд, ки аз дасташ гирифта, аз хона бароварда,

пеш кунад. Вале дандон ба дандон монда, аламашро култ хӯрд, худдорӣ намуд.

— Рухсат-апа, як гап мезанам, ба шарте хафа наша-вед.

— Гӯй, духтарам, чаро хафа мешудиям. Зорӣ до-рам, ки зӯрӣ не.

— Агар шумо дар ҳақиқат ба ҷои модарам бошед, минбаъд ба хабаргириӣ ҳамту бе ягон гапи зиёдатӣ биёед. Дар бораи Солеҳ-пахлавони шумо бошад, гап ҳамин. Агар хоҳад, ки ўро ба милиса насупорам, пояшро доништа монад. Рафту дили ман шавҳар кашад, ба ягон гадои кӯча мерасаму ба ў не. Ҳамин гап ба шумо қарз, ба ў бурда расонед...

Бунафша сол то сол обод мешуд. Ҷои хонаҳои гилини беайвонро акнун якто-нимто иморатҳои синҷи-ни ёздаҳболораи пешайвондори бомаш шиферпӯш ме-гирифт. Кӯчаҳояш қачу килеби морпеч бошанд ҳам, мисли пештара лои кафшдаронак ё чангу хоки бисёр надошт. Соӣ наздик, қум деҳқонӣ гуфта роҳҳои назди идора, пиёдагарду аробагузарро регпӯш намудаанд. Дар ду тарафи кӯча деворҳои пасту баланд солҳост, ки деҳаро қалъабандӣ мекунад. Болои деворро мардумон чор-панҷ қаторӣ таппӣ зада, онро баландтар кардаанд. Таппӣ ҳар хела-хушк, нимхушк, тар. Барои деҳотӣ ин ҳама чизи оддӣ менамояд. Зеро ў ба ин манзара ҳар рӯз дучор мешавад. Умуман барои мардуми деҳа таппӣ чизи зарурист. Зарур барои он ки бе он хӯроқаш намепазад, чояш намечӯшад. Сандалияш тасф намедихад. Нони танӯрие, ки занҳои деҳа дар оташи таппӣ мепазанд, назар ба бўлкаҳои дар оташи ангишт, печкаҳои барқӣ пухтаи нонвоёни касбӣ аз ҳама чиҳат бартарӣ дорад: хом наместонад, бақувват, рӯяш мисли гулруҳон суп-сурх ва гайра.

Даромадҳои деҳа. Вокзалро дарвозаи шаҳр мено-манд. Дарвозаи Бунафша бошад, аз ҳамин ҷо, назди идора оғоз меёбад... Раис дар идора танҳо менишаст. Ў почтаи рӯзонро аз назар мегузаронд. Баъзе мактубҳоро кушода, ба ҳавсала то охираш ҳичча карда хонда, баъд дар болояш чизе навишта шахси масъулро таъин

менабуд. Баъзе дигарашро бошад, ҳамту, як варақ
зада, чашм давонида, ба мазмунаш сарфаҳм мерафт.
Ҳамин вақт дар кӯфта шуд ва «мумкин, раис» гӯён аввал
Ёров-мудири шӯъбаи тарғиботу ташвиқот ва аз паси ӯ
ду нафари дигар- яке аз кумитаи бехатарӣ ва дигаре аз
рӯзномаи ноҳия вориди хучра шуданд. Заррина аз чояш
хеста, курсияшро каме оқибтар кашиду чанд қадам ба
пешвози меҳмонҳо монда, ба ҳар кадоми онҳо даст дода
вохӯрдӣ намуд. Сипас «марҳамат»-гӯён аз курсиҳои
сахти кӯҳна, ки гирди мизи дар мобайни хучра гузошта
чинда шуда буд, таклиф намуд.

Бале, деҳаи азизам Бунафша. Он солҳо хучраҳо
ҳамин тавр хоксорона буданд. Боигариашон як мизу
ду-се курсии кӯҳнаи саҳт буд. На ҳамаи роҳбарҳо
телефон доштанд. Нақлиёт ба будагӣ асп, набошад
пиёда мегаштанд. Мизи чараққосӣ, курсии мулоими
гирдгардон, болои он чанд телефон набуд. Фаршаш
қолини пати гулдор надошт, дар рӯ ба рӯи раис, дар
пешғаҳи идора «Оинаи нилгун»-и ранга намеистод.
Девори хучраҳо нақшин, дарпардаҳои шилшиладор,
дарҳояш чармпӯш набуд. Вале кор хуб буд. Одамон,
роҳбарон ҳам сидки дил кор мекарданд. Ҳозир чӣ?
Роҳбарҳо мусобиқа доранд. Меҳоҳанд хучраи яке аз
дигаре босалобат бошад. Аз таги дари хучраи баъзеҳо
дароӣ худатро гум мекунӣ, чӣ гуфтанатро фаромӯш ме-
кунӣ. Аз худӣ калон сиёсати идорааш баланд. Ҳар касро
бахташ будааст-дия, модари азизам, Бунафша.

— Хизмат, -пурсид Заррина баъди нӯшидани як
пиёла чой.

— Дар бораи кӣ будааст?

— Як ариза будааст, ҳамонро...

Ёров табассуми зӯракӣ кард. — Дар бораи кӣ ме-
шуд, дар бораи шумо.

— Дар бораи ман? Навигарӣ-ку. Бори аввал дар
таърихи раисиам. О, дар деҳаи мо аризабозон набуданд-
ку?

— Деҳа бе дузд, дашт бе гург намешавад, раис,
ангур ангурро дида ало мешавад.

— Мумкин. Истед, ки муаллифаш маълум ё не...
Ба мазмуни мактуб шинос мекардед.

— Беимзо. Навиштааст, ки раис аз мансабаш истифода бурда, аз ҳисоби маблағи колхоз ба хотираи шавҳараш ким-чӣ хел мазор сохт, бо ин кораш динро аз нав дар байни мардум зинда карда истодааст. Чӣ, дар ҷанг як шавҳари раис мурдагӣ?

Мо пеш аз он ки ин ҷо биём, мактубро ба муаллим нишон додем. (Ёров муаллим гуфта Ҳотам Ҳочиевро дар назар дошт). Он кас ба фикрам аз асли воқеа пештар воқиф буданд. «Раис ба ман дигар хел фаҳмонида буд. Мумкин гапҳои дар ариза навишта дуруст бошад. Ба ҳар ҳол рафта тафтиш кардан даркор» гуфтанд.

— Нағз кардетон. Об аз сар соф шавад, беҳтар. Ҳа, дарвоқеъ, шумоён корро аз чӣ сар карданӣ? Баъзе ҳуччатҳо лозим будагист?

— Лозим, лозим, албатта лозим. Лекин мо мехостем аввал ҳуди шумо асли воқеаро нақл кунед. Сухан аз забони луқмон хуш аст.

— Марҳамат. — Заррина дар сари як пиёла ҷой ҳамаи гапу корҳои шударо гуфт.

— Бо қувваи ҳашар сохтанатонро кӣ тасдиқ мекунад, -пурсид намояндаи кумитаи беҳтарӣ.

— Кӣ тасдиқ карданиш мумкин?! Халқ тасдиқ мекунад. Ба кори хайр ҳама мебарояд. Аз рӯи аҳднома корро бояд ду нафар устоҳо дар тӯли понздаҳ рӯз сохта тамоми кунанд. Ҳаққашонро ман аз ҳисоби пасандозам медиҳам. Заррина сандуқи оҳанинро кушода, аз он ҷо коғазро берун овард.

— Ана, ин нусхаи қвитансияе, ки ман пул гузаронидам. — Аъзоёни комиссия бо ҳуччатҳои бухгалтерӣ шинос шуданд, рафта майдони коҳро диданд, бо чанд нафар одамон, онҳое, ки дар ариза номашон буд, сӯҳбат карданд.

— Ё тавба, - мегуфтанд онҳо, -аз тӯхмати хушку балои ногаҳон нигоҳ дор, худочон. О, вай чӣ хел лаънати будааст, ки номи худашро нанависта моро ҳамроҳ кардааст. Дар ҷанг ҷавонҳои беҳтарини деҳа нобуд шуданд. Мо ба хоҳири онҳо ягон кори арзанда накардем.

Раҳмат ба раис, ки халқро ташвиқот карданд. Ин хел мактубро касе менависад, ки аз тагаш бод нагузаштааст. Доғ, ки надидай, кай медонӣ ғам чӣ? Аз шумо, аъзоёни комиссия, илтимос мекунем. Сохиби мактубро ёфта, дар мобайни халқ гӯед. Мо шармандаашро мекашем. Нею шумо ёфта натавонед, худамон медонем. Кӣ буданаш маълум. Вай ба кори хайри раис аз ин ҳам пеш халал расонида буд.

— Мақсад аз тафтиши ариза бӯғӣ кардани сохиби ариза не, балки баргараф намудани камбудихо мебошад. Ба навиштани мактуб ҳар кас ҳуқуқ дорад, ҷавоб доданд онҳо.

Раис баъди воқеаи боло аҳд кард, ки ба сохтмони коҳ дурусттар машғул шавад. Фаҳмид, ки бо ин роҳ душманро дурусттар мағлуб намудан мумкин будааст. Бинобар он имрӯз чунин қарор дод: «рафта гапро якбур мекунам. Хоҳанд аз пагоҳ омада корро сар кунанд, нахоҳанд ягон устои дигар меёбам. Нон бошад, нонхӯр бисёр».

Дар устохона мақсади раисро фаҳмиданд. Аз дар ӯ бе салому алейк «мудир дар ҳамин чо» гӯён даромад. Рангаш аз қаҳр, гӯё, ки бо касе ҷанг карда монда шуда бошад, сап-сафед кандагӣ буд. Чашмонаш танг, лабонаш мепариданд.

— Пагоҳ албатта мераванд. Ин дафъа ваъда қатъӣ, -гуфт мудир, ки раис то ҳоло номи ӯро намедонист. — Дар ҳақиқат дер шуд, кор аксашба мегирад. Набошад ҳамин қадар вақт боз дастамон холӣ буд. Як то-ним то кори шумо барин диду шинохтҳоро бенавбат буд карда медедем. Хайр, дер ояду шер ояд. Ҳаракат мекунем аз сифати қорамон хурсанд шавед.

— Фардо мунтазир шавем-мӣ, охир.

— Ба шумо чӣ шуд, раисҷон, навод... Гуфтам-ку лафз якто.

Мудир ин дафъа ба ваъдааш вафо кард. Тахминан соатҳои ёздахи рӯз ду нафар шахси ношинос дар назди идора пайдо шуда, раисро пурсиданд.

— Дар ҳучраашон бошанд даркор.

Устоҳое, ки яке аз дигаре қадди чор ангушт баландтар, рӯи мисли лаъли паҳн, ришу мӯйлаби хирман барин яклухт дошт, ба рафиқаш «ту дар ҳамин чо ист, ман дида бароям» гуфт...

Гуфти хона ба бозор рост намеомадааст. Сохтмони коҳ наздик як моҳ давом кард. Устоҳо дар ин муддат корро дар дохили тахтаҳои гирдгардон давом доданд. Аз ин сабаб одамони аз дуру наздик гузашта намедонистанд, ки ду марди мусофир ба таври хеш чӣ месозанд? Баъзе кунҷқобҳо ҳатто наздик омада аз роғи тахтаҳо чизеро дидани мешуданд. Аз кучо? Гӯё, ки чашм мерасида бошад, гӯё арӯсеро зери парда нигоҳ медошта бошанд, чор тарафашро бо матои сафед печонидаанд. Вақте ки устоҳо ба раис дар бораи анҷоми корашон хабар доданд, ӯ хурсанд шуд, раҳмат гуфт, миннатдории пешакӣ баён карда илова намуд: Имрӯз шашуми моҳи май. Баъди се рӯз иди Ғалаба. Коҳро мо ба ҳамин муносибат кушодани. Он рӯз, албатта, аз ноҳия намояндаҳо меоянд, халқро чамъ мекунем. Дар ин чамъомад, шумоён, ба фикрам зарур. Халқ бояд донанд, ки мазори фарзандонашонро қадом савобчӯ сохтааст. Хавотир нашавед, ман мошин мефиристам, шумоёнро гирифта меорад...

Ҳаво аз ҳаррӯза дида имрӯз софтар буд. Табиат аз пагоҳӣ механдид, на танҳо хуршед, балки тамоми оламиён дар ин рӯз хурсандӣ мекарданд. Қадру қимати ин рӯз бе баҳост. Арзиш надорад вай.

Модари зор, Бунафшаи пуртамкинам. Ҳама чиз аз сабр будааст. Ҳар харобӣ як ободӣ доштааст. Ёддорӣ хурсандии он пагоҳинаро. Сокинонат баробари дамидани субҳ, аз хоб хеста буданд. Онҳо баъди тановул бо чехраи кушод, лабҳои пуртабассум, либоси тару тоза ба майдони назди коҳ меоманданд. Бачаҳоро намегӯӣ, модари зорам Бунафша. Баъзеашон тамоми шаб хоб накарда аз пагоҳӣ ҳатто ба падару модарашон, бародару хоҳарашон нигоҳ накарда, пештар ба ин чо ҳозир шуданд. Гӯё, ки аз тамошоӣ ягон бозии дӯстдоштаашон масалан, гӯштингириӣ, бузқашӣ дер мемонда бошанд.

Дар асл бошад, барои онҳо фарқ надошт: он чо чӣ сохта-анд, ба кадом мақсад.

Бачагӣ-дия. Мехоҳад ҳар чизи навро аввалин шуда бинад, то ҳавсалааш пир шудан тамошо кунад, баъд рафта ба чӯраҳояш таърифи болохонадор намояд. Одамон камоншакл саф ораста буданд. Онҳо байни худ аз ҳар боб сӯхбат доштанд. Ғалогулаашон аз хеле масофа шунавида мешуд. Бачаҳои интизорӣ ба дилашон зада ба канор баромада бозӣ мекарданд. Ду-се нафар ғаёлони колхоз дуртар аз коҳ истода, ҳар замон-ҳар замон ба баъзеҳо таъкид менамуданд, ки гулҳоро таги по, тартиботро вайрон накунанд.

Инак, намояндаҳо ҳам аз идора баромаданд. Пешопеш раис Заррина Одилова, сипас Ҳотам Ҳочиев, устоҳо-муаллифони коҳ, комиссари ҳарбии ноҳия, ветеранҳои ҷанг ва боз чанд нафар шахсони ношинос буданд. Ҳотам Ҳочиев аз мобайн истода гап мезад. Гап мезаду ба нарангушташ сӯи сахни идора, майдони коҳ ишора мекард. Шояд ӯ нақшаи сохтмони ягон бинои навро мефаҳмонд. Баъд ӯ якбора истода аз таги каши марди як пояш чӯб, ки ба асобағалаш тақя дода роҳ мерафт, гирифта чизе гуфт. Салимҷон, ки аллакай то мансаби сарбухгалтери хоҷагӣ расида буд, бо сарчунбонӣ суҳанҳои раисро тасдиқ намуд.

Баъди ҷамъомад лентаро Ҳотам Ҳочиев бурид. Матои сафед оҳиста-оҳиста лағжида фаромад. Дар пеши чашми издиҳом коҳи се метраи қаҳваранги чоркунҷамонанд падиҳор гардид. Дар танаи он бо зарҳал чунин навишта шуда буд: «Аз занони аскарӣ деҳаи Бунафша ба хоҳири мардоне, ки дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ҷон нисор намудаанд».

— Офарин, қанд занед, - таҳсин хонданд пиру ҷавон. — Киروي посдорӣ, вафодорӣ. Ин ҳамааш кори Заррина. Набошад ба гӯшу хаёли ҳеҷ кас намеомад...

Солҳо сипарӣ шуданд. Нигоҳубини зиёратчоро пешоҳангони мактаб ба ӯҳда гирифтанд. Ҳар пагоҳӣ дар пояи он гулдастай тару тоза пайдо мешавад. Ҳар ҳафта ин чо ягон ҷамъомади тантанавӣ мегузарад. Навхонадорон зиёраташ мекунанд...

Ба наздикӣ, баъди сию панҷ соли раисӣ Заррина Одиловаро ба нафақа гуселониданд. Колхозии «Тоҷикистон» дар ин муддат сазовори мукофоти ҳукумати гардид. Раис ду ордени Ленин, як ордени Байрақи Сурхи Меҳнат гирифт. Дар тантана саҳми раисро дар пешрафти хоҷагӣ, ободу зебо намудани диёр гуфта, ба ӯ як мошини сабукрав ва боз тӯхфаҳои дигар доданд.

— Фарзандони азиз! Раҳмат барои суханҳои нек, самимӣ, барои қадршиносӣ, -гуфт Заррина. — Дар давоми қорам ба чунин хулоса омадам: пеш аз ҳама ба одамон бовар кардан даркор будааст. Ҳар як муваффақияти хоҷагӣ ин самараи меҳнати шумо.

Фарзандони азизам. Ҳозир шумоён, гарчанде он қадар хизмати мукофотбоб накарда бошам ҳам, ба ман як мошини сабукрав додед. Мошин акнун азони ман шуд. Лекин як илтимос дорам. Чӣ мешавад, ки ҳамин мошин аз номи ман тамоми умр дар боғчаи бачагон хизмат кунад...

Заррина-апа ба хоҳири некиҳои Оиша-хола набераи Салимҷон-Момогулро ба писари Додочон нон шикаст. Имрӯз тӯии арӯсу домодии онҳо. Қоштгоҳӣ. Ду мошини тӯёна оро дода шуда аз кӯчаҳои мумфарши деҳа баромада дар майдончаи назди идораи хоҷагӣ қарор гирифт. Аз он чанд нафар ҷавонон фаромаданд. Онҳо ҷӯраҳои домоду дугонаҳои арӯс. Содикҷону Момогул. Дар дасти Содикҷон дастагул.

Ҷавонон сархам сӯи кох равонанд. Ҳамин вақт ба хоҳири Содикҷон суханони динашаб гуфтаи оҷааш Заррина-апа расид. «Ҷони оҷа, фардо ҳамин, ки ба зиёратҷо рафтӣ, ҳам шуда муччӣ кун. Дастагул монда, ҳар талабу ниятат бошад гӯӣ, иҷро мешавад. Он ҷо мазор, мазори бобои ту ҳам. Бобоят одами пок, шаҳид шудагӣ. Ҳа, ҷони оҷа, ҳамаи дар ҷанг қурбоншудагон шаҳиданд».



ХОНАИ УМЕД

Қисса

Бо супориши муҳаррир

Муҳаррир бо табъи хира вориди хучра шуда:

— Медонед чӣ, рафиқ Бозоров!

Ман, ки шуғли навис- навис будам, як қад паридам.

— Шумо ҳамаи коратонро монеду ба мошин савор шуда ба замини нав равед. Ҳозир дар кумитаи хизби шахр моро хеле саҳт танқид карданд. Ба ҷои шумо ман сурху сафед шудам. Шумо бошед, мудирӣ шӯбаи кишоварзӣ. Ба саҳро кам мебароед. Худатон медонед, ки бо телефон кор буд намешавад. Дуруст гуфтанд дар бюро: дар он ҷо одамон қаҳрамони ҳақиқӣ нишон медиҳанд. Мо бошем, то ҳоло хомӯш. Хонандаро бо ду-се хабарӣ майда-майда фиреб дода гаштем.

Фармон фармон аст. Охир меғӯянд-ку, агар ба сарат хасро калон карда монанд ҳам, ту бояд итоат кунӣ. Ҳол он ки муҳаррири мо на хас балки як одами миёнақадди сергӯшти сараш аэропорт шуда буд. Вай дар соҳаи рӯзноманигорӣ саводи кофӣ надошт. Файр аз иштирок дар ҷамъомадҳои калон, сарсарӣ дидани саҳифаҳо дигар коре намекард. То ҳол касе ягон маротиба дар рӯзнома хабарчаи калонашонро нахондааст. Умуман, ӯ ба даст қалам гирифта навиштанро нағз намебинад. Аммо нагуфта намонад: дар ташкилотчиғӣ ҳамто надорад. Бисёр рӯзноманигорон дар навис-навис устухон надоранд, вале ҳамин ки ба минбар бароманд, гапашонро гум мекунанд. Муҳаррири мо бар аск. Сари минбар мисли автомат. Суханхояш пайдарҳаму мантиқдор. Шахси бори нахуст дидаю шунида гумон мекунад ӯ аз воизони касбӣ бошад.

Хучраро маҳкам карда берун баромадам. Саидҷон, ту тайёр, - аз ронанда, ки пасу пеши мошинро хабар мегирифт, пурсидам.

— Ҳа, муаллимҷон, тапа-тайёр. Рулро ба кадом тараф тобам? Боло ё поён?

— Аввало ҳай кун-чӣ, мошинат мегелад ё не, -ба «Газик» нишаста фармон додам.

— Э, муаллимҷон-е, аз ин ҷонвар асло хавотир нашавед, ба моҳ гӯед ҳам парвоз мекунонам.

— Ба моҳ не, ба замини нав.

Инак, мошини мо ба ҳаракат даромад. Албатта, ман аз ин сафар он қадар хафа набудам. Аммо як чиз диламро хичил мекард. «Охир, -мегуфтам худ ба худ -сардорамон ҳамин мақсадашро барвақттар мегуфт, тайёр шуда меомадам. Ба саҳрои хок бо шими тангу туфлии зоғнӯл монанди рӯяш мисли ғалбер сӯроҳ-сӯроҳ рафтан аз рӯи одоб не. Агар бо ин аҳвол рафта, аз онҳо ягон чиз пурсӣ «рав, дар шаҳрат кайф карда гаштан гир. Бе таърифи ту ҳам мо заминро аз худ мекунем, хочагиҳои нав месозем», мегӯянд.

«Газик» тасмаи роҳи мумфаршро кашида, пеш медавид. Токзорҳои беканор, картошказорҳои ба гулу юнучқазорҳои ба дарав омада қафо мемонданд. Дар ҳар ҷо-ҳар ҷои юнучқазор ба ҳода ё шоҳи дарахте қафасҳои бедона овезон буд.

Ронандаи идораамон ҷавони бисту яқсолаи чорпах-лӯ, зарди кулҷарӯи хеле чақ-чақист. Ӯ ҳамеша дар сафар ҳамроҳи мо ҳазлу шӯҳӣ мекунад. Вале аз ҷӣ бошад ки имрӯз ба даҳон об гирифтааст.

— Саидҷон, чаро ин қадар хомӯш мондӣ. Ё ягон кас...

— Не, муаллимҷон, ман аз ҷӣ меранҷам, -гуфту мошинро тормоз дода дошт.

— Ҳа, модарҷон, хизмат, -гӯён аз кампири дар даст дастархон дошта пурсид.

— Писарам, то Баландия савор шавам.

— Мо, модарҷон, ба тарафи Баландӣ намеравем.

— Мебахшед-дия. Унту бошад, майлаш. Роҳатон сафед. Ман беҳуда аз роҳатон доштам.

— Кампирҳо хеле одамони аҷоиб-дия, муаллимҷон. Дар бораи ба автобус саворашавии онҳо нақле ҳаст, шумо шунавидагӣ? -пурсид ӯ.

— Не-ку, кани шунавам?

Саидҷон гашти «Газик»-ро тезонида, нақлашро сар кард.

— Рӯзе аз деҳаи мо се кампир ба шаҳр мераванд. Ба истгоҳ омада меистанд. Як вақт онҳо шунавида будаанд, ки дар шаҳр як бузи калон омадагӣ. дарунаш аз хона ҳам тоза. Харакҳои чармини мулоим гузоштагӣ. Кампирҳо барои дидани ҳамон буз ба шаҳр фаромада будаанд. Хамин вақт автобус ба истгоҳ омада меистад. Аз кампирҳо яке аз ҷавони дар наздашон истода «Писарам, бузаш хамин?» гуфта мепурсад.

— Ҳа, оча, автобус хамин, савор шаветон, — мефаҳмонад ҷавон. Кампирҳо бошанд, кафши худро кашида «бисмилоҳир раҳмонир раҳим» гӯён ба автобус мебароянд. Баъзеҳо ба ин кори кампирҳо хайрон шуда «оча, кафшатона пӯшед, ин чиркин намешавад» мегӯянд. Кампирҳо бошанд, ҳозирҷавобӣ карда:

— Ӯ бачаме, давлатамон ин қадар ғамхорӣ кунаду мо ба қадри вай нарасем ҷӣ мешавад? Охир, ба хонаи худ кафш пӯшида намедароед-ку, гуфтаанд.

Ман аз нақли Саидҷон завқ бурдам. Ӯ бошад, чашм аз роҳ нақанда, чамбаракро маҳкам дошта ҳар замон-ҳар замон гоҳ ба тарафи рост ва гоҳ ба тарафи чап тоб меод.

— Акнун навбати шумо, муаллимҷон. Ягон то аз об нарасидагиаш шавад. Ана дидед, аллакай бист километр гаштем. Боз як-ду ҳикояча шавад, дурии роҳ фаромӯш мешавад.

Сухани Саидҷонро ба замин намондам. Ҳозир, як фикр кунам.

— Ҳа, ту дар бораи соддагии мардуми деҳаи Починдак ягон чиз медонӣ?

— Не, муаллимҷон.

— Мардуми ин деҳа хеле сода. Нақл мекунанд, ки рӯзе чор-панҷ нафар починдакӣ сафедореро ғалтонданӣ мешаванд. Дарахт хеле дарозу калон будааст. Онҳо фикр кардаанд, ки агар дарахтро арра кунанду ғалтад, сабзавоту юнучқаро помол карданаш мумкин. Ҷӣ бояд

кард? Байни худ ин муааморо ҳал кардани мешаванд. «Ёфтам, ёфтам» гуфтааст яке аз онҳо.

— Кани, гӯй чӣ, фаҳмем?

— Маслиҳат ҳамин, ки пеш аз арра кардан ба таги сафедор маркабро тиргак мемонем. Дарахт ба болои вай мефарояду киштзор осеб намебинад.

— Фикри оличаноб, мо қоил. — Онҳо маркабро ба таги сафедор гузошта арра мекунад. Дарахт, ҳамин ки аз бехаш бурида шуд, бо зарбааш хари бечораро зада ба замин яксон мекунад. Ҳам хар мемураду ҳам киштзор нобуд мегардад.

— Аз кӯкнориҳо ҳам мегузаридаанд, -гуфт Саид-ҷон завқида.

Мо роҳи чилу ҳафт километраро тай карда, ба сарҳади совхоз расида омаданамонро надонистем.

Ташвиши рӯзноманигор

Замини совхозии «Тоҷикистон» дар ду тарафи роҳи доман паҳн кардааст. Барои то маркази он рафта расидан, мебоист ҳоло ҳафт-ҳашт километр роҳеро, ки аз байни заминҳои шудгор карда шуда мегузашт, тай намоем. Номади корро бинед. Ба сарҳади совхоз нарасида дар осмон як порча абри сиёҳи бадвоҳима пайдо шуд. Даре нагузашта сел борид. Замини ронда ба монанди регии тафсон боронро макида, ҳамин гашт. Мошин он тараф истад, одам ба зӯр ҳаракат мекард.

— Ту дар ҳамин ҷо ист, -гуфтам ба ронанда, -ман як бало карда то марказ расида меравам, ҳамин, ки офтоб баромаду замин шамол хӯрд, баъд хай карда биё.

— То шумо рафта мерасед, ки камаш як-якуним соат мегузарад. Бехтараш истед, баъди ягон дам ҳамроҳ меравем.

— Кӣ медонад, офтоб ба ин наздикиҳо мебарояд ё не? Сонӣ, ба марказ дер равем, ҳеч касро наёфтани мумкин.

Дари мошинро кушодаму пой худро беозор ба замин гузошта, як ба майдони шудгори беохир назар дӯхтам. Ҳоло чизе наменамояд. Ҳама ҷо холӣ. Шими

худро андаке боло барзада ба Саидчон «хайр, ман рафтам» гӯён ба роҳ даромадам.

Дашт, дашти беканор. Чӣ манзарае дорад вай. Хусусан, баъди борон, ки аз дуру наздик бод ба машом бӯи гиёҳҳои хархеларо меорад. Поямро бо як азоб кандаканда кадам мезанам. Ҳар замон туфлиам ба лои часпак гӯтида, сахл мемонд аз поям барояд. Ба ҳамин минвол хеле роҳ рафтам. Мардуми идоранишинро хом мегӯянд, рост будааст. Чунон хаста шудам, ки аъзои баданам шип-шилта арақ кард. Чуқур-чуқур нафас мекашидам.

Баъди ду-се километр шудгор ҳам тамом шуд. Не, дурусттараш замин ба ду бўлак тақсим гардид. Як қисми он шудгору қисми дигараш замини холӣ. Дар ин ҷо як замоне подаю рамаҳои хоҷагиҳои ноҳиямон чарида, хору хас, талхаю шӯра, зардгулу нахӯтак барин гиёҳхоро таматтӯ мекарданд. Роҳи ман аз миёни замини холӣ мегузашт. Ҳаракат мекардам ба бошишгоҳи совхоз барвақттар расида гирам. Вале ҳоло ба назар ғайр аз даҳ-понздаҳ сар бузу гӯсфанд ва говҳои чарида гашта дигар ҷонзоте наменамуд.

— Роҳро гум карда бошам? — аз дил гузарондам. Чаро бошишгоҳ наменамояд. Соҳиби подаро ҷеғ зада пурсидан даркор? Ба гӯсфандҳо наздиктар омадам.

— О, амак, амаки даҳмарда, -фарёд кардам. Дар ҳамин вақт аз паси бандҳои паҳоли ба шакли харфи «П» гузошта аввал шахсе, сипас як сағи зарди думдарози гардансафед намоён шуд. Сағ баробари маро дидан гӯё гург ё дуздеро дида бошад, якбора ҳаллос зад. Ман ҷӣ кор карданамро надониста андаке оқибтар гурехтам. Дар ҳамин вақт поям ба чизе дармонду пуштнокӣ ғалтидам. Сағ бошад аллакай ба ман расида гирифта буд. Вай аз бари пиджак гирифта, як ғелонд. Ростӣ гап дигар ҷӣ шуд, худам ҳам намедонам.

Дасти гарму мулоиме маро ба худ овард. Чашмавро кушода сари худро ба рӯи дасти зане дидам. Он «зан» сару рӯй, пешониамро молида, бо суханҳои «натарсед, ҳеҷ гап не, ягон ҷоятон осеб надидааст» таскин медод. Андаке ба худ омада, сарамро бардошта, ба рӯи он «зан»-и ношинос дурусттар нигоҳ кардам.

— Хеле тарсидед-а, гӯр ин саг шавад, маро бубахшед. Ҳайвон-дия, шумоя ягон одами... Ҳарчанд «боҳ-боҳ» гуфтам, сагиашро кард. Хайрият шуд, ки ягон чоятонро газида нагирифт. Фақат чоки пиджакатонро кандааст. Агар хоҳед, ман ҳозир, -гӯён ӯ аз рӯймоли сараш сӯзани риштадореро гирифт.

Ҳоло шояд ман пурра ба худ наомада будам, ки ба суханҳои ӯ хайрон-хайрон нигоҳ карда меистодам. Дуртар аз мо, дар масофаи панҷ-шаш қадам саг ба сӯи ман ало-ало нигоҳ карда, ғур-ғур мекард.

Подабондухтар

Мебахшед, саҳв кардам. Дасти маро аз чанголи саг халос карда дасти на зан, балки нозаниндухтаре буд. Ман ӯро нозанин гуфтам. Шояд ба ин ҳақ дошта бошам? Чаро ҳақ надоштам? Охир, ҳусни ӯ ба парихои афсонавӣ монандӣ дошт. Ана ҳамин ҳусн аз зери рӯмоли шоли сафеди ресмонӣ, куртаи рангаш паридаи бахмали сурх ва чомаи пахтагин гӯё шунаҳ меод.

— Гӯсфандхоро шумо бонӣ мекунед?

— Ҳа, ман. Чӣ, магар кори айб?

— Не, чаро айб будааст? Хамин тавр пурсидам, - гуфтам аз саволам малол шуданашро фаҳмида.

— Ин коратон бисёр нағзу мехондед хубтар мешуд.

— Даҳ сол хондам, бас нест. Ҳафт сол дар деҳаи худамон, се сол оворагӣ. Гоҳ мошин мебурд, гоҳ не. Рӯзҳои зимистон бошад, як рӯз хонем як ҳафта «ҳаво хунук, роҳ дур, сӯзишворӣ нест» гӯён намерафтем. Хайр, худатон гӯед, бо ин хел хондан ба ягон мактаб рафта, даромадан мумкин буд?

— Мумкин буд. Агар аз имтиҳонҳо баҳои се мегирифтед ҳам, қабул мешудед. Шумо духтари деҳа, ба донишгоҳи кишоварзӣ мерафтед, боз беҳтар мебуд.

— Ҳама хонда мулло шаванд, нағз не. Як то-нимто мо барин нимчамулло ҳам даркор. Мана, асли қадимааш барин шуд, — гуфт ӯ остини пиджакамро рост карда.

— Раҳмат, шуморо хеле ташвиш додам.

— Чаро ин тавр мегӯед? Шарм надоронед. Гӯр ин сағ шавад, пиджаки нави шуморо...

— Ҳеч гап не, минбаъд ба рамаатон ба «дуздӣ» намедароям, — гуфтам хандида. — Ҳоло то марказ хеле роҳ аст?

— Анча. Қариб се километр. Чӣ, шумо магар ба совхоз рафтаниед? Ман гумон кардам, ба деҳаи мо муаллим шуда омада бошед.

— Ман!? Не, муаллим не, газетачӣ.

— Газетачӣ!? Хаткашон-мӣ? — Подабондухтар бори дигар ба сару либосам чашм давонд. Гӯё ӯ гуфтани буд, ки бо чунин қадду баст, фасонӣ...

— Не, коркуни рӯзнома. Мухбир, -ба ӯ фаҳмондам. — Мехоҳам дар бораи пешқадамони ин ҷо ягон мақола нависам.

— Ҳа, фаҳмидам, дар мактаби мо ҳам мухбирон буданд. Газета мебароварданд. Ҳамон барин будагист-дия.

Вақте ба роҳ баромадам ӯ:

— Ана, бо хамин роҳ рост равед, шуморо то марказ гирифта мебарад, — гуфт.

Аз таги дор гурехтагон

«Дар ин ҷо хоҷагиҳои нави пахтакорӣ барпо карда мешаванд!» «Биёбонро ба гулистон табдил медиҳем!» Чунин буд аввалин шиорҳои, ки ман дар даромадгоҳи маркази совхоз хондам. Маркази хоҷагӣ ҳоло аз ҳафт-ҳашт хонаҳои тахтагини ба истифода дода иборат асту халос. Гирду атроф хомӯш. Гумон мекунед хонаҳо соҳиб надоранд. Бинокорони гулдаст ҳунарашонро нишон дода, хонаҳоро барои одамони номаълум сохта, гузошта рафтанд. Биноҳоро тамошо карда, ба назди хонаи айвондоре омада мондам. Дар пештоқи он «Директор М. Шодиев» навишта шудааст. Лои туфлиамро тоза карда, худамро ба тартиб гирифта, дарро кӯфтам.

— Дароед, даромадан гиред, -шунавида шуд овози директор Мӯсо Шодиев.

Рохбарро дар ҳучрааш танҳо дидам. Ӯ аз ҷояш хеста:

— Э, ассалому алейкум, гуфта дуста вохӯрдӣ кард ва аз курсии назди мизаш ҷой нишон дод. — Марҳамат шинед. — Ӯ ба пиёла ҷой рехта «хунуктар шудааст, мебахшед», гӯён дароз кард сипас:

— Биёед-дия? О, ин қадар камнамо. Ё роҳ дур шуда буд, ки меҳр кандаю бегона гаштем. Меҳр дар ҷашм мегӯянд, рост будааст, -гилагӯӣ кард директор.

Ман бо Мӯсо Шодиев се-чор сол пеш, вақте ӯ раиси яке аз хочагиҳои ноҳия шуда кор мекард, шинос будам. Баъд ӯро бо хоҳишаш ба замини нав, ба ин ҷо фиристоданд. Дурусттар ба рангу рӯи вай нигоҳ кардам. Тарҳи рӯяш сиёҳча назар ба пештара харобтар шуда буд.

— Корҳо чӣ тавр? — пурсидам.

— Ба шумо, газетачиҳо, чӣ гӯям. Ба ҳар ҳол бад не. Ҳозир фақат мубориза. Замин ҳамвор мекунем, замин шудгор мекунем. Нияти ягон чӣ навиштан доред?

— Бале, бо ҳамин мақсад омадам.

— Пиёда?!

— Не, мошин ҳаст. Дар роҳ монд. Омада монда-наш мумкин.

Дар ҳамин вақт овози мошин шунида шуд.

— Ана омад, -гуфтам аз тиреза ба берун нигариста.

— Мошини ман ҳозир ба участкаи Кӯл рафт. Мумкин дертар ояд. Агар рақам даркор бошад, гуфта метавонам. Не, ба назди тракторчиҳо меравам гӯед, бо мошини шумо меравем.

— Нағз мешавад. Мумкин баъзеи онҳо лавҳабоб бошанд.

— Ман ба одамҳо ҳайрон, -гуфт Мӯсо Шодиев, -худашон ба кор намеоянду боз дигархоро аз роҳ мезананд, ки биёбон ҷои одамони аз таги дор гурехта. Каси ба ҷонаш расида ба он ҷо рафта, пул кор кунам гуфта гушнаю ташна мегардад. Чӣ мешуд чор-панҷ нафар ҳамин хелахоро ёфта, боб мекардед. Сонӣ, гапи дигар ҳамин: Ман дар сари замин шуморо ба ду нафар

тракторчӣ шинос мекунам. Нағзакак сӯхбат мекунад. Дар бораи онҳо ягон чизи кори калон навиштан мумкин. Чавонони сергайрат. Шабҳо хоб накарда кор мекунанд.

— Нағз мешавад, -гуфтам.

Якраҳа

Ҳар ду аз як деха. Ҳар ду баробар номаи камол гирифта, баробар ба аскарӣ рафтанд. Касби тракторчигиро дар онҳо омӯхтанд. Баъди ду соли адои хизмат боз дар як рӯз ба хонашон баргаштанд. Чӯраҳо баъди ин қариб бист рӯз бекор гаштанд. Дам гирифтанд. Ба хонаи ёру дӯст меҳмон шуданд. Дар ин муддат чанд маротиба ба шаҳр ҳам фаромада тамошо карданд.

— Аликул, -гуфт рӯзе Назирҷон, -ба фикрам беко-
рӣ ба дили хардуямон зад. Ҳамин тавр не?

— Хайр, фикратро рӯирост гӯй мон! Чӣ мехоҳӣ?

— Ман гуфтани, ки агар розӣ бошӣ, пагоҳ як ба назди раис дароём. «Ҳа» гӯяду ягон трактор диҳад, ба навбат ҳай карда мегардем.

— Колхозчӣ мешавем?

— Нияти ту, раис шудани чӣ бало, -хандида гуфт Назирҷон. — Касб дорем, аз рӯи ҳамон кор мекунем.

— Майлаш, ариза диҳетон, дар маҷлиси садорот дида мебароём. Трактор ҳаст, додан мумкин, кор карда мегардетон.

Ҳамин тавр фаъолияти меҳнати ду чавон оғоз ёфт. Кор ҳархела буд. Гоҳ замин меронданд, гоҳ кишт мегузаронданд, гоҳ ҳосил меғундоштанд. Ҳама корашон босифат буд. Нақша, супоришҳои додари сари вақт иҷро менамуданд. Аз ин ҷиҳат онҳоро дар бисёр ҷо таъриф мекарданд.

Дирӯз бошад, сарвари чавонони хоҷагӣ Ҳомид Воҳидов сари ҷуворимақказор омада ба Назирҷону Аликул хабар дод, ки пагоҳ дар шаҳр ҷамъомад мешудааст. Ҳар ду бояд иштирок кунанд.

Соатҳои даҳи пагоҳӣ. Офтоб аллақай таъсири худро ба замин гуиё, боғу тоқзор ва одамон гузаронидааст. Шояд ҳамин гармӣ буд, ки дар ҳараки сояи дарахти

себи назди идораи колхоз ду чавон менишастанд. Онҳо либоси идона доштанд. Яқин буд, ки касеро интизорӣ мекашанд. Инак, мошини котиби кумитаи ҳизби хоҷагӣ пайдо шуд. Ҳомид Воҳидов чандто калид дар даст аз хучрааш баромада «Канӣ, шинетон, рафтем» гӯён ба Назирҷону Аликул муроҷиат намуд.

Кумитаи чавонони шаҳр дар бинои якошӯнаи кӯҳна ҷой гирифтаст. Даруну беруни вайро хушрӯ ранг кардаанд. Маълум ба наздикӣ аз таъмир баромадааст. Дар даромадгоҳ ду нафар духтарак нишаста, омадагонро рӯихат мекарданд.

— Аз колхозии «Ҳақиқат» се нафар, - ба онҳо наздик шуда фаҳмонд Ҳомид Воҳидов.

Назирҷону Аликул бори аввал дар чунин ҷамъомади калон иштирок мекарданд. Бинобарон мисли мусофире, ки ба шаҳри бори нахуст омада худро ноҳинҷор хис мекунад аз домани шиносаш дошта, аз ӯ ҷудо намешавад, аз назди сарварашон дур намешуданд. Онҳо пасу пеш ворида маҷлисгоҳ гардида, аз қатори пеш ҷой гирифтанд.

Аъзоёни пленум ҷойҳои худро ишғол намуданд. Масъалаҳо эълон, одамони дахлдор маърӯза карданд. Дар маърӯза пешқадамон номбар гардиданд: Чавонони мо мехнати софдилони мекунанд. Дар байни онҳо механизаторони моҳир Назирҷон Боқиев, Аликул Аминов ҳастанд. Баробари шунавидани номашон дар чашмони ҷӯраҳо ашки шодӣ пайдо гашт. Гумон мекарданд аҳли зол ба онҳо менигаранд.

Баъди тамои шудани масъалаҳо садри ҷамъомад «як дақиқа» гӯён одамонро дошт.

— Рафиқон, - гуфт ӯ, — Якчанд километр дуртар аз мо ноҳияи нави пахтакорӣ бунёд меёбад. Дар он ҷо қор сар шудааст. Аз бисёр ҷойҳо, аз ҷумла аз ноҳияи мо ҳам чавонон рафта қор карда истодаанд. Аммо ин кам. Мо хоҳишмандонро ба рӯихат гирифтани. Канӣ, кӣ ташаббус нишон медиҳад?

Сарвари чавонон чанд дақиқа ба ин тараф, он тарафи зол нигарист. Ҳама хомӯш. Баъзеҳо аз тарси он ки

мабодо чашмашон ба чаши котиб афтида, номашонро нагирад, сархам менишастанд.

— Набошад гап ҳамин. Мӯҳлат медихем. Фикр карда бинетон. Лекин гуфта монам. Он қадар ҳам ихтиёри не. Аз ҳар ташкилот камаш ду-се нафарӣ рафтаниш даркор.

Рӯзҳои офтобӣ ва чӯшу хурӯши кор. Дар ин муддат ду ҷавони дехотӣ Назирҷону Алиқул хеле майна об карданд. Яке мегуфт: «Моро беҳуда ин қадар таъриф накарда буданд. Дар тағи коса нимкоса барин. Аз афташ суханҳои дирӯза ба мо равона карда шуда буд». Дигаре бошад, ба фикри ман рафтан лозим. Модоме одам нарасад, ҷои мо барин ҷавонон он ҷо. Меравем, то нону насиб будан кор мекунем. Баъд... «—Ба рафтан гап некуя, -гуфт Алиқул, -лекин хонадорӣ чӣ мешавад? Ману ту духтар набошем, ки Зебунисо шавем. Сонӣ, ҷавонӣ ки гузашт, он тарафаш маза надорад. Ба биёбон рафта касбу кор шамолу хок хӯри нашавад?»

— Ту як чизро фаҳм, Алиқул. Мо ба замини навкорам рафта аз дунё намебароем. Он ҷо ҳам одам будагист. Модоме, ки одам ҳаст, фарзанд дорад. Агар рафту ба ману ту дар деҳаи худамон духтар надиханд, аз он ҷо ёфтан мумкин.

— Об-бое, аз якраҳагиат намондӣ, намондӣ-дия! Ман аз худам хафа, ки бо ту ҷӯра шудам, — гуфт Алиқул нимҷиддию нимшӯхӣ.

Ҷӯраҳо котибро дар ҳучрааш танҳо ёфтанд. Ҳомид Воҳидов як пиёла ҷои ширгарм рехта ба Назирҷон дароз намуда:

— Хош, хизмат, якбора пагоҳӣ қати ҷӯраҳо омадетон, -савол кард.

— Дар бораи кадомрӯза масъала фикр карда баромадем.

Котиб аввал масъалаи «кадомрӯза»ро нафаҳмида, баъд гӯё, ки ба хотир оварда бошад:

— Ҳа, ҳа, фаҳмидам. Хош, ба чӣ хулоса омадетон?

— Ҳардуямон ба рафтан розӣ. Биёед Ҳомидҷон-ако, як-ду сол то монда шудан кор карда диҳем.

— Бисёр хуб. Ман боварӣ дорам ташаббуси шумоёнро дигархо дастгирӣ мекунам. Набошад, гап ҳамин. Ман ба шахр занг зада хабар медиҳам. Шумоён хисоби кардан гиретон.

— Ман як чизро пурсиданӣ. Дар он ҷо шароиташ чӣ хел? Чой-пой ҳаст ё ҳамааш дар забон?

— Шароит ҳаст. Агар набошад, шумоён, ки рафетон, Аликул, муҳайё мекунам. Албатта, ба монанди ин ҷо не. Аммо баъди чор- панҷ сол аз шахри мо ҳам зебо мешавад.

Ҳамеша дар сафар

Меғӯянд, ки рӯзноманигор ҳар қадар бисёртар ба сафар барояд, оламу одами дигарро дида, ҳамон қадар бисёртар мавод меғундорад. Вале аз серборию серкорӣ ман ба ин манзил баъди ду сол боз сафар мекунам. Навигариҳои бисёр аст. Дарвозаи оҳанини мошиндари сохтаанд. Дар пештоқаш овезаҳои навро мехонам: «Хуш омадед, ба ноҳияи Рустамобод!», «Ранҷ бикашӣ, то ба ганҷ бирасӣ», «Зери замин бувад ганҷҳои пинҳонӣ.»

Роҳи рост то маркази ноҳия репӯш аст. Ба мумфаршқуниаш нав сар кардаанд. Ду тарафи роҳро ниҳолҳои себу гелос, зардолу, садаю сафедор зиннат медиҳад. Ниҳолҳо аз насими дашт, гӯё ба мо салом дода, «хуш омадед» меғуфта бошанд, ҳаму рост мешуданд. Бале, ҳамаи ин чизҳо барои ман нав. Ғайр аз ин дидани деҳаи Чашма ҳам. Номии ин деҳаро шунавида, аз таъриҳаш огоҳ будам, вале худашро бори нахуст медидам.

Нақл мекунам, ки дар ҷои ҳозираи биёбон як вақтҳо деҳаҳои бисёр будааст. Мардумаш он солҳо оби боронро таматтӯ карда, ба чорводорӣ машғул мешуданд. Зиндагиашон аз паси чорво меғузаштааст. Кӯлҳои аз оби борон пайдо шуда ҳам сокинон, ҳам бузу бузғола, гову гӯсола, аспу уштури онҳоро чор фасли сол таъмин менамуд. Шояд ҳамин азобҳо барои онҳо кам буд, ки як сол хушкӣ меояд. Одамони зиёд аз ташнагӣ ва чорво аз беҳшоқӣ нобуд мегардад. Боқимонда одамони кӯчида-кӯчида ба ҷойҳои ба об наздик мераванд.

Мардуми деҳаи Чашма (албатта он вақт номаш дигар будагист) ҳам кӯчиданӣ мешаванд. Дар ҳамин асно мӯйсафед пешии роҳи онҳоро мегирад:

— Сабр кунед, фарзандонам, ман як гап дорам. Гӯям, баъд равед ҳам, наравед ҳам, ихтиёратон, мегӯяд. Ҳама даҳони ӯро мепоянд.

— Ман ҳафтад сол умр дидам. Дар байни бист-бисту панҷ хонаводаи ин ҷо чанд нафар садсолӣ умр дидаанд. Шумо гумон накунад онҳо азоб накашидаанд? Азоб кашиданд, ба буду нобуд тоқат карданд. Аммо пароканда нашуданд. Шумо бошед, ба андаке душворӣ тарки деҳа-Ватан мекунед. Дар ин ҷо хуни нофамон рехтааст. Қабри падару модар, бобою бобокалонамон дар ҳамин ҷо. Кӣ медонад, замоне мешаваду биёбони моро ба гулистон табдил медиҳанд. Баъд ҳама ҳаваси ин ҷо мекунад. Наслҳои оянда он вақт ба ману шумо лаънат мехонанд. Ихтиёратон, шумо равед, вале ман дар ҳамин ҷо мемонам.

— Хайр, бобо, ҷӣ кор кунем. Об нест, парвардигор борон надод. Аз ташнагӣ мурем майлаш?

— Ҳама гап дар кадрӣ қиммати якдигар. Меҳр бандед, иттифоқ шавед, об ҳам ёфт мешавад. Худо бандашро бе ризқ наофарандааст. — Мӯйсафед суҳанашро тамома накарда, ҷавонмарде тозон меояд:

— Шодиёна диҳед, шодиёна! Об баромад, об, -мегӯяд.

Одамон ба сӯи ӯ ҳайрон-ҳайрон нигоҳ карда, «бечора, девона шудааст, обро пешии назар меоварад» гуфтаанд.

Вале ҷавон:

— Ҷӣ ҳайрон мешавед? Магар бовар надоред!? Об баромад, об, мефаҳмед ё не! Аз зери ҳамин асо об баромад, мегӯяд.

— Канӣ, дар кучо будааст он оби ту мегуфтагӣ?

— Рафтем, ман нишон медиҳам. Шумо мардум то ба ҷашм набинед, бовар намекунад.

Одамон ҳамроҳи ҷавонмард ба ҷои воқеа расида диданд, ки дар ҳақиқат чилдир-чилдир оби лойолуд мебарояд.

— Чашма, чашма! — Онҳо баробар худро сӯи об заданд.

Аз ҳамон рӯз гӯё деҳа Чашма ном мегирад. Шояд ин ривояте бошад, вале он об то ҳол вучуд дорад.

Чашма деҳаи пешина не. Биноҳои як-ду ошонаи сахнадор, кинохонаи зимистонаю баҳорина, клуб, мағозаи нав сохтаанд. Деҳаро роҳи васеи мумфарш, ки ду тарафи он новаҳои оҳану бетонӣ гузошта, ниҳолҳо шинонда, сипас роҳи пиёдагард сохтаанд, бурида мегузарад. Дурусттараш Чашма ҳоло маркази ноҳияи нав-Рустамобод ба ҳисоб меравад. Вай ба шаҳрчае табдил ёфтааст. Аз роҳравҳои он зиёд набошад ҳам, ҳамеша як то-ним то одам гузашта меистад. Аксари онҳо либоси қорӣ дар тан доранд. Маълум, ки бинокор, тракторчӣ, роҳсоз ё ягон одами касбу қори дигар.

Аз Чашма баромада, боз қариб як километр роҳро тай кардем. Дар назди роҳ бинои чоршӯнаи зеборо дида Саидҷон:

— Иморати қори қалон-ку, мактаб-пактаб бошад, гуфт.

— Дор чӣ. — Аз мошин фаромадем. Дар роҳрави сахна ба тахтаи почакдор шиорҳои ба дил зада «Замини навқорам-интизори ҷавонон!» «Техника ёрдамчии мо!» «Ин ҷо майдони қаҳрамонист!» навиштаанд.

Дар матое расми механизатордӯхтаре қашида шудааст. Рассом шояд ягон нафар дилдодаашро ба қалам додаст, ки расм ин қадар зебою дилкаш ва диққат-ҷалбкунанда баромадааст. Дар матои дигар расми як нафар ҷавону як нафар духтари дар дасташон лаълӣ дошта. Лаълии онҳо нону ангур, себ, қарчи ҳарбузаю тарбуз, дигар меваҳо дорад. Нозу неъматӣ лаълӣ гӯё маҳсулоти ояндаи биёбон аст.

«Газик»-и моро дида, «кадоме аз қалоншавандаҳо омаданд» гӯён ду-се нафар ба пешвозамон баромаданд.

Як нафари онҳо роҳбари омӯзишгоҳ буд.

— Марҳамат, -таклиф намуд директор баъди салому алейк, — аз дарун, чой менӯшем. Хучраи роҳбар аз хучраи қотибони қумитаҳои ҳизби ноҳия фарқе надошт.

Хеле бадвоҳима. Аз таги дар сар карда рӯи фаршро қолинпӯш кардаанд.

Ба гайр аз курсию мизҳои дар мобайн ба шакли ҳарфи «Т» гузошта, боз гирдо-гирд қариб чил дона курсӣ чиндаанд. Расми баробари қад кашада дар девори пешгаҳ. Дар кунҷи хона бошад, оинаи серӯя меистод. Болои мизи кори директорро сиёҳдон, обгина, қаламҳои ранга, чойнику пиёлаи гули садбаргдор, тақвим ва боз бисёр чизҳои дигар оро меод. Дар тарафи рӯсташ ду гӯшаки телефон. Хулоса, аз худ роҳбар ҳучрааш чанд баробар салобатнок менамуд.

— Саломатихо, -пурсид директор чой дароз карда истода.

— Раҳмат. Аз шумоён пурсем.

— Одат карда мондем. Хонаи худамон барин шуда монд. Биҳишт он ҷо ки озораш набошад.

— Анча обод кардетон. Мо аз рӯзнома. Аз роҳ гузашта истода, хостем мактаби шуморо як бинем.

— Омӯзишгоҳро дидан даркор. Кай, ҳеҷ чиз наменависетон-ку? Ноҳияи мо ҳоло рӯзнома надорад. Шумо бошед, роҳ дур гуфта кам мебиёетон. Соли дуҷум аст, ки омӯзишгоҳ дусад нафар ҷавонхоро қабул мекунад. Ҳашт гурӯҳ. Имсол як қисмашон тамома мекунанд. Боз ҷавонҳои дигар меоянд. Рӯзнома дар ин бора хомӯш.

Ман баъзе чизҳои даркори ро пурсида-пурсида, ба дафтарча қайд карда ваъда додам ягон чизи бамаънӣ хоҳам навишт...

Тачрибаомӯзӣ

Бахши дуҷуми омӯзишгоҳ чор гурӯҳ дошт. Онҳоро ба таҷрибаомӯзӣ бурданд. Бинокорон ба ташкилотӣ сохтмон, барқчиён ба идораи барқи ноҳияи ҳамсоя, ҳарротон ба умури таъмири сохтмон рафтанд. Танҳо гурӯҳи механизаторон, ки сенздаҳ нафарро ташкил меод, дар ноҳияи худ монданд. Онҳоро роҳбарашон ба маркази совхоз оварда «як дақиқа» гӯён худаш барои ҳалли масъала ба ҳучраи директор даромад. — Майлаш, бисёр хуб мешавад. Мо ба ҳамаашон кор, ҷои хоб ёфта

медихем. Шахсоне, ки аз ҳамин деҳаанд (директор деҳаи Чашмаро дар назар дошт) мошин ташкил мекунем, бурда меорад. Дарвоқеъ, ҳама писарҳо ё?..

— Як нафар духтар ҳаст. Донед даркор, духтари раҳматӣ Мирзо ако.

— Ба ёдам омад. Ситора не-мӣ?

— Худи худаш.

— О, вай ба хаёлам, то дина як чомаи калон пӯшида, гӯсфанд поида мегашт-ку?

— Ташвиқот кардем, ба хондан даромад.

— Ягон чамъомад ҳам мекунед? — боз пурсид муаллим аз Мӯсо Шодиев.

— Албатта, албатта. Агар бемалол бошад, ягон ним соат мунтазир мешаветон. Ман Душанберо ҷеғ задагӣ. Сабил монад ҳамин телефон, ҳеҷ ба осонӣ гирифта намешавад.

Дар парки тракторӣ чамъомад барпо гардид. Аввалин шуда Мӯсо Шодиев се-чор даҳон гап зад.

— Аз ҳамин рӯз эътиборан рафиқон, шумо аъзои совхозии мо, яъне коргар. Мо мекушем, то имконият будан бароятон шароит муҳайё созем. Коргар шудан ифтихор аст. Барои ҳамин, рафиқон, иҷозат диҳед дар таҷрибаи истехсолиатон муваффақият орзу кунам.

Мӯсо Шодиев суханашро ба поён расонда ба Назирҷон ишорати «гап мезанӣ»-мӣ кард ва «ха»-и ўро фаҳмида:

— Ҳозир суханро ба тракторчии пешқадам Назирҷон медихем, -гуфт.

— Рафиқон, ба фикри ман касби нағзу ганда нест. Ҳамааш хуб. Ба шарте, ки шавқу ҳавас бошад. Бисёр нағз, ки имрӯз ба совхозии мо шумо як гурӯҳ аз омӯзишгоҳ омадед. Боварӣ ҳаст, ки шумораи онҳо дар оянда боз бисёр мешавад. Мо ҳаракат мекунем ба шумоён ёрӣ расонем. Фақат аз ҳар яки шумо илтимос ҳамин, ки техникаро дӯст доред, вайро эҳтиёт намоед. Зеро фардо аз паси вай нон мехӯред. Ман мегуфтагиам ҳамин.

Таҷрибаомӯзонро ду нафарӣ тақсим карданд. Ситора бошад, чудо шуда монд. Туро мувофиқи хоҳи-

шат ба ягон кас вобаста мекунем. Кани, гӯй чӣ, дар идора кор мекуни ё ба ягон механизатор вобаста кунем? Ситора фикр накарда «ба ҳамон тракторчии гап задагӣ» гуфта монд.

— Назирчон, ба ту бовар карда, як нафар духтари худро месупорем. Дигар тарафи гапро худат бояд фаҳми. — Ин насиҳати роҳбари гурӯҳ буд. Шояд ӯ боз гапашро давом додани буд.

Шояд гуфтани буд, ки Назирчон мо ба омӯзишгоҳ, махсусан, ба бахши механизаторӣ бо сад азоб як нафар духтарро чалб кардем. Чавонӣ-дия, боз ягон шӯхии бечо накунӣ, ки дили Ситора ранчаду бо ҳамин дар деҳа овоза шавад. Мардуми бедахани аз пашша фил месохтагӣ кам не. Баъд ба онҳо дастак мешавад. «Духтари фалонӣ механизатор мешавам гуфта худаширо шарманда кард» нагӯянд. Аммо ӯ ин фикрашро нагуфт. Не, дурустараш имконият нашуд.

— Модоме, ки бовар кардед, ин гапхо... — гуфтани Назирчон дигар ӯро хочат ба баён набуд.

Фикри роҳбари гурӯҳ дуруст буд. Ба чавонон, махсусан мучаррадон одатан ҳамин тавр таъкид мекунанд. Аммо ӯ зан надоштани Назирчонро аз кучо медонад? Ё вазифаи роҳбарашро иҷро намуд.

Дар он шароит кӣ набошад ба мисли роҳбари гурӯҳ ҳамин хел насиҳат мекард. Вале ҳамаи мо як чизро фаромӯш мекунем: Ҳар кас дил дорад. Дил, ки шуд, оё бе муҳаббат мешавад? Муҳаббат бошад, парвои фалак надорад.

Ҳамин тавр механизаторон ба ҳар тараф тақсим шуда рафтанд. Рӯзи аввал Назирчон ба Ситора трактораширо надод. Ситора ҳам чизе нагуфт. Ӯ хомӯш ба кори майда-чуйда машғул шуд. Ин, албатта, сабаб дошт. — Ба кор аз пагоҳ сар мекунем. Имрӯз бошад, аз чӯй рафта як сатил оби тоза биёреду чой монед. Агар бемалол бошад, барои нисфирӯзӣ ягон хӯроки гарм пазед. Дарвоқеъ, дар шифти чайла гӯшту равғани думба ҳаст. Ин барои Ситора ҳам супориш буду ҳам хоҳиш. Ситора аз масофаи як-якуним километр об овард. Чой монд. Чойнику пиёлаҳои дарунаш заб-зард шударо тоза

шуст. Чойро дам карда, Назирчону Аликулро чег зад. Чӯраҳо ба гармии ҳаво нигоҳ накарда тез-тез чойро нӯшиданду боз аз паи корашон шуданд.

Танҳо ҳангоми хестан Назирчон:

— Нағз накардӣ Аликул, ягон нафар бачаҳоро ба шогирдӣ нагирифтӣ. Намедонӣ, ки устои бе шогирд усто нест, мегӯянд, -гуфт. Аликул ба маънои «мон хамин корҳоро» дасти чапашро афшонду ба тарафи механализмаш рафт. Назирчон ҳам тракторашро ба кор даровард. Фурриши беороми мотор гӯши Ситораро ба дод овард. Чангу ғубори заминҳои дар умрашон обро надида ба сару рӯи ҷавонҳо нишаста онҳоро ба одами хокӣ табдил дода буд. Дар мӯи сарашон осори сиёҳиро намебинед. Сару либос, даст ҳама равшанолуд.

Фақат лабу дандони навакак бо чой чайқондашон як навъ сафед менамуду халос. Назирчон бо бели трактораш чойҳои баланди замиро пасту пасташро ҳамвор мекард.

Дуртар аз Назирчону Аликул боз чанд трактори дигар гуррос мезад. Кори ҳамаашон қариб як хел-замиро ҳамвору шудгор мекунанд. Ҳамаашон ба якдигар монанд: равшанолуд, хоколуд. Аммо ягон кас хафа не, баракс, чехрашон кушода. Касе маҷбурашон намекунад. «Ин корро кун, вай корро кун» гӯён фармон намедихад. Бригадир ҳавсалааш набошад, рӯзона ҳам намеояд. Биёяд ҳам салому алейк мекунаду меравад. Кори онҳо гӯё ба вичдонашон ҳавола карда шудааст. Бале, ба вичдонашон. Бисёр вақтҳо мешавад, ки механизаторон рӯзона бе дами гарм, бо чою нон трактор меронанд. Аммо касе шикоят намекунад. Намояндае аз ташкилоти боло омада пурсад, ки:

— Ҳа, шермардон, аҳвол чӣ тавр? Шароит чӣ хел? Чӣ мерасаду чӣ не, онҳо «Ҳама чиз мерасад» гӯён бо як овоз ҷавоб медиханд. Офарин, онҳо медонанд, ки оғози ҳар кор бе мушкилӣ намешавад.

Аммо ин пагоҳӣ боли Назирчон шикаст. Аликул гӯё, ки бо дасти чап хеста бошад, аз болои трактораш бо табъи хира фаромада омад. Ҳарчанд «чӣ шуд, чаро хафа менамой» гӯяд ҳам, вай ҷавоб намедод. Ҳатто дар сари

хон наҳории обу намакаш расо пухтаи Ситораро дилу бедилон хӯрд. Боз чанд саволи додаи Назирҷон бе ҷавоб монд. Дилаш ба сад кӯча рафт «Шояд дили Аликул ба шогирди нави ӯ кашол бошад. Ё ӯ гуфтани, ки «ту-ку ба худат ёфти, ман чӣ? Ё ягон чояш дард мекунаду сир намедихад?»

Бегоҳӣ. Ҳамин, ки дастархонро ғундоштанд, Аликул ба чайла даромада анҷомхояшро бастан гирифт. Инро Назирҷон дида, ҳайрон шуда, наздаш омад:

— Ҳа, ба кучо тараддуд дорӣ?

— Кор бас, меравам.

— Меравӣ, ба кучо?

— Ба хона. Ба ман ҳамин корҳо чӣ мондааст?

Рости гап аз трактор ҳам дилам монду аз тракторчиғӣ ҳам. Ҳамин қадар хок хӯрда кор мекуни, касе раҳмат намегӯяд. Дирӯз ба бригадир «шумо дар тағатон мошин доред. Ақалан нони гарму ҳезумро дар вақт-вақташ оварда истед» гӯям ба ҷои хуб:

— Ҷони акош, мошинро ту додагит не. Ман туро маҷбур карда ба ин ҷо овардам-мӣ? Кор кунӣ, барои худат мекуни, ба ивазаш варақ-варақ пул гирифта истодаӣ. Ҳар кас вазифаашро иҷро мекунад. Вазифаи ман бошад, ҳезумкашонӣ не, роҳбарӣ, назорат мегӯяд.

— Барои пул кор мекардам, фаҳмидӣ, барои пул. Э, раве, ба ман асло пул лозим не. Даркор бошад, бигузур бригадир кор карда гирифтани гирад. Росташро гӯям, ман рӯи хотири ту, мефаҳмӣ, рӯи хотири ту омада будам. Наранҷӣ гуфтам. Имрӯз бошад...

— Аликул, ба дупула гап худатро оташин накун. Гапҳои бачагонаро ба як тараф мону аз паи корат шав. Ту бо кӣ қаҳру чаҳл карда истодаӣ. Шояд бригадир ҳақ бошад. Охир, вай як нафар, мо бошем бисёру ба ҳар тараф пароканда. Рафтори ҳозираи ту ба он монанд, ки бо кайк ситез карда кӯрпаро сӯзондаанд.

— Не, Назирҷон, аз ман хафа нашав. Қавлам якто. Меравам гуфтам, меравам. Буз дар Мастҷоҳу соғар биёр, ки чӯшем. Об не, одам нею мо бошем аз ин заминҳо фалон қадар пахта мегирем гуфта худамонро фиреб

дода гаштем. Як ризк бошад, мегузарад. Чӯраҳои ману ту кайҳо як-ду нафарӣ кӯдакдор шуданд. Мо дар ин чо..

— Агар як бори дигар ба гапи ман дароӣ, коратро давом дех. Дераш як соли дигар. Баъд одамҳо ин ҷойро орзу карда мебиёянд, мефаҳмӣ, орзу. Ҳамин қадар вақт тоқат кардӣ, рӯзҳои душвор гузашт, боқимондааш ҳам мегузарад.

— Ба ман ҷаннат лозим не. Назирҷон, бовар кун, дигар тоқатам намонд. Хом будам, пухта шудам, кӯр будам, бино шудам.

— Не, баракс, агар ҳамин тавр рафтор кунӣ, ман мегӯям: ту ҷавони пухта будӣ хом шудӣ, бино будӣ кӯр шудӣ.

Вақти говгум. Мошинаи «хизматӣ» барои гирифта бурдани таҷрибаомӯзон омад. Ба болояш чанд нафар хонандагон баромаданд. Ба кабина Ситора нишаст. Алиқул ҳам болишту кӯрпаашро ба болои мошин ҳаво дод...

Шаби танҳоиро Назирҷон дар чайла, болои кат бо сад азоб рӯз кард. Ӯ рафтори Алиқулро ҳаматарафа таҳлил намуд. «Беҳуда партофта рафт, беҳуда. Худашро дар байни ҳамдеҳагиро шарманда кард. Онҳо акнун таъна мезананд: Аловгирӣ рафта омадӣ-чӣ? Гумон кардӣ оши тайёр мехӯрӣ. Ё давлат беҳуда варақ-варақ пул медахад?» Ин гапҳо аз ду сар будагӣ. Э, Алиқул, Алиқул. Кори беҳуда кардӣ, бовар кун, беҳуда, боз пичиррос зад ӯ. Шогирд нагирифтани ҷой доштааст-дия? Дилу нияти рафтан доштӣ. Хайр, майлаш, чӣ хеле ки мегӯянд, паноҳат ба худо. Ба ҳар ҳол ману ту рафики ҷонӣ будем. Мехостам ҳар ду ҳамеша дар як ҷо кор кунем. Насиби ҷудой будааст. Чӣ илоҷ? Дар деҳаи худамон ҳам ту барин механизаторон даркор...

Назирҷон баробари дамидани субҳ аз ҷой хест. Ӯ чашмонашро ба осмон, ба сӯи моҳи шомхӯрда дӯхт. Абпораҳои гирду атрофи моҳ аз рӯшноии вай сафеду сурхча метофтанд. Дуртар аз он мисли варақаи самбӯса абпораҳои дигар менамуданд. Назирҷон дастонашро паси гардан бурда ангуштонашро байни ҳамдигар гузаронида харпанча намуда ҳамёза кашид. Миёнашро

чанд маротиба ба ду тараф хаму рост карда баъд сӯи трактораш равон шуд. Дар ҳамин вақт баданаш як ларзида монд. Ин таъсири бедорхобӣ ва ё шамоли сарди сахари дашт буд.

Ӯ ба кабина даромада чароғи тракторашро даргиронд. Хомӯшии дашти беканорро ин сахар гурроси гӯшкаркунандаи механизми танҳои Назирҷон вайрон намуд. Бале, танҳои пагоҳии рӯзи аввал мушкил буд. Дигар сахариҳо онҳо ду нафар буданд. Баробар аз хоб мехестанд. Баробар сари рул менишастанд. Ростии гап қору зиндагиашон шавқовар буд. Шабҳо бошад, сӯҳбати ду ҷавони мучаррад аз ҳар боб мерафт. Ҷавонидия. Чанд нафар духтари деҳаашонро ном гирифта, ба хотир меоварданд. Рафтору кирдорашонро таҳлил менамуданд. Ҳар яке ба худ ҳамсари ояндаашонро интихоб мекард. Ҷунин муҳокимаронӣ ба онҳо гӯё як кайфияте мебахшид. Баъзан мешуд, ки Алиқул кафи дасташро ба ҳам зада, аз каташ гунчишқвор часта:

— Биё, мон, Назирҷон, ҳамин гапҳои хушқу холиро. Одам, беҳуда? бесаранҷом мешавад. Ту беҳтараш мегуфтӣ, ки кай ҳамон рӯз мешавад. Мо кай мисли ҷӯраҳоямон сарамонро дуто мекунем.

— Ғам нахур, Алиқул, вақту соат, ки расид, об ба лаби ҷӯй баробар мешавад.

— Бузак-бузак намур, ки баҳор мешавад, гӯй. О, ҳамон вақту соати ту мегуфтагӣ кай мерасад. Мурдем-ку аз интизорӣ. Ё ришамонро сафед карда, баъд ба духтаркобӣ медароём.

— Не-я, Алиқул. Ҳоло мо ба чанд даромадем, кӣ? Модарам нақл мекарданд: пештар одамҳо ба сию панҷчил даромада зан мегиританд. Боз соҳиби ҳашт-дах нафар фарзанд мешуданд.

— Медонам, Назирҷон, ту нагӯй ҳам медонам. Лекин як фикр кун. Он вақт чӣ хел замон буду ҳозир чӣ хел.

— Дуруст-куя.

— Ҳа, акнун ба худат омадӣ. Назирҷон. Ҳозир серӣ, пурӣ. Ба одамҳо хушомад зада ош мехӯронӣ. Дах бор хабар мекунию базӯр ба тӯят меоянд.

— Ин фикрат дуруст, -тасдиқ кард Назирҷон.

Ҳамин тавр, шабҳоро баъзан бо баҳсу мунозира, баъзан бо сурудхонию саргузаштгӯӣ рӯз мекарданд. Ин саҳарӣ чӣ? Табъи Назирҷон сӯхтагӣ.

— То тракторчиҳои дигар аз хоб хестан хеле шуд-гор кардан мумкин. Кори саҳарӣ баракат дорад, ме-гӯянд, -аз дил гузаронд ӯ, механизмасро ба ҳаракат дароварда.

Замин, модари ман. Ёд дорӣ он саҳариро. Дар оғӯшат ҷавоне бо киштии оҳанини худ гӯё сайру гашт дошт. Фарқ танҳо дар ҳамин буд, ки агар киштӣ обро ба ду бўлак ҷудо созад, трактор рӯи туро метарошид. Шояд ту аз ин азият мекашидӣ? Не-я, ман чиҳо гуфта истодам.

Баракс ин бароят азоб не, меҳрубонӣ буд. Фарзандат-инсон имрӯз ё фардо туро бо об сер карданӣ. Ту ҳам ба монанди шахсе, ки дар рӯзи тобистон аз роҳи дур тасфида омада сатили обро ба сараш мебардорад, то шикастани ташнагӣ об хоҳӣ хӯрд. Шукр мекунӣ ки фарзандат умри дубора ато мекунад. Бале, замин, модари дуҷуми ман, он рӯз наздик аст. Нури дидаат, Назирҷон, хирман-хирман ҳосилатро дида азобҳои ин саҳариро фаромӯш хоҳад кард.

Трактор чанд маротиба болою поён рафта омад. Шамоли аз тарафи чап вазида истода хангоми гаштани вай чангу гард, хокро ба кабина, ба даҳону бинӣ ва чашми Назирҷон мезад. Пеши чароғи тракторро мисли тумани гафс гирифта дидани роҳро мушқил менамуд.

Инак, рӯз ҳам шуд. Офтоби ҷаҳоноро охиста-охиста сар бардошт. Нури вай аввал ба қуллаҳо, сонӣ ба ёнаю водихо паҳн гардид. Ҳамин вақт аз дур мошине намудор гардид. Вай гарду чанги роҳро ба ҳаво бардошта меомад.

— Маълум мешавад, ки хеле барвақт ба кор сар карданд. Аз дусар чой ҳам нанӯшиданд, - аз дил гузаронд Ситора. Аввал аз оби шабмондаи сатил чойчӯшро пур карда, ба оташдони дар замин канда шуда гузошт. Алов дар гиронда, баъд ба кӯрпағундорӣ машғул шуд. Чайларо рӯфт. Назирҷон ҳар замон рафтори Ситораро мушоҳида менамуд. Ситора баъди он ки корхояшро

саранҷом кард, заминҳои шудгорро гузашта, назди трактор рафту дасташро карнай карда:

— Ако Назирҷон, о ако Назирҷон, — гӯён фарёд намуд. — Чой тайёр, фароед!

Назирҷон сарашро аз кабина бароварда «ҳозир, ман гардонам», гӯён ҷавоб дод.

Боварӣ

Назирҷон болои палос не, балки «салқинтар» гӯён рӯи замин нишаст. Аз як бари дастурхон гирифта, онро ба худаш наздиктар кашид. Дар рӯи вай қаламаи гарм, ду нон меистод. Ҳамин вақт Ситора ҳам чойникро оварда назди Назирҷон гузошт.

— Раҳмат. — Назирҷон ба чойнӯшӣ даромад. Хомӯшӣ чанд дақиқа давом кард. Хомӯширо ҳар замон-ҳар замон хӯртаскунон чой дамқашии Назирҷон ва тартаркунон овоз баровардани тракторҳои дар дуру наздик қор карда истода вайрон мекарданд.

— Имшаб нағз хоб рафтед-мӣ?

— Нағз, раҳмат, -ҷавоб дод Ситора. — Шумо чӣ?

— Ман? Маро напурсед. Як шаби танҳои сол барин гузашт. Алиқул қори нағз накард. Чудой аз дӯст мисли модари аз фарзанд чудо гашта будааст.

— Ҳа, дарвоқеъ, чаро он қас рафтанд?

— Сабабашро ба ман нагуфт. «Монда шудам» ме-гӯяд. Сонӣ худатон медонед-ку ҷавонӣ гузашта равад...

Ситора чизеро пай бурдагӣ барин лаҳми тарбуз гашт.

— Ин тавр бошад чаро шумо нарафтед?

— Аҳди ман дигар. — Назирҷон охи сабуке кашиду култи охиринаи чойи пиёларо дам кашид. — Ин чой-хоро ба гулистон табдил дода, аз ҳамин ҷо гул чидани. Агар ба ниятам расам, муқимӣ мешавам. Ҳоло ки танҳоям, кучо шаб шаваду кучо рӯз.

— Чой марҳамат, — Назирҷон пиёларо дароз кард.

— Не, раҳмат, шумо баҳузур хӯрдан гиред. Ман аз хона...

— Ин тавр бошад, хестем, -гӯён Назирҷон чои пиёларо аз нав ба чойник гардонд. Агар идора карда тавонед, ягон соат худатон меронед. Ман хеле шалпар шудам.

Назирҷон пеш-пеш, аз паси ӯ Ситора сӯи трактор равон шуданд.

— Гап ҳамин Ситора, агар дар ҳақиқат ронда тавонед, трактори Алиқул азони шумо мешавад. Ҳардуяш як хел тамға.

— Канӣ, бинем-чӣ? Шояд сазовори бовариатон гардам.

Назирҷон бандакро ба комаи маховики двигатели ёрирасон печонда, сахт кашид. Садои гӯшкаркунандаи трактор саросари дашт паҳн гардид. Баъд ӯ дастқапакро дошта, пояшро ба пӯлодтасма гузошту худро даруни кабина гирифт. Ситораро ҳам ишорат кард, ки нишинад.

— Бахузур нишаста диққат кунед, -огоҳ кард ӯ. — Ҳар чӣ, ки нишон додам, аз хотир набароред.

Назирҷон ин ҷумларо бо овози баланд-баланд мегуфт. Одатан ин тавр гап задан ба тракторчиҳо, маҳсусан дар вақти кори механизмашон хос аст. Назирҷон пойро ба педал монда ба Ситора:

— Инро педал мегӯянд, фаҳмидед?! Инашро муфт, ин бошад, фашанги нокилқуттӣ! Фашангро, ки ба якуму дуум задед, роҳ мегардад, -гӯён боз чанд чои тракторро нишон дод.

— Белро бошад, ба воситаи ана ҳамин мебардореду мепартоед, -гӯён фашанги системаи гидравликиро нишон дод.

Ситора гарчанде дар омӯзишгоҳ борҳо ба трактор нишаста, устодонаш борҳо ин чизҳоро гуфта бошанд ҳам, худро чунин вонамуд мекард, чунон бо диққат гӯш мекард, ки гӯё бори нахуст мешунавида бошад.

— Ана акнун, -гуфт боз бо овози баланд Назирҷон, - тракторро дошта шумо ба чои ман гузаред. Канӣ бинем, дасту поятон мечаспад ё не?

Ситора гузашта нишасту боз интизори фармон шуд.

— Поятонро ба ин гузоред. — Ҳамин лаҳза пой Ситора ба пой устодаш расид.

— Бо дасти ростатон инро ба пеш, сонӣ ба қафо мезанед.

Дастони шахшӯли ӯ ба дастони гарму барра барин мулоим расиду ба баданаш гӯё барқ таъсир намуд. Хулоса, кадом қисмеро нишон надихад, албатта ягон чояш ё китф, ё оринҷ ва ё дасташ мерасид. Ситора аз ин парвое надошт. «Хайр, даст ба даст расад-чӣ? Касб ёд гирам шуд-дия!» Ситора аввал тарсида-тарсида, баъди он ки ду-се маротиба болою поён рафта омад, далертар трактор меронд. Назирҷон дид, ки дигар шогирдаш ба ёрӣ мӯхтоҷ нест:

— Доред, ман фароям! Натарсида ҳамин тавр хай кардан гиред, -гуфта худро аз кабина ба рӯи замин ҳаво дод. Ӯ бори дигар сӯи Ситора нигариста «муваффақият» гӯён даст бардошт.

— Чавони аҷоиб, -аз дил гузаронд Ситора, -ман таркторчиҳо одамони дағал, шартакигӯй гумон карда будам. Дурӯғ будааст. Ин кас ин қадар ҳалим, шармгин, меҳрубон. Ё дар таги коса нимкоса бошад. Фарз кардем ҳамин тавр, чӣ шудааст? Расам, ба ҳамин хел чавон мерасам-дия? Ситора якбора ба худ омада «пикқос зада» хандид.

— Э, муре, девоная, охир, ҳоло дили чавон ҳаст ё не, аллақай ҳаёлат ба ким-кадом кӯча рафт.

Назирҷон чанд дақиқа дар як чо истодани тракторро дида «ягон чояш қор накарда монд чӣ» гӯён ҳавотир шуда аз чояш хест. Чашми Ситора ба устодаш афтиду фаҳмид, ки вай ғарки ҳаёл, рондани механизро фаромӯш кардааст. Аз ин рафтораш шарм намуд. Ӯ саросемавор ҷонвари бебабонро ба ҳаракат даровард.

Замин, модари дуҷуми ман. Не-я, мебахшӣ, ман густохӣ карда ту ро модари дуҷум гуфтам. Замин! Модари модарҳо, ёд дорӣ, он хурсандии яклаҳзаинаи духтари тоҷикро. Духтаре, ки ҳамагӣ як-ду сол пеш подабонӣ мекарду имрӯз сари рул танҳо нишастааст. Ба ӯ устодаш бовар карда ин ҷонвари бузургро супорид. Ба духтар кӣ часорату қувва бахшид? Шояд ту бошӣ? Шояд

ту мегуфтӣ: фарзанди азизам Ситора, парво накун. Ҳар кас ки баҳри халқаш, ватанаш кор кардааст, то ҳоло мушкилие сади роҳаш намегардад. Инчунин ба ту ҳам. Бале, модари модарҳо! Дар он лаҳза, дар он сахрои беканор танҳо ту будӣ.

Ситора бели трактори аз хок пур шударо андаке мебардошт. Ба ҷойҳои баланд бошад, озодтар сар меод, то ки заминро канда гирад. Маҳсули корашро дида, курта-курта гӯшт мегирифт. Дар дилаш «майлаш, Назирҷон-ако боз камтар хоб раванд. Ба ҷояшон кор кардан мегирам» мегуфт. Аммо ўро хабар набуд, ки устодаш ҳоло чашм напӯшидааст. Ў ба туғени хаёлот гӯтта зада буд.

Аз байн чанд рӯз гузашт. Дар ин муддат ҷавонҳо ба ҳам унс гирифтанд. Суханҳои мулоим, маслиҳатҳои устодаш дили Ситораро ба касбаш гармтар мекард. Дар навбати худ Ситора ҳам ё барои дилгармӣ ва ё барои ҳурмати устодаш ҳар пагоҳӣ аз хонаашон як бурида гӯшти пухта, қалама, нону қанд гирифта меовард. Бегоҳӣ, вақти рафтан бо дили кашол аз кор мебаромад. Ў намехост Назирҷон дар чайла танҳо худаш хоб равад.

— Гуфта намешавад, -аз дил мегузаронд ў, - тарсиданӣ, ваҳмиданӣ ҳаст. Аммо ҳаёи духтарона ба ў имконият намедод фикрашро рӯирост гӯяд: «Ако Назирҷон, агар ҳа гӯед, ман ҳам дар ҳамин ҷо хоб равам. Ё ба ҳавлии мо равем». Чанд бор нӯги гапро бароварда «шабона наметарсед-мӣ, шаб воҳиманок будагист» гуфта бошад ҳам, устодаш мақсади Ситораро нафаҳмид. Ё фаҳмида бошад ҳам, андеша кард. Ба пурсишҳои Ситора «одам, ки монда шуд, то рӯз начунбида хоб меравад. Намедонад аз дунё чӣ мегузарад?» гӯён ҷавоб дод.

— Имрӯз кор бас, -гуфт Назирҷон мотори тракторашро хомӯш карда. — Ман ба деҳаамон рафта меоям. Ду ҳафта шуд, ки модарамро надидам. Ёд кардам.

— Ман ба ҷойник об монда будам, гарм шудагист, резам, дасту рӯятонро шӯед.

— Не-я, кори айбро накунед, Ситора.

— Об рехтан айб аст магар? Баракс, савоб мегӯян-ду?

— Савоб барои мӯйсафедон будагист-дия!

— Шумо ҳам барои ман мӯйсафед, -табассум кард Ситора.

Назирҷон корҷомаи сиёҳашро, ки аз чангу хок рангаш гашта буд, кашид. Сарашро ҳам карда, бо ду дасташ мӯи сарашро молиш дод. Сипас тани майка «ба шумо хизмат шуд-дия» гӯён кафашро таги чумаки чойник бурд.

— Об чӯшон не-ку, -пурсид Ситора.

— Ман медонам, ки шумо оби чӯшонро ба сари ман намерезед.

— Рафту резам?

— Дилатон намешавад.

Ситора табассум кард.

— Модаратонро пурсед, салом гӯед, -хангоми хайру хуш таъин кард Ситора.

— Шумо намеравед? — Назирҷон аз таклифи ноҷояш якбора мисли лаблабу сурх шуд.

— Ман?! Ягон вақти дигар.

Ин ҷавоби Ситора устодашро аз бори хичолат озод кард.

Тараддуд

Фазилат- апа медонист, ки имрӯз писараш барои дидани ӯ меояд. Бинобар он пагоҳӣ барвақт хеста, рӯи ҳавлиро тоза рӯфт, об зад. Кӯрпачаҳои хонаро бароварда афшонд. Рафтори апа занҳоеро мемонд, ки ба пешвози як гурӯҳ меҳмонони олиқадр тайёрӣ мебинанд. Ҳамин вақт ҳамсоязан Тӯтӣ-хола даромада омад. Ӯ дар даст корд дошт.

— Ассалом апа! — Ҳамсоязан, гарчанде Фазилат –апа аз ӯ ҳамагӣ ду-се сол калон бошад ҳам, «апа» гуфта мурочиат мекард.

— Алейк салом, Тӯтиҷон. Биёед, ҳамсоя. Нағзӣ ҳам шумо ҳастед, ки ҳар замон-ҳар замон хабар гирифта меистед. Беҳуда «аз дӯсти дур ҳамсояи наздик беҳтар» нагуфта будаанд.

— Як дам танҳо нишастаму гуфтам: Чокама гирифта барам. Одам ба одам ганимат. Чорта аз ин тараф он тараф гап зада, губорамро бароварда меоям.

— Хуб кардед. Тӯтиҷон. Танҳой, рости гап, ба дили ман ҳам зад. Назирҷон чанд вақт боз ба поён (Фазилат-апа ҷои кори писарашро дар назар дошт) бурафтагӣ. Ростӣ гап, Тӯтиҷон, ҳамин дафъа сихат-саломат биёяд, гапро дар пешаш кӯндаланг мемонаму якбур мекунам. Агар маро гӯяд, дигар намеравад. Не, нею.. — Э, гӯр хушам шавад, ба гап овора шуда, ҷой ҳам напартофтам. Аз хона мешинем ё айвон?

— Айвонатон офтобаки нағз. Ҳамин ҷо шинем монем.

Фазилат –апа палос, сонӣ аз болояш кӯрпача партофт.

— Марҳамат, Тӯтиҷон, гузаред. Ман ба гирдаш як сатил об занам, салқинтар шавад, баъд гузашта мешинем.

— Ташвиш накашед, хонаи ҳар рӯз меомадагии худам-ку? — Тӯтӣ-хола аз болои кӯрпача гузашта нишаст. Фазилат-апа бошад, ба назди ӯ дастархон паҳн карда ҷойники ҷой овард.

— Ҳозир аз ҷой хестаму шумоям...

— Ина бинед, ки Тӯтиҷон, алови газа накушта будам, пагоҳӣ боз вақар-вақар ҷӯшида истода буд. Гиред, нон хӯрда шинед. — Фазилат-апа нон пора карда, ба ҳамсоя ҷой дароз намуд.

— Ҳа, сонӣ Назирҷонро дигар наемонам гӯед, - боз кохро бод кард ҳамсоязан.

— Чуту кунам, Тӯтиҷон, танҳой ба дилам зад. Синну соли ман ҳам ба шаст наздик шудагӣ. Дар ин солу замона ба одам бовар карда намешавад. Аҷал асту қазо.

— Худо нигоҳ дорад. Ҳоло ҳамин гиру монатон бошад, ба сад медароед.

— Албатта, аз забонакатон гардам, нияти нағз-ними давлат-куя, лекин тани сихат бедард намешавад, мегӯянд. Ба зиндагиям орзую ҳаваси Назирҷонро бинам, дигар дилкашолӣ надорам.

Ҳамин вақт як магаси калони сиёҳ гунгос зада, парида омаду аз тирезаи ҳар ду табақаш кушода ба хона даромад.

— Пашшаи роҳ, Фазилат-апа, Назирҷон меояд.

— Рӯз ҳам гашт кард. Вақти омаданааш шуд. Писаракам дар офтоби сӯзон гушнаю ташна гашта-гашта, сип-сиёҳ шудааст. Ними гӯшти баданааш намондааст. Ман ҳайрон, Тӯтиҷон, бе ҳамон замини нави беоб ҳамин қадар сол рӯзамо пошшо барин гузашт-ку?

— Маҷбур мекардагяндрӯз-дия?

— Не, Тӯтиҷон, маҷбурӣ набудааст. Дина писари Аминбой ҳаст-ку, номаш чӣ буд?

— Алиқул!

— Худи худаш. Ҳамон қати Назирҷон гӯед «додархонд». Ҳамин қадар сол боз якҷоя шисту хез мекарданд. Як бурда наона бе ҳамдигар намехӯрданд. Алиқул партофта омадааст. Шунидаму дилам ба сад кӯча рафт. Гуфта намешавад. Боз бо Назирҷон гапаш нагурехта бошад, чиба меомадааст, -гӯён рафта дидам. Вай мегӯяд, ки аз ҳар кучо мо барин чавонҳо рафтагӣ. Ягон кас омада ту чӣ хел одамӣ гуфта намерсад. — Назирҷонро ҳам гирифта наомадӣ-гӯям. — Вай қахрамон шуданӣ, гуфт. Ростӣ гап дигар забонам нагашт, ки пурсам. Аз гапҳои вай фаҳмидам, ки маҷбурӣ набудааст.

— Маҷбурӣ набошад, гапи худатон маъқул. Намонед, дар ҳамин ҷо ҳам кор кунам гӯяд, пур-пури кор. Ҳалолӣ қонатон бод. Баъди чанг ману шумо бист соли роҳи мардакамоя поидем. Ҳамин як лахт гӯшт гуфта, умрамонро гузаронидем. Имрӯз роҳаташонро набинем, кай мебинем. Худоба шукр, Шокирҷони ман гапдари баромад. Кори савдоя ёд гирифт. Чашмаш пухта шуда монд. Мана, худаш-худаширо хонадор кард, писарчаша тӯй кард. Ҳоло ҳам аз хати кашаи ман берун намебарояд.

Ин суҳанҳои ҳамсоязан ба Фазилат-апа таъна барин расид.

— Назирҷон худаш не гуфта истодааст, набошад вай ҳам хонадору бачадор мешуд, -гуфта монд.

— Назирчон ҳам қариб ба сӣ даромад-а? -пурсид Тӯтӣ-хола.

— Ҳамин сол ба бисту ҳашт медарояд. Солаш асп-дия.

— Имсол чӣ?

— Аз асп то асп як мучал, боз як мучал. Сонӣ гӯс-фанд, маймун, мурғ, вафодор...

— Ҳа, бисту ҳафти бисту ҳашт даро будааст.

— Набошад гап ҳамин. Ба гапи вай гӯш карда нагардед. Шундагим рост бошад, духтари одами дуруст. Авлодаш пок.

— Шумо чӣ шунидед?

— Ба духтари Яҳёчон одам мондед-ку?

— Кӣ гуфт, ҳамсоя?

— Одамҳо-дия! Дина дар тӯйхона гап шуд. Баъзеҳо аз ман пурсиданд, «хабар надорам» гуфтам. Ҳамсоя нафаҳмад, кӣ мефаҳмад. Ё омаду рафт надоред?!

— Аз чангӣ худо ниғаҳ дорад, -чавоб додам.

— Не, Тӯтичон, ин гапҳо дурӯғ. Ҳамагӣ як маротиба ба холааш даҳон кушодаму ба бало мондам. Фаҳмам пой духтар сабук. Дасту диламро шустам. Холааш чанд бор:

— Фазилат –апа як гапро мегӯеду чим шуда меравед. Розӣ кунондани хоҳарам тани ман, -гуфта бошад ҳам, ба ростӣ поям накашид.

— Рост мегӯед, апа, ба ману шумо келин бошад, ки хурмату эҳтиром кунад, аз дасташ як пиёла чой хурем, - қувват дод Тӯтӣ- хола.

— Албатта мешавад. Сар бошад, тоқӣ ёфт мешавад. Кия тоқ офаридааст, ки Назирчон монад.

— Фазилат-апа, духтари ҳамсоямон Турдибой чӣ?

— Назокат!

— Ҳа!

— Нағз-куя, мевода бошад?

— Навода чӣ кор мекунад. Агар «ҳа» гӯед ман рамузи падару модарашро гирам.

— Кошкӣ.

Ҳамсоҷаҳо боз чанд вақти дигар гапзанон- гапзанон чок дӯхтанд. Медонед-ку ду зан як чо шавад, дар дунё гап намонанд. Якero сифат карда, ба осмони ҳафтум мебароранд, дигарero ба замин мезананд. Ҳато мегӯянд, ки ду зан пагоҳӣ говашонро ба пода бурда ҷоғашон чунон тафсида рафтааст, ки рӯз бегоҳ шуда, пода баргашта омаданашро надоништа монда яке аз онҳо:

— И-и, -гуфтааст, — ин подачӣ чӣ хелин, ду даҳан гап назада аллакай говҳоро хай карда овард.

— Ман равам, офтоб гашт кард, -гуфт Тӯтӣ-хола чокашро ҷамъ карда.

— Меравед-дия. Ба гап шуда, чои дуруст ҳам нахӯрдед. Омада истед Тӯтиҷон.

— Шумо ҳам гузаред, охир, апа.Дур не-ку.

— Мегузарам, Тӯтиҷон, мегузарам.

Дари кӯча тараққос зада кушода шуд. Касе аз дарвозахона гурс-гурс қадам зада гузашт. Шарфаи пойро Фазилат-апаи дар хона нишаста шинохта ба пешвозаш баромад.

— Салом модарҷон!

— Салом писарам. — Фазилат-апа аз ду рӯи нури дидааш бӯсид. Сипас боз як бори дигар ба афту андоми Назирҷон назар дӯхт.

— Вай-вай, модари зорат садқа, ин қадар сип-сиёҳ шудӣ? Корат сахтӣ кард чӣ? Худатро якбора гиронда мондӣ-ю? Ё тобат нащуд?

— Не, модарҷон, ман нағз. Мумкин ба назари шумо ҳамин тавр намоям. Ба ман гап не, худатон чӣ тавр?

— Шукр, бачем, нағз.

Модару писар ба айвон, аз болои палоси чанд соат пеш барои ҳамсоҷзан партофта гузаштанд. Назирҷон ба лаби кӯрпача нишаста мӯзаи хироми идпӯшакашро кашид.

— Либосатро ҳам каш, ман об резам, дасту рӯятро шӯю кургаи тозаатро пӯш, писарам.

Сӯҳбати онҳо то бевақтии шаб давом кард. Фазилат-апа ба дили писараш чанг андохта, фаҳмиданӣ мешуд, ки чаро ӯ якраҳагӣ мекунад.

— Назирчон, писарам, ту медонӣ, ки дили ҳамаи модарон як аст. Мехоҳанд фарзандонашон бобарор бошанд, якашон ду шавад. Мана чӯраҳои ту ҳамашон хонадор шуданд. Ба Алиқул ҳам духтари амакашро номзад карданд. Хаёл карда бароям як ту мондӣ. Сонӣ, худат медонӣ, писарам, мардуми деҳаро. Онҳо ором намегарданд. Найрангбоз бисёр шудагӣ. Як писарро хонадор карда наметавонад. Барои пул шуда писараш хок хӯрда гаштааст, гуфтанашон мумкин.

Назирчон мақсади модарро фаҳмида:

— Мешавад, модарчон, мешавад. Ғам нахуред, худатон медонед, ки ҳар кор вақту соат дорад. Вақташ расад, дигар хочат ба ин гапҳо намемонад.

— Вақту соат гӯяму ман поямро дароз карда шинам, ту хомӯш гардӣ, аз кучо мешавад. Худо ҳам «аз ту ҳаракат, аз ман баракат» гуфтагӣ. Ягон кас духтари партов надорад, ки «ма, инро гир» гӯён бароварда диҳад.

— Албатта, шумо ҳақ. Лекин, охир, ҳоло корҳо яктарафа нашудааст. Як-ду соли дигар.

— Чӣ!? Як-ду соли дигар!? Вай ман мурам! Имшаб то пагоҳ кӣ хаст, кӣ нест намегӯяду боз ду соли дигар будааст. Ба одам бовар карда намешавад. Маро баста мондагиш не. Аз раҳпой кӯки чашмам канда шуд. Ними чигарам мондагиаш не. Ҳамин қадар сол роҳи додоятро поидам бас набуд, ки боз ту шудӣ? Гап ҳамин: Ё маро мегӯй ё ба ҳамон дашт рафта кор карда мегардӣ?

— Майлаш модарчон, ман ба гапи шумо розӣ. Лекин пеш аз ин як чизро пурсиданӣ.

— Розӣ бошӣ шуд, гапат бошад, пурсидан гир.

Назирчон барои он ки дили модарро ба даст гирад ба таъриф даромад. Шумо, модарчон, одами хурд не. Ба ҳар кор ақлатон медавад. Кани, худатон гӯед, ки ягон корро буд накарда, партофта меравед? Масалан, чанд маротиба шумо то бевақтии шаб нишаста чок медӯхтед. Ман «хезед, хоб кунед» гӯям, «ҳозир бачем, ҳозир, як гули дигараш ё як лолаи дигараш монд» мегуфтед.

— Кори ман қати азони туя фарқаш ҳаст, писарам. Баъд дуриашро намеғӯй. Майлаш, ба ҳамин чо омада кор кунӣ, ман розӣ.

— Сонӣ, модарҷон, -Назирҷон суханаширо давом дод. — Шумо, масалан то табъатон ягон хӯрокро набардорад, намехӯред.

— Албатта не, -тасдиқ кард модар.

— Модоме, ки ҳамин тавр аст, ба хоҳиши ман ҳам нигоҳ кунед-дия. Ман ба хотири шири сафед, шабҳои беҳобиатон ҳар чӣ гӯед, розӣ. Қадом духтарро номзад кунед, чизе намеғӯям, аммо... Хоҳед, ки фарзандатон хушбахт бошад, камакак бардошт кунед. «Дер ояду шер ояд».

— Ин гапҳоро шунавида мӯйсари Фазилат-апа рост-рост хест. Дилаш тез-тез ба задан даромад. Қариб буд торс қафад. Ў мехост, бо тамоми овозаш дод гӯяд, алами дилаширо холи карда, гапашро гуфта гирад. Гӯяд, ки «дина кӯдак будӣ, нонро нанаю ошро аша» мегуфтӣ. Имрӯз калон шуда ба ман гап ёд медиҳӣ, насихат мекунӣ. Сазои сари касе, ки як нафар фарзанд гуфта умри ҷавониашро гузаронад». Вале нагуфт. Ў барои хотири писараш ин дафъа ҳам култ хӯрд.

— Гуфтаҳои ман маъқул набошад, ихтиёрат писарам. Ҳозир замона ҳамин тавр шуда монд. Ҳар кас аз медонистагиаш намонад. Худо танатро сихату умратро дароз кунад, шуд. Дуои шабу рӯз мекардагии ман ҳамин.

— Раҳмат, модарҷон. Ҳаракат мекунам дар кучое набошад, сазовори бовариатон кор кунам.

Оташи ишқ

Назирҷон дар ҳақиқат ҷавони вазнин буд. Ў сазовори боварии директор, намояндаи омӯзишгоҳ рафтор менамуд. Ҳар гапашро пеш аз гуфтан фикр мекард, ба тарозуи ақл бармекашид. Ба ҳар кор ба шогирдаш дасти ёри дароз менамуд. Шӯҳии бечо намекард.

Аммо муҳаббат кори худро кард. Барои Ситора бошад, на танҳо қадду бастии зебои ин ҷавон, кордонии

ӯ, балки рафтору кирдораш бас буд, ки якбора дил бандад. «Кирои шавҳар кардан, одам ба ҳамин хел чавон ихтиёр кунад, армонаш намемонад» мегуфт худ ба худ. Аммо баъзе рафторҳои Назирҷонро дида «ман кучою вай кучо. Агар ҳамин тавр намебуд, кадом рӯз дасташ ба дастам нарасида, худаширо мисли шахси баркзада дур намегирифт. Қавоқ андохт. Сонӣ, кӣ медонад? Мумкин ӯ оила дорад ё ягон нафар шахси руст карда мондааш хаст?» гуфта аз дил гузаронд ӯ.

Ҳамин тавр оташи ишқ ниҳонӣ, мисли боде, ки номаълумакак ба тани бараҳнаи арақкардаи кас таъсир мекунад, ба рағу паи ин ду чавон реша давонд.

Тачрибаомӯзии Ситора ба охир мерасид. Аммо ду чавон наметавонистанд як гапи дар дил дошташонро аз ҳамдигар пурсанд. Назирҷон, гарчанде чанд лаҳзаи кулай шуда бошад ҳам, худдорӣ намуд. Ба Ситора бошад, шарму ҳаёи духтарона халал мерасонд. «Боз ин чавон нагӯяд: ин чи хел духтар? Шарм надошта, ҳар гапро пурсида истодааст?»

Назирҷон пагоҳӣ бо табъи хуш ба кор сар карда хеле замин ҳамвор намуд. Дид, ки оинаи пеши чашмаш хира гаштааст. Тракторашро дошт. Латгаеро печонда, тӯбча карда аз чояш хеста аз кабина берун баромад. Як пояшро ба тасмачарх монда, бо як дасташ дастаки дарро дошта, оинаро пок кардан гирифт. Дар ҳамин вақт Ситора ҳам расида омад. Ӯ механизашро дошт. Шамол чангу гардро якбора ба даруни кабина зад. Ситора гунчишквор худро ба замин ҳаво дод. Аз оғози кори имрӯза кам вақт гузашта бошад ҳам, аъзои бадани Ситораро чангу гард зер карда буд.

— Ин қадар тоза мекунад, боз чанг мешавад. Ба ҳаёлам дар дунё аз ҳамин ҷонвари безабон дида дигар ягон чизро ин қадар нағз набинед даркор?

Назирҷон сарашро ба қафо, сӯи Ситора гардонда дастонашро як-ду бор ихтиёри ба як ҷой бурда овард.

— Дар масъалаи нағз дидан нағз мебинам, лекин танҳо як тракторро не.

— Ҳа, боз чиро будааст? Кани фаҳмем?

— Чиро не, киро гӯед, Ситорахон!

— Хайр, киро?
— Модарамро.
— Ҳа, ҳа-ҳа! — Ситора якбора хандида фиристод.
— Шумо Назирҷон-ако аҷоиб. Кӣ модарашро дӯст намедорад? Ман хаёлам ягон каси дигар масалан, хонангиатонро нағз мебинед.

— Дар хона ғайр аз модарам дигар ҳеч касе нест
— Наход!?! Ҳамин қадар дурӯғ мегӯед, ки худи рост барин.

— Дурӯғ не, бовар кунед. Дар хона не, дар дашт кӣ доред, гуфта пурсед, ҷавоб меодам.

— Дар дашт? Кадом дашт?

— Дашт-дия, фарз кардем дашти Чашма.

— Навигарӣ-ку. Вай кӣ будааст?

— Кӣ мешуд, шумо!

Ситора боз қоҳ-қоҳ зада хандид.

— Ман?! Шумо, Назирҷон-ако, аҷоиб-дия! Аз маро нағз дидан чӣ фоида? Баъди ду –се рӯз таҷрибаомӯзӣ ба охир мерасад. Баъд ба назди шумо дигарҳо меоянд. Онҳоро дида маро фаромӯш мекунед. Нав, ки омад ба бозор, кӯҳна шавад дилозор.

— Ман шуморо ҳаргиз фаромӯш намекунам.

— Рост!?

— Рост Ситора, рост. — Назирҷон худро ба замин ҳаво дода, ба Ситора наздик омад. Вале шарм карда боз қафо гашт. — Шумо фаромӯш накумед, шуд. Сонӣ дили падару модарро ёфтан даркор...

Рӯи гандумгуни Ситора сурх шуд. Ӯ бо нӯги мӯзааш қулӯхеро як-то зада, пош доду сипас:

— Ман як модар дорам ҳалос. Он кас то ҳол ба ягон қорам монев нашудаанд. Ба кори нек, албатта, масалан, ба омӯзишгоҳ мехонам гуфтам: — Майлаш, хону ёд гир. Заминҳои гирду атроф пахта мешудааст. То миёнатро дуқат карда пахта чидан мошин бехтар-дия, - гӯён розӣ шуданд. Аммо насиҳати ман ҳамин, ки дар ҳар кучо вазнин шав. Ситора давоми насиҳати модарашро нагуфта ба хаёл фуру рафт. «Ҷавонҳои ин замонаро медонӣ, найрангашон бисёр, духтарам. Худатро эҳтиёт кун. Майлаш, мувофиқи табъи дилат бошад, фарзанди

одами нек бошад, насихати падару модарашро гирифта бошад, ман розӣ. Бабахт шаветон. Ин гуфтаҳои модарашро пеши назар овард.

— Ҳа, хаёл карда мондед?

Пурсиши устодаш Ситораро ба худ овард.

— Не, ҳамин тавр. — Ситора дигар чизе нагуфта пой молида-пой молида сӯи трактораш рафт.

Назирчон чӣ тавр рӯз бегоҳ шуд, надониста монд. Аз хурсандӣ болу пар бароварда буд. Трактораш ҳам. Ҳар ду гӯё парвоз мекарданд. Аз паси ӯ Ситора меомад. Ӯ аз устодаш қафо мондан намехост. Назирчон ҳар замон-ҳар замон ба қафояш нигоҳ карда, сӯи Ситора табассум менамуд. Ситора низ бо табассум ҷавоб меод. Замин, модари синабирёнам! Оё маънои он нигоҳҳо ба ту маълум буданд? — Чӣ гуфтӣ? Бале, маълум. — Медонам, ҳам ту, ҳам ду нафар ошик, ҳам боди хур-хур вазида истода, ҳам паррандае, ки чув-чувкунон аз пасу пеш ва гирду атрофи трактор парида мегузашт, маънои ин нигоҳҳо мефаҳмиданд.

— Боз кӣ? – мепурсӣ. — Ҳа, фаромӯш кардам. Хуршеди ҷаҳоноро. Офтобе, ки олаврою рӯи ошиқонро шуъо дода гӯё мегуфт: «Бахти шумоён ҳам, илоҳо, монанди ман ҳамеша дурахшон бод!» Бале замин, модари модарҳо, маънои ин нигоҳҳо фаҳмо буд.

Чанд рӯзи боқимонда тез ва номаълумакак гузашта рафт. Бегоҳӣ Ситора корро як соат пештар бас кард. Ӯ тракторашро назди чайла ронда омаду пасу пешашро тоза намуд. Аз систерна як-ду сатил об гирифта, ба оинаҳояш зад. Бо ин кораш ӯ гӯё бо ҷонвари безабони дӯстдоштааш, ки чашми корро дар он ёд гирифта буд, хайру хуш мекард.

Дере нагузашта, трактори Назирчон ҳам аз гурриш монд.

Ӯ бо табъи гирифта фаромада омад.

— Тайёри будааст-дия?

— Тайёри, -ҷавоб дод Ситора. — Тоza карда монам охир, боз ягон кас биёяд, нагӯяд, ки...

— Танҳо шумо ин корро мекунед. Рафиқи ман Аликул бошад, дар ин бора фикр ҳам накард. Ҷонварро оҳанпора барин дар мобайни замин партофту рафт.

— Ҳоло мо нав-дия? Кӯзаи наву оби хунук барин гап. Корзада шавем, кӣ медонад аз он кас бадтар мешавем.

— Не, Ситора, ҳар кор аз аввал. Аз аввал, ки меҳр бастед, то охир нағз рафтани мегиред.

— Кошкӣ ҳамин тавр мешуд.

Назирҷон ба замин нишаст.

— Хуллас, меравам гӯед.

— Равам-мӣ, охир?

— Ба рафтани ку меравед, лекин намедонам ман чӣ кор мекарда бошам. Ба шумо одат карда мондам.

— Чаро палосро монда ба замин нишастед?

— Э, дода, як лаҳза, ки дили шумо сӯзад. Пагоҳ, фардо ин гапҳоро кӣ мегӯяд? Сонӣ, бовар кунед, Ситора-хон, замин аз кӯрпача ҳам мулоим барин.

— Ин тавр бошад, ман ҳам як дам шинам.

— Марҳамат. — Назирҷон, гӯё, ки чой танг бошад, андаке чунбида ба Ситора чой дод.

Ситора сӯи Назирҷон ним нигоҳ кард.

— Чӣ кор мекунем, ягон гапи қатъӣ нагуфтед?

— Чӣ гӯям? Ин ба шумо вобаста

— Ба ман?! — Назирҷон гӯё аз хоб як қад парида ҳушёр шуда, хеста бошад, ба рӯи аз гармо сиёҳчатоб шудаи Ситора чашм дӯхт. Ба ман? -боз такрор намуд ӯ.

— Ҳа, ба Шумо. Метавонед ба ҳавлии мо биёед. Ман шуморо ба модарам «устоди ман, дасти маро ҳамин кас рост карданд» гӯён шинос мекунам. Баъд он кас, албатта мепурсанд: кӣ дорад, аз кучо? Боварӣ дорам, ба он кас ҳам маъқул мешавед.

— Хуб шудааст, меравам. Хонаатонро ёфта мебиёям.

— Деҳаи мо он қадар калон нест, ки наёбед. Рост ба поини деҳа равед, як хонаи гилин мебарояд. Айвонаш ба офтоббаро нигоҳ карда истодааст. Девори гирди ҳавлиамон аз пояи pista.

Дар ҳамин вақт мошини хизмати омӯзишгоҳ омад. Дар болои вай чанд нафар ҷавонон- хонандаҳо буданд. Ду нафарашон ба бардору зани мошини ҳолӣ нигоҳ накарда, ду даст дар кеса рост меистоданд.

— Хайр, Назирҷон-ако ба хизмат розӣ шавед.

— Чӣ хизмат кардем, ки. Барои шумо хизмат ҳоло дар пеш.

Мошин ба ҳаракат даромад. Вай ҷангу хоки роҳро ба ҳаво бардошта, аз назар ғоиб шуд. Назирҷон дер гоҳ аз оқиби мошин нигоҳ карда, «хайр, азизам, хайр. Ситораи умедам, хушу ҳаёлам, диламро ҳамроҳат бурдӣ, хайр!» гуфт.

Дар дашт торикӣ фаромад. Атроф хомӯш. Ҷар замон- ҳар замон чир-чири малахҳою кур-қури ғукҳои хокӣ ба гӯш мерасид. Бод ба димоғ бӯи хоки гармро мерасонд.

Назирҷон гарҷанде баъди рафтани Алиқул шаб-хоро танҳо рӯз карда бошад ҳам, мисли ҳозира маънос набуд. Ӯ дилпур буд, ки пагоҳ Ситора меояд. Аммо танҳои имшаба барои ӯ гарантар афтод. Ба назараш гӯё гирду атрофро сел шуста рафтааст. Ӯ ду дасташро харпанча карда, зери сараш гузошту чашмонашро калон-калон кушода ба Ситораи дуродури осмони нилгун чашм дӯхт. Рӯзҳои якҷояи кориаш бо Ситора, суҳанҳои охиринаи ӯро ба хотир овард.

— Ту дар ҳақиқат Ситора будӣ. Ба монанди хо, ана ҳамон ситорае, ки ҳоло тамоми вучудоти маро ба худ кашида, сӯям чашмак мезанад, аз дигарон фарқ доштӣ, -худ ба худ пичиррос зад ӯ. — Ту ситораи ман, ситораи бахти ман...

Назирҷонро бевақтии шаб хоб бурд.

Баҳори Чашма

Тирамоҳ ҷои худро ба зимистон дод. Зимистони имсола бошад, хеле тӯл кашид. Барфҳои болои ҳам борида заминро кӯрпа кард. Бо вучуди он фармон шуд, ки тракторчиҳо баробари баромадани офтоб, рӯзҳои ганиматро аз даст надода, шудгори заминро давом

диҳанд. Ин, ба қавли ҳосилот, фоидаи чандтарафа доштааст. Аввал ин ки замин яхбур мешавад. Дигар кирмҳои замин, ҳашароти зараррасони ба рӯи замин баромада нобуд мегарданд. Сеюм ин ки замин кулӯх намешавад. Кори шаб хандаи рӯз гуфтагӣ барин, кори зимистон ҳам хандаи рӯзҳои баҳор буду он қадар барака надошт. Аз як тараф рӯзҳои кӯтоҳ буданд. Ҳеч як ватандӯст аз соати даҳ-ёздаҳ барвақт ба кор сар намекард. Сонӣ ватандӯст гуфта, саломатии хешро дар шамоли саҳти пагоҳии дашт, ки сару рӯи касро лесида мерафт, бой додан ҳам, аломати солими нест. Баъд замини яхи пагоҳиро кадом кордҳои плуг мегирифт? Ҳар қадар пагоҳӣ ба кор дер сар кунанд, ҳамон қадар тарафи бегоҳ барвақттар бас мекарданд. Мӯйсафедони Чашма мегуфтанд: имсол соли ҳосил аст. Барф бисёр шуд, ин ҳамааш нон. Сонӣ онҳо боз мегуфтанд: зимистон, барвақт омаду дуру дароз давом кард, аввали баҳор ҳам барвақт меояд.

Баҳор дар ҳақиқат барвақт омад. Чор-панҷ рӯзи сӯзони ҳамал барфҳоро ба чӯйҳои об табдил дода, тамоми мавҷудотро ба ҳаракат овард. Гули аввалини баҳор-бойчечак ҳам рӯи худро ба мардум нишон дод. Замин фала гашт.

Дар хоҷагӣ одамон серкор шуда монданд. Одатан ин фасли сол мардумро бесаранҷом мекунад. Зеро ҳамаи корҳо баробар сар мешавад. Як қисми одамон ба порукашонӣ, қисми дигар ба чӯйбортозакунию ниҳолшинонӣ, онҳое, ки касб доранд-масалан, механизаторон ба таъмиру шудгор ва ё кишт машғул мешаванд. Ҳол он ки хоҷагии навбунёди «Тоҷикистон» ҳамагӣ ҳафтад нафар қувваи корӣ дошт. Вазифаи имсола бошад душвор. Совхоз бояд ба майдони наздиқ ҳаштсад гектар чигит корида, аз он на камтар понздаҳ сентнерӣ ҳосил бардорад.

Ноомади корро бинед. Дар аввал чор-панҷ рӯз офтоб шуда, мардумро бесаришта намуд. Аммо ҳоло як ҳафта аст, ки борон меборад. Борони мучмал. Баъзе рӯзҳои гуё, ки аз сатил мерехта бошад, сел меборид. Баъзан сим-сим. Хонаҳои гилин нам кашида, рӯз то

бегоҳу шаб то рӯз чакида мебаромад. Ҳафтаи дуҷум
ҳам ба охир расид, вале ҳеч не, ки мардуми Чашма рӯи
офтобро бинад.

— Тоза ҳам нам кашида рафтем-ку? Меборидагӣ
бошад, дурусттар борад, набошад мучмал карда нагар-
дад. Осмон сӯроҳ шуд, чӣ бало?

— Тавба кардан даркор, тавба, -мегӯяд Искандар-
бобо ин гапхоро шунида. — Ин ҳамааш хости худо.
Парвардигори олам қудрат дорад дар як нафас дунёро
чапаю роста кунад.

— Агар метавонист, кадом рӯз намояндаи заминро,
ки ба наздаш парвоз карда рафт, дошта мемонд.

— Ту, Ҷалил, шаккок шудӣ. Парвардигор ба ту ма-
зоқ не. Ҳоло аз сад гулат як гулат нашукуфтааст.

Рӯзи интизорӣ фаро расид. Шабона шамол саҳт
шуда, абрхоро ба ҳар тараф пароканда кард. Назди-
киҳои саҳар осмон ситоразор шуд. Оҳиста-оҳиста ша-
моли тез ба боди маҳин табдил ёфт. Бӯи баҳори ҳаққонӣ
ба машом мезад. Он пагоҳӣ «замин лой, трактор наме-
гардад, бо машину тележкаҳо пору кашонда намешавад»
гӯён ба кори саҳро набаромаданд. Аммо дар гараж
механизаторон ба сархорӣ дасташон намерасид. Онҳо
механизмашонро бори дигар аз назар мегузарониданд,
равған мекарданд.

Директор Мӯсо Шодиев аз пагоҳӣ боз дар хучра-
аш. Ӯ ҳар замон-ҳар замон чои дар пиёла хунук шударо
дам кашида, сарашро бо ду дасташ дошта, болои чизе
фикр мекунад. Баъд рӯи қоғаз рақам монда менависад:
якум-гузаронидани таъмири техника- машин, трактор,
плуг, тухмипошакҳо. Аз рӯи ахбороти кадом рӯзаи бри-
гад-механик ҳоло баъзеҳо таъмирро тамом накардаанд.
Қисмҳои эҳтиётӣ бошад, тухми анқо шуда монд.

Мӯсо Шодиев баъди нақшаи корашро тартиб до-
дан «барои имрӯз ҳамин кифоя» гуфта аз ҷояш хестанӣ
буд, ки:

— Ҳамаро хабар карда омадам, аллакай як қис-
машон дар майдон чамъ шуданд, -вориди хучра гашта
xabар дод бригадир Оқилов.

— Ин қадар тез?

— Аспакӣ рафта будам.

— Раҳмат. Набошад шумо рафта одамҳоро ташкил карда истед, ҳозир ман расида меоям. Ҳа, дарвоқеъ, дар мо чуфти гов нест. Ваъда карда будем, ки ягон тракторро мебарорем. Киро гуфтед?

— ...

— Набошад Назирҷонро таъин кунед. Ҷавони хушёр барин. Шояд дасташ ҳам сабз бошад ҳосил фаровон шавад.

Ҷуфтбаророн

Чоштгоҳӣ. Майдон серодам. Дар як тараф деги оши палав биқ-биқ мечӯшад. Маълум, ки биринҷ андохта, бакавул интизори дам партофта аст. Дуртар аз деги он ду сабади аз навдаҳои сиёҳбед бофта шуда ва як тағораи сирдор меистод. Рӯи онҳо бо дастурхони аз киндӣ дӯхта шуда пӯшида шудааст. Сабаду тағора нони танӯр, чалпак дорад. Онсӯтари сабад се лингаи камкам бордор мехобад. Дар дуяш мавизҳои чиллагӣ, сиёҳ, канд, сеюмаш бошад гандум дорад.

Гирди дегро бачаҳои бисёр ихота кардаанд. Ба-чагӣ-дия. Онҳо гарчанде дар хонашон ҳафтае як-ду маротиба ош хуранд ҳам, аз дег чашм намеканданд.

— Рафта гӯштингириро тамошо кунетон. Ош, ки пухт, ба ҳамаатон медиҳам, — шунавида шуд овози бакавул Бозорбой.

Бозорбой марди миёнақади каландрӯй, чорпахлӯ, мӯйлаб дораду риш не. Чашмони калон-калонаш ба худаш мезебад. Ӯ аз рӯзе, ки худашро мешиносад, ош мепазад. Бинобар он хурду калони деҳа номи ӯро аз номи падару модарашон ҳам нағзтар медонанд. Бозорбой дар вақти ошпазии тӯйҳои деҳа ягон хел хилъат намепӯшад. Танҳо дастархонеро, шояд барои равшан нашудани сару либосаш бошад, пешдоман карда мебандаду халос. Ба сараш бошад, аз гирди токии чоргул ҳамеша рӯмолеро саллача мекунад. Маззаи хӯроки ӯро кас чашад, як умр фаромӯш намекунад. Як коса мехӯрдагӣ бошад, ду коса мехӯрад. Бозорбой

танҳо ош не, балки дигар хӯрокҳоро ҳам аз ҳар ошпази хондагии «ман-ман» мегуфтагӣ даҳ баробар хубтар мепазад. Ба болои ин Бозорбой харрот, аммо дар деҳашон аз харротӣ дида, касби ошпазӣ сердаромад. Зеро когарон «совхоз худаш хона сохта медиҳад» гуфта ду-се сол аст, ки ягон иморати нав намесозанд. Вале тӯй қариб, ки ҳар моҳ чор –панҷ то.

— Пули устогӣ парахаи чӯб барин бебарака, -нақл карда буд боре Бозорбой, -чунки пирамо ҳамин хел дуо кардагӣ. Баъд ӯ ҳикоятро нақл кард. Аз рӯи гуфти Бозорбой гӯё рӯзе як усто чанд иморати як касро буд карда, ба ивазаш як линга пул гирифта, бардошта рафта истода, дар роҳ ба мӯйсафеди нуроние во мехӯрад.

— Ҳа, бачам, чи бардоштед, -мепурсад мӯйсафед. Усто, ки хаста шуда будааст, дағалона:

— Параха, — гуфта ҷавоб медиҳад.

— Илоҳи параха шавад, -даст бардошта дуо мекунад он пир. Бинобар он лингаи пул ба аррамаида табдил меёбад. Аз ҳамон рӯз пули устогӣ барака надорад.

— Монда нашавед. Бозорбой, -гуфт Мӯсо Шодиев баъди наздик шудан. — Ош тайёр?

— Тайёр, раисчон, тайёр. То шумо маҷлисатонро мегузаронед, ки ман даҳ оши дигар мепазам.

Директор ба издиҳом, ки ба шакли лаганд гирд гирифта «хай бардор», «пушти по бекор, бардошта зан» мегуфт, ҳамроҳ шуд. Чанд нафар директорро дида роҳ кушоданд. Ӯ аз байни онҳо гузашт. Султону Орифи тракторчиро дида «канӣ, ҳаракат кунетон охир, тамошо кунем» гуфт. Султон директорро дида, табассум намуд ва рӯймоли миёни Орифро сар дод.

— Э, гир-дия, як дам шӯхӣ, афтию занӣ, замин мебардорад, -аз ҳар тараф овозҳо шунавида шуданд.

— Барои чӣ сар додӣ? Мо акнун омадему ту бошӣ бас кардӣ, -норозигӣ изҳор кард директор.

— Ҷуфтбаророн иди деҳқон аст, -Мӯсо Шодиев суханашро ҳамин тавр сар кард, -дар ин рӯз ҳама шодию хурсандӣ мекунад. Бо нияти нек ба замин дон мепошад. Мо ҳам бо ҳамин ният имрӯз ба ин ҷо ҷамъ омадем. Замин ба гови ширдеҳ монанд аст. Вай кор кардан,

нигоҳубини махсусро меҳоҳад. Барои ҳамин лозим аст, ки аз пагоҳ тамоми механизм шабро-шаб, рӯзро-рӯз нагуфта қор кунад. Замиро бори дигар сихмола қардан лозим. Ҳоло бошад, хурсандиро давом диҳетон. Ту, Назирҷон, ба тракторат шин. Шумо, Маҳкам-бобо гандумро гиред, -супориш дод директор. Трактор аввал ба монанди одами сулфа «па-т-пат-пат», сонӣ «тррр...» кунон замиру замонро ба ларза даровард.

Маҳкам-бобо ба домани яктаҳи рах-рахаш се-чор килограмм гандумро гирифта «хайр, канӣ, як фотеҳа диҳетон» гуфт. «Омин, баҳори бегурбат шавад, давлатамон тинҷ, халқамон осуда, як донаи мо ҳазор дона шавад, облоҳу акбар». Ҳама даст ба рӯй бурданд. Баъд Маҳкам- бобо бо дасти чап ду бари доманаширо дошта, бо дасти рост каф- каф гандум гирифта, зери лаб дуо хонда-дуо хонда, дони умед пошид. Донаҳои гандум аз байни ангушт, рӯи каф ба қулӯҳҳо зада, пош меҳӯрданд.

— Рафиқ Одилов, гӯед одамҳо шинанд. Нону чал-пак, қанду мавиз партоед. Оширо кашада биё, Бозорбой, -фармон дод роҳбар. Он рӯзи аввалину ҳақиқии баҳори Чашма буд.

Бале баҳори Чашма. Офтоб чанд рӯз саҳт тасфид. Сабаҳои лаби чӯй қаб-қабуд шуданд. Роҳҳои мошини тракторгард пурчанг гардид. Замин бошад, хокрез, боби кишти пахта буд. Аз ин вачҳ тракторҳо беист кишт мегузаронданд.

Ҳа, дарвоқеъ, дар совхоз ду шӯъба ва панҷ бригада ташкил намуданд. Ин дар соли аввал аз нӯги ҳамин фатир буд. Мувофиқи нақша дар ҷои заминҳои ҳозира ҳабаҳу хоҷагӣ ташкил қарда мешавад. Мегӯянд, ки аз ин дувоздаҳтоаш хоҷагии пахтакорӣ мешудааст. Ногуфта намонад: дуртар аз Чашма дар масофаи ҳафт-ҳашт километр як-ду хонаҷаҳои поездро кашола қарда оварда монданд. Дар он ҷо бинокорон ба гузоштани таҳкурсии бино машғуланд. Ба наздикӣ гурӯҳи бинокорони омӯзишгоҳ ба он ҷо ба таҷрибаомӯзӣ мераванд. Он ҷо маркази совхозии дуҷум мешудааст. Дар бораи дар қучо сохта шудани маркази совхозҳои боқимонда қасе

маълумот надорад. Хаминаш аниқ, ки маркази ноҳия деҳаи Чашма тасдиқ гардидааст. Шояд он вақт номаш дигар шавад. Не-я, чаро дигар мешудааст. Магар Чашма номи бад аст? Аз мақсад хеле дур рафтем. Сухан дар бораи шӯъбаҳои хоҷагӣ мерафт. Назирчон дар шӯъбаи дуҷум бригад-механик таъин шуд. Дар ихтиёри вай ҳамагӣ ду бригад. Ба ҳар шӯъба наздик чорсад гектарӣ замин доданд. Бригадаи якум шаш нафар, дуҷум чор нафар аъзо дорад.

— Гап ҳамин, -гуфт боре Мӯсо Шодиев дар ҷамъомади умумӣ, — хӯҷаини ҳақиқии замин шумоед. Агар ба вай дилсӯзона, монанди замини худ, кор накунед, ҳосили дилхоҳ ба даст овардан мушқил. Ҳар яки шумо аз рӯзҳои аввал бояд барои шарафи худ, деҳа, хоҷагӣ монда нашед мехнат кунед.

Офат

Рӯзҳои офтобӣ ҳамаро хурсанд карда буд. Баъзеҳо «боди баҳор, барорад ғубор» гӯён аллакай тани курта шуда буданд. Сабзаҳои сари марза кӯрпа, майсаи заминҳои ҷуфт надида чорвосеркунак гардидааст. Дар ҳамаи китъаҳо дар тӯли як ҳафта пунбадона неш зада, болҳои худро аз зери хок берун кардааст.

Фалокат аз зери по мебаромадааст. Беғоҳии рӯзи сешанбе аз тарафи қибла шамоли саҳт хест. Вай ҷангу хокро ба осмон бардошта, девбода кунонида, ба сару рӯи одамон, оинаи трактору мошин бурда мезад. Фурсате нагузашта осмон сип-сиёҳ, рӯзи бе ҳамин ҳам беғоҳ шуда ториктар гашт. Абри сиёҳ ҳамроҳи шамол мисли мори бад ба чор тараф давида, гӯё ҷои ба худ мувофиқ мекофт, то захирашро резад. Баногоҳ гулдурроси саҳти раъду барқ заминро ба ларза даровард. Аз паси вай борони калон-калон борид. Сел ҷунон бадвоҳима буд, ки дар як дам ҳама ҷойро об зер кард. Мӯсо Шодиев ин аҳволро дида, бетоқат шуд. Ӯ дар ҳучрааш нишаста наметавонист. Ҳар замон назди тиреза, айвончаи таги дар баромада, ба осмон нигоҳ мекард. Ҳамин вақт

телефон чарангос зад. Директор тез-тез қадам монда, гӯшакро бардошт.

— Рафиқ Шодиев!

— Лаббай, салом муаллим, -овозро шинохта чавоб дод директор.

— Корҳо чӣ тавр? Ҳаво чӣ хел, ҳаво? Жола наборидааст-ку?

— Не, муаллим, жола не-ку, лекин борон сахт. Сел меборад, сел. Ҳама чоро об зер кард. Пахта ба хаёлам, расво шуд.

Аз гӯшак танҳо чуқур-чуқур нафаскашии муншии аввали ҳизби ноҳия Ҳасанов шунавида мешуд.

— Шумо чӣ чора андешидани?

— Борон монад, бо фаъолон маслиҳат карда хабарашро медиҳем.

— Хайр, саломат бошед.

— Раҳмат муаллим. — Шодиев гӯшакро ба чояш гузошта боз назди тиреза омад. Аллакай ҳамроҳи сел жолаи олумонанд меборид. Директор беист папирос мекашид. Нағоразании шифери болои бомро гӯш карда, худ ба худ «ҳамааш нобуд шуд. Аз нав коридан даркор, аз нав. Кошкӣ одами зиёдатӣ дошта бошем. Мехнат барбод рафт» мегуфт. Офат кори худро кард. Оби дайду баъзе чойҳоро шуста рафт.

Сипас абрҳо пароканда гашта, дар осмон ситораҳо пайдо шуданд. Директор ҳоло ҳам дар хучрааш. Ӯ ба курсӣ нишаста, бо ду дасташ чакаашро дошта, хаёл мекунад. Саҳл мондааст, гиря кунад. Аъзои баданаш месӯзад. Ӯ як фикрро тақрор мекунад: «Умед нест, пахта нобуд шуд. Танҳо як роҳ аст. Ду-се рӯз гузашта замин, ки тандор шуд, аз нав кишт гузарондан даркор».

Пагоҳии рӯзи дигар Мӯсо Шодиев супориш дод, ки сардорони шӯъба, бригадирон, механизаторонро чамъ кунанд. Даре нагузашта котиби ташкилоти ҳизб Окилов шитобон ба хучраи директор даромад:

— Рафиқ Шодиев, ҳама чамъ шуданд. Танҳо Назирҷон нест.

— Чӣ хел нест? Ё наёфтед!

— Дар чои хобаш набудааст. Дигар гап хамин, ки рафиқ Шодиев, Назирҷонатон ба бригадирӣ наместишудагӣ барин.

— Ин чӣ гуфтагитон? Вай ба ман кӣ мешавад? Писарам додарам, ё..? Магар ҳамаи коргарҳо ба ману шумо баробар нестанд? — Яқбора шӯрид директор. — Сонӣ, аз кучо медонед, ки вай бригадирро метавонад ё не? Ҳоло корро нав сар кард.

— Бепарво барин. Ба кори чамъият дилаш намесӯзад. Агар хамин тавр намебуд, дилаш ба кишт месӯхт, мисли ману шумо хуни дил хӯрда, шаб хоб намекард. Вай бошад...

— Мебахшед, рафиқ Оқилов, о, кадом рӯз худатон хеле таъриф карда будед-ку?

— Надоништа, насанҷида таъриф кардам. Акнун фаҳмам, хислатҳои хунук доштааст.

— Хислатҳои хунук?! Пеш аз тӯҳмат, аввал исбот кардан даркор.

— Худам ба гӯши худам шунавидам, одамҳо гуфтанд.

— Чӣ гуфтанд, кӣ гуфт?

— Занакабоз будааст.

— О, дар ин дашт ҳуди занак несту...

— Ба деҳа рафта будааст. Ба хонаи Мирзобойамаки раҳматӣ. Ба духтари он кас, ҳоло номаш чӣ буд?

— Ситора!

— Ҳа, Ситора, алоқа доштааст.

— Рафиқ Оқилов, илтимос мекунам, минбаъд аз майнаатон ин хел фикрҳои вайронро гирифта партоед. Шумо фикр карда баъд гап заданро ёд гиред. Фаромӯш накунед, ки шумо сарвари ёздаҳ нафар коммунистонед. Дигарҳо гӯянд ҳам, мову шумо дар ҳаққи чавонҳо ин тавр гапу калочаро паҳн накунем. Ба хонаи Мирзобойамак рафта бошад чӣ? Ин магар маънои занакбозиро дорад? Онҳо чавонанд. Чанд вақт якҷоя кор карданд.

— Мебахшетон, ба сӯҳбататон ҳалал расондам. Маро кофта будетон, -гуфта даромада омадани Назирҷон имконият надод директор давоми гапашро гӯяд.

— Ҳа, камтар маслиҳат буд. Одамҳо чамъ шудагӣ, ту ҳам рафта ист, мо ҳозир.

Мӯсо Шодиев баъди «хуб» гуфта баромада рафтани Назирҷон ба рангу рӯи Оқилов нигарист. Помидори нимсурху нимсафедро мемонд вай.

— Худаш омада монд. Биёед, акнун аз паи кор шавем, - директор аз чояш хеста, калиди рӯи мизро каф карда гирифт ва бо яктояш дари галладонашро маҳкам намуда, ба кисааш андохт.

— Ман ба таври худ чӣ кор кардам, - роҳравон фикр мекард Оқилов. — Гапи хом зада пухта шунавидам.

Дафъаи аввал тири Оқилов ба нишон нарасид. Ӯ мехост қасосашро гирад. Барои чӣ писари ӯ истода, ҳамин тавр як духтари парӣ баринро як ҷавони мусофир мегирифтааст. Охир, писари ӯ аз кӣ кам?

Албатта. Олимҷон (писари Оқилов) ҷавони бад набуд. Гапдаро, ҳалим, синну солаш аз Назирҷон се-чор сол ҷавонтар. Як сол пеш аз аскарӣ хизматро тамом карда омад. Ҳоло дар курси ронандагӣ мехонад. Вай кадом вақт подабондухтари як вақтина-Ситораро дида монд. Ситора аз омӯзишгоҳ ба хонааш мерафт. Диду ба ҳусни расояш дил бааст. Ҳо, мегӯянд-ку, мучаррадҳо дар як рӯз ба сад духтар ошиқ мешаванд. Ҷавонӣ-дия, дилаш ба тапидан даромад.

Як бегоҳ Олимҷону модараш танҳо монданд. Гап аз гап баромаду писар ба модар «духтари Мирзобой-амак дар кучо кор мекунад?» гуфта пурсид.

— Номаш гум шавад, ин хел духтара. Пардаи рӯяшро дарронда, тракторчӣ шудагӣ, -ҷавоб дод Адолат-апа, — вале даррав аз гапаш пушаймон гардид. Аз дил гузаронд, ки писараш бечиз напурсида истодааст. Бинобар он «ха, писарам, боз якбора Ситораро пурсидӣ», гуфт.

— Не, ҳамин тавр, кадом рӯз дида мондам, - андаке сурх шуда ҷавоб дод Олимҷон. Модар ҳамашро фаҳмид. Шавҳарашро аз нияти писараш огоҳ кард. Вале имрӯз тири Оқилов ба нишон нарасид...

— Вазъият ба ҳамаатон маълум. Дили ҳеч кас намехостагӣ кор шуд. Аммо ба Ватан пахта даркор. Имсол, ба фикрам, барои ҳар яки мо имтиҳони чиддӣ мегардад. Табиат ҳам аз соли аввал бо мо даст ба гиребон шуда, фаҳмиданӣ, ки оё ба мушкилӣ тоб оварда метавонем ё не? Ҳосил бист-бисту панҷ рӯз дер мешавад. Ин маълум. Вале имрӯз чӣ кор кунем, ки ҳосил шавад. Барои ин маслиҳати шумоён даркор.

— Фикри шумо дуруст, Шодиев, -сухан гирифт Самеъ- амак. — Сол соли намешудагӣ омад. Кишти коридагӣ нобуд шуд. Ҳеч гап не, ҳоло вақт ҳаст. Агар ба фикри ман, ба замин пеш аз кишт пору андохта, бақувват кунем, ниҳолҳо тез ба сабзиш медароянд.

— Самеъбой, ману шумо одамони дар деҳқонӣ мӯи сарамонро сафед кардагӣ. Бояд фаҳмем, ки пору кадом вақт фоида оварданаш мумкин. Агар тирамоҳ рехта, шудгор мекардем, мазааш ба мағз-мағзи хок мерафт. Ҳозир, ба фикрам, киштро гузаронда, чигитро сабзондан даркор. Баъд коркард гузаронда, шарбат диҳем, мешавад, — эрод гирифт Додочон-амак.

Боз чанд нафари дигар ба сухан баромаданд. Як гурӯҳ фикри Самеъ-амак, гурӯҳи дигар фикри Додочон-амакро маъқул медонистанд. Бахсу мунозира, анде-шарониҳои онҳо гурӯҳи табибонро мемонд, ки аввал сабабҳои пайдоиши дарди беморро муайян карда, сипас ҷарроҳӣ менамоянд.

— Пирони мо дар ҳақиқат таклифҳои хуб карданд. Ҳамаи вай ба фоидаи кор албатта. Лекин барои ҳамин шабу рӯз таклифи Додочон-амак бештар манфиатбахш барин. Нашъунамои ниҳолҳоро метезонад, ҳосилашро зиёд мекунад. Аз ин ҷиҳат баъди сабзондани пунбадона шарбат диҳем беҳтар, — баромадҳоро ҷамъбаст намуд Мӯсо Шодиев.

Нахустҳосил

То тандор шудани замин ба совхоз ду маротиба аз ноҳия комиссия омад. Як маротиба Мӯсо Шодиевро ба кумитаи ҳизб даъват карда, фикрашро гирифтанд.

— Илтимос, -гуфт дар сӯҳбат котиби аввали кумитаи ҳизби ноҳия Ҳасанов, — фикратонро кушоду равшан гӯед. Ба мо шароити шумо маълум. Фикри комиссияро гирифтм. Онҳо имсол пахта рӯёнидан мумкин не, мегӯянд. Ба ин шумо чӣ мегӯед. Агар дар ҳақиқат ҳамин тавр бошад кумитаи ҳизб дар назди ташкилотҳои болоӣ масъала мегузорад, то плани совхозатонро бардоранд.

— Фикри шумо дуруст, муаллим, вале ман мехостам корамон аз соли аввал бобарор бошад. Дирӯз бо коргарони совхоз маслиҳат кардем. Онҳо қатъӣ ваъда доданд, ки дар кадом шароит набошад, ҳосил мерӯёнд.

— Рост?!

— Рост муаллим. Аз ин ҷиҳат боварӣ дорам, ки агар дар оянда дигар офат нашавад ҳаво гарм ояд, пахта мешавад.

— Хулоса, шумо, Мӯсо Шодиев, ба фикратон устувор. Ин тавр бошад, муваффақият.

Мӯсо Шодиев аз ҳучраи котиб баромада, сари қадам ба чанд идораҳои дигар даромада, корашро буд кард ва қарибҳои нисфирӯзӣ ба совхоз баргашт. Табъи директор як қадар хуш буд. Аввал ин ки котиб ба ӯ бовар намуд. Сонӣ, дар кадом ташкилот даромада бошад, ҳама гӯё ӯро ягон дӯсти наздиқаш гузашта бошад, дилбардорӣ намуда, ваъда меоданд, ки ёриашонро дарег намедоранд.

— Хайрият одамизод танҳо офарида нашудааст, -мегуфт худ ба худ Мӯсо Шодиев, -вагарна дар чунин лаҳзаҳои ба сараш мусибат омада чӣ кор мекард? Заҳри одамро одам мебардорад, гуфтанҳо рост будааст. Раҳмат, рафиқ Ҳасанов. Не, дурустараш раҳмат ба ҳизб, ки кадрҳои санҷидаю ба паллаи тарозу бар кашида, сипас ба чунин вазифа пешбарӣ мекунад. Сӯҳбатро бин. Худи ако уко барин. Дарди касро мефаҳмад.

Мӯсо Шодиев ба ҳучраи даромада плаши зарди рангаш андаке паридашро кашида, ба либосовезак кашол кард. Кулоҳашро роҳравон болои курсии назди девор гузошта ҳаво дода, ба ҷояш гузашта нишаст. Нишасту гӯшаки телефонро гирифта, чанд рақам чинд:

— Алло, Оқилов, ба назди ман дароед.

— Нағз рафта омадед? -пурсид котиб. — Корҳо бо муваффақият ҳал шуд?

— Розӣ шуданд. Дигар корҳоро ҳам буд кардам. Акнун ин тарафаш ба ману шумо вобаста. Ба кор часпидан даркор. Лозим шавад, шабу рӯз. Ба ҷавонҳо бовар кардан лозим. Ба пой онҳо теша назанем. Тарбия кардан даркор.

— Як шуд-дия, Мӯсо Шодиев. Ман ҳам надонам, одамҳо гуфтанд. Набошад Назирҷон коргари хуб. Фотеҳи аввалин...

— Дар ҳама ҷо ҳамин хел таъриф кардан даркор. Умуман, ягон нафар аъзои совхоз дар ягон ҷо наҳ зада нашавад. Майлаш, дар идора ҷеғ зада ҷанг кунед, огоҳӣ дихед. Лекин дар байни мардум эҳтиёт намоед. Дар як оила даҳ нафар фарзанд бошад, гандаашро намепартоед-ку? Ё гапам нодуруст?

— Сад фоиз дуруст.

— Мақсади шуморо ҷеғ задани ман ҳамин. Аз пагоҳ кишти дубораро сар кардан даркор. Дар панҷ-шаш рӯз тамом карда, чигитро сабзонда барорем, дастамон боло.

— Ҳаво гарм шуд. Хок тафсид. Агар бо нами замин чигит неш назанад, он вақт сарсон мешавем. Об, ки мондед, алаф бисёр мешавад. — Чӣ гуфтед, -пурсид директор.

— Ман розӣ. Танҳо як чиз гуфтани. Агар маъқул шавад.

— Марҳамат.

— Дар мо трактор бисёр. Чандтоаш бекор хоб рафтааст. Агар розӣ бошед бо омӯзишгоҳ маслиҳат карда, чанд нафар хонандаҳоро мегирифтем. Охир, онҳо оянда қадри худамон.

— Ин фикратон, рафиқ Оқилов, дар ҳақиқат оқилона. Ба фикрам роҳбараш ҳам хурсанд мешавад. Чӣ гуфтед?

— Дуруст, рафиқ Шодиев.

Директор гӯшаки телефонро бардошта рақамҳоро чинда чанд сония хомӯш истода «гуд-гуд-гуд»-и онро

шунавида, «касе набудагӣ барин» гуфт. Хост гӯшакро ба чояш гузорад, баногоҳ овози «лаббай»-ро шунавид.

— Алло, рафиқ Шоҳисломов?

— Ҳа, ман.

— Ассалому алейкум.

— Ваалайкум ассалом.

— Шумо дуруст? Корҳо чӣ тавр, нағз?

— Раҳмат, нағз.

— Шинохтед? -пурсид Мӯсо Шодиев.

— Овозатон шинос. Лекин, росташро гӯям...

— Ман Шодиев.

— Э, ҳа, раис шумо-мӣ? Мебахшед-дия, овозатон паст омада истодааст. Барои ҳамин...

— Хайр, ҳеч гап не, дар як рӯз сад кас телефон кунад, ҳамаашро шинохтан шарт нест.

— Хизмат раис.

— Ин чо мо бо рафиқ Оқилов маслиҳат кардем. Ба фикрам шумо дастгирӣ мекунед.

— Албатта-дия, ба манфиати кор бошад, кӣ розӣ намешавад.

— Худатон аз офат бохабар-а?

— Бохабар раис, бохабар. Шунавида, рости гап, аъзои баданам сӯхт. Ба меҳнати мардум, даву ғечи шумоён. Як-ду бор занг задам, ҷавоб надодед.

— Раҳмат, муаллимҷон, раҳмат барои дилбардорӣ. Кор ҳамин тавр шуда монд. Заминҳоро сел шуст. Лекин коргарон пахта мерӯёнем мегӯянд. Шумо чӣ мегӯед?

— Фикри нағз, нияти нек-дия. Лекин қувваи бисёр даркор.

— Гап дар сари ҳамин меравад, муаллим. Мо фикр карда бинем, ҳамин хел қувва дар омӯзишгоҳи шумо ҳаст.

— Марҳамат, марҳамат. Гурӯҳи механизаторӣ даркор будагист. Дода метавонем. Бе ҳамин ҳам аз ҳафтаи дигар таҷрибаомӯзии онҳо сар мешавад. Бо ҳамин то имтиҳони давлатӣ ба ихтиёри шумо. Шароит муҳайё карда диҳед, шуд.

— Ҳеч гап не, он тарафаш ба зиммаи мо.

— Ин масъала ҳам ҳал шуд, -гуфт директор. — Акнун ба онҳо чой тайёр кардан лозим. Пагоҳ сешанбе, рӯзи чоршанбе меоянд. — Ба фикри шумо дар кучо чой кунем, хуб мешавад? -пурсид Оқилов. — Чой бисёр-ку?! Бинед, маслиҳат кунетон...

Кишти пахта дар шаш рӯз ба анҷом расид. Дар панҷ бригада якҷоя бо таҷрибаомӯзон бист трактор шабу рӯз кишт гузаронд. Аз ҳама пеш киштро бригадаи Назирҷон ба охир расонд. Ин, албатта, сабаб дошт. Ба панҷ бригада таҷрибаомӯзонро тақсим намуданд. Вале масъалаи ба кадом бригада фиристодани Ситора ҳал нашуд. Дурусттараш Оқилов, ки мутасаддии ҳамин кор буд, намехост Ситора ба бригадаи Назирҷон афтад. хатто ӯ як маротиба:

— Рафиқ Шодиев, агар розӣ бошед, Ситораро ба шумо котиба таъин кунем. Охир, дар идора ҳам кор бисёр. То кай бе котиба мегардед? — гуфт.

— Хоҳиши худи Ситора ё дилатон ба вай сӯхта истодааст? -пурсид директор. — Баъд рафиқ Оқилов, оқибати ин масъаларо ҳам фикр кардан лозим. Духтарак бо умед «механизатор мешавам» гуфта хонаду мо ӯро оварда котиба таъин кунем. Дар масъалаи ман бошад, ғам нахӯред. Ҳамин қадар вақт бе котиба гузашт. Вақташ ояд, ҳамааш мешавад. Ҳозир Ситора аз ин ҷо дида, дар сахро заруртар. Баъд Ситора соли гузашта ба таҷрибаомӯзӣ омада, дар назди Назирҷон кор карда буд. Аз ин чиҳат ба баригадаи ӯ фиристонед. Аъзойш як нафар зиёд шавад, ҳеҷ ғап не. Киштро пештар тамом кунанд, бекор намеистанд-ку. Ба ҳамсояш ёрдам мерасонад.

Ҳамин тавр Ситора ба бригадаи Назирҷон рафт. Онҳо бо як нигоҳ ҳамдигарро фаҳмида дар як вақт ҳешро аз чашми ҳамкорон эҳтиёт менамуданд. Шарт нест, ки муҳаббати ду нафар овозаю дарвоза гардад. Аммо офтобро бо доман пӯшида намешудааст. Ба ин худи Ситора сабаб шуд.

Бегоҳии рӯзи ҳафтуми кор дар биное, ки таҷриба-омӯзон хобу хез мекарданд, ҷамъомад шуд. Дурусттараш мусобиқаро ҷамъбаст намуданд. Котиб Оқилов хуб кор

кардагонро таъриф намуда, дар қатори беҳтаринҳо номи Назирчон, чанд нафари дигар, охирон Ситораро ҳам гирифт. Ба бригад Назирчон байрақчаро, лифофаро, ки саду панҷох сӯм пул дошт, супориданд.

Он рӯз Ситораро бо як рӯймол мукофотониданд. То Ситораи аз шарму ҳаё гул-гулшукуфта баромада инъомашро гирифтагӣ ахли зол чапак мезад. Баъзе чашмгурӯснаҳо бошанд, ба пой ғафс, қадду қомаги оғушпуркунандаи ӯ бо ҳавас менигаристанд. Рӯи кулчаю мӯи гирди сараш сабадча карда бастааш ӯро боз ҳам зеботар ва ҳар бинандаро бесаранҷом мекард. Корҷомааш бадани ӯро тарангу дилкаштар намуда буд. Ситора мукофотро гирифта ба ҷои худ ништастанӣ буд, ки Мӯсо Шодиев ӯро дошта «як-ду сухан гӯӣ» гуфт.

— Не, шарм мекунам, — нози маҳсуси духтарона намуд Ситора.

— Аз кӣ шарм мекунӣ? Ҳама додари бародарони худат.

Ситора нахост сухани директорро дубора ба замин монад.

— Ростӣ гап кори мо ҳоло кирои мукофот набуд. Раҳмат ба роҳбарон, ки меҳнати ҷавонро кадр карданд. Ин мукофоти аввалинест, ки ман аз меҳнатам мегирам. Дар он ҳиссаи устодам Назирчон-ако калон аст. Он кас дасти маро рост карданд. Ҳаракат менамоем минбаъд хубтар меҳнат кунем.

Гулдурӯси чапак баланд шуд.

— Офарин, — таҳсин хонд директор.

— Дар сухангӯӣ бало будааст-ку, — гуфт касе.

— Ҳозир замони ҳамин хелаҳо шуд, — пичиррос зад дигаре, — Мардҳо суханашонро гум мекунанду занҳо шарм ҳам намекунанд.

— Назирчон -ако, -гуфт Ситора баъди он ки ҷамъомад поён ёфт ва ҳама пароканда шуданд, -акнун ба ман ҳам ҷавоб будагист. Чанд рӯз боз ба хона ҳам нарафтем. Аз модарам барои кишт шуда панҷрӯза ҷавоб гирифта будам. Ҳафт рӯз шуд. Боз он кас хавотир нашаванд.

— Ҳалоли чони мо бод будааст-дия, -ба гап даромад Назирчон ба чашмони мисли оташ дурахшони Ситора бо уммед нигариста, -дар ду-се ҳафта як маротиба ба назди модарам меравам.

— Дар ҳақиқат ба шумо мушкил, -тасдиқ кард Ситора. — Лекин байни ману шумо фарқ ҳаст.

— Нафаҳмидам.

— Шумо мардбача, шумоя гург намехӯрад.

— Шумоя чӣ, Ситорахон? — Назирчон худро гум кардагӣ барин якбора аз банди дасти Ситора дошт. Дошту боз тез сар дод. Ситора худро ба нодонӣ зада табассум намуд.

— То ман ҳастам, шуморо ҳам гург намехӯрад. Аз ман бошад, наҳаросед даркор.

— Аз шумо?! Наметарсам, баракс бо шумо бошам дилам пур.

— Раҳмат.

— Истед, ки Ситора, дилатон аз ман ин қадар пур бошад, чаро ягон бор ба хонаатон даъват намекунед? Ё модаратон?

— Не, модарам нағз. Шумо фиребгар, барои ҳамин даъват намекунам.

— Ман! Бовариам намеояд.

— Исбот кунам-чӣ?

— Марҳамат.

— Вақти ба охиррасии таҷрибаомӯзӣ чӣ ваъда дода будед? Албатта меравам, нагуфта будед?

— Мебахшед, Ситорахон. Рафтани будам, андеша кардам. Баъд бовариам буд, ки баъди хатми омӯзишгоҳ шумо албатта ба ҳамин совхоз меоед.

— Рафту ба ин ҷо намефиристонданд?

— Кофта меёфтам.

— Монед гапҳои дурӯға. Шуморо надонистаю насанчида ба модарам таъриф карда будам.

Назирчон ба Ситора наздик шуд:

— Росташро гӯед, чихо гуфта таъриф кардед?

— Ҳм-м, таъриф мефорад-а, рафту ганда карда бошам?

— Бовариам намеояд. Ба хусни зебо суханҳои ширин мезебад.

— Тракторро ёд доданд. Як трактори алохида доданд, -гуфтам.

— Ҳамааш ҳамин?

— Боз чӣ гуям буд?

— Модаратон чӣ гуфтанд?

— Он кас пурсиданд: чӣ хел ҷавон, аз кучо будааст, кӣ доштааст.

— Ман надонам. Ба хаёлам танҳо модар дораду халос, -ҷавоб додам.

— Мусофир будааст. Дар дашти хушк омада зиндагӣ мекардааст. Нагуфтӣ ба хонаамон меҳмон шавад? Охир, ба мусофир об додан савоб аст. Ҳол он ки ӯ мусофири раҳгузар не, балки барои обод кардани деҳаамон омада будааст.

— Агар хоҳед, Назирҷон-ако, ба хона меравем. Ба модарам шинос мешавед.

— Аз ростӣ?!

— Рост.

— Ман ҳозир. Назирҷон дар ҳавои кушоди назди майдончаи хобгоҳашон Ситораро чанд дақиқа танҳо гузошта мисли бод тез сӯи хонаи хобаш рафт. Ӯ аз чебакаш калидро бароварда дарро кушод. Вориди ҳучрааш гардида аз тӯрхалтааш як чуфт калӯши чаҳорумро гирифта ба рӯзномаи фарсудае печонд ва боз ҳамон тавре, ки дарро тез-тез кушода буд, зуд маҳкам карда, роҳравон калидро ба чебакаш андохт.

— Мебахшед-дия, шуморо танҳо гузоштам, - наздик шуда узр пурсид ӯ.

— Ман ҳамеша танҳо.

— Минбаъд танҳо нахоҳед монд.

— Ҳоло ин суханҳоятон пеш аз тӯй нақора.

— Нияти нағз ними давлат.

Ситора якбора худро чиддӣ гирифт:

— Истед, ки Назирҷон-ако, шумо аниқ ба хонаи мо рафтани? Рафту шӯхӣ карда бошам.

— Аз дӯст як ишорат, аз мо ба сар давидан.

— Ин чӣ? — ба когазпеч ишорат карда пурсид Ситора.

— Ин.. Ин калӯш. Дасти холӣ одоб не. Шумо ҳам, боварӣ дорам рӯймолро ба модаратон тӯҳфа мекунед. Ҳамин тавр не?

— Э, балочае, аз кучо медонед?

Ситораю Назирчон қариб як километр рохро пиёда овораи сӯхбат тай намуданд. Ҳаво ториктар, чӣ хеле ки мегӯянд, вақти говгум шуд. Дар осмони софи дашт якто-якто ситораҳо намудор гаштанд.

— Агар пиёда равем, қариб як соат мегузарад. Ба шумо дер мешавад. Беҳтараш аз ҳамин ҷо гардед, ягон рӯзи дигар барвақттар меравед.

— Аз ман хавотир нашавед. Тарсам, намебиёям соф.

— Дар кучо шабро рӯз мекунед?

— Дар кучо?! — Наход дар ҳавлии шумо ҷой набошад?

— Аҷоиб-ку. Дар хонаи мо ҷо будан қати дар ҳавлии бемардина хоб кардани шумо айб нест. Мардум чӣ мегӯянд?

— Ман шӯҳӣ кардам, Ситора. Охир, ман ҳам ақл дорам, наход...

Дар ҳамин асно аз тарафи шӯъбаи якум мошине намудор шуд. Даре нагузашта ҷароғи вай олабро равшан намуда расида омад.

Назирчон даст боло бардошта мошинро дошт ва ба ронанда наздик омада:

— То Чашма шинем майлаш? -пурсид.

— Марҳамат, -таклиф кард ронанда.

— Мо ду нафар.

— Гап дар дил, бародар, нишастан гиред. Ин ҷо шаҳр не, ки дар хар қадам коркунони ГАИ доранд.

Аввал Назирчон, сипас Ситора нишастанд.

— Дарро маҳкам пӯшед, -аз рӯи одат таъкид кард ронанда, -Шумо, ба ҳаёлам, маро нашинохтед, -пурсид ронанда, баъди қариб панҷсад метр рохро тай кардани мошин.

— Шуморо? Рости гап не.

— Ҳамин хел-дия, духтари деҳаамонро мешиноседу
моро не, -шӯхӣ кард ронанда.

— Ин кас ҳамкор. Бевақт шуд, барои ҳамин...

— Мефаҳмам, Назирҷон-ако, мефаҳмам.

Назирҷон баробари шунавидани номаш як қад
парид. Ӯ симои ронандаро, ки дар рӯшноии чароғи
доҳили кабина хира-хира метофт, ба касе монанд кард.
Овозашро ҳам, вале аниқ намедонист писари кӣ?

— Албатта, шумо Назирҷон-ако, маро намешино-
сед, лекин Ситора мешиносад. Ҳамин тавр не, Ситора?

— Чаро нашиносам. Олимҷон-ако-дия. Ин кас
писари Оқилов, -ба Назирҷон шиносонд Ситора.

— Гуфтама, овозатон, афту адоматон ба кӣ мо-
нанд, бисёр нағз. О, ҳамин қадар писари хуб доштаанду
нагуфтанд, ки дӯст шавем.

— Дар бораи шумо, Назирҷон-ако, падарам ба
ман нақл карданд. Ҷавони коргар, гапдаро, хоксор,
баодоб ва боз ким-чиҳои дигар гуфта.

— Ин қадар ҳам набудагист-куя.

— Не, рост мегӯям.

Онҳо гарми сӯхбат ба Чашма расидаанд. Мошин
дар назди ҳавлии Ситора қарор гирифт. Аз кабина ду
ҷавон берун омаданд. Ҷавони сеюм бошад, бо ҳавас,
бале, бо дили софу бекина, беғаш дар кабина ништа
онҳоро тамошо мекард.

— Назирҷон-ако. — Олимҷон якпахлӯ хоб рафта,
дари кабинаи тарафи онҳоро кушода, — ба ман дигар
хизмат нест-мӣ?

— Не, раҳмат, -пешдастӣ кард Ситора.

— Хизмат!? Хизмат буду шумо маътал мешавед-
дия.

— Ҳеч гап не, барои якдигар.

— Не, гуфт Ситора ба дасти Назирҷон оҳиста зада,
ё ҳамин ҷо хоб мекунед ё ягон мошини дигар меёбем.

Вале Назирҷон мақсади Ситораро нафаҳмид.

— Марҳамат, ҳамроҳи мо, як модари ин касро
мебинем, ҳолпурсӣ мекунем, мебароем.

— Майлаш, шумо дида биёед, ман дар мошин ме-
шинам.

Дари чӯбини яктабакаи ҳавлӣ маҳкам буд. «Ин шаб ҳам наомад» гуфта умедашро қанда, маҳкам қардаст» фаҳмонд Ситора. Дер шуд-дия. Ситора ду-се бор дарро кӯфт.

— Мана ҳозир, — аз даруни хона овози модар шунавида шуд.

Сабоҳат-апа чоки рӯи зонуяшро тез чамъ қарда, ба рӯи палос монду айнакашро аз чашм гирифта, берун баромад:

— Кӣ!?

— Ман, натарсед модарҷон, ман.

— Ситора!? Вай ман мурам ба овози ширинат. Дар ин бевақтии шаб. — Сабоҳат-апа шириқ-шириқ қарда кулф, сипас ҳалқай дарро қушод. Модару духтар гӯё, ки ягон сол боз ҳамдигарро надида бошанд, худро ба оғуши якдигар партофта, бўсиданд.

— Худат танҳо омадӣ? — пурсид Сабоҳат-апа.

— Танҳо не, Назирҷон-ако ҳам ҳастанд. Дароед охир, номус накунед.

Назирҷон, ки то ҳол дар беруни дар меистод, далертар гашта, ба ҳавлӣ даромад.

— Ассалому алайкум модарҷон, шумо нағз, дуруст. Мебахшед-дия, дар ин бевақтӣ шуморо ташвиш додем.

— Биё, писарам, даромадан гир. Чйба ташвиш будааст? Охир, шумоён мебиёетону қоида ташвиш. Ман истода-истода «торик шуд, акнун наомад» гуфта, ҳозиракак дарро маҳкам қардам. Танҳой бачам, ганда будааст. Ҳеч чиз надошта бошем ҳам, дили одам ваҳм мекунад.

Ситора ба модар нигоҳ накарда, худаш аз таҳмон кӯрпача гирифта партофт.

— Марҳамат, гузар писарам, -таклиф қард модар.

— Не-я, аввал шумо гузаред. Аз боло, аз боло гузаред. — Гарчанде Назирҷон ба қону ҳоли модар намонд, вале Сабоҳат-апа:

— Иззати меҳмон баланд, кори айбро накун. Хонаи худамон, -гуфта аз пойгаҳ нишаст. — Омин, илоҳо дунё тинҷ шавад, ба қамоли пирӣ бирасед. Ба падару

модаратон саробон шаветон, оллоху акбар, - даст ба рӯ бурд модар.

Ситора дар як нафас дастархон, нону ду-се лаганд-ча канду мавизи сиёҳ оварда монд.

— Мешавад, мешавад, ташвиш накашед, вақт тангтар.

— Ҳа, писарам, ин қадар саросема, аловгирӣ омадӣ-чӣ?

— Бевақт нашавад, модарҷон, мошин нигоҳ карда истодааст, малол наояд.

— Мошин?! Бо мошин омадетон?

— Дар роҳ вохӯрда монд. Бечора чавони нағз будааст. Нигоҳ карда истодааст, ки...

— Кӣ будааст он савобчӯ?

— Олимҷон-чӣ, ҳамон дия, – фаҳмонд Ситора.

— Олимҷон?! Э, писарам, ғалат кардӣ. Ба мошини вай дар ин бевақтӣ танҳо савор нашав.

— Чаро модарҷон?

— Ҳамин тавр. Онҳо бо хонаводаи мо соз не.

— Ман ҳам ҳарчанд ишора карда, фаҳмонданӣ шудам, ки мошинро чавоб диҳанд, Назирҷон-ако нафаҳмиданд, -чойро оварда, гапи модарро қувват дод Ситора.

— Ман, ростӣ гап, ҳеч чиз нафаҳмида истодам. Шумо ба онҳо чӣ бадӣ кардед, кӣ?

— Бадӣ не, писарам, бадӣ не. Фақат... хайр, гир, нон хур. Ситора, ту дегро ҳабар гир, камакак пиёба андохта будам.

Модар вақте духтараш ба ҳабаргирии дег рафт, боз як маротиба сӯи даҳлез нигариста:

— Барои Ситора шуда, писарам. Ба вай падараш одам монд, модараш омад. Ман-ку розӣ будам. Ситора ҳуш накард. Духтари деҳа бошад ҳам, бало шудагӣ.

— Фаҳмидам, фаҳмидам модарҷон.

— Барои ҳамин дар дилаш ягон хусумат надошта бошад мегӯям. Набошад, бо як бор дидан кадом мошинчӣ «бароед, ман бурда мепартоям» гуфта, соати дароз поида меистад.

Назирчон андаке фикр карда, гуфтаҳои Сабоҳат-апаро таҳлил месохт. Дар чанд сония бисёр ҳодисаҳои шунидаашро пеши назар овард. Дар ҳақиқат, аз паси духтар шуда, бисёр ҷавонон байни хеш арбада мекунанд, ҳамдигарро ба корд зада маъюбу маслуқ месозанд. Кӣ медонад дили Олимҷонро. Шояд дар таги коса нимкоса бошад? Аслан айби Ситора. Чаро пештар дар бораи хотегории Оқилов чизе нагуфт, ўро хабардор накард. «Шумо нашиносед ҳам, Ситорахон мешиносанд» гуфтани ў чон доштааст-дия. Ҳозир бошад, дер шуд. Чӣ хел баромада мошинро ҷавоб медиҳам. Бо кадом баҳона. Вай рафта ба падараш гуфтаниш мумкин. Ба ҳар ҳол нағз не. Аз боварии одамон баромадан кори хуб нест. Назирчон ҷои сардгаштаро нӯшида пиёларо рӯи дастархон гузошт:

— Набошад, ман меравам. Бевақт шавад, боз ҳамон қадар хавфнок.

— Пиёба гарм шудагист. Писарам, ним коса кашад, хӯрда меравӣ?

— Не, раҳмат, модарчон.

— Ситора, о Ситора!

— Ҳа, модарчон!

— Ин меҳмонат мехезам мегӯяд.

— Не-я, Назирчон-ако, ҳозир, қариб шуд. Худатон медонед, то алоби таппӣ шунаҳ медиҳад, ки...

Назирчон табассум намуд. Ду бари рӯи Ситора аз гармии оташдон себи сурх гашта буд.

— Раҳмат Ситора. Зиёфати имрӯза то пагоҳ басӣ мекунад.

Назирчон ба Сабоҳат –апа нигариста:

— Совхоз ба ҳамаамон мукофот дод. Ин як ҷуфт калӯш ҳадяи ман, пӯшида дуо кунед.

— Модарат садқа, пешу пуштат пури фарзанд шавад, сарат дард накунад, дӯстон шоду душманон ғамгин шаванд, -даст бардошта дуо кард модар. — Якраҳағӣ накарда дар ҳамин ҷо хоб мекардӣ, мешуд, писарам.

— Майлаш, ба розигиашон нигоҳ кунед, модарчон. — Ситора ду нони танӯринро «хамроҳи танҳо» гӯён ба Назирчон дароз намуд.

— Мебахшед Олимчон, хеле маҳтал кардам.

— Ҳеч гап не.

— Ин нон ба Шумо.

— Ин нонро Сабоҳат-апа ба шумо додагӣ. Вайро ба ҳар кӣ надихед, -гуфт Олимчон.

Назирчон дигар чизе нагуфт. Вай худро хушёр гирифта, ҳар як ҳаракати ҳампахлӯяшро бо диққат мушоҳида мекард, гуфтаҳои чанд дақиқа пештараи ӯро таҳлил менамуд:

— Ин нонро Сабоҳат-апа ба шумо додагӣ. Вайро ба ҳар кӣ надихед. Дар таги гапҳо гап будагӣ барин. Эҳтиёт кардан даркор. Душман, ки худро дӯст гирифт, макреро ба кор мебарад.

Назирчон дар чунин андешаҳо буд, ки қасд кардагӣ барин мошин нохост истода монд.

— Ҳа, чӣ шуд, -гуфт Назирчон якбора аз оринчи Олимчон дошта. Араки хунук аъзои баданашро паҳш кард.

— Ба шумо чӣ шуд, Назирчон-ако, -хайрон шуда пурсид Олимчон аз андешаҳои ботинии ҳамроҳаш беҳабар. Аз чизе хавф бурдагӣ барин дасти маро доштед.

— Не, не, маро аллакай хоб бурдааст, -дурӯғ гуфт Назирчон.

— Рӯзона ҳаво гарм буд, хаста шудед-дия. — Олимчон часта аз кабина фаромад. Сарпӯши болои моторро кушода сарашро ҳам карда, муддате чунбучӯл намуд, баъд бо дасташ чунбонда диду «нағз» гӯён аз нав сарпӯшро маҳкам карда, боз ба кабина даромад.

— Ҳа, Назирчон-ако, зиқ нашудед-мӣ, -гуфта пурсиданаш ҳамроҳашро аз тугёни хаёлот берун овард.

— Ин ягон ҳилаю найранг кор фармуданӣ. Набошад мошинро дар ин торикӣ намедошт. Наход маро шармандагӣ интизор бошад. Наход пагоҳ (агар зинда монам) дар ҳабсхона шинам. Баъд гуфтаи одамон «дашт ҷои аз таги дор гурехтагон» рост мебарояд. Ҳоли модарам чӣ мешавад? Вай бо сад умед роҳ мепояд. Аслан айби худам. Ба таклифи кадомрӯзаи модарам розӣ нашудам. Ин-ку падар дорад, вай сарвари бригада. Ҳама рӯи вайро мегӯянд.

— Назирчон-ако, -гуфт Олимчон вақте мошин ба ҳаракат даромад, -як гапро пурсам, хафа намешавед?

— Ман?!

— Ҳа, шумо.

— Не, чаро хафа мешудам. Тавонам ҷавоб медиҳам.

— Чаро фақат хаёл мекунад? Охир, як соат пештар хеле кушодадилу ҷақ-ҷақӣ менамудед. Ҳозир баракс, ё ягон кас шуморо тарсонд?

— Дар бораи кӣ?

— Умуман-дия, фарқ надорад дар бораи кӣ буданаш?

— Не. Гуфтед-ку, ба фикрам хаста шудам.

— Росташро нагуфтед. Лекин ман медонам.

— Чиро медонед?

Ҳамин вақт мошин ба маркази совхоз дохил шуд. Чароғҳои ҳар ҷо-ҳар ҷо дар симҷӯб гузошта шуда роҳ, майдон, даромадгоҳҳоро мисли рӯз равшан мекард. Мошин дар назди бинои бо шакли харфи «Т» сохта шуда омада истод.

— Марҳамат, -гуфт Олимчон бо табассум сӯи Назирчон нигариста.

— Миннатдор. Дар ҳақиқат дӯстигариро исбот кардед. Акнун фароед, дар хонаи мучаррадии мо чой менӯшем.

— Не, раҳмат, бевақт шуд, равам, дар хона хавотир нашаванд. Ҳа, саволи ман бечавоб монд. Агар аз ҳамин рӯз мо ҳар ду акою уко гӯед, ба саволам ҷавоб медодед. Лекин, шумо нагӯед ҳам, бовар кунед, худам медонам.

— Донед, канӣ гӯед рост бошад, тасдиқ мекунам.

— Шуморо Сабоҳат-апа тарсонданд. Гуфтанд, ки ба мошини ман нишастанатон хавфнок. Эҳтиёт шуданатон даркор. Сабабаш ба духтари он кас падари ман хостгор монда буданд. Сабоҳат-апа розӣ шуданд, аммо духтарашон нахост. Гапам дуруст ё не, -пурсид Олимчон.

— Ба хаёлам аз паси дар гӯш карда ситода будед, -бо ханда тасдиқ намуд Назирчон.

— Не, ако, бовар кунед, ман аз рӯи фаросати худам мегӯям. Давомаширо гӯш кунед: модоме, ки Ситора «не» гуфт, хафа нашудам. Фаҳмидам, ки ягон каси дигарро дӯст медорад. Охир, худатон фикр кунед. Бо зӯрӣ духтари касро зан карда мешавад?! Сонӣ, шавад ҳам, марг ба ин хел ҳаёт, зиндагӣ. Рости гап, имрӯз шуморо дида ҳасад не, балки ҳавасам омад. Худатон медонед: сар бошад, тоқӣ ёфт мешавад. Аммо шумо беҳуда дар роҳ азоб кашидед. Мардигарӣ ин хел не. Мард он кас ки тан диҳад: ба зӯр, ба оқил, ба донишманд, ба ҳунарманд, ба муҳаббати пок. Албатта, хавотириатон ҳам дуруст буд. Ҳастанд баъзе номардҳо. «Ба ман фалончӣ нарасид» гӯён ҳаёти ҷавон ё духтареро хушк мекунанд.

— Раҳмат, додарам, бо чунин ақлу фаросот боварӣ дорам, ки ҳамсари шумо аз Ситора ҳам зеботару ботамизтар мегардад. Ман бошам, ба тӯятон рафта, якпоя истода хизмат мекунам.

Ду ҷавон мисли ду ситораи шаб аз ҳамдигар ҷудо шуда, ҳар яке бо фикру ҳаёли хеш ба ду тараф рафтанд. Роҳи яке андаке дуру дигаре ҳамагӣ понздаҳ-бист қадам буд.

Ташаббус

Ҳаво якбора саҳт гарм шуд. Ин кори пахтакоронро душвор гардонд. Ҳоло чигит дар аксар китъаҳо саросар неш назадааст. Танҳо бо зӯрии об, яъне нам гирондан чигитро рӯи хок баровардан мумкин. Барои ин қувваи кор намерасад. Охир, ҳар бригада, агар ёрдамчиёни аз омӯзишгоҳ омадаро ҳисоб накунем, чор, шаш, ҳашт нафарӣ одам дошт. Онҳо кадом корро ба сомон расонанд, намедонистанд.

Ҳеч гап не, аз сари фарзанди инсон ҳамааш мегузарад. Беобу бечароғ дар дашти бегиёҳ зиндагӣ карда мӯямонро сафед намудем, гузашт, ин рӯзҳо намегузарад чӣ? Ин мушкилӣ не. Оби тайёрро ба ҷӯякҳо равона кардан, ҷӣ душворӣ дорад, - гуфта чанд нафар пирони Чашма ба саҳро баромаданд. Роҳбарон онҳоро дастгирӣ карданд. Махсусан, директор намедонист ба ин риш-

сафедон, ба ин пирони барнодил, ба ин файзу нури ҳар хонадон чӣ хел миннатдорӣ баён кунад.

— Раҳмат падарон. Шумо дили пур, болу пари мо ҳастед. Деҳқони асил, ки ҳастед, ором нишаста наметавонед. Беҳуда пир ҳаст, тадбир ҳаст нагуфтаанд. Бинед, тадбири ҳалли мушкилотро нишон додед. Дар чанд рӯз тамоми майдон аз об баромад. Дасти шумо, ки расид, боварӣ ҳаст ҳосил ҳам фаровону бобаракат мешавад...

Пахтаи онсола бо хуни деҳқон парвариш меёфт, гӯем хато намешавад. Табиати сернозу нуз имтихонашро давом меод. Агар ҳамин тавр намебуд, тобистон ин қадар гарм намеомад. Баъзе рӯзҳо ҳарорат чунон баланд мебаромад, ки гунчишкон даҳон кушода, худро ба об зада, оббозӣ мекарданд.

Ниҳолҳои пахтаи як-якуним вачаб қад кашида дар ҳар хел вазъият буданд. Баъзе қитъаҳо аз камобӣ сипсиёҳ, баргҳояш пажмурда шуда бошад, қитъаи дигар интизори тоза кардани алаф меистод. Обро неъматӣ бебаҳо медонистанд дар ин ҷо. Гарчанде канали калони бетонӣ сохта шудааст, гарчанде даҳҳо километр кубурҳои зеризаминӣ ба истифода додаанд, вале аз ҷӣ бошад, ки ҳоло ҳам об кам.

Сабабаш маълум. Дар гармо зироат бештар об талаб мекунад. Охир, танҳо ин ҷо як совхоз не-ку. Обро аз саргах, аз насос кам кардаанд. Ба болои ин замини нав мисли одами ташна бештар об меҳӯрад. Ба як ҷӯяки он сахарӣ об кушой то бегоҳ ба поёнаш намерасад. Дар вақти ҳосилбандии ниҳолҳо обро давондан мумкин нест. Оби калон ҷӯяҳои хокаш бешираро шуста меравад.

Чашм нарасад, пахтаи бригадаи Назирҷон ҳаваси касро меоварад. Аз дигар қитъаҳо фарқ карда меистод. Баъзе майдонҳо аллақай гул карда буд. Ниҳол, ки аз тагаш гул кард, ҳосилаш барака мебахад.

— Росташро гӯям, -гуфт боре Назирҷон ба Оқилов нимшӯхию нимчиддӣ, — ҳосил нағз шавад ҳам намешудааст.

— Чаро ин тавр мегӯй. Баракс, фахр карданат даркор. Меҳнат кардию зироат чор кас медидагӣ шуд, боз норозий?

— Фикратон дуруст, лекин ҳоло ин ниҳолҳо чӣ қадар ҳосил медиҳанд, маълум не. Аммо рӯз дар миён комиссия. Аз ноҳия ояд ҳам ба ин ҷо, аз болотар биёяд ҳам ба бригадаи мо. Ин қадар комиссия бисёр будааст-у? Аз омаду рафти онҳо чӣ фоида? Ҳама аз паси онҳо овора. Директор, шумо, бригадирҳо...

— Фикрат дуруст. Назирҷон, вале бе онҳо ҳам намешавад. Ба шарофати омад-омадашон баъзе корҳо иҷро мегардад. Камбудихоӣ мо надида ро нишон медиҳанд.

— Мумкин, -нобоварона гуфт Назирҷон.

— Ҳа, исто, ки ту рӯзномаи дирӯзаӣ вилоятиро дидӣ? — пурсид Оқилов.

— Канӣ, наовардед-ку, аз кучо мебинем.

— Тоza ҳам туро ба осмони ҳафтум бароварданд. Боз кадом рӯз «Назирҷон, ташаббусат кироӣ паҳн кардан» гӯям, «Не монед, одамро номус накунонед. Бе ёрдамчӣ парвариш кардан ҳам ташаббус-мӣ?» гуфта хоксорӣ кардӣ. Ба мухбир бошад, ҳамаашро накл кардӣ. Дар рӯзнома гапҳои навиштаанд, ки мо беҳабар. Суратат ҳам хушрӯ баромадааст. Оқилов ҳам шуда аз соки мӯзааш рӯзномаи чорқатшударо гирифта ба Назирҷон дароз кард.

— Канӣ? — Назирҷон газетаро кушода дар саҳифаи якуми он чашмаш аввал ба сурат, сонӣ ба сарлавҳаи мақола, ки «Ташаббускор аз замини навкорам» ном дошт, афтод.

— Ҳамин рӯзнома азони ту, гир. Ба ёру дӯстат нишон медиҳӣ.

— Вай чӣ будааст, мо ҳам бинем? — Ситора, ки аз даруни пахтазор имову ишорати Оқиловро дида буд, фаҳмид, ки дар газета дар бораи совхозашон хабар ё мақолае ҷоп шудааст. Бинобарон механизмашро сари замин дошт ва худро аз кабина ҳаво дода, давида омад.

— Назирҷонро табрик кун, Ситора. Ҳа, табрик. Ба шустан меарзад.

— Табрик, -гуфт Ситора аз асли воқеа беҳабар.

— Раҳмат, шуморо ҳам табрик. — Назирҷон рӯзно-маро ба Ситора дароз кард. — О-хо, кори калон-ку. Қариб ним саҳифа? — Ситора гаштаю баргашта ба сарлавҳаю сурат менигарист. Назирҷон дар болои механиз-маш байни пахтазор акс ёфта буд.

— Суратгири зӯр будааст, -таъриф кард Ситора.

— Мақолааш ҳам хуб навишта шудааст, илова на-муд Оқилов

— Ҳозир хонам ё бегоҳ? — пурсид Ситора.

— Ман овардам, ихтиёратон. Хоҳ ҳозир хонед, хоҳ бегоҳ дар байни аъзоёни бригада.

— Ҳозир вақти кор, беҳтараш бегоҳ мехонем, - таклиф кард Назирҷон.

— Набошад, ин ба ман истад, майлаш? — пурсид Ситора.

— Марҳамат, марҳамат. Тамоман гиред ҳам ман розӣ, -ҷавоб дод Назирҷон.

Ситора трактор меронду хаёлаш банди рӯзнома буд. Мехост, харчи тезтар бегоҳ шаваду мақоларо хонад. «Чиҳо нависта бошанд он кас, номи ман ҳам будагист. Охир, бе ҳамин ҳам ҳар сари қадам номавро мегиранд. Ба модарам рӯзномаро нишон дода, баланд-баланд мехонам. Бигузор, он кас кӣ будани Назирҷон-акоро дурусттар фаҳмида гиранд.

— Э, муре, беақл, -якбора худро коҳиш намуд ӯ, - он кас фаҳмида ҳам чӣ кор мекунанд. Як не, ду-се маро-тиба диданд. Худашон таъриф карданд. Кадом рӯз гуф-танд-ку;

— Духтарам Ситораҷон. Аз омаду рафти ин ҷавон фаҳмидам, ки ба ту дилаш кашол. Майлаш, духтарам, нону насибат, тақдири якҷоягӣ бошад, ман розӣ. Фақат аз гап-гапи мардуми деҳа эҳтиёт бошетон. Ман намегӯям, ки Назирҷон ба хонаамон набиёяд. Не, биёяд, нури дида. Аммо мегӯянд-ку «Дарвозаи шаҳрро бастан мумкин, даҳони мардумро не. Ба ту, духтарам хочати ақл ёд додан не. Коратон сабук шавад, фаҳмон, аз рӯи расму русуми худамон одамашро монад. Туро бе гапу

калоча ба соҳибат супорам, хушбахтию забондарозии ман ҳамин.

Аслан айби худи Назирҷон-ако. Ба хонаи мо мераванд, ба ман гапҳои нағз мегӯянд тамом. Гапҳои модарам дуруст-дия. Духтар даркор бошад, хостгор фиристанд. Он кас бошанд, чим. Кӣ духтари беҳуда дорад, ки бароварда мепартояд».

Ситора бегоҳӣ аз ҳама барвақт корро бас кард. Лаби ҷӯи обаш мусаффо омада, хоки либосҳояшро афшонда, дасту рӯяшро шуст, мӯи чамбаракмонандашро ба тартиб овард. Ҳатто оиначаи мудаввари кисагиашро бароварда, рӯяшро дида, чашмонашро бо панҷаҳояш тоза намуд. Сипас, чанд қадам дуртар аз сурфаҷаи лаби ҳавз рафта, ба болои майса мисли чавонмардҳо якпахлӯ зад. Ҳоло дар ин наздикиҳо касе наменамуд. Танҳо аз замини поён ғурроси трактори Назирҷон шунавида мешуд. Аз дигар аъзоёни бригада дарак нест. Онҳо, одатан ҳар бегоҳ дер ба хӯрокхӯрӣ мебароянд. Охир, кори сахро мисли фабрика ё завод нест, ки ҳама дар як вақт барояд. Яке дар сарғаҳи замин дигар дар поёни он кор мекунад. Ҳатто баъзан мешавад, ки то овоз бароварда «Ҳо-о-о! Обед шуд, обед! Бароед» нагӯед, кор гуфта, шикамро фаромӯш мекунанд. Дар корхона дастгоҳхоро хомӯш карда, хотирҷамъ ништастан мумкин. Дар сахро бошад, ин тавр нест. Оброн ҳар лаҳза хавосаш парешон. Хусусан, агар Чашма барин замини нав бошад.

Об ҷӯякро шустанаш мумкин. Об ягон ҷои холӣ ёфта, соатҳои дароз ба як сӯроҳӣ даромада рафтаниш мумкин. Умуман, бесоҳибу беназорат мондани кори сахро мумкин нест.

Ситора газетаро кушода, бори дигар тамошо кард. Назирҷон дар сурат каме табассум мекард. Аз ҷӣ бошад, якбора дили Ситора гум зад. Дили духтар-дия. Ба балоғат, ки расид... Газетаро, ба монанди дилдодае, ки номаи ягон маҳбубаашро солҳои сол интизорӣ мекашад омадан замон пурра нахонда, мебӯсад, оҳиста ба сандуқи синааш зер кард. Саҳл монд, ки бӯсад. Ба назар чунин менамуд, ки агар дар чунин лаҳза рӯзнома

нею Назирчон мебуд, вай беихтиёр ба оғӯш мегирифт. Мегирифтун мегуфт: «бас ҳамин қадар чим-чим гаштан. Хайр, гӯед, мо аз кӣ кам, аз кӣ метарсем? Чӣ, магар дӯст доштани якдигар гуноҳ аст? То кай аз одамҳо шарм мекунед? Фаҳманд, фаҳмидан гиранд...»

Ситора рӯзномаро сар то по хонда баромад. Мухбир муболиға карда буд. Қариб, ки тамоми кори совхозро бригадаи Назирчон иҷро карда бошад.

— Шояд ин гапҳо барои бригадаи мо қарз бошад. Шояд мухбир баъзе корҳои дар дигар хоҷагиҳои вилоят дидашро пеши назар оварда, нависта бошад. Вале чони гап ҳаст. Ташаббускор гуфтаниш рост. Ба қувваи худамон тамоми ҳосилро парвариш карда, чида мегирем, ин ҳам дуруст. Шаш бор коркард мегузаронем, обдиҳии шабонаро ба роҳ мемонем, ин ҳам дуруст.

Ситора ҳар ҷумларо гӯё таҳлил мекард. Дар ҳамин асно касе омада аз паси сараш ду чашми ўро бо дастонаш пӯшид. Ситора аввало як қад парид. Хост бо қаҳр дастони шахшӯро аз чашмонаш дур кунад, вале якбора ба майнаш дигар фикр омад:

— Боз Назирчон-ако набошанд? Дигар кӣ чуръат дошт бо Ситора ин тавр шӯҳӣ кунад.

Ситора дастонашро болои дастони Назирчон гузошта, бо овози ларзон, гӯё, ки худро дар оғӯши ёри азизаш дида бошад. «Нағз не, Назирчон-ако, нағз не» гуфт.

Назирчони содда «боз мабодо қаҳраш наояд» гуфта даррав чашми Ситораро сар дод. Духтарак, ки дигар чизро умедвор буду ҳатто нияти муқобилият надошт, ноумед гашт. Дар дилаш ҳатто «якҷо бӯса ҳам накарданд» гуфт.

Дили модар

Фазилат –апа ин дафъа писарашро хеле пазмон шуд. Дили модар ба сад кӯча рафт. «Чаро аз Назирчон дарак не. Аз ҳад гузаронд. Не, агар бетоб намебуд, албатта омада хабар мегирифт. Ё қораш бисёр бошад. Дина шаб хобҳои ким-чӣ хелин дидам. Майлаш, танаш

сиҳат-саломат бошад, кор карда гардад, ман розӣ» Модар бо ин фикру хаёлҳо назди раиси колхоз рафта арз кард.

— Ҳеч гап не, модарчон. Ман мошин диҳам, майда-чуйда карда дида биёед. Бо ҳамин баҳона аз деҳа баромада, даштро тамошо карда мегиред. Одаму оламу мебинед. Чӣ гуфтед?

— Майлаш, писарам, аз фарзандхоятон бинед.

Фазилат-апа ба хона омада, аз фатири бачаззаи дирӯз пухтааш панҷ-шашто гирифт. Аз замини назди ҳавлияш як рӯймол бодиринги каб-кабуд чинда баромад. Ҳамаашро якҷоя карда, ба як дастурхони чорсу баст ва дарҳои хонаашро шириқ-шириқ кулф карда, назди сахни чойхона рафт.

— Туро ташвиш медиҳам-дия, писарам, -гуфт модар ба ронандаи раис Солеҳчон.

— Не, апа, ин хел нагӯед-а. Канӣ, ҳоло мо хизмат кардагиамон. — Ӯ тез фаромада дари оқиби «Виллос»-ро кушод ва дастурхони модарро аз дасташ гирифта, барои баромадан ёрӣ расонд.

Барои Солеҳчон роҳи Чашма панҷ-панҷааш барин шинос. Ба ин ҷо ӯ моҳе қариб як маротиба омада меравад. Боз танҳо не. Гоҳ ҳамроҳи раис, гоҳ бо котиби ташкилоти хизбию комсомолӣ. Дар ноҳия ҷеғ зада сиёсат, ки карданд, тамом. Дидед, ки ду-се рӯз паи ҳам омадаанд. Мебиёянд, аммо чӣ фоида аз ин хел омаданҳо. Намегӯянд, ки ба шумоён чӣ даркор, чӣ мерасад, чӣ намерасад, аз колхоз чӣ хел мадад лозим!

Солеҳчон дар як соат модарро ба Чашма расонд. Вай аз мошин фаромада сӯи идораи совхоз рафт. Хост ҷои кори Назирчонро аниқ созад. Вале дар идора касеро наёфт. Танҳо дар долон ба марди сергӯшти асобағал вохӯрд.

— Мебахшед, амак, роҳбарҳоро намедонед, кучо рафта бошанд?

— Ба ноҳия, ба маҷлис рафтагӣ. Ҳа, хизмат?

— Мо Назирчонро кофта омадем, дар кучо бошад?

— Назирчон? Ҳозиракак дар ҳамин чо буд. Ба сахро нарафта бошад, меёбем. Мард лангида-лангида ба хучрае ки дар пештоқаш «бухгалтерия» навишта шуда буд, даромада «Ҳакимчон, гаражро бин, Назирчон ҳаст-мӣ. Бошад, тез чеғ зада биё» гуфт.

Хайрият, Назирчон ҳоло дар гараж будааст.

— Ҳозир мебиёянд, -хабар дод Ҳакимчон. Модар ўро дуои нек кард.

Назирчон модарро дидан замон қадаммонишаро тезонд ва ҳатто назидктар омада давиданаширо надониста монд. Фазилат-апа писарашро оғӯш кард, бўсид, гаштаву баргашта бўсид, ашк резонд. Назирчон дар ҳамин чо гунаҳқориашро ҳис кард:

— Мебахшед модарчон, мебахшед. Ҳамин тавр шуда монд. Хостам ҳафтаи гузашта равам, ба пахта об гирифта будем.

— Майлаш, писарам, майлаш. Ман ҳамту.... хавотир шудам, касалу бемор нашуда бошӣ гуфта омадам.

— Э, мебахшед, Солехчон-ако, модар қати шуда, бо шумо вохӯрди ро ҳам фаромӯш кардам.

— Раҳмат ба раис, ба Солехчон-акот. Пагоҳӣ назди он кас баромада як даҳон «Назирчонро хоб дидам» гӯям, «Марҳамат мошин, дида биёед» гуфтанд. Дар дунё одамони нек бисёр, писарам.

— Ба ягон чо рафта нишаста сӯҳбат кунем, — таклиф кард Назирчон.

— Дар кучо мешинем. Устал-пустал ҳаст охир?

— Ба клуб медароем.

Дар клуб модар, Назирчон, Солехчон хеле сӯҳбат карданд. Гап ғелида-ғелида ба оилаю оиладорӣ, хонадоршавии боз чанд нафар чавонҳои деҳа омад. Солехчон дид, ки модару писар гапи махфӣ доштагӣ барин «шумоён шинетон, ман ин тараф, он тарафи мошинро бинам» гӯён хеста рафт.

— Писарам, Назирчон, ман чанд чо чуфтатро ёфтам, ба ту маъқул нашуд. Акнун гаштан мегири-мӣ? Ягон мақсадат бошад, рӯирост гӯй, аз ман руст накун. Ман модар.

— Раҳмат модарҷон, беҳуда «то чуфти гови падарба мондана ба нӯги дуки модар мон» нагуфта будаанд. Ҳама ин азобҳоятон баъди сари падар ба ман маълум.

— Ин тавр нагӯй, писарам. Ман қарзи худамро адо кардам. Вазифаи модарон танҳо аз шир додан иборат нест.

— Модарҷон, шумо ба пой худ омада мондед. Намедонам гӯям ё не?

— Гуфтам-ку, ягон мақсадат бошад гӯ. Ба ман нагӯй, ба кӣ мегӯӣ? Ақои калонат набошад, тағои маслиҳатгарат набошад.

— Гап ҳамин шумо: як ба хонаи ҳамкорам мерафтед, модарҷон, мо ҳамроҳ кор карда, унс пайдо намудем. Модараш ҳам маро нағз мебинанд. Он кас ҳам танҳо.

Модари ҳаётдида мақсади писарашро фаҳмид.

— Ман рафта ҳам чӣ мегӯям? Маъкул бошад, шуд-дия. Модараш маро нашиносад.

— Ғоибона мешиносанд. Агар «ҳа» гӯед Солехҷон-ақоро ҷавоб диҳем. Пагоҳ ман худам шуморо бурда мемонам.

Модар каме ҳаёл кард: Чӣ гӯяд ба ин писари як-раҳааш. «Ҳа» гӯяд, номуси мардуми деҳа. «Ҳеҷ кас, ки духтар надод рафта-рафта аз дашт писараш арӯс ёфт» мегӯянд. «Не» гӯяд, писараш хафа мешавад». Ӯ якбора ба қарори қатъӣ омад. «Гӯянд, гуфтан гиранд. Ба писарам маъкул бошад, фарзанди мӯмину муслмон бошад, шуд-дия. Ба ман ҳурматаш даркор. Фазилат-апа чанд нафар духтарҳои деҳаро пеши назар овард. Онҳо баъди арӯс шуда, як барфи зимистонро зер кардан, забон бароварда, шавҳарашонро «ё маро мегӯӣ, ё падару модаратро» гуфта, аз наздиктарин шахсонашон чудо мекунанд. Духтаракони аз дигар ҷо арӯс шуда омада бошанд, баракс падару модар, шавҳарашонро рӯи даст мебардоранд. Ҷои шинондан намеёбанд. Аз забонашон қанду асал мерезад.

— Худаш нағзакак, ахлоқу одобаш, муомилааш дуруст бошад, шуд-дия, писарам.

— Ман таъриф намекунам, модарҷон. Беҳтараш худатон бинед, сӯҳбат кунед.

— Аз ман намегурезад чӣ?

Назирчон коҳ-коҳ зада хандид.

Чӣ хел мегурезад, модарчон. Замони геруз-гурез гузашта рафтагӣ. Ман аз модари ӯ намегурезам-ку?!

— Замона расму русуми бобоиямонро таги по кард. Набошад, ба Солеҳчон-акоят ҷавоб деҳ, -чилави гапро ба дигар тараф гардонд модар.

— Майлаш. Он кас моро то таги дари ҳамкорам бурда монанд, ҷавоб медихем. Чӣ гуфтед?

— Ихтиёрат, лекин писарам, боз ба Солеҳчон нагӯй. Ҳамту «шумо одами кордор, рафта истед, ман модарамро пагоҳ бурда мемонам» гӯю мон.

— Хуб.

— Пагоҳ соати чанд биёям, -пурсид Солеҳчон вақти хайру хуш.

— Не, овора нашавед, ако, ман худам.

— Сабоҳат-апа, о, Собаҳат –апа!

— Лаббай! Бин, духтарам, вай кӣ ҷеғ зада истодааст?

— Ман, ман.

— Ту ки бошӣ, ҷеғ назада омадан гир-дия. Медонӣ, ки одами мегурехтагӣ нест.

Сабоҳат-апа аз паси духтараш берун баромада, ҳамроҳи Назирчон кампиреро дид.

— Биёетон, омадан гиретон. — Сабоҳат-апа ба пешвози Фазилат-апа рафт, салому алейк кард, канор гирифта пурсупос намуд. Ситора ба Фазилат-апа танҳо «ассалом» гуфту халос. «Ба хонаи норӯфта меҳмон меомадааст» мегӯянд рост будааст.

Аз хона марҳамат, аз хона-таклиф кард Сабоҳат-апа.

— Рӯи ҳавлиатон нағз будааст, аз берун шинем, офтобака бинед.

— Ситора, аз рӯи суфа ҷой парто. Аввал камакак об чарахса кун, чанг нашавад.

Чанд сония нагузашта ҷой густурда шуд. Меҳмону мизбон нишаста, даст бардошта, омин карданд: «Илоҳо дунё тинҷ шавад, тӯю тамошо шавад, ҳар кас ба муроду мақсадаш расад, шохи ҷавониашон нашиканад».

— Хуш омадед, хуш омадед, — аз чой хеста Сабоҳат-апа қоидаи одобро ба чо овард. Ситора чоймонӣ рафт.

— Шумо баҳузур сӯҳбат карда шинетон, -гуфт Назирҷон баъди тамои шудани чойники чой, -ба ман ҷавоб. Пагоҳӣ боз сари пахта нарафтаи. Беғоҳ омада, шуморо гирифта мебарам.

— Кио мебарӣ? — худро ҷиддӣ гирифт Сабоҳат-апа. — Ин ҷӣ хел омадан будааст? Аловгириӣ ҳам ин хел не-ку. Як шаб меҳмон шаванд, ҷорта ҷақ-ҷақ кунем, осмон омада, ба замин намечаспад.

Назирҷон ба модар нигарист.

— Аз ман хавотир нашав, писарам. Ҷои хобат бошад, пагоҳ биёӣ ҳам мешавад. Мон, мо имшаб холаат қати ҷорта дарду ҳасратгӯӣ кунем. Ҳамин қадар танҳо хоб кардам, ягон ҷоям зиёд нашуд.

— Хайр, ихтиёратон. Нағз монетон.

— Ин нонро гир, -Сабоҳат-апа ду дона нони супурхи танӯринро ба Назирҷон дароз намуд. — Ба об тар карда хурӣ ҳам, бомазза.

— Раҳмат. — Назирҷон наздикии дари кӯча рафта номаълумакак сӯи айвонча, ки Ситора менишаст, нигоҳ кард. Ситора бо табассум ба ӯ хайрухуш намуд.

Сӯҳбати ду модар ҷунон кӯр гирифт, ки надонистанд ҷӣ тавр рӯз беғоҳу шаб рӯз шуд. Ҳар кадоме саргузашти хешро ба ҳам нақл мекарданд. Аҷоибаш дар он буд, ки тарҷимаи ҳоли онҳо ба ҳамдигар хеле монандӣ дошт. Танҳо фарқ ҳамин, ки яке дунё ба умед гуфта духтарчаеро ба воя расонд, дигаре писарчаеро. Ҳар ду модар ба шавҳари худ содиқ монданд. Умрашонро бо як нафарӣ фарзанд гузаронданд.

— Як соат ҳам ғанаб накардем, — гуфт Сабоҳат-апа. Э, дугонаҷоне, ин шабҳо ҷуту шуда мешавад. Нағзина Ситораю Назирҷон будаанд, ки бо баҳонашон якдигарро дида, шинохта, ин қадар дарду ҳасрат кардем. Зоғеву бе доғе гуфтанҳо дуруст будааст. Гумон мекардам тамоми азобу кулфат, танҳой ба сари ман бошад.

— Шукр кунед, дугона, шукр. Фарзанд ҳасту азоб мешавад. Ҳаминҳо намебуданд, кӣ медонад ҳозир ману шумо дар дасти кадом гардангафс будем.

Ситора, ки то бевақтии шаб ба сӯхбати ду зани ҳаётдида гӯш андохта, ҳар замон-ҳар замон чои гарм дам карда меомад, сарашро ба болин монду мисли баррача хобаш бурд. Бо ҳамин пагоҳӣ чашм кушод. Чашм кушода, якбора давида нахест. Чанд дақиқа нимхобу нимбедор боз гапи занҳоро гӯш кард.

— Нону насиб будааст, дугона, набошад кӣ медонист шумо кию ман кӣ. Аҳл шавем, сари ҳар ҳар-дуяшонро ду-то кунем, дӯстон шод мешаванд.

— Гуфтам-ку ман писари шумоя нағз санчидам. Ба ман маъқул, ба Ситора ҳам. Хондагии идорашин набошад ҳам, чавони баодоб. Зану шӯи аҳл шаванд, бачаю качадор шуда раванд, боигарии мо ҳамон.

— Худо гӯед, дугонаҷон, ситораи гарм диҳад. Як хондагиҳоя дидам, ки имрӯз тӯи замонавӣ мекунанду фардо тараддуди чудошавӣ.

— Худоба шукр, Ситора гавҳар. Таъриф не-ку, дугонаҷон, ягон бор аз даҳонаш гапи ганда нашунидам. Ягона айбаш ҳамин, ки ду-се сол вақташ гузашт. Сад кас омад, фарзанди одамони дуруст буд, худаш нахост.

Ситора оҳиста-оҳиста тамоман хушёр шуд. Ҳатто аз сӯхбату таърифи занҳо завқ бурд. Барои он ки риштаи ҳаёли онҳоро набурад, чунбид, ҳамёза кашид ва дастони нозукашро ба чашмонаш бурда молида-молида нимҳез шуд.

— Хе, духтарам. Рӯз пешин шудаасту...

Ситора гунчишквор чаҳида, бо дастонаш торҳои мӯи парешонгашташро паси сар намуда дастрӯйшӯӣ рафт.

— Ситора наояд: набошад гап ҳамин. Писари ман фарзанди шумо, духтари шумо духтари ман. Мо аз ҳамин рӯз як нафарӣ нею ду нафарӣ фарзанд дорем.

— Илоҳим ҳамин тавр шавад, дугонаҷон. Ҳа, истед, ки тӯйро чӣ кор мекунем?

— Худатон медонед, дугона. Ман ягон бор тӯй накарда бошам, қоидаи шумоя надонам.

— Гӯр ин расму русум шавад. Ба вай нигоҳ кунед, пиргадо мешавед. Як умр қарз дода, соф намешавед. Сафедгирон, чокбуррон, фатирчаю самбӯса, зиёфати мӯйсафедон, бо навбаромадаш шабнишинӣ дар тарабхона...

— Дар ҷойҳои мо ин хел ташвишҳои зиёдатӣ нест. Ҳар кас бозёфти бечорагиашро пухта медиҳад. Одамҳо хӯрда «рахмат» гуфта баромада мераванд.

— Нағз будааст. Ман ҳам бевазонак, шумо ҳам. Беҳтараш ду-се рӯз гузарад, ҳудам як ба назди раис меравам. Вай падари халқ. Ягон маслиҳат меодагист, чӣ гуфтед?

— Ман чӣ мегуфтам, дугона. Ситора духтари шумо. Коре кардан даркор, ки бепадариаш маълум нашавад...

Ситора дасту рӯй шуст, ҷой монд ва ба назди модарон омада «ассалом, нағз хоб рафтетон-мӣ?» гуфта пурсид.

— Нағз духтарам, нағз, -ҷавоб дод Сабоҳат-апа.

Ситора кӯрпахоро ғундошт, ҷои нав партофт, дастурхон густурд. Ба лаганди мисини зард чор-панҷ нон ва каме мева гирифта оварда ба назди модарон монд.

«Худи кордории ҳудам барин. Озода, вазнин, ҳушёр чакқон. Худо аз ҳама тараф пазонда сохтагӣ. Илоҳим ба пешониам ғунҷад, умрашро дароз кунад, роҳаташа бинам» - аз дил гузаронд Фазилят-апа.

Ҷоштгоҳӣ Назирҷон даромада омад. Ё баъди салому алейк ба модараш «зиқ нашуда хоб рафтед» гуфт.

— Баракс писарам, диққатиҳоям баромад. Сабоҳат-апаат намонданд, ки зиқ шавам.

— Модарҷон, ман каме шитоб дорам. Соати чор маҷлис будааст. То ҳамон вақт шуморо бурдам монам.

— Маҷлисаат бошад, писарам, овора нашав. Ба ягон мошин савор кунӣ, ҳудам меравам.

Назирҷон модарашро ба мошини хизмати соҳхоз савор карда, хост ҳамроҳаш равад, розӣ нашуд:

— Гуфтам-ку, маҷлисат бошад, овора нашав. Ман гӯсфанд не, ки гург хурад. Рав писарам, рав. Дилатро кашол нақун.

Ҳосил

Ҳаво ҳамоно метафсид. Кӯракҳои пухта расида якбора ба хандидан дароманд. Дар мобайни як ҳафта дар аксар қитъаҳои замини бригадаи Назирҷон панҷшаш кӯраки тағи ниҳолҳо шукуфт. Ин вазъият сарвари ҷавон ва роҳбарони хоҷагиро ба ташвишу тараддуд андохт.

— Модоме, ки дар бригадаи ту имрӯз ин қадар кӯракҳо шукуфта бошад, фардо-пасфардо дигар қатъаҳо ҳам сап-сафед мешаванд, -гуфт Мӯсо Шодиев ахбороти Назирҷонро шунавида. — Маслиҳат мекунем. Мумкин ҷамъомади механизаторонро гузаронем. Тайёрии мошинҳоро санҷидан даркор. Ягона умедамон техника. Сонӣ мумкин баъзе ронандаҳо бо ташаббус баромад кунанд. Исто, Назирҷон, ту худат чӣ? Нияти бо техника чӣ қадар пахта чидан дорӣ?

— Ният нағз ҳаст, раис.

— Бисёр хуб. Нияти нағз — ними давлат...

Назирҷон ҳамроҳи модар ба деҳа нарафт. Аз ин ҷиҳат ҳоло вақташ бисёр. Ӯ ба ҳавлии Сабоҳат-апа рафт. Ситораро ба маҷлис хабар кард.

— Ин тавр бошад, ҳамроҳ меравем, -Ситора бо ишораи «як дақиқа» паи тағйири либос хонаи дигар даромад.

— Модаратон ба ман хеле маъқул шуданд, -сухан сар кард Ситора дар роҳ, — худи худатон. Бача чигуна, оча намуна.

— Модарро ба ман баробар карданатон хато, Ситора. Модар-модар асту фарзанд фарзанд. Он кас кӯҳу мо гиёҳем, он кас дарахту мо меваем.

— Модаратон худою шумо бандаи он кас, соф шумо? — Ситора нағзакак хандид.

— Ин ташбеҳатон дуруст. Модарон барои фарзандон худо, давлати бекамӣ мебошанд.

- Хайрият, -гуфт Ситора хандида, -халос шудаме.
 — Истед, ки Ситорахон, маслиҳат чӣ шуд?
 — Бо ман маслиҳат накарданд. Ҳал шудагист-дия, чӣ хавотири мекашед. Модаратон чизе нагуфтатон?
 — Таъбашон хурсанд буд, бӯи некӣ барин.
 — Ду рӯз шуд, ки ман ба участкамон нарафтам, холи пахта чӣ хел?
 — Мисли пештара, шукуфта истодааст. Аз пагоҳ дору мепоянд. Панҷ-шаш рӯз нагузашта дидед, ки ниҳолҳо баргашонро партофтанд. Баъд ҳама серкор мешавем.
 — Чамъомади имрӯза масъалаи пахтачинӣ будагист?
 — Тайёри ба он, баъд ӯҳдадориҳо қабул мекунанд.
 — Кӣ ӯҳдадорӣ қабул мекардааст? — пурсид Ситора.
 — Одамон, механизаторон.
 — Шумо чӣ?
 — Ман ҳам, шумо ҳам.
 — Дар соли аввал ӯҳдадорӣ, -гуфт Ситора. — Пахтаро намехӯрем-ку. Бе ҳамин ҳам то иҷрои нақша маҷбур чинем.
 — Дуруст-куя, -тасдиқ намуд Назирҷон, -лекин баҳсмабаҳс кор қардан нағз.
 — Шумо бо кӣ баҳс мабаҳс пахта чиданӣ?
 — Бо кӣ мешуд?
 — Албатта бо мани бечора будагист? — Ситора табассум намуд. — Чӣ, дигар одам наёфтед? Бо ягон ҷавони худатон барин бӯзбала мусобиқа кунед, намешавад? Ман одами нав бошам.
 — Мешаваду лекин хаёлам бо шумо якҷоя кор кунам.
 — Беҳтараш маро ёрдамчӣ гиред.
 — Не, Ситорахон, шумо бояд пахта чинед. Маслиҳат шудагӣ. Як мошини напа-нав азони худатон.
 Чамъомади онрӯзаи механизаторон руҳи идона дошт. Директор Мӯсо Шодиев маҷлисро кушода бори дигар азобҳои тӯли сол барои рӯёнидани ҳосил кашидаи аҳли хоҷагиро хотиррасон кард. Дар охир гуфт:

— Мо бояд ба умеди ягон кас нашавем. Ҳосилро рӯениданаш душвор. Оши тайёрро бояд худамон кашида хурем. Ичрои ин кор ба зиммаи шумо-механизаторон гузошта шудааст. Ҳар қадар тоза, босифат, сари вақт чинед, ҳосил ҳамон қадар баракат мекунад. Мо наме-гӯем «фалон тонна чинед. Мо мегӯем «тоза ва босифат чинед».

Баъд чанд нафари дигар баромад кард. Байни онҳо бригадир ҳам буду механизатор ҳам. Хама қариб гуфтаҳои директорро дар дигар шакл такрор мекарданд.

Инак, он рӯзи мурод фаро расид. Ғалберро аз об бардоштан. Хама аз самараи меҳнаташ хурсанд. Дар соли аввал илова ба нақша дусад тонна зиёд «тиллои сафед» фурухтанд. Ин ҳамааш оғози кор. Бале, оғоз. Оғозе, ки замин-модари боигарӣ фарзандхояшро дар чунин соли душвор ноумед накард...

Тӯй

Ба идора хабарнома омад. Дар он ҳамроҳи муҳар-рир номи ман ҳам буд. «Мӯхтарам... шуморо ба тӯи хонадоршавии ҷавонон-Назирҷон ва Ситорахон, ки рӯзи панҷшанбе 16 октябр, соати шаши бегоҳ барпо мегардад, таклиф менамоем».

— Дар он ҷо (муҳаррир деҳаи Чашмаро дар назар дошт) назар ба ман туро нағзтар мешиносанд. Дар бораи ин ҷавонҳо чанд лавҳаю очерк навишта, ҷоп кунонида будӣ. Бинобар он ба тӯи онҳо иштирок карда, табрик намуданат шарт.

— Ин номҳо ба ман шиносанд, -гуфтам ба даъват-нома чашм давонида. — Ситора-ин ҳамон подабон-духтарест, ки пиджаки маро дӯхта буд. Дар бораи Назирҷон Боқиев бошад, бо номи «Хонаи умед» очерки панҷсаҳифагӣ таълиф карда будам.

Саҳни васею барҳаво. Мизу курсиҳои зиёде ба шакли ҳарфи «П» чинда шудааст. Болои он нозу неъмат-ҳои фаровон. Одамони бисёр дар хизмат. Директор, гӯё соҳиби тӯй бошад, таги дар истода одамонро қабул

мекард. Даре нагузашта, арӯсу домод, дугонаю чӯрахо аз боло ҷой гирифтанд.

Шабнишинӣ то бевактӣ давом кард. Одамони бисёр баромад карда, дар ҳаққи «гунаҳкорон»-и оншаба суханҳои нек гуфтанд. Директор ҳам: Рафиқони азиз, — Мӯсо Шодиев сухани табриқиашро ҳамин тавр сар кард, — ин бегоҳ дар ин ҷо тӯи калон мегузарад. Шумо медонед, ки совхозамон супориши солонашро барзиёд иҷро намуд. Ин натиҷаи меҳнати ҳалолӣ падарону модарон, хоҳарону додарони дар ин ҷо нишаста мебошад. Раҳмат ба ҳамаатон!

— Дигар, ин тӯи хонадоршавии Назирҷону Ситора. Дашти беканори тоҷикон ба одамоне на танҳо ризқу рӯзии фаровон медиҳад, онҳоро меҳуронаду мепошонанд, балки ба онҳо бахт меоварад. Ин ду ҷавон бахти хешро дар ҳамин ҷо, ҳамроҳ дар меҳнат ёфтанд. Фаҳмиданд, ки танҳо бо меҳнат хушбахт шудан мумкин аст. Ин, рафиқон, оғози кор аст. Дар оянда ҳазорҳо нафар ҷавонон дар ин диёр бахташонро хоҳанд ёфт. Хонаи умедашон пурнур, бахташон мисли кӯҳҳои пахтаи тоҷикон баланду сафед мегардад. Биёед, қадаҳхоро барои ободии хонаи умеди наврӯзгон, барои модарони онҳо ва умуман модари тоҷик бардорем, ки чунин фарзандхоро таваллуд карда, ба воя расонданд. Раҳмат, ба модари тоҷик!

— Садоҳо: «Раҳмат! Раҳмат!»

Тамом



ХИКОЯҲО

ПАДАРЗАДА

— Ана ба шумо хона, мана ба шумо хавлӣ. Акнун бо дасти худам мекушам. Хавлию хона аз саратон сабил, хайрону сарсон мемонад. Ҳоло ман истода хавлиро ба ақолам медедед? Чӣ, ман аз модари ӯгай?

— О, мардум, ҳамсояхо! Ёрдам кунед! Ин ҷаллод падарашро мекушад... Илоҳо дасти мезадагиат сӯзад ту барин фарзанда! Қадам фарзанд падари мӯйсафедаша ин қадар бераҳмона задааст?! — Сабоҳат-апа боз омада худро болои мӯйсафед партофт. — Мезадагӣ бошӣ, ба ҷои падарат маро зан! Ҳардуямонро баробар куш, якҷоя гӯр кун. Медонам, ба дили ту ҳар дуи мо задагӣ. Бас, бас мегӯям. Бас кун, дастатро гир, оқ мешавӣ, медонӣ, оқ?! Магар, ки дигар оби ин дехаро нахурӣ. О, падаратро куштия, медонӣ куштӣ? Наход аз падару ақоят хавлӣ ширин бошад, чувонимарг!? О, ҳамсояхо! Чаро ин қадар мардуми мо бепарво? Наход касе нашунавад? Ёрӣ диҳед! Дунёю охиратат сӯхт, бача! Медонӣ!? Дунёю охиратат сӯхт. Ин нангро чӣ хел бардошта мегардӣ?

— Мон, занак, ин қадар доду вой нагӯй, мон то дилаш хунук шудан занад. Ман умрамро дидагӣ. Мурам садқаи сар. Дод нагӯй, боз як кас ним кас аз ҳамсояхо нашунавад. Ин нанг ба мо ҳам мерасад.

Аммо Сабоҳат-апа ба гапҳои Қосим-амак гӯш накарда бо тамоми овозаш дод мезад:

— Ягон одами зинда ҳаст? Наход ҳама аз якдигар безор шуда бошад? Мӯъмин бародари мӯъмин гуфтаанд, охир, ёрӣ диҳед, ин ҷаллод падарашро мекушад! Ба ҷашмонаш хун давидагӣ. Як пиёла нӯшида омаду ба гапи занаш даромада оламро вайро карда истодааст. Гӯр ин хел келин шавад. Аз рӯзе, ки ба ин даргоҳ омад, фарзанди худамон душман шуд. Ин бори чандум аст, ки вай падарашро мезанад. Наход дунё охир шуда бошад? Наход раҳму шафқат намонда бошад? Баро аз хона, баро! Ҳоло ки ҳамсояхо наомадаанд, аз хавлӣ баро!

Ту, охир, кӯр нестӣ? Бин, сару рӯи падаратро пури хун кардӣ?

Ҳамин вақт чанд нафар ҳамсоя, кӯчагузарон вориди хавлии Қосим- амак шуданд:

— Ҳа, тинҷӣ-мӣ? Чӣ шуд? Ин қадар овозатон баланд буд, Сабоҳат-апа? Э, ҳа, Қосим-амак, чаро сару рӯятон кандагӣ? Ягон кас зад чӣ?

— Қодир бо асо сару рӯи падарашро зада хуншор кард. Чанд лагад ба миёнашон ҳам зад. Ҳамин қадар кунам, зӯрам нарасид. Мо фарзанд не, саг калон карда будему беҳабар. Мӯйсафеди нимҷонро қариб кушад.

— Даҳанатро пӯш, набошад туро ҳам... Гумон мекунӣ онҳо туро Ҳимоя мекунанд? Агар хоҳам дар як лаҳза ҳардуютонро ба он дунё мефиристонам.

Қодир хост ба модараш ҳамла кунад, ўро мисли падар зери лагад гирад.

— Ту ки ро мезанӣ?... Э, фарзанд нашуда мур! Садқаи одам шав. Бар падари калон кардаат лаънат! Боз тарафи модар ҳамла мекунад-е? -Ҳамсояи Сабоҳат-апа Мардонкул Қодирро аз дасташ дошта сахт сӯи худ кашид.

— Бас кун! Чунон мезанам, ки дигар аз чоят намехезӣ. Қуввататро нигоҳ дор. Дар вақти пириат боз даркор мешавад. Туро ҳам мезананд, бача! Агар бандае назанад худо мезанад!

— Шуморо кӣ ба ин чо даъват кард? Кӣ хӯчаину далоли намуд? Бароед аз хавлӣ? Рафта ба падару модари худ хӯчаинӣ кунед? — Қодир ба омадагон ҳамлавар гашт.

— Ҳоло ҳамин тавр? Мо монем, ки ту боз бечора, мӯйсафедро кӯбӣ?! — Мардонкул аз қаҳр як торсаки ба рӯи Қодир зада ўро ба худ овард. — Ту чиндӣ-пиндӣ шудӣ? Набошад, одами сихат ин хел рафтор намекунад. Ин нангро баъд чӣ хел бардошта мегардӣ, аҳмақ! Дар кучо шунавидӣ, ки писар падарашро задааст? Баро, берун баро! Ҳоло ҳам вақт ҳаст. Одамҳо бисёр нашуда, худатро ба ягон гӯр гир, ки баъд пушаймон мешавӣ! Мо чанд нафар дидем, ҳама азони худӣ. Сари кафида зери тоқӣ барин гап. Ўй, аҳмақ, сухани маро

шунавида истодаї ё не? Ё боз ду-се торсақї занам? Ин шармандагїя, медонї шармандагї? Кори дар таърих нашудагиро кардї.

— Шумо чиро мефаҳмед, Мардонқул-ако?! Гумон мекунед ман аҳмақам? Ба чонам расид. Аз ин рӯз мурданам беҳтар. Монед, оқ шавам, дунёю охиратам сӯзад. Ман ба ҳамааш розї.

Ба хона дароям, падарлғанати келин гидї-гидї. Назди инҳо биёям, гидї-гидї. Вай инҳоро ганда мекунад, инҳо вайро. Решааш як хонаи лаънатї. То ҳамин хонаю ҳавлиро алов сар дода, халос нашавам, ба фикрам гидї-гидї тамом намешавад. Ё ягонтои инҳоро куштанам лозим.

Аз хона овози Қосим-амак шунавида мешуд:

— Охир, худо чонамро нагирад, чї кор кунам? Худамро кушам гӯям, ҳаром мемурам. Ин фарзанд шуда истода то ҳол як бурда нон ёфта надода бошад. Ба болои ин намомонад, ки дар ҳавлии худам ба рӯзи худам мурам. Гапи ёфтагиаш «Ҳавлию хонаро холї кун!» Канї гӯед, ҳавлиро холї карда мо-чолу кампир бо ин аҳвол ба кучо равем? Ба дари кї равем, ки моро қабул кунад. Сарам саҳт будааст, худочон. Чонамро тезтар гир, ки аз дунё безор шудам.

Қосим-амак ларзида-ларзида оби чашм мерехт. Дурусттараш мисли кӯдақҳо мегирифт. Хуни рӯяшро пок мекарду ашки талх мерехт.

«Инро бинед, инро бинед» гӯен ба ҳамсояҳо пораҳои асои шикастаашро аз замин чинда нишон меод. Бо асоям қимма кард-е.

Қосим-амак ҳар кучо, ҳар кучои қисми майдаҷи худро даст карда, даст карда «Эй, вое, аз ин рӯза сад бор мурдан беҳтар. Акнун чї хел рӯи одамнро мебинам? Шармандагї. Донистагї вайро, надонистагї маро айб мекунад. Худочон, агар қудратат бошад, тезтар чонамро гир. Бас будагист ҳамин қадар шармандагї». Мӯйсафед боз мисли мусибатзадаҳо ба гирия даромад. Гирия ӯ дилҳоро обу реш-реш мекард. Раҳми кас меомад ба ҳоли мӯйсафед...

Дар деҳа овоза паҳн шуд: «Писари Қосимбой падарашро задааст». Ин хабарро ҳар кӣ ҳар хел, аз рӯи фаҳмишаш шарҳ меод. Лекин аксарияти одамон писари Қосимбойро айбдор мекарданд: «Чавони хуб набаромад. Агар падарашро зада бошад, дунёю охираташ сӯхт. Оқ шуд. Охир, дар дунё «Падар ризо, модар ризо, худо ризо» гуфтаанд. Агар дунё охиру киёмат наздик нашуда бошад, кадом писар падарашро задааст?

Додою оча бо сад умед бача калон мекунанд, ки дар пиронсолӣ асо гардад, дасташро гирад. Мӯхточи дигарон шудан намонад. Агар Қосимбой медонист, ки писараш калон шуда «қассоби» худаш мешавад, дар кӯдакиаш аз баҳри ин хел фарзанд мебаромад. Ба кӣ даркор чунин фарзанд?

Махусан занҳои деҳаро намегӯед. Барои онҳо, ки чанд вақт ин чоғиб ягон гапи нав набуд, ин ҳодиса дастаки хуб шуд. Ба шунидаҳои хеш як бар даҳ зам намуда, ба қавле болохонадор карда, ҳодисаи нангинро, ки дар ҳақиқат дар тӯли умри баъзеҳо навтарин буд, шарҳу эзоҳ меоданд:

— Эъ, гӯр ин хел писар шавад. Номаш аз дунё гум шавад. Наход омада-омада падарашро занад. Дигар одам набуд-чӣ? Боз ҳамин хел задаст, ки футбол кардааст. Чандкаса базӯр халос кардаанд, мегӯянд. Чувонимарг боз ба ҳамсоҳҳои халос кардагӣ ҳучум кардааст, мегӯянд. Ин хел фарзанд, худо хоҳад, дасту пояш дар оташи дӯзах месӯзад. Кани давлат бошаду конун бошаду ба ҳамин хел фарзандҳо ҳукмашро нишон диҳад. Бурда аз даҳону забонаш парронад. Ҳа, парронад, ки ба дигарҳо мактаб шавад. Ҳурматро ёд гиранд. Аз забонаш овезад ҳам мо розӣ. Машоихҳо гуфтанд: «Падарат ҳук бошад, ҳукбонӣ кун». Ҳол он ки аз рӯи донишҷуи мо Қосимбой ин қадар одами бад нест. Ҳамин тавр не?

— Дуруст дугонаҷон, бечора одами бад не. Ба қору бори камбағалиаш доим овора. Як умр азоб кашада дар хонаҳои камбағалӣ фарзандҳояшро ба воя расонд. Хайр, фарзанди қобил бошад, бафаҳм бошад, ба гапи падару модараш дарояд-дия. Чавони пухта ҳам дили

падару модарро меёбад, ҳам дили занашро. Чӣ гуфтед, дугонаҷон?

— Дуруст, дуруст. Ҳама як хел намешудааст. Номи деҳаро ҳаром кард. Ба бадӣ баровард, як гӯсолаи ганда...

— Гандааш ганда будааст-дия, -мегуфт сеюмин. — Эрка гӯй, эрка ҳам не. Чанд фарзанду аз якдигариаш якдигариаш бадтар. Ин қадар одам ба падару модар бемехр мешудааст-у? Мегӯянд, ки дигар писарони Қосим-амак ҳам дер-дер ба хонаи падарашон омада хабар мегирифтанд. Ё, айби мӯйсафеду кампир ҳам бошад? Сонӣ, бачаҳои эрка ҳам нестанд-мӣ, дугонаҷон. Писари Нишонбойро бинед. Худаш танҳо, дар ҳамин хел оилаи тинчу бекаӣ ба воя расида бошад ҳам, боз сари ҳамашро боло намекунад. Илоҳим ба пешонии падару модараш то охир ғунҷад, онҳоро болои ҳафт қабат кӯрпача мешинондааст. Намемондааст, ки дасташонро ба оби хунук зананд. Аз забони келинашон ҳам ширу шакар мерехтааст. «Додочон», «модарҷон» гӯён номи хушдоману қайнитошро бе бисмиллоҳ ба забон намегирифтааст. Ҳамааш аз тарбия-дия, дугонаҷон. Дар қадом оила набошаду чанд нафар фарзанд набошад, ба падару модар вобаста. Аз аввал «балом, бўтам» гуфта насихат кунанд, роҳи дуруст нишон диҳанд, нағз шуда рафтан мегирад...

Чанд рӯз аст, ки дар чашмонам хоб нест. Баъди он ки ҳодисаи нангинро дидам, ҳар лаҳза сару рӯи хуншори Қосим-амак пеши назарам ояд, таъбам хира, хаёлам парешон мегардад. Бештар фикр мекунам. Ҳатто вақтҳои охир аз ништастан дар назди падару модар шарм мекунам.

Гӯё, ки ман падарамро зада бошам, гӯё, ки ҳодисаи нангин дар ҳавлии мо рух дода бошад. Ё тавба, илоҳо ба ҳафт пуштамон ин охиратсӯзиро нишон надех.

Инак, имрӯз ҳам дар туғёни хаёлотам. Чанд дақиқа хомӯш, таҳлили он манзара мекунам. Ғами бештар на аз он мехӯрам, ки Қосим-амакро писараш задааст. Маро чизи дигар азоб медиҳад. Ин ҳам бошад, тарбияи нодурусти фарзанд. Кӣ ниҳол шинонд, кӣ онро рост

накард, качу килеб, аз рӯи хоҳиши худаш ба кадом тараф, ки майл кунад, ба воя расонид? Магар худи Қосим-амак не? Пас, аз кӣ бояд гила кард? Бача лой, падару модар кулол, гуфтаи халқ. Агар онҳо лойро нағзакак пазонида, зарфи хубе месохтанд, мисли махсулоти кулолӣ серхаридор мегардид.

Дунёи бевафоро бинед. Ҳамсолоне дорам, ки аз дидори падару модар сер нагаштаанд. Имрӯз ҳам ба ёдашон мегирянд, афсӯс меҳуранд, ки роҳати меҳнаташонро надида, аз дастурхони фарзандонашон як бурда нон нахӯрда аз дунё гузаштанд. Умри кӯтоҳ ба ин даст надод. Аз ин ҷиҳат ҳамсолонам ҳар як мӯйсафедро бинанд, оғӯш кушода, рӯяшонро ба риши барфосои онҳо гузошта, гарм-гарму самимӣ вохӯрдӣ мекунанд. Гӯё аз онҳо бӯи падарашон меомада бошад.

Аммо ин нохалаф падарашро «футбол» кард. Ин ҳамааш аз шикамсерӣ. Қодир аз дидори падар бисёр сер шуд. Онҳо, ки зиёда аз ҳафтад сол умр диданд, ба дили Қодир заданд. Шояд аз ин ҷиҳат дилбазан гашта бошанд? Шояд Қодир барин нохалафон хоҳанд, ки падару модарашон тезтар ҳавлию хонаро холӣ кунанд?

Ҳар кас рискашро меҳурад. Магар ин кор бо зӯрӣ мешавад? Худо медонад, пиру кампир боз чанд сол умр мебинанд. Боз чӣ қадар риску рӯзӣ доранд? «Як камон сад тирро бар хок пинҳон кардааст» фармудааст шоире.

Ё, шояд ин тавр гуфтан ҳам хато бошад? Дар деҳа садҳо нафар падару модар ҳастанд, ки синнашон ба ҳаштод расидаю аз он гузашта. Онҳо ҳам фарзанд доранд. Боре, нашунавидам, ки сӯи падару модар бад-бад нигоҳ карда бошанд...

— Ту, писарам, ин қадар фикр мекардагӣ шудӣ. Пеш ин хел набуд-ку? Ҳар кас бад ё нек мекунад, ба худ мекунад. Натиҷаи корашро мебинад. Баъд дар ҳаёт ин хел ҳодиса нав не. Дуруст, ки Қодир беақлӣ кард.

Баъди ин дигар вай дар ҷамъият одами нодаркор шуда монд. Лекин фарзандҳои хуб бояд ин ҳодисаро барои худ мактаб кунанд.

Адабро аз кӣ омӯхтӣ? Аз беадаб. Яъне кори кардаи вайро, роҳи рафтаи вайро одами ботамиз, бофаҳм накунаду наравад, дидӣ, ки боадаб шудааст.

Лекин, писарам, ҳаминашро ҳам гӯям. Дар ин дунё ҳама чиз қарз аст. Чав корӣ, чав мебардорию гандум корӣ, гандум. Қосимбой деҳқони асил набаромад. Набошад хор не, чав мекорид. Хор, ки корид, имрӯз онҳо ба баданаш часпиданд, халиданд, тала карданд.

Дар ин дунё ҳама чиз қарз, гуфтам. Намедонам, писарам, ба маънои ин гапам сарфаҳм рафтӣ ё не?

— Росташро гӯям, сарфаҳм нарафтам, падар.

— Яъне ман гуфтани, ки дар ин дунё салом ҳам қарз, алейк ҳам, як мушт шаттаи ноҳақ ҳам. Бехуда «қарз ба қиёмат намонд» намегӯянд. Мушт зада, албатта, аз ту не, аз шахси дигар «мазаашро» мечашад.

— Бо ин шумо, падар, чӣ гуфтани?

— Таърих такрор ёфт, писарам. Қодир кореро кард, ки Қосимбой дар вақташ дар ҳаққи раҳмати киблағоҳаш карда буд.

— Наход !?

— Ҳа, писарам. Охир, ман шоҳиди зиндаам-ку? Чаро дурӯғ мегуфтаам. Ин гап байни ҳудамон монад, писарам. Он ҳодисаро ман барин ду-се нафар мӯйсафедони ҳаштодсола ё аз ин синну сол гузашта медонанд. Як шуду гузашт. Кори нағз, ки набуд, аҳли деҳа тез чим-чим карданд. Аҷоиботро бин, ки писарам, имрӯз таърих боз такрор ёфт. Каси надониста бовар намекунад, албатта. Ё тавба, -гиребонашро дошт падар. — Ман ба парвардигор қоил. Айнан дар ҳамин синну сол Қосимбой падарашро зада буд.

— Рост !? — Ҳайрон шуда пурсидам.

— Рост писарам. Ҳайрон нашав, писарам. Дастиро ба гиребон гир. Тавба кардам, гӯй. Зеро қиблағоҳамон мегуфтанд, ки қиёмат қоим шавад, писар аз гиребони падар мегирад. Набошад дар кучо дидио шунавидӣ, ки барои ҳавлию чой шуда писар тарафи занашро гирифта, падарашро «қассобӣ» кардааст. Қосимбой ҳам дар чавонӣ Қодир барин гачири бадфеъл буд.

Баддаҳан буд. Забонашро дошта наметавонист. Беҳуда дашном медод. Лекин дар назди занаш забонаш лол. Ҳар чӣ мегуфт, гуфти ҳамонро мекард. Раҳматӣ падараш аз Қосимбой норозӣ, тавба кардам- ку боз худоя худаш медонад, аз дунё гузаштанд. Дунёро бин, писарам, боз раҳматӣ сирпӯшӣ карданд. «Пирӣ-дия, берун бароям гуфта пеши по хӯрда афтада, сару рӯямро кашка кардам», -ба бисёриҳо ҳамин хел ҷавоб доданд.

— Қосим –амак ҳам задани писарашонро ба гардан нагирифтанд:

«Наход писарам маро занад?» Қодирчон тилло гуфта, коркунони органро гусел намуданд, -фаҳмонидам ба падар.

— Ман ҳам аз дигарҳо ҳамин хел шунавидам. Дили падару модар ҳамин, писарам. Намехоҳад, ки ба пой фарзандаш хор халад. Номаш сиёх шавад. Дигарҳо фарзанди вайро таъна зананд. Ҳарчанд медонад, ки фарзандаш нохалаф, айбашро мепӯшад. Агар рафту касе дар ҳақи фарзандаш ягон ҳарфи носазо гӯяд, ягон мушт занад, тамом. Гӯё, ки ўро дашном дода бошанд, гӯё, ки ўро муште зада бошанд, мисли ҳезум месӯзад, бирён мегардад. Ҳаракат мекунад касоси фарзандашро гирад.

— Қодир ҳам бачаю кача дорад. Рӯзе вай ҳам пир шуданаш мумкин. Боз нашавад, ки фарзандҳояш ҷазояшро диҳанд?

— Ин хел нагӯй, писарам. Дар ҳаққи як кас бад-хоҳӣ нақун. Худо худаш медонад. Вай тамошобин. Мӯйро аз хамир чудо мекунад.

Ман ба панди падар гӯш мекӯнам пеши назар он манзараи мудҳиши дидаам меомад. Нолиши Қосим-амак, рангу рӯи хуншори он кас. Асои пора-пора гашта. Сӯи падар мисли гурги гурусна бад-бад нигоҳ кардани Қодир. Доду вои Сабоҳат-апа. Фарзанди нохалафи худро дуои бад кардани модар... Ва боз мисли гурги пири тирхӯрда нолаи мӯйсафед...

Аз ин ҷиҳат аз дил мегузaronидам: ҳеҷ мумкин нест. Модоме Қосимбой- амак баъди гузаштани ин қадар солҳо «мукофот»-и хешро гирифта бошад, рӯзе Қодир ҳам мегирад. Бояд гирад. Таърих кори худро

мекунад. Вай такрор меёбад. Ба ҷӯи об омада об меояд...

ҚИССАИ МОДАРИ ДЕВОНА

Ҳокима ном дошт ӯ. Духтари яке аз оилаҳои ба қавле ба худаш тинҷ. Падару модар беҳуда ба духтари ягонаи хеш Ҳокима ном нагузошта буданд. Калон шавад, ба воя расаду ҳокими ҳавлию хона ва оқибандози волидайн гардад, -орзуи онҳо буд. Охир, дигар чӣ кор кунанд? Аз худо зӯр набошанд. Харчанд худо- худои ҳама, аммо ҳамаро бо як чашм надид. Холаи Ҳабиба чанд нафар таваллуд кард. Онҳо писар ҳам буданду духтар ҳам.

Аммо умрашон ду-се моҳӣ. Яъне парвардигор додагиашро боз гирифт. Ғам хӯрданд зану шавҳар. Мӯи сиёҳи модар дуранга гашт. Ва ҳатто торҳон сафедаш рӯз то рӯз бартарӣ пайдо намуд.

Дарду алами амаки Даврон аз ин ҳам зиёдтар. Роҳи рафта, нони хӯрдаашро намедонист. Дасту дилаш аз қору бор, аз зиндагӣ торафт хунук мешуд. «Ба кӣ кунам? Писар надошта бошам, ки тӯю сур карда, орзуямро шиканам. Як ризқ бошад, мегузарад. То мурдана чамъ кардагиамон мерасад» аз дил мегузаронид ӯ. Ин тавр мегуфту боз аз паи зиндагӣ мешуд. «Қор накуни хор мешавӣ, кон бошад ҳам, сарф кардан гири, тамом мешавад. Кӣ як бурда нонашро беҳуда медихад. На- шавад, ки ҷолу кампир дар пиронсолӣ мӯхтоҷи марду номард гардем. Ҳоло, ки қувват ҳаст, кам-кам меҳнат кардан даркор. Захира зарар намекунад. Сонӣ модоме, ки худо худои ҳама бошад, навод ноумед кунад. Боз дар ягон ҷо руст карда мондагиаш будагист. Шукр, доду гирифт. Ҳеч набошад, охиратамон обод гашт. Дар он дунё ҳам бача даркор. Қабристонро обод кардем. Агар раҳмаш ояду писар ё духтар бо умри дарозаш диҳад, ҳавлию ҷойро бо дасти худамон супорида бо хотири чамъ чашм пӯшем, дигар армон надорам-ин буд орзуи амаки Даврон.

Баъди гиряву нола ва ба чанд мазор чалпаку нӯгча кардан худо Ҳоқимаро дод.

Шукр карданд. Боз ба чанд мазор нарзу ниёз намуданд. Ба садақаталабҳо садақа доданд. Дуои пиру барно, чамъиятро гирифтанд. Ва кӯдакро чанд қабат печонида, рӯяшро ба баду нек нишон надода калон карданд. Мақсад чашми бад нарасад. Охир, одами моргазида аз ресмони ало метарсад. Бо ин роҳ на танҳо чилу солаш баромад, балки ду-се сола ва ҳатто кӯчабарояк шуд.

Ҳоқима «зирбидагӣ» буд. Ҳар гапро калонсолон дар хузураш гӯянд, зуд чинда мегирифт. Рафту як гапро пурсанд чандтои дигар илова намуда, ҷавоб медод. Баъзан гапҳое мегуфт, ки калонсолон даст ба гиребон мебурданд. Гӯё, ки ба вай касе ёд дода бошад. Аз ин чиҳат:

— Духтарчаатон бисёр ҳам зирбидагӣ-дия. Ин қадараш ҳам намешавад.

— Эҳтиёт кунед. Чашми одамизод сангро кафондааст, -маслиҳат медоданд ёру дӯст.

Баъди ин насихатҳо дар дили амаки Даврон алоб меафтид. Бештар дар бораи духтарчаи солиму боақлаш фикр мекард. Ҳар хел шубҳаҳо дилашро фишор медод. «Наход боз бевафой кунад? Наход боз!? Тавба кардам худочон. Ба ту шаккоқӣ кардан гуноҳи азим аст. Танҳо аз даргоҳат илтиҷо дорам. Қатори дигарон умри ҳамин духтарчаи моро ҳам дароз кун. Худочон, раҳмамро хӯр. Бас будагист ҷафо дидан, бо дасти худ фарзандро ба хок супоридан, таънасори дӯсту душман гардидан?! Бо чашми раҳматат бин худочон. Доғи фарзанд, хоҳ вай хурд, хоҳ калон, барои падару модар ачали тайёр аст. Мо дидем, илоҳо душманамаоя душманаш набинад. Аз ин рӯзи сиёҳ ҳаст магар!? Лекин касе ҳамин аҳволи моро дида хандад, ҳасад хурад, таъна занад, худаш медонад...

Ҳоқима калон шуд. Духтари чор кас медидагӣ. Хусни расо дошт. Рӯяш гӯё медурахшид. Чашмони сиёҳу дарозмижгонаш бо ҳам «чанг» мекарданд. Чорпахлӯи кулчарӯй буд вай. Миёнақад, мӯи дарози ҳамеша бо

ҳавсала майда карда бофтааш ҳангоми роҳ гаштан дар тахтапушташ мавҷ мезад.

Духтар, ки калон шуд, харидор ҳам бисёр мешавад. Алалхусус ба Ҳокима баринҳо. Рӯзу шабе набуд, ки чанд нафар хостгорон дари амаки Давронро нақӯбанд. Омада, соатҳо нишаста, майнаи зану шавҳарро гич мекарданд. Ҳазорҳо рости дурӯғ пеш меоварданд. Аммо амаки Даврон ба ҳамаи онҳо як хел ҷавоб меод:

— Шумо шароити моро медонед. Худо аз як чихат кам кардагӣ. Чанд нафар писару духтар доду гирифт. Синну соли мо ҳам наздик ба шаст рафт. Дар пири одами нигоҳ мекардагӣ даркор. Аз ин чихат ҳоло Ҳокимаро ба шавҳар доданӣ нестем. Бехуда овора нашавед. Моро ҳам дар ҳичолат намонеду худатонро ҳам. Гаштааст-дия. Акнун ба ҳабдаҳ даромад. Ҳур шуда парада рафт чӣ?

Нияти зану шавҳар дигар буд. Ҷавоне ёбанд, ки аз оилаи бамаънӣ бошад. Таълим гирифта қобилу ёлуқ, гапдаро. Вайро биёранду хонадомод кунанд. Ҳамроҳи Ҳокима соҳиби мерос мешавад. Дар як вақт ба қадри меҳнати ҳамин қадар солаи пиру кампир расад. Барои ин, албатта, сабр кардан лозим. Зеро на ҳамаи писардорон ба ин шарт розӣ мешаванд. Ҷавонҳо бошанд, ор мекунанд.

Интизорӣ тӯл нақашид. Рӯзе ба ҳавлии холаи Ҳабиба додарзодааш омад. Ў ҳамин тавр, барои дидани аммааш омада буд. Ҳар ду хеле сӯхбат карданд. Гузаштаро ба хотир оварданд. Холаи Ҳабиба ашки зиёд рехт. Аз бахти бад, сари сахташ ашк рехт. Худо давлат доду писар не, ки соҳиби ин чою чалол шавад, гуфт. Ягон нафар азони худӣ харидорӣ намекунанд. Бегоная зоташ бегона. Ҳазор нағзӣ кунӣ ҳам, медонистагиаш кам. Метарсам, ки фардо ягон ҷавони ноқобил омада мисли баъзеҳо хору зор накунад.

— Шукр дар ман чор писар ҳаст. Медонед-ку. Се нафараширо «паррончак» кардам. Ба шумо, аммаҷон, як нафар не, сад нафар писар бошад ҳам медиҳам, лекин кенҷатоҷомон-Шодичон аз Ҳокима хурдтар-дия?

— Ба чанд даромад, ки?

— Имсол ҳабдахро пур мекунад.
— Ҳокима акнун ба ҳаждаҳ қадам монд. Фарқаш кам будааст.

— Дигар азони худӣ нест-дия?

— Нест, додарам.

— Ба ҳар ҳол ман як маротиба дили Шодичонро фаҳмида бинам. Бача-дия, боз шасти одамро напарронад. Розӣ шавад, фарзанди шумо.

Салимҷон марди хуб буд. Раҳмдил. Махсусан аммаашро «нишони падарам» гӯён беҳад ҳурмат мекард. Дар ҳозиру ғоибаш фикри ӯро менамуд. Аз ин чихат ҳоло чанд рӯз аст, ки бо писараш «кор» мебарад. Ҳарчанд дар бораи Ҳокима-аммааш гап накушодааст, аммо овони сӯхбат бештар дар хусуси зиндагии чунин шахсон, чанд нафар хонадомодҳое, ки дар маҳаллашон ҳастанд, нобаробарии ҳаёт ҳарф мезад. Бо ҳамин роҳ гӯё Шодичонро ба иҷрои вазифаи муҳим тайёр менамуд.

Инак, имрӯз падару писар кушоду равшан гап мезаданд.

— Шодичон, писарам, ман як кори савоб карданӣ. Намедонам ту ба ин розӣ мешавӣ ё не? Лекин гуфта монам, писарам, дар ин масъала туро маҷбур намекунам. Хуб ҳаёл карда, баъд ҷавоб дех. Ҳаёт чизи мураккаб. Аз ин чихат ба гапҳои ман бо диққат гӯш кун. Майлаш, агар хоҳӣ, барои дурусттар фикр кардан боз як-ду рӯз вақт ҳам медихам.

— Ҳамин қадар масъалаи мушқил чӣ?

— Ҳа, писарам, ҳаёти кас, ки ба вай вобаста, душвор.

— Шумо падар-ку? Наход дилатон шавад, ки фарзандатонро ба оташ партоед. Инро, ба фикрам ягон падару модар намехоҳанд.

— Раҳмат писарам ба чунин ақлу тамизат. Худо хоҳад, аз ту умедам калон. Бовариам буд, ки ту ҳам бародаронат барин аз хати кашидаам берун намебарой. Набошад, гап ҳамин, писарам. Ману модарат маслиҳат кардем. Ниятамон духтари аммаат-Ҳокимаро ба ту нон шикастан. Аммаат бошанд мегӯянд, ки Шодичон соҳиби чою чалолам гардад. Хизматамро карда, якрӯза

мурдаамро соҳибӣ кунад. Дар сари тобутам нола карда, бефарзандиам-беписариамро номаълум кунад. Ба ин ту чӣ мегӯӣ?

— Ман аллакай фикрамро гуфтам. Ҳар чӣ ки шумо гӯед, ҳамон мешавад.

Шодичон ба маслиҳати падар розӣ шуда хато накард. Ҷуфти муносиб афтада буданд онҳо. Шодичон дар манзили нав худро бегона ҳис намекард. Гӯё дар ҳамин ҳавлӣ таваллуд ёфта, дар ҳамин ҷо камол ёфта бошад. Дидадаро, ки буд, тез ба дида ҷо шуд. Мисли фарзандашон ва ҳатто баъзан аз он ҳам зиёдтар хизмати аҳли оиларо мекард. Ҳоло ман домоди нав, чор-панҷ моҳа намегуфт. Ба назар чунин менамуд, ки хона, ҳавлӣ хӯҷаинашро пайдо кардааст. Соҳибдор шудааст.

Ҳабиба апа дуои ҷони Шодичонро мекард. «ило-хо асло кам нашав. Хока гирӣ, зар шавад. Пешраву бобарор гард. Ба калонкардагиат раҳмат. Фарзанди одами нек-дия. Аз забонаш қанду асал мерезад.

Зиндагии хонадон бо маҷрои оромӣ муайян ра-вон буд. Ҳабиба-апаю амаки Даврон мехостанд тӯи набера бинанд. Ошу нони мардумро диҳанд. Баъд худо умрашонро дароз кунад, набераҳоро ба воя расонанд. Аз паси Шодичону Ҳокима миёни мардум гарданд. Забондарозӣ кунанд. Аммо... Соли сеюми хонадории ду ҷавон бобарор омад. Худо ба қади Ҳокима дод. Ин хурсандии аҳли хонадонро дучанд намуд. Махсусан падару модари Ҳокима курта- курта гӯшт мегирифтанд. Охир, он рӯз дур нест, ки наберадор шаванд.

Падару модар, Шодичон Ҳокимаро хеле эҳтиёт мекарданд. Кори вазнин кардан, бори вазнин бардоштан намонданд. «Сихат-саломат халос шавад», аз дил мегузaronид Ҳабиба –апа. Дилаш гӯё аз чизе хичил буд. Баъзан сиёҳӣ пайдо мекард. Чашмаш мепарид. Хобҳои хархела медид.

— Гӯр ин чашми ман шавад. Як моҳ боз мепараде? Намедонам сабаб чӣ бошад? Ё, ягон хӯроки намешудагӣ хӯрда бошам?» Ҳабиба апа барои худро таскин додан чанд тор мижаашро қанда ба даруни куртааш

мепартофт. Ба мижааш хас мемонд. Аммо ҳеҷ не ки вай аз паридан монад.

— Сари худатро хӯр, -бо қаҳр мегуфт Ҳабиба апа. Ин қадар мепаррӣ? Ё ягон бало зад?

Ҳар қадар, ки чашмаш беист мепарид, дили модар ҳамон қадар хавотир мешуд. Таъбаш хира буд. Бо кӣ чанг кардан, аз кӣ алам гирифтанаширо намедонист. Ба чанд кас арз намуд. Вале аз дасти ҳамсояҳо ҳам чӣ меояд? Онҳо тасалли меоданд. Ин ё он қонидаро ба ҷо оред. Мабодо хӯроки ягон одами дилатон намебардоштагиро нахӯрдаед-ку. Ба ҳар ҳол ба ягон фолбин нишон диҳед, бад намешавад мегуфтанд.

Ҳабиба апа дид, ки намешавад, назди фолбин ҳам рафт. Лекин аз он ҷо бо таъби хира баргашт:

— Баъди даҳ рӯз гумм, баъди як моҳ гумм дар ҳавлиатон гумм ё дигар ҷо гумм як шодӣ ё ғам мешад гумм. Вайро шабу рӯз азоб меदिҳад, гулӯяширо хафа мекунад, аммо ба касе намегӯяд гумм. Ба ивази ҷонаш ҷон мепурсад. Лекин бо ин халос мешуда бошад ё не ин ба раҳми худо вобаста. Ба ҷони ҷавонаш раҳми худо ояд, ҳеҷ гап не. Муштипар боақл будааст. Падару модарамро ғам надиҳам мегӯд. Худаш хоб дидагӣ, ки аҳволаш чӣ мешавад, аммо худашро ҳамеша хурсанд мегирад, гумм. Ба ҳар ҳол ба азизу авлиёҳо назр кунед. Ба худои таолоҳ гирияю нола кунед...

Баъди як ҳафта Ҳокимаро ба беморхона бурданд. Ёро дард саҳт азоб меод. Духтурҳо не, як нафар доя баромада хабар кашидааст, ки таваллуд карданаши душвор. Хунаш кам, дилаш беқувват. Шодичон тайёр буд чӣ қадар, ки даркор бошад, хун диҳад. Аммо хуни ӯ ба Ҳокима намешудааст. Дар рӯи ҳавлии таваллудхона ёру дӯст бесаранҷом мешуданд. Назди чанд нафар духтурони шиносу ношинос рафта илтиҷою илтимос мекарданд. Мадади онҳоро мепурсиданд.

— Ҳаракат мекунем, то аз дастамон омадан ёрдам диҳем. Ҳамааш нағз мешавад, -тасалло меоданд онҳо. Ҳар соат мисли рӯдаи гов дароз менамуд. Ҳабиба-апа бетоқат мегашт. Гӯё, ки ояндаи омади корашро медониста бошад, ашк мерехт. Ҳазор маротиба розӣ

буд, ки кӯдаки Ҳокима нобуд гардаду духтараш зинда монад. Аммо.. Аммо кай офаридагор бо маслиҳати бандагонаш кор карда буд, ки акнун кунад. Ӯ худаш медонад амалашро. Ба қавле ба пешонии ҳар кас аз рӯзи азал навишта шудааст. Ризқаш, умраш, амалҳояш, бурду бохташ, буду нобудаш дар зиндагӣ. Вайро дигар намудан мумкин нест. Шаккоқӣ ба худои карим мешавад.

Ҳабиба-апа дар як чо истода наметавонист. Гӯё азоби духтарашро аз ҳамин чо истода бо чашмонаш медида бошад. Нолаҳои ӯро мешунавида бошад: «Модарчон, ман чӣ кор кардам ба шумо? Ба шири додаатон розӣ шавед! Хизмат карда натавонистам модарчон. Умр кӯтоҳ барин. Аҷал аз гиребонам сахт қапидааст. Халосӣ набудагӣ барин. Об, об модарчон, об! Мемурам, модарчон, мемурам!

Ме..рам...»

Модар як қад парид. Ба гӯшаш овози охирини духтараш расид магар? Ё тире буд ки синаашро сӯроху гӯшашро кар кард.

— Диламро гургҳо тала карда истодаанд, мардак. — Ҳабиба-апа назди амаки Даврон омад. Гӯр ин чашми ман шавад. Ҳокима илоҳим тинҷ бошад. Ба хаёлам духтарам сахт азоб мекашад. Аз сараш чӣ мегузарад, худаш медонаду худо. Ба умри ҷавонияш раҳми худо ояд, ҳеч гап не. Набошад...

Амаки Даврон базӯр худро ба даст гирифт. Қариб буд ашк резаду гӯяд:

— Набошад, ману ту занак ғариб мешавем. Дар хонаи танҳо мемонем. Шодичон ҳам моро партофта меравад. Касе намедонад, ки пой тобути моро бардорад... Аммо худро ба даст гирифт. Нахост аз пода пеш чанг кунад.

— Барои бемор Ҳокимаи Даврон кӣ омадагӣ? - пурсид зани миёнсоли хилъати сафед пӯшида аз дар баромада.

— Мо, мо, —ҷавоб доданд чанд нафар. — Вале аз ҳама пештар ба назди зан Ҳабиба-апа давида омад:

— Чӣ шуд, хоҳарам. Чашмаш сиҳат-саломат рӯшан шуд? Писар ё духтар?

— Нағз модарчон. Ҳозир мешавад. Ба ман шавҳараш даркор? Кӣ шавҳараш?

— Ман! — Шодичон тез ба пеш гузашт. — Ман! Хизмат?!

— Шуморо мудир чег зада истодаанд.

— Мудир?! Тинҷӣ мӣ?

— Тинҷӣ, тинҷӣ, натарсед.

Мудири таваллудхона Гуландоми Саид мотам дошт. Бо таъби хира, сари хам менишаст.

— Маро чег задед?

— Шумо шавҳари Ҳокимаи Даврон?! Шинед, чавон.



Чанд дақиқа гузашт. Аммо Гуландоми Саид хо-мӯш буд.

— Маро бубахшед, чавон. Харчанд ҳаракат кардем, нашуд. Зӯрамон нарасид. Шояд шумо моро фаҳмед.

Шодичон шах шуда монд. Чӣ гуфтанаширо намедонист. На, аниқтараш ӯ чанд дақиқа аз хуш рафт. Намешунавид гапҳои мудирро.

— Ба шумо чӣ шуд, чавон!? Худро ба даст гиред. Мо шуморо мард, ҳама чизро мефаҳмед гуфта ба ин чо даъват намудем. Одам вазнин мешавад. Нашавад, ки шуморо дида дигархо доду фиғон, мағал бардоранд. Бемор падару модар доштагист. Аз шумо дида ба онхо вазнинтар. Инро мо нағз мефаҳмем.

— Дорад...Дорад... Шумо онхоро зиндалай куштед. Ҳа зиндалай куштед. Дигар Ҳокима нест. Нест!? Ёро куштед!.. — Шодичон девона гашта буд. Ё аз чояш хеста, деворро бо як дасташ дошта, ҳар калимаро чанд бор такрор намуда, оҳиста-оҳиста окиб рафта, аз идораи мудир ба долон ва аз он чо якбора дод гуфта ба берун баромад.

— Модарчон, рӯямон сиёҳ шуд. Ҳокимаро аз даст бой додем. Ҳокима бевафой кардааст...

— А-а? — Ҳабиба-апа якбора аз ҳуш рафта ба ҷояш нишаста монд. Чанд нафар занҳо давида омада ӯро ба даст гирифтанд. Қадоме об оварда ба рӯяш зада хушёр кард.

— Ҳабиба-апа, Ҳабиба-апа! Ба шумо чӣ шуд?

— Худро ба даст гиред.

Амаки Даврон бо тамоми овозаш «Воҳ чигарам! Воҳ балам, шаҳид гаштӣ, балам! Раҳми маро нахӯрдӣ, балам! Падару модари пиратро дар хонаи танҳо мондондӣ балам! Ғариб шудем, балам, ба ҷои ту ман мемурам, намешуд, балам. Мурдан ба ман мезебид, балам...-навҳа мекард.

Ҳабиба-апа ба ҳуш омад. Қарсақзанон аз ҷой хест. Хун мегирифт ӯ. Нолааш дилҳоро об, синаҳоро бирён месохт.

Одамони бисёр чамъ шуданд. Касе набуд, ки баробари шунавидани шумхабар афсӯс нахӯрда чанд дона ашк нарезад.

Мошини «Ёрии таъчилӣ» омад. Ҳокимаро бо норбон бароварданд. Болаш пӯшида буд. Ҳабиба –апа хост давида омада худро ба болои духтараш партояд. Аммо чанд нафар нагузоштанд.

— Майитро азоб надихед. Вай шаҳид шудагӣ. Бе ҳамин ҳам бо дили кашол аз дунё рафта истодааст. Акнун дуо кунед. Охираташро обод гардонад худо. — Носеҳон бисёр буданд. Аммо магар ин суҳанҳо дар он лаҳза ба гӯши модари синачок, сиёҳбахт, фарзандгумкарда медаромад?

Ҳабиба-апа ҳамоно дод мегуфт. Рӯю мӯяшро меканд. Аз чанд ҷои рӯяш хун ҷорӣ мегашт. Дар як лаҳзаи хеле кӯтоҳ симои модар тамоман дигар шуда буд. Ба назар пиртар, мӯяш сафедтар менамуд. Рангаш мисли яктаки сиёҳи нимранги танаш хинг, биниаш теғ кашида чашмонаш ба фарқи сараш нишаста буд.

Ҳабиба апаро ҳамроҳи амаки Даврон ба мошини сабукраве савор намуда пештар ба хонааш гусел наму данд. Аз паси онҳо «Ёрии таҷилӣ» ба ҳаракат даромад.

Дар таги дарвоза Ҳабиба- апаро ду- се нафар занҳо мадад карда фароварданд. Ӯ қарсақзанон нола мекард:

Ҳокимаҷони расоям! Ба по рафта саргалтон омадагIAM,
Ҳокимаҷон! Номат аз ҷаҳон гум мешавад. Ҳокимаҷон!
Ба тавр ман ҷи кор кардам. Туро дар хонам арӯс карда
роҳат мебинам гуфта будам, Ҳокимаҷон! Рӯям сиёҳ шуд.
Ҳокимаҷон! Даҳонам талх шуд, Ҳокимаҷон!..

Одамони зиёде, ки дар таги дарвоза мисли ниҳоли
сафедор рост меистоданд, баробари намоён гаштани
мошин «ана оварданд» гӯён ба чунбиш даромаданд.
Онҳо ба мошин наздик шуда, ба фаровардани майит
мадад карданд. Дар ин лаҳза ҳама фиғон дошт. Пир
ҳам мегиристу ҷавон ҳам, дӯст ҳам, душман ҳам. Шояд
барои ҳамин гузаштагонамон ин лаҳзаҳоро дида «мотам-
хона» номида бошанд.

— Охиста-охиста, бесаранҷом нашавед. Майит
азоб накашад. Аз ин тараф, аз он тараф гиред, —
овозҳо мебаромад. Ҳокимаро беозор оварда болои
кат хобониданд. Кампири Оиша-покшӯи маҳалла ки
бо Ҳабиба -апа хеши дур буд, беҳабар омада, дар хона
менишаст. Ё Ҳокимаро «пешвоз» гирифта, ҷои хобашро
ба одамон нишон дода сипас:

— Канӣ акнун, мардакҳо, ҳамаатон хонаро ҳолӣ
кунетон, — гуфт. Ва хост сару либоси Ҳокимаро кашада
вайро ба тартиб дарорад. Ҳамин вақт Ҳабиба-апа бо
тамоми овозаш «Воҳ балом! Воҳ балом, балои берӯзиам»
гӯён вориди хона гашт. Рӯи қашқа гаштаашро ба рӯи
духтараш гузошт. Бӯса кард. Боз ру ба рӯ монд. Даҳан
ба даҳан кард. Ва чун дид, ки чашмони Ҳокима то ҳол
нимпӯш аст, ба хотираш чизе расидагӣ барин шуд.

— Ман сад ҳазор бор розӣ. Ба тақдирӣ худо тан
надода ҷи кор мекунам? Аз дасти бандааш ҷи меояд?
Хотиратро ҷамъ кун. Модари сарсаҳтат рӯзашро
мебинад. Ҳа, зинда рӯзашро мебинад. Ҳайфи умри ҷаво-
нию ҷони худат. Илоҳим парвардигор, охирататро обод
кунад, духтарам-гӯён бо дастони ларзонаш чашмони
Ҳокимаро молид, чанд қатра ашк ба рӯи майит афтид.
Ҳокима гӯё розигии модарашро шунавидаю фаҳмида
бошад, номаълумакан чашмонашро пӯшид. Ё, кӣ
медонад, дар назар ҳамин тавр менамуд.

Кампири Оиша ба Ҳабиба –апа наздик шуд:

— Хезед акнун. Ин рӯз як ба сари шумо наомадааст. Шукр кунед, ки будаасту ба худо даркор шуда гирифтааст. Берун бароед. Занҳои бисёр омадаанд. Вайҳоро ҳам дидан даркор. Онҳо шуморо гуфта омадаанд. Розӣ шудед, монед акнун, вай ором хоб кунад. Рухаш парешон нашавад. Хезед, бекор худатонро обу адо накунад. Фоида надорад. Бо гиря агар зинда мешуданд азизу авлиёҳо зинда мешуданд, -ҳам насихат ва ҳам тасалло дод ӯ.

— Аз ин рӯз мурданам беҳтар. Вай ба таги замин рафта хоб кунаду ман дар рӯзи равшан гардам?! Худочон, тани духтарам хунук нашуда чони маро ҳам гир. Дар паҳлӯяш чой дех.

— Даркор шавад, аз ману шумо напурсида ҳам чонамонро гирифтани мегирад. Одам гуфтагӣ вазнин мешавад. Дар берун шуморо гуфта омадагӣ. Хезед, хезед, — кампири Оиша аз таги дасти Ҳабиба апа дошта мадади хестан намуд.

— Монед, ман аз дидори зебоаш сер шавам. Қомати расоятба мурад, очат. Қошони сиёҳатба мурад, очат. Ман истода чӣ хел ба худат дилат шуд, балом-а! Мурдан ба ман мезебид, Ҳокимачон! Ҳабиба-апа марсияхонон берун баромад. Чанд нафар занҳо омада бо ӯ канор гирифта баробар нола карданд.

Ҳамин тавр он рӯз Ҳокимаро ба хок супориданд. Даре нагузашта дуою фотиҳа ҳам ба охир расид. Рафту омади одамони рӯз то рӯз кам мешуд. Акнун маълум гардид, ки дар ҳақиқат Ҳокима мурдааст. Зеро чои ӯ ҳолӣ буд. Ҳавлӣ, гӯё сели бадвоҳимае омада шуста рафта бошад. хуввас мекард. Аз тарафи дигар ҳарчанд Ҳабиба-апа мегирист, рӯзе ду-се маротиба нола мекард, аммо бовариаш намеомад, ки духтараш мурдааст. Як тарафи дилаш пур буд. Гӯё ба сафаре рафтаасту пагоҳ-фардо баргашта меомада бошад. Бале, ин ҳама танҳо умед буд. Дар амал бошад. Ҳокима ба роҳи охирин, абадӣ сафари бебозгашт намуда буд.

Ҳавлиро, ки ҳолӣ мидид, дили Ҳабиба-ана бухс мекард. Ҳарчанд ӯ борҳо ба сари марқади духтараш рафта, ӯро надида бошад ҳам, аммо боз мехост парвоз-

кунон ба он чо равад. Раваду соатҳо нишаста бо Ҳокима «гуфтугӯ» кунад. Дарди дилашро ба духтари ягонааш гуфта гирад. Борҳо шудааст, ки амаки Даврон завҷашро аз роҳ гардонидаст. Ӯ аввалҳо бо сухани мулоим насиҳат мекард, тасалло меод. Дид, ки нашуд, сиёсат намуд: ту худатро бой медихӣ, занак! Дилат мешавад, ки ман дар пирӣ дар хона танҳо монам? Маро худо дар назди ту фармояд. Набошад мурдаам дар хонаи танҳо мемонад.

— Мефаҳмӣ, занак! Як рӯз бошад ҳам аз ту пештар мурам, шуд. Ман акнун дигар касе надорам. Танҳо ту маро саранҷом карда метавонӣ.

— Натарсед, мардак. Ман ҳоло намерурам. Ҷонам сахт. Худо намуру мурда- мурда гард, гуфтагӣ. Набошад кайҳо ҷонамро мегирифт.

Амаки Даврон аз ин суханҳои завҷаш мегирифт, хунгосзанон. мисли бачаҳо мегирифт. Гиряи ӯ дилхарош, сӯзон, умркӯтохкунанда буд. — Дар ин дунё касе посутун нашудааст, занак. Ҳама мемурад. Духтари ҷавонамон мурду мо мемонем чӣ? Танҳо ман мехоҳам дар дасти ту ҷон диҳам. Файр аз ту дигар ба кӣ умед бастан мумкин. Шодичон ҳам рафт. Ба пешониамон вай ҳам нағунҷид. Майлаш, вай ҳоло ҷавон. Ҳаёт диданаш даркор. Танҳо ҳар замон-ҳар замон омада истад, шуд. Арвоҳи Ҳокимаро шод кунад. Дигар ҳеҷ чиз талаб надорам. Мо аз Шодичон бадӣ надидем. Чанд соли, ки бо Ҳокима умр ба сар бурда бошад, аз забонаш қанду асал мечакид. Меҳрубон буданд. Тақдир, нону насиб будааст. Ба пешониаш Ҳокима нағунҷид.

Дили Ҳабиба-апа ба ҳоли амаки Даврон месӯхт. Ашкрезонии ӯро дида боз худро ба даст гирифт. Ҳаракат намуд чанд соат дарду алами духтарашро фаромӯш созад. Аз кучо? Нашуд. Дилаш боз ба гул-гула даромад. Қуввае пайдо гашта ӯро маҷбур сохт нола кунад, такрор ба такрор ғами ҷудоии фарзандашро гӯяд. Сари марқади Ҳокима рафта, соате нишаста, ҳаври дилашро паст кунад. Кӣ медонад, инро мӯйсафед-амаки Даврон мефаҳмид ё не? Ё дарду алами ӯ ҳам зиёд буду ошкор намасохт?

Рӯзҳо гузаштанд. Ҳабиба-апа торафт серожангу қоматҳамида ва таги рӯяш зарду лоғартар мегашт. Дар даруни либоси сиёҳ вай дарахти пири хушкидаеро мемонд. Вақтҳои охир хотирпарешону маънос буд. Роҳи рафта, гапи гуфтаашро намедонист. Агар рафту ягон асбоби рӯзгорро ба ҷое гузорад, барои ёфтаниш соатҳо сарсон мегашт. Бисёр мешуд, ки чизи дар наздаш истодаро намедид. Модар мисли ҳаррӯза ин пагоҳ барвақт хест. Ё хоби дидаашро пурра ба хотир оварда натавонист. Лекин каму беш дар ёд дошт. Махсусан, сӯҳбати гарм- гарми шабона бо духтарашро. Аз ин ҷост, ки дилаш ба Ҳокима гум зад. «Чанд вақт ин ҷониб ба хабаргириаш нарафтам. Шояд барои ҳамин арвоҳаш парешон гашта бошад» аз дил гузаронд модар. Илоҳим қабраш тинҷ бошад. Гӯр ин мӯйсафед шавад. Намемонад, ки рафта хабар гирам. Метарсад, ки ман мемураму танҳо мемонад. Мана натиҷааш. Ба хобам даромад.

Модар азм намуд ҳуди ҳамин пагоҳ мӯйсафедро ба масҷид гуселонида сари қадам ба сари қабри духтараш рафта меояд.

Амаки Даврон мисли ҳарвақта «уху-уху» гӯён сулфида-сулфида, торат карда сару либоси тозаашро пӯшида ба масҷид, ба ибодат рафт. Аз паси вай Ҳабиба-апа ҳам яқтаки кӯҳнаи рангаш паридаро пӯшида, роҳи қабристонро пеш гирифт. Модар тез роҳ мерафт. Ҳар замон худ ба худ чизе мегуфт. Гап мезад ё нола мекард, номаълум буд. Занҳои маҳаллаи мо одати хуб доранд. Саҳарӣ барвақт аз хоб хеста ба таги дарвозаашон об мезананд. Тоza карда мерӯбанд, дидори ҳамсояхоро дида аз сиҳат- саломатиашон пурсон мешаванд. Онҳо танҳо мардҳоро бинанд, аз пагоҳӣ пеши роҳашонро «набурем» гӯён рӯй панаҳ мекунанд ё тез ворида дарвозаашон мегарданд. Ин панди модару модаркалонашон будааст.

Ана дар ҳамин пагоҳӣ чашми чанд нафар занҳо ба Ҳабиба –апа афтод. Дилашон ба ҳоли модари фарзанд гумкарда реш-реш шуд.

Бечораро гами фарзанд адо кард. Боз ба сари қабр рафта истодааст. Вазнин, дар ҳақиқат вазнин. Илоҳим

душмани одам ин рӯзро набинад, -гӯён ғоибона дилсӯзӣ мекарданд.

Оромгоҳи маҳалла. Вақтҳои охир обод гаштааст. Одамон дар рӯзҳои «Поси хотир» роҳравҳояшро ба тартиб оварда, ду тарафи он ниҳол шинондаанд. Сари марқад сангҳои мрамор пайдо гаштаанд. Аммо болои қабри Ҳокима урӯн. Чойники гулдори сурх ва пиёлаи бегули рангаш қабуд гузоштаанд болои хокаш. Шояд муваққатӣ бошад. Барои гум нашудани қабр. Модар ба ҳеҷ чиз эътибор наметод. Ў ҳатто ба сағҳои дайдуи мазор, ки Ҳабиба-апаро дида, як-ду бор дилу бедилон «ав-ав» гӯён овоз бароварда сипас дигар тараф монда рафтанд, аҳамият надод. Ҳар қадар марқади духтараш наздик мешуд ҳамон қадар тезтар қадам мегузошт, дилаш тез-тез зада, сӯзишаш зиёдтар мегашт. Нолааш баландтар мешуд: Ман омадам, аз ҷоят хез Ҳокимаҷон! Туро ёд карда омадам, балом! Аз барат ҷой дех, балом! Модари танҳоят мурад, Ҳокимаҷон! Ашки чашмонам хушк шуд, балом. Шунидам, ки ба Шодичон зан кардаанд, имшаб қабрат сӯхт ҷӣ, балом? Воҳ балом, воҳ балом! Балои сӯзонам воҳ балом! Ҷӣ хел дилат, шуд, ки маро танҳо партофта омадӣ, воҳ балом! Як боракак хез, очагию бачагӣ кунем. Ҳокимаҷонам балом!

Модар оғӯш кушода худро болои қабри духтараш партофт. Муддате, то хаста гаштан хунгосзанон мисли духтарчаҳои модаргумкарда гирифт. Гиристу гирифт. Ва хаста гашта хобаш бурд.

Амаки Даврон мисли ҳаррӯза аз намози пагоҳӣ баргашта хавлиро ҳолӣ дид. Ў ду-се бор:

— Ҳокима, Ҳокима, -гӯён ҷеғ зад. Аммо дид, ки касе ҷавоб намедихад, ба ҷустуҷӯи кампираш даромад. Ў чанд бор ҳар ҷои хавлӣ, баъд кӯча баромада назди обро аз назар гузаронид. Вале аз завҷаш даромад набуд.

— Аз пагоҳӣ ба кучо рафта бошад? Ҳавлӣ норӯфта, сатилҳо об пур накарда. Дарҳои хона кушодагӣ. Агар ба ягон ҷо намерафт, ӯ одатан то аз намоз баргаштани ман рӯбу чини хавлию хонаро тамома карда ба сатилҳо оби тоза оварда, ҷой ҷӯшонида мемонд. Аммо имрӯз...

Якбора ба ёди амаки Даврон омад: «Ба сари қабри Ҳокима нарафта бошад?»

Мӯйсафед барои аниқ кардани тахминаш боз ба кӯча баромад. Чанд дақиқа ба болою поён нигоҳ карда истод. Аммо аз кампираш дараке набуд. Оҳиста-оҳиста то лаби сои Калон рафт. Ба чанд нафар ҳамдеҳагонаш салому алейк намуд. Баъд пой молида-пой молида сои беобро гузашт. Мазори деҳа он тарафи ҳамин сой аст. Оромгоҳ хеле калон шуда рафтааст. Таърихаш кӯҳна. Қабристонро роҳи мошингард ба ду қисм чудо мекунад. Мазори тарафи рост нисбатан навтар. Ҳокима ҳам дар он ҷо дафн шудааст.

Амаки Даврон поёну болоро нигоҳ карда, аз роҳ гузашт. Ба дарвозаи чӯбини дутабақа наздик гашт. Ў чор тарафро аз назар гузаронд. Даст ба рӯ кашида ба арвоҳи гузаштагони ҳамин манзили макон фотиҳа хонд. Сӯи қабрҳои рӯяшонро сабза пӯшонидани нигариста охи чуқуре кашид. Яъне дар дил «Одаи ҳамин-дия. Охири охири хок мешавад» гуфт.

Ба роҳи мумфарши гирдаш ниҳолҳои сафедору гелос, себу олу шинонда қадамзанон наздик саду панҷох метр рафта, тарафи дасти чап гашт. Аз ҳамин ҷо оромгоҳи нав сар мешавад. Ҳокима низ дар ҳамин ҷо ба хок супорида шудааст. Мазораш, ки нав аст, ҳоло сабза надамида мондааст. Ба ҳамин монанд чанд гӯри дигар. Падар ба оромгоҳи духтараш торафт наздик мешуду синаашро гусса тангтар мекард. Гумон бурдан мумкин буд, ки ҳозир таркида, амаки Даврон ҳам мисли Ҳабиба апа доду фиғон бардошта, ашк мерезад. Ба ҳоли духтари чавонмаргаш мегирияд. Аммо... Мӯйсафед худро ба даст гирифт. Дуруст, ки чанд дона ашки беихтиёр баромада рӯяшро лесидани болои риши сафедаш фаромад.

Мӯйсафед аз байни қабрҳо гузашта сари марқади Ҳокима омад ва манзараеро дида шах шуда монд. Ҳабиба-апа оғӯш кушода гӯё, ки роҳат карда бошад, «духтараш» -ро ба бағал гирифта хоб мекард.

— Ҳокима, о Ҳокима, — мӯйсафед ҳам шуда кампирашро бедор кардани шуд.

— Духтарамро намедихам, гуфтам –ку духтарамро намедихам. Ба ҳеҷ кас намедихам, -овоз баровард модар.

Амаки Даврон кампирашро аз замин бардошт.

— Ба ту чӣ шуд? Худатро зиңдалай куштани чӣ бало? Хез аз чоят! Ба хона меравем. Мон, вай беозор хоб кунад. Арвоҳашро нотинҷ нақун.

— Духтарамро намедихам. Вай духтари ман. Диҳам, ки гирифта равед. Не, не. Ба ман нарасед. Маро ба ҳолам монед. Моро аз ҳам ҷудо нақунед! Монед, мо очагию бачагӣ кунем. Канӣ ту, Ҳокима, канӣ ту, кучо рафтӣ?

Ҳабиба-апа сару рӯяш хоқолуд, мӯйпарешон, қавоқаш варамида, ларзон-ларзон гап мезад. Ким-чӣ ба вай асар кардагӣ барин менамуд. Ӯ чашмони сафедча гаштаи бемадорашро нимпӯш намуда гӯё, ки бо марди бегона гап зада истода шарм мекарда бошад, сӯи мӯйсафедаш ҳатто нигоҳе ҳам намекард.

— Ман ба ҳеҷ кучо намеравам. Дар хонаи худам шистан мегирам. Ҳокима дар ҳамин чо меистад.

— Майлаш шин, занак. Лекин дар ин чо не. Хез ба ҳавлӣ меравем. — Ҳокима омадагӣ, туро пурсида истодааст, -мачбур дурӯғ гуфт мӯйсафед.

А-а! — Шах шуда даҳон кушода чанд дақиқа хайрон шуда монд модар. Ҳокима омадагӣ? Рост!? Канӣ вай? Кай омад? Маро диданӣ наомад чӣ? Худоба мурам бачам омадааст.

Модар аз чояш хест. Аммо сараш чарх задагӣ барин боз ба чояш нишаст. Бо ду даст пешониашро дошт. Як -ду бор оҳиста-оҳиста сулфид. Ва: -Натарсед, мӯйсафед, ҳоло ман намурам. Акнун, ки Ҳокимаро ёфтам, намурам. Вай ҳам ваъда дод, ки маро партофта ба ҳеҷ кучо намеравад, -гуфт. Мӯйсафед ба гапзани хамсараш хайрон шуд. «Тарсидагӣ барин» аз дил гузаронид.

— Ба ҳеҷ кучо наравад, нағз. Худо раҳмамонро хӯрдааст. Набошад, тезтар хез, ба хона равам. Бин, тамоман ба хок гилмидӣ.

— Ман худам. М-а-а..., х..дам. — Ҳабиба-апа худро аз шавҳараш дуртар гирифт. Ӯ қувват пайдо наму-

да аз чояш хесту ба шавҳараш «ба ман нарасед, ман худам» гӯён якбора ба давидан даромад. Чанд метр рафта сахт калавид. Қариб буд болои қабре гелида равад. Аммо бо ду дасташ хоктеппаи онро дошта «нарасед, ман худам» гӯён боз давид. Модар дар чанд дақиқа ба роҳрави мумфарш баромад. Аз он чо дигар ба пасаш нигоҳ накарда сари лучу пой луч, бо мӯйҳои парешон рангу рӯи хоколуд дар дасти чапаш рӯймоли сиёҳи рагпаридааш, худ ба худ гурунгида-гурунгида ким-чӣ гуфта, ба одамони рӯ ба рӯ истода гап партофта аз баъзеашон «Ҳокимаро надидед», «Ҳокима нагузаштааст», «Ҳокима гашта омад-а, медонед?» гуён гоҳ хандида, гоҳ гиря карда мерафт. Баъзеҳо ин ахволи модарро дида «Бечора сафсата мегӯяд», «Хаёли гаштааст, илоҳим девона нашавад» мегуфтанд ва илова мекарданд: «Ҳамаи касалию беморӣ аз тарсу зикӣ мешавад. Бечора Ҳабиба-апа. Ҳайфи хусни зебоашон. Пӯсту устухон шудаанд. Ҳезуми тар барин сӯхтаанд. Кадом рӯз дар роҳ ё кӯча афтида мемонанд...»

Ҳабиба-апа аз таги дарвозаи ҳавлиаш бо овози баланд: «Ҳокима, о Ҳокима! Канӣ ту, аз хобат хестӣ-мӣ» гуфта рост ба хонае, ки як вақтҳо духтараш хоб мекард, даромада рафт. Хона файз надошт. Бадвоҳима метофт. Тирезаҳояш мисли пештара маҳкам. Пардахояш партофта. Чанд вақт аст, ки ба ин чо касе надаромадааст. Анҷомҳояш чангу гард зер карда.

— Канӣ ту, Ҳокима? Руст шуда нашин, хез. — Ба сурати калони дар шифт овезони Ҳокима, ки майли табассум дошт, нигоҳ карда:

— Ҳа, ту дар ин чо-мӣ? Канӣ фаро!? Фаро мегӯям!

Аммо сурат хомӯш буд. Вай ҳамона табассум мекард. Кӣ медонад, шояд ба ҳоли модар механдид, ки ба ин қадар бузургӣ бечон будани вайро нафаҳмида истодааст.

Модар аз чизе тарсидагӣ барин дод гуфта берун баромад:

— Нест, набудааст. Духтарам мурда будааст.

Амаки Даврон, ки то ин дам расида омада буд, тезтар қадам монда аз таги оринчи ҳамсараш гирифт:

— Ба хона даро, боз кучо меравӣ? Як дам нафасро рост кун. Охир, ба сарат расидӣ. Худатро бемор кардӣ. Акнун ба ҳоли ту кӣ месӯзад? Дар пирӣ маро беморбин кардӣ. Ғарибиам кам буд. Сад бор гуфтам, ки дами рафта дигар бар намегардад. Кадом мурда бо гирия нола зинда шудааст? Ба тақдир тан додан даркор. Дар пешониамон аз рӯзи аввал ҳамин хел навишта шуда будааст: «Намуру мурда- мурда гард» гуфта.

Амаки Даврон гирист. Баланд-баланд гирист. «Ғарибиамон бас набуд, ки боз худо туро ба ин аҳвол гирифтор кард. Замонаро бин. Саг ба сохибаш нигоҳ намекардагӣ шуда монд. Одамон якдигарро чашми дидан надоранд. Дар ин шароит кӣ ба мо нигоҳ мекунад? Пеш буд раҳму шафқат. Мӯйсафед кампирашро ба хона гирифта даромад.

— Ту камакак дам гир. Ман як пиёла чои талх кунам, хур.

Ҳабиба-апа чизе нагуфт. Ӯ ором шуд. Хеле ором, бе ҳарф нишаст. Танҳо ҳар замон –ҳар замон бо панҷаҳои дасти чапаш мӯи парешонашро шона мекардагӣ барин ба оқиб мехобонид. Бо нӯги остинаш араки пешониашро пок кард. Бари домани хоколудаашро афшонд. Хаста шудагӣ барин сарашро болои кафаш гузошта як паҳлӯ зад ва дақиқае нагузашта хобаш бурд.

— Намедихам, намедихам! Духтарамро намедихам!
— Модар боз дод гуфта бо чашмони бечо аз чояш хест. Дид, ки дар паҳлӯяш касе нест, ба дашномдихӣ даромад:

— Бар падарат лаънат. Духтари худама намедихӣ?
Момам, ки вайро гирифта равӣ? Гум шав аз назарам. Набошад гӯштатро хом-хом мехӯрам.

Амаки Даврон чой дам карда овард. Хайёл-парешону маъюс буд ӯ. Пирамард боз ба пиёла рафт. Навбати дигар ба дастархону нон овора шуд. Дар сари ҳар қадам фикр мекард. Аз тақдири хеш бештар андеша дошт. Чӣ кор кунад? Додашро ба кӣ гӯяд? Оё худои дард дода боз давояшро меода бошад? Кампири шӯрбахташ, ки дар зиндагӣ бисёр азоб кашид, ҳамин тавр мурда мерафта бошад ё рӯзи некро ҳам меида бошад. Имрӯз тарсидааст. Аз чашмони бечо, ҳар замон, ҳар замон

одамро нашинохта дашномҳои ношаръӣ доданаш маълум. Баъд тез-тез ҳаёлаш мебуравад.

— Ма, як пиёла хӯр, -пирамард ба кампираш чой дароз кард. — Бо як бурида нон хур, шояд қувват шаваду ба худат бийӣ. Ғам хӯрда, ғам хӯрда натиҷааш чӣ шуд? Охир, як Ҳокимаи ману ту не-ку? Вай барин садҳо чавонҳо дар таги хок хоб рафтаанд. Онҳо ҳам падару модар доштанд. Падару модари онҳо ҳам нағз мидиданд. Вале аз дасти одамизод ҳеч чиз намеояд...

Ҳабиба-апа парвои ин суханҳо надошт. Вай ларзон-ларзон пиёлаи чойро ба лаб бурд. Чанд қатра чаконида-чаконида як-ду қулт нӯшид. Нимсардии чойро ҳис карда якбора бардошта, баъд пиёларо болои дастурхон ҳаво дод. Пиёла фир гашту пурӯ хоб кард. Мӯйсафед вазъияти кампирашро фаҳмида:

— Номатба мурам худочон. Раҳмамро хур. Наход ҳамин қадар ғаму қулфат кам бошад, ки боз ба вай ин дардро муносиб бинӣ. Намунаи дӯсту душман намудӣ.

Ва якбора ба сараш зад ки ин хел беморонро одатан «чилёсин» мекунанд. Агар аз тарс бошад, нағз шуда рафтаниш мумкин. Аз ин ҷиҳат номаълум ба кӯча баромада, дарвозаи ҳавлиро аз берун қулф кард то кампираш боз баромада наравад. Худаш назди имоми гузар рафт.

— Шумо ташвиш накашед. Охир, он кас модари мо ҳам, Худо шифо диҳад, ин обрӯи ҳамаамон. Ман худам чор домуллоро чамъ карда гирифта мебарам, -ин суханони имоми гузар Салоҳиддин тӯра буд.

Чӣ чои дурӯғ гуфтан. «Чилёсин» ба Ҳабиба-апа як қадар кӯмак кард. Мисли пештара нашуда бошад ҳам, шусту шӯ, пухту паз мекард. Аз паи мӯйсафед мешуд. Танҳо як одат ўро тарк нагуфт: Ин ҳам бошад, ҳар саҳарӣ барвақт хеста то ними рӯз давр зада баромадани чанд идораи шинос. Аз ин ҷиҳат ўро ҳама мешинохт. Ҳамин, ки кампири миёнақади асо дар даст, лоғар, чодари кабудӣ рангпариди дар сар дошта, куртаи гулдори сиёҳранг аз болояш ятаки барқад пӯшида намоён шуд, касе пеши роҳи ўро намегирад. Дар даромадгоҳи идораҳо нигоҳ дошта:

— Модар, кучо меравед? Назди кӣ меравед? Ба кӣ кор доред, -гуфта намекурсанд. Посбонон ҳам одат кардаанд ба ин модар, роҳбарҳо ҳам.

Аз ин ҷиҳат баробари дидан «омадед-мӣ, дар ҳамин ҷо, дароед» мегӯянд. Ҳолдонҳо нақл мекунад, ки агар рафту гапи модар ё шасти ӯро гардонанд, феълан омада, одамро беобрӯӣ карданад мумкин будааст. Модар ҳам ба ҳучраи ягон кас тақ-тақ карда дарро оҳиста кушода «мумкин»гӯён рухсат курсида, баъд намерояд. Барои ӯ фарқаш нест. Ӯ бе пушт-пушт, дарро якбора кушода, асояро тақ-тақ ба фарш зада, кам-кам лангида-лангида рост назди курсии роҳбари нишаста рафта, бе ягон салому алейк, бо овози баланд-баланд суҳанашро тахмин ҳамин тавр оғоз мекунад:

— Ӯй, мана бинед, вайро хап мебаред ё не? Ба ман кораш чӣ? Шаб ба хонам одам фиростодааст. Шӯ кун мегӯяд. Охир, ман мӯсафед дорам. Даркор бошад, худаш шӯ кунад.

— Э! Монад ман дар хонам шинам, намонад ягон ҷо кӯчам. Вай чӣ? Директор? Ҳоли номаш чӣ буд? Ҳамон ҳам гаранг кардааст. Колхоза вайрон кард. Бригадир чӣ? Гузара вайрон кард. Тартиб нест. Ҳисобба гиред. Ҳозир телефон кунед. Милиса омада барад. Набошад, боз ба хонаи ман одам мефиристад.

— Кӣ вай? — аз рӯи одат худро чиддӣ гирифта мекурсанд роҳбар, гарчанде ин гапхоро даҳҳо маротиба шунавида бошад ҳам.

— Раиси маҳалла фалончӣ? Шуд-мӣ? Директори колхоз фалончӣ? Бригадир!

— Калони занҳо. Муаллимҳо ҳам. — Чандин нафарро ба забон оварда модар илтимос мекунад:

— Ҳозир ба милиса телефон кунед. Омада онҳоро барад. Бурда шинонад. Чазояшонро диҳад.

Роҳбар гӯшакро бардошта, бо як даст забончаи аппаратро зер карда истода:

— Ало, ало! Милиса! Ҳамон гуфтагим чӣ шуд? Бурда шинонед? Нағз кардед. Имрӯз боз як-ду нафарашро шинонед. Боб кардан даркор. То кай модарро азоб медиханд. — Ва гӯшакро ба ҷояш гузошта:

— Шуд модарчон, хотирчамъ. Имрӯз боқимондаашро бурда мешинонанд.

— Раҳмат писарам, аз фарзандҳо бинед. Мансабатон баландтар гардад, -бовар карда, дуои нек намуда баромада меравад модар. Ў баъди он ки идораҳои шиносро давр зада баромад, хастагии хешро хис намуда хавсалаи дилашро паст карда, мачоли роҳ рафтан, ки намонд, пояшро базӯр кашола намуда ба хона меояду бо як хоб рӯзро бегоҳ мекунад. Бо ин аҳвол амаки Даврон одат кардааст. Медонад, кампирашро хама мешиносад. Касе ўро намеранҷонад. Таъна ҳам намекунад. Баракс, бисёриҳо гиребонашонро гирифта, агар шунавида бошанд, ки модар дар ғами фарзандаш ба ин рӯз гирифтор шудааст, тавба мекунанд. Раҳмашон омада, албатта касе, ки дар дил дарде дорад, ашк мерезанд ба ҳоли модар. Чанд сӯм бароварда, номаълум карда ҳангоми гуселонидан аз хучраашон ба кисааш меандозанд. Ҳарчанд модар ба гадоӣ нарафтааст. Ва баъди рафтани модар: «Худочон, ягон касро ба ин рӯз гирифтор нақун. Ягон кас доғи фарзанд набинад ё бачамур нашавад, мегӯянд. Чунин аст қиссаи модари девона.

МАРО ОДАМ КАРДӢ, СОҲИБА

Додочон мисли пештара аз ҳар одами вохӯрда, роҳгузар пул пурсида, хайри мардумро ба як стакан оби ангур сарф мекард. Менӯшиду ба ҳар шахси дилаш пуруда дарди дил гуфта мегирист: «Ман одам не, ман ахмақ. Маро худо зад. Агар худо намезад, аз занам чудо намешудам.

— Ман гуфтани, ки Додочон кӯчаҳоба ҳамин тавр гардад, як рӯз не, як рӯз ба мо ҳам айбаш мерасад. Ягон нафарамон роҳбар шавему сарашро ду то кунем. Одам шуда равад, савобаш мерасад.

— Пеш аз ҳама беваро ёфтан даркор, -гуфт мӯйсафеди қадпасти кӯтоҳриш.

— Дар маҳалла беваҳои аз шавҳар чудо шуда чорпанҷ нафар-ку?

— Будан қати «ҳа» мегӯянд-мӣ? Ҳамаи онҳо Додочонро мешиносанд. Илоҷаш бошад аз маҳаллаҳои ҳамсоя ягон занакӣ ношиносро ёфтани лозим.

— Не-не, занакӣ ношиносро чӣ кор мекуни. Аз ҳамаин чӣ маҳалламоне меёбем. Чӣ гуфтед Аҳмад-полвон?

Аҳмад-полвон, ки то ҳол хомӯш нишаста сӯхбати пирони як-ду сол аз ҳудаш калону хурдро гӯш мекард, гӯё якбора ба худ омад:

— Дуруст, дуруст, кори савоб мешавад-гӯён тасдиқ кард.

— Гап набошад ҳамаин. Ин бегоҳ рафта бо кампирҳои худ маслиҳат мекунем. Фардо дар ҳамаин чӣ ба хулосае меоем, -гуфт Саидбой —амак ба дастурхон омин карда.

— Таклифи хуб. Лекин ман ба кампир чӣ мегӯям. Боз ба дилаш гап наояд, ки гӯяд:

— Ҳа, мӯйсафед, духтаратон бева буданба танбахшид карданӣ-чӣ? Ё, поидан ба дилатон зад? Охир, вай ҳар моҳ варақ-варақ пул мегирад-ку?

— Не, кампир ин тавр намегӯяд. Вай фаросат дорад. То ҳол ягон бор ба рӯям надавидааст.

Аҳмад-полвон бо ин андешаҳо чӣ тавр ба хона омаданаширо надоништа монд. Ба пешвози ӯ аз ҳама аввал Моҳпарӣ, худро аз оғӯши Соҳиба чудо намуда давид.

— Бобом омаданд, бобом омаданд, -қанотак зада ба пой мӯйсафед часпид. Аҳмад-полвон Моҳпариро болои сар бардошта, рӯ ба рӯ кард, бӯсид.

Аз тарафи чап, аз тарафи рости рӯи набера бӯсид, боз рӯ ба рӯ кард. Моҳпарӣ бо ду даст аз риши мошубиринчи бобо дошта, гӯё шона мекарда бошад, тор-тор чудо менамуд.

— Ҳа, мӯйсафед, имшаб дер мондед-ку. Нигоҳ карда, нигоҳ карда хӯрокро кашида хурдем.

— Саидбой ҳамамо ба гап гирифта андармон кард. Ғамаи Додочон ба сари ӯ афтадааст. Мӯйсафедон маслиҳат карда, ӯро одам карданӣ. Нангаш ба маҳалла нарасад мегӯянд

— Бечора Додочон, -афсӯс хӯрд кампир, -чавони чор кас медидагӣ буду гам ғариб кард. Лекин мӯйсафед, зани нағз бошад, боз мисли пештарааш шуда рафтаниш мумкин.

— Ҳамаи гап дар ҳамин-дия. Мӯйсафедон ҳайрон, ки аз беваҳои инзамона кадомаш ба вай мерасида бошад. Ҳамааш босавод шудагӣ.

— Чаро намерасида бошад. Боз ёфт мешавад, — гуфт Соҳиба беихтиёр ва якбора сурх шуда рафт.

— Раҳмат, духтарам. Муаллима буданат маълум шуд. Одам бояд дил дошта бошад. Инсона ҳамааш инсон. Фақат тарбия кардан даркор. Тарбия бошад, асосан кори занҳо. Ҳеч кас аз маслихати зан зарар надидааст.

Аз таърифи падар Соҳиба хавф кашид. Ё худоё, -мегуфт ӯ худ ба худ, — падарам боз дар дил нияте надошта бошанд. Боз.... Бехуда дирӯз ин қадар дилам ба вай (Додочон) насӯхта будааст-дия.

— Занак, — гуфт мӯйсафед ба ҳамсараш мурочиат карда.

— Ҳа, дадош, ба саратон ягон фикр дореду дар гуфтан андеша карда истодагӣ барин.

— Дуруст мегӯӣ. Лекин метарсам, ки чанг накуни. — Соҳиба андешаи падарро фаҳмид магар, ки Моҳпариро бардошта ба хонаи дигар гузашт.

— Занак, пирӣ дия, як гап мегӯям, нодуруст бошад, чанг накун.

— ...

— Фикр кунам, Саидбой таклифи хуб кард. Лекин мо, мӯйсафедон, ба даргоҳи кӣ рафта хостгорӣ мекунем. Духтарата ба фалонӣ «те» мегӯем. Ягон каси «онҳо» духтари худатон Соҳиба-чӣ гуфта пурсанд, обамон шова нашавад, мегӯям.

— Рост мӯйсафед. Мардума бедаханаиш кам не. Ҳар гапро гуфтанишон мумкин. Сонӣ, онҳо ҳам рост мегӯянд-дия. Агар ба гап андохта тавонем, савобгири ҳақиқӣ бошем, Соҳиба-дия. Истед, ки вай навакак худаш гуфт-ку «Ёфт мешавад». Шояд...

— Ту, модар, ба ҳар ҳол фаҳм-чӣ, дили духтарат як бор шикастагӣ. Эҳтиёт кардан даркор, ки наранҷад.

Агар кор пазад, фарзандамон ҳафт нафар нею ҳашт нафар мешавад. Додочонро то ба қатор даровардан хонадомод карда, худам ба назорат мегирам.

— Майлаш, модарҷон. Ба хотири Анора «не» наме-
гӯям. Намехоҳам, ки арвоҳи ӯ нотинҷ бошад. Мехоҳам,
ки дар қатори шогирдонам боз як нафар одами дигарро
тарбия кунам. Он тарафаш, албатта, аз пешониам, аз
бахтам. Ба қавле ё месозам, ё месӯзам. Аз роҳаш гардаду
дуруст шуда равад, нуран аълонур мешавад...

— Духтаратон розӣ, — гуфт ба Аҳмад-полвон кам-
пираш. Мӯйсафед сар чунбонд. Ба назар чунин менамуд,
ки ӯ аз ин хабари хуши ҳамсараш на он қадар розӣ.
Аҳмад-полвон аз кори кардааш якбора пушаймон шуд.
«Кошкӣ кампирро назди духтарам намефиристодам.
Кошкӣ Соҳиба «не» мегуфт. Рафту фардо зиндагии
духтарам напазад. Додочон нӯшида омадан гирад, баъд
Соҳиба аз ман домангир мешавад. Сухани шуморо ба
замин намондам мегӯяд. Ё, кӣ медонад, шояд Додочон
ба инсоф ояд» фикр мекард ӯ.

— Ба Додочон-пиён зан кардаанд. Додочони арақ-
хӯр хонадор шудааст. Боз як муаллимаро гирифтааст.
Аз зан бахт доштааст. Кори девонаю арақхӯрро худо
ростовар мекунад, мегӯянд, рост будааст. Зани аввалааш
ҳам муаллима буд. Нағз шудааст, акнун аз ҳеч кас пул
намеурсад. Аз моҳонаи занаш арақ хӯрда мегардад.
Муаллима аклашро хӯрдааст чӣ? Ё ба вай ҳам камакак
намерасида бошад?

— Не, е, ҳамон муаллимаи мешинохтагиамон бо-
шад, киروي зан гуфтан. Мегӯянд, ки мӯйсафедони маҳал-
ла мачбур намудаанд. Мӯйсафедон ба таврашон хуб
кор кардаанд. Аз девона халос шавем гуфта ҳаёти як
чавонзанро сӯхтаанд.

Ин хел гапу калочаҳо аз даҳон ба даҳон мегузашт.
Рӯзҳои аввал зиёд мешуд, ки кам не...

— Майлаш, имшаб нӯшида омадед, ман чизе
намегӯям. — Соҳиба аз таги оринчи Додочон гирифта
ӯро ба хона бурду ба болои кат шинонд. Даст ба пешо-
наи Додочон гузошта: «Саратон тафсон, дард мекунад,
албатта, ҳозир ман камакак чурғот биёрам, -гуфт. Ду-се

чумча чурғоти хунук Додочонро як ларзонда андаке ба худ овард. Вай гумон кард, ки дасти Анораи меҳрубон дар пешонааш.

— Анора, -гуфт дастони мулоими Соҳибаро аз пешониаш гирифтаю бўсида. — Маро бубахш. Ман... Ман девона шудам, арақхӯр шудам. Одамхо радди маърака карданд. Донам, ки ту зиндаю меомадӣ... — Додочон сахт гирифт. Оби дида селвор рӯяшро шуст. Дили бе ҳамин ҳам адошудаи Соҳиба низ ганда шуд. Ӯ ба бахти худ, бахти бади дугонаи фавтидааш ва Додочон мегирифт.

— Гиря накунед, охир, боз саратон дард мекунад. — Соҳиба оқибат худро ба даст гирифт.

— Гиря накунам. Хуб ана гиря накардам. Анора, ту ҳам ваъда те, ки дигар маро партофта намеравӣ.

— Ваъда медиҳам. Ба шарте, ки дигар нанӯшед.

— Рост?! Наход ҳамин тавр шавад? Не-е, бовариам намеояд. Ту, Анора, фиребгар. Ту маро боз партофта меравӣ.

— Камакак хоб кунед, саратон аз дард мемонад. Ман дар паҳлӯятон мешинам.

— Хоб кун мегӯӣ?

— ...

Соҳиба сари Додочонро ба китфаш монда болои кат якпахлӯ зад. Дақиқае нагузашта Додочонро хоб бурд...

Саҳарӣ дасти мулоиму меҳрубон Додочонро бедор кард. Ӯ баъди чандин соли ҷудой аз Анора бори нахуст навозишро ҳис мекард.

— Ҳезед, чонакам, вақти кор шуд.

Додочон як қад парида аз ҷой хест. Ё худоё, ин овози кӣ буд? Ӯ Соҳибаро дида худро ноҳинҷор ҳис кард. Бо ду даст рӯяшро дошт. Бовариаш намеомад, ки зан-Соҳиба ин тавр меҳрубонона айнан суханҳои Анораро, ки як вақтҳо ҳар пагоҳӣ ҳамин тавр бедор мекард, гуфта бошад.

— Ҳа, чонакам, тарсидед-чӣ?

— Не, не, ман гумон кардам... Чашмони Додочон холо ҳам чор тарафро мечуст.

Рӯзҳо гузаштанд. Додочон аз рӯи одат чанд бор нӯшида омад, вале ҳар дафъа ўро Соҳиба навозиш мекард, суханҳои нек мегуфт. Ва пагоҳиҳо ба кор мерафту Додочонро дар хона мемонд. Ў акнун кам менӯшид ва ё умуман наменӯшид. Вале аз кӯча баромадан шарм мекард, рӯзро ба корҳои майда-чуйдаи ҳавли бегоҳ мекард. Ин, албатта, сабаб дошт.

Зеро бекорӣ ўро бештар ба тугъни хаёлот мебурд. Фикр мекарду гӯё аз кори кардааш шарм медошт. Баданашро гоҳ арақи хунук, гоҳ гарм пахш мекард.

— Ман ба рӯи одамҳо, хусусан онҳое, ки як сӯм-ним сӯм садақа кардаанд, чӣ хел нигоҳ мекунам. Ҳатто бачаҳои роҳгузар маро мешиносанд. Борҳо шунидаам, ки онҳо «ана маст омад, ҳозир меафтад, тамошо мешавад. Консертӣ бепулро тамошо мекунем». Ё «вай мастро бинед, худ ба худ гап зада механдад» гуфта буданд. Чанд нафарашонро дашном додам, пеш карда то хонашон бурда мондаам.

— Имрӯз ҳамроҳ ба бозор меравем, -гуфт Соҳиба.
— Харид кардан даркор.

— Додочон чанд дақиқа фикр карда монду баъд:

— Ба фикрам худат равӣ беҳтар, Соҳиба. То омаданат ман дигар корҳоро ба сар мекунам, -гуфт.

— Ман мехоҳам ҳамроҳи шумо равам.

— Ҳароҳи ман?! Маро ҳама мешиносанд. Онҳо ба ману ту бисёр нигоҳ мекунанд. Ту шарм надорӣ мегӯям, Соҳиба.

— Ба шумо чӣ шудааст, Додочон. Ҳа, дарвоқеъ, дирӯз ман ба назди сардори пештараатон рафта будам. Он кас розӣ шуданд. Ҳатто шуморо таъриф карданд. Пагоҳ-фардо бояд ба кор равед. Дидед, ки об ба лаби чӯй баробар шудааст.

— Рост?!

— Чаро дурӯғ будааст?

Додочон аз хурсандӣ гиря карда фиристод.

— Маро одам кардӣ, Соҳиба, -гуфт бо рӯймол ашки чашмонашро пок карда истода.

МЕҲРИ АВВАЛ

Се сол аст, ки завчааш бистарӣ. Фарзанди ягонаи ӯ пас аз як соли хонадорӣ диданашон дар дасти очакалонаш. ӯ ба тарбияи худ гирифтааст.

«Ҷар зоғеро як доғе, ҳар дилеро як дардест. Одами беғам одам нест ё аз ин олам нест» гуфтаанд. Рафиқе, ки ман аз саргузашташ воқиғам, дар дил дарде дорад. Ману Бафо-ако хелест, ки ҳамроҳ кор мекунем.

Дар синну сол ӯ калон асту дар мансаб ман. Хайр, гап дар синну солу мансаб не. Пеш аз ҳама одам будан лозим. То ҳамроҳи мард як пуд намак нахурӣ, чигунагии замирашро намедонӣ, мегӯянд. Лекин намедонам, мо дар тӯли кори якҷоя чанд пуд намак хӯрда бошем. Аз хислатҳои ҳамдигар бохабар. Масалан, Бафо-ако коргари бад не. Ин, албатта, ба назари ман ҳамчун мудир. Вале роҳбарамон чанд бор эрод гирифт. Дар ҷамъомадҳо «рафиқ Холиқов! Ба ҳамааш худӣ шумо айбдор. Мо аз шумо талаб мекунем. Коргаратонро назорат баред, тарбия кунед, аз роҳаш баргардонед. Ҷар рӯз нӯшидани вай оқибати хуб намеоварад» гуфта сиёсат намуд.

Аҷоиб, дар байни танқидкунандагон ҳамқадаҳҳои Бафо-ако кам набуданд. Ангушти ҳайрат мегазидам. Чаро онҳо дар ҳаққи Бафо-ако тӯҳмат мезананд. Охир, ӯ дар асл ягон хел рафтори ночоя накардааст. Хайр, ҷӣ, менӯшад. Ягона айбаш ҳамин. Баъд ҷӣ? Баъди кор менӯшаду ба касе арбада накарда, рост ба хонааш меравад. Оилааш ҳам розӣ. Лекин ман худ ба худ мегӯям: «ҳалоли ҷони он кас бод. Раҳмат ба Бафо-ако. Мард будааст. Дар шароити фаровонӣ ҳам ба сари кас ҳар хел ғаму қулфат омаданаш мумкин. Бафо-ако бори вазнин бар дӯш дорад. Вале ба касе дил намекафонад. Танҳо ман аз ин бохабар...

Се сол боз ӯ дари духтурхонаро охурча кардааст. Баъзан рӯзе чандин маротиба. Доруҳои тухми анқоро якеро ақою дигареро уқо гуфта ёфта омад. Вале аз ҷӣ бошад, ки ягонтоаш фоида набахшид. Охири охирон:

— Мо дорую дармони аз дастамон меомадаги ро кардем. Чандин табибони зӯр омада маслиҳатҳо доданд, -гуфт рӯзе духтур, -албатта шумо мардакед, моро нағз мефаҳмед. Мо ҳаракат мекунем, бемор шифо ёбад. Ин обрӯй мост. Вале ба марг дастамон кӯтоҳӣ мекунад.

Ин маъноӣ «дигар дар беморхона хобидани ҳамсаратон фоида надорад»-ро дошт. Бинобар он хангоми бори охир аз беморхона гирифта омадани завҷааш дар маҳалла овозаю дарвоза паҳн шуд: «зани Бафоя ҷавоб додаанд. Дигар одам намешудааст» мегуфт яке. «Духтурҳо, одами мемураги ро ҷавоб медиҳанд-дия. Хабаратон не чӣ? Кадом вақт келини Ҳодибойро ҳам ҷавоб дода буданд. Имрӯз омаду фардошба соф шуд, раҳматӣ. Дарди ин ҳам бедаво будааст-дия», -шунда мешуд аз дигаре.

Ҳатто ду-се рӯзи аввал чанд нафар кампиру мӯйсафедон, хешу таборон ба беморбинӣ омада, ба суҳанҳои пӯшида «Моҳгулҷон, худо хоҳад нағз мешавӣ. Тани сикат бедард не. Нағз шудӣ, ки духтур ҷавоб додаст-дия» мегуфтанду ҳамин ки ягон ҳаракати ноҷоя кард, ё болои ҳам чанд бор саҳт-саҳт сулфида, рангаш дока барин сафеду чашмонаш аз хастагӣ нимпӯш шуд, дар дилашон «бечорая ҷонсарак карданд, даму нафас, то беғоҳ худо медонад» мегуфтанд.

Мана ҳоло моҳи дуҷум аст, ки Моҳгул дар ҳамон аҳвол. Дуруст аст, ки гӯшташ тамоман гурехтагӣ. Аз ҳусни зебо танҳо абрӯвони сиёҳ мондааст. Маҷоли аз ҷояш хестан, чунбидан надорад. Ду пояш кор намекунад. Мегӯянд, ки саршавии касалии Моҳгул аз тарс будааст. Даромадани дард осону баромаданаш душвор. Аз ҷои хобаш гӯё тарсида хеста будааст. Аввал ду-се ҳафта таб баровард. Баъд як пояш, сонӣ як дасташ ногиро шуданд...

Мардуми деҳаро медонед-ку. Як беморро панҷ-шаш маротиба диданӣ меоянд, вале на ҳама бо як дил. Рӯзе яке аз кампирҳои деҳа Оиша-оча, ки беморбинӣ омада буд, вақти рафтан ба модари Моҳгул дар рӯи ҳавлӣ гуфт:

— Хоҳарам, худо қурбу қудрат дорад, фарзанд диҳад ё додагиашро лозим шавад баргардонида гирад. Диҳад нағзу гирад ганда-чӣ? Албатта, кӣ меҳоҳад фарзанди чигарбандашро ба дасти марг супорад. Лекин гуфтам-ку қудрати худаш. Бинобар он ба дилаат биёяд ҳам гуфтани, ки Моҳгулчонро бесаранҷом кардетон, азобба мондетон. Ту аз вай розӣ шав. Гӯй, ки вай ҳам дилашро кашол накунад. Писарчааш рӯзашро мебинад.

— Ман ягон дилкашолӣ надорам, — гуфт Моҳгул ашк резонда, -фақат меҳоҳам як бор гапи саҳти Бафо-акоро шунаваму дилам хунук шавад. Ростӣ гап дилам ба ҳамон кас кашол.

Барои он ки дили Моҳгул аз шавҳараш монад, чанд бор ба Бафо-ако маслиҳат доданд, ки ақаллан ба чашмони завҷаш боре қавоқ андохта нигоҳ кунад.

— Наметавонам, баробари занат мур гӯетон мемурам, лекин намехоҳам ба болои дардҳои кашидааш боз азият диҳам. Охир, ин дар кучо гуфта шудааст.

Ҳамин тавр Моҳгул бо дили кашол аз дунё гузашт. Ҳатто мегӯянд, ки то ба об гирифтани покшӯ чашмони ӯ кушода будааст. Баъди ин як алами Бафо-ако сад алам шуд. Вақтҳои аввал ҳаёли гардид. Кори кардааш, роҳи рафтаашро намедонист. Раҳми кас меомад. Рӯзе мо чанд нафар рафиқон Бафо-акоро миёнагир кардем.

— Бафо-ако, ин хел гаштанатон нағз не. Дар ҳаёт аз қадим мондааст, ки занмурда зан мегираду шӯмурда шӯ мекунад. Қадом зинда аз паси мурда рафтааст. Ду сол шуд, ки сари танҳо мегардед. Ба мардак танҳо гаштан мушқил. Ба писарчаатон саробон лозим, албатта. Агар розӣ бошед...

— Не, не, ҳеч... Дар ин бора гап назанед, -мегуфт Бафо-ако бо чашмони ашқолуд. — Ман намехоҳам, ки арвоҳи Моҳгул парешон шавад. Вале мо, рафиқони ҳамкор, ҳешу табори Бафо-ако ба ҷону ҳолаш намонда, оқибат розӣ кунондем. Дафъаи дуюм ҳам баҳти Бафо-ако хандид. Ҳамсараш келинчаки ҷавон буд.

Рӯзҳо гузаштанд. Вале дар ин муддат симои Бафо-ако ҳеч тағйир намеёфт. Аҷоиб, -мегуфтам худ ба худ. — Охир, ҳамсояҳо мегӯянд, ки Бафо-ако аз зан бахт

доштааст. Гирумон, меҳрубониҳои зани наваш аз Моҳгул монданӣ надорад. Аммо чандест, ки аз лабони ӯ табассум гум шудааст. Чехрааш равшан не. Ба идора меояду паси мизи корӣ нишаста, ба хаёл фуру меравад. Ман чанд варақро сиеҳ карда оҳиста менигарам. Ҳоло ҳам ӯ чашм ба нуктае дӯхта менишаст. Чашмонаш гӯе, ки касеро меҷӯяд, интизор аст.

Ҳамкор шудан пас байни ҳамдигар сирри махфӣ намешудааст. Бинобар он рӯзе гап аз гап баромаду пурсидам:

— Бафо-ако, росташро гӯед, шумо аз келини нав розӣ-мӣ? Баъзан мешавад, ки модари ӯгай хоҳ як нафар бошад, хоҳ даҳ нафар, бачаро дида наметавонад. Яъне ӯгаиашро мекунад.

— Раҳмат ба падари калон кардагиаш. Фарзанди одами нек будааст. Аз рӯзи аввали ба хона омаданааш Ҷаҳонгирро мисли модараш навозиш мекунад. Либосашро гард гирондан наметавонад, гӯям бовар кунед. Озода будааст. Ҳатто баъзан ба Ҷаҳонгир дӯғу пӯписа кунам, маро насихат мекунад, ки «дадош, шумо ҳам дар бачагиатон шӯҳ будед-дия. Бача бошад, шӯҳ бошад, гуфтаанд. Бача, ки дар хурдиаш шӯҳ шуд, калон шавад, қобил мешавад, мегӯянд. Ҷаҳонгирчона чанг накунеда. Вай ду дидаи мани танҳо».

Бафо-ако ин суҳанхоро накл карда истода, охи чуқуре кашид. Қатраи ашк рӯяшро шуста фаромад.

— Ҳа, инаш барои чӣ? -гуфтам хайрон шуда.

— Не, ҳамин тавр. — Бафо-ако рӯймолчаашро аз киса бароварда, ашки чашмонашро пок кард.

— Лекин, Султонҷон, росташро гӯям, ҳарчанд янғаатон меҳрубон аст, чояшро чаннат кунад, симои Моҳгули раҳматӣ ҳамеша дар пеши назарам.

МУЙСАФЕДОН

Сардори идораи хоҷагии коммуналӣ Додарбеков хайрон. Ҷар сол аз маҳаллаи Себи Сурх то ин вақт даҳ-дувоздаҳ ариза мефаромад. Шикоятҳо хархела, бо дастони одамони гуногун навишта шудааст. Баъзеаш

босаводона, боадабона, хушхат ва баъзеашон баракс нимточикию нимрусӣ, бо гапҳои пасту баланд, бо дӯғу пӯписа.

Додарбеков бо даст чакаашро дошта, яке аз мак-тубҳои порсоларо, ки дар поёнаш «Чамъ бисту як имзо» нависта шуда буд, пеши назар овард. «Чанд бор нависем. Охир, коргарҳои шумо беҳуда омада кор намекунанд-ку? Мо барои оби гарм, хона, об, гармӣ, газ ҳар моҳ варақ-варақ пул медиҳем. Дар амал бошад, рӯи оби гармро намебинем. Хонаҳо хунук. Кайҳо вақти таъмир расида бошад ҳам, худро ба нодонӣ зада мегардед. Доништа монед. Ин дафъаи охирон. Агар бо тезӣ устоҳоятонро нафиристед, ба рӯзномаҳои дигар менависем». Шикоятӣ одамон дуруст. Модоме, ки вазифаи мо, бояд иҷро кунем. Бале, талабашон ҳаққонист. Додарбеков сигарет дуд карда, гӯгирдро хомӯш намуда, ба хокистардон ҳаво дод ва аз ҷой хеста зери лаб гурунғос зад:

— Хайр, он сол-ку чанд ариза фаромад, талаба-шонро қонеъ гардондем, имсол чӣ? Чаро ягон ариза нест? Ё навис-навис ба дилашон зада бошад? «То кай мо хотиррасон мекунем. Вазифаашон бошад, омада бинанд-дия» гуфта.

Ба ҳар ҳол ин ҷо сирре бояд бошад. Хомӯшии одамҳо ҳам кори хуб нест. Ҳар хомӯшӣ як ҷӯшише дорад, мегӯянд. Шояд зимистонро пойда гаштанд, ки хонаҳояшон дуруст гарм нашаваду ҳама баробар аввал ба идораи мо, сонӣ ба ташкилотҳои болоӣ арз кунанд. Арз кунанду ман барин сардорро мисли санги фалахмон гирифта ҳаво диҳанд. «Рав, кори метавонистагиатро карда гард. Нон бошад, нонхур ёфт мешавад. Роҳбарии ин хел идора кори осон нест. Туро барои санчиш чор сол пеш ин ҷо фиристонданд. Даҳ сол роҳбарии ташкилоти савдо будӣ. Ҳар сол байрақ мегирифтӣ. Шикоят ҳам набуд. Ҳукумати шаҳр хуб пухта-куя. Ҳар роҳбарро ҳамин хел санчида меистад. Даҳ сол кайф карда, посутуни хонаатро аз тилло кардӣ, акнун як ин корро ҳам карда бин» мегӯяд.

Додарбеков дар идораи хоҷагии коммуналӣ ҳам бад кор накард, албатта. Назар ба солҳои пеш аризаю

шикоятҳо кам шуданд. Чомеа назар ба роҳбарҳои пештара ўро хурмат мекард. Аммо имрӯз дили вай ғаш дорад. Бехтараш сармуҳандисро чег занаву якҷоя ба маҳаллаи Себи Сурх раванд. Мардумро чамъ карда, арзу шикоятшонро гӯш карда, нависта гирад. Албатта, ҳамаашро набошад ҳам, як қисмашро иҷро мекунанд-ку? Бо ин андеша сармуҳандисро наздаш хонд:

— Фикри хуб, ман розӣ. Ҳар қадар, ки бо мардум бештар вохӯрем, ҳамдигарро нагзтар фаҳмида мегирем. Ба фикрам арзу шикоятҳо ҳам нашаванд даркор, -гуфт Хубонов...

Чойхонаи маҳаллаи Себи Сурх баробари дами-дани субҳ серодам мешавад. Ин на он сабаб, ки дар ин наздикиҳо дигар чойхонае набошад. Не, баракс. Шаҳри мо сари ҳар қадам чойхонаи зебои пурнақшу нигор дорад. Вале «орди гандум ҳамачо, пазанда чо-чо» гуфтагӣ барин чойхоначиҳо як хел нестанд. Яке серчоғ, дигаре одами паст, сеюмин ҷои талх намекунад, чаҳорумин ифлос. Чойхоначи гузари мо Ғаниҷон-амак аз онҳо фарқ дорад. Аз дур намоён шудан замон:

— Биёед, марҳамат, -мегӯяд. Ҳамин, ки рафта нишастед, як чойник ҷою пиёла, лаълию нону қанд ё набот оварда:

— Ош шавад, марҳамат кунед, -гӯён даст сари сина мебарад. Чехрааш кушодагӣ, Ҳа, фаромӯш кардам, чойхонаи маҳаллаи мо «Дилкаш» ном дорад. Шояд вақти гузоштани ин ном хеле майна об карданд, ки ин қадар мувофиқ афтодааст.

Ана, дар ҳамин «Дилкаш» аз ҳама барвақт мӯйсафедон, ки файзи ҳар хонадону маҳалаанд, ҳозир мешаванд. Онҳо ба ҷои махсуси худ, ки кӯрпачаҳои атласу бахмал партофта шудааст, гузашта ҷой менӯшанд, давлати пирӣ меронанд.

Аҷоибанд ин мӯйсафедон. Сӯҳбати онҳо ҳаёт, панду насиҳат аст. Шояд аз ҳамин сабаб бошад, ки ҳукумат дар ҳаққи онҳо ғамхорӣ мекунад. Мӯйсафедонро ба вохӯриҳо мебаранд. Як мӯйсафеди хирадманд аз чанд ташвиқотчи маошхӯр авлотар аст.

Он пагоҳӣ сӯҳбати пирони барнодил аҷоиб кӯр гирифт. Шукур-амак гапро аз дур сар кард: аз тинҷии замона, ғамхории давлат. Ҳасан-амак –марди миёна-қадди кӯтоҳриши токии чоргул пӯшида гапи Шукур-амакро қувват дод:

— Рост мегӯед. Шуқурбой, Давлатамон хуб ғам-хор. Кораш, ки ободӣ, тинҷист, худо хоҳад кам наме-шавад. Мана бинед, кадом сол кӯпруки соямонро сел бурд. То давлат омада сохта надод, чанд вақт азоб кашида гаштем. Ё роҳамонро гӯед. Васеъ, ҳамвор, тоза. Аммо..Ҳасан-амак чизе гуфтани буд, вале худдорӣ кард.

— Ҳа, Ҳасанбой, давоми гапатонро нагуфтед-ку, - пурсид Шукур-амак.

— Агар Муллоҷон хафа нашаванд, мегӯям.

Мулло-амак гарчанде медонист, ки кори нодурусте накардааст, вале аз худ табъ бурдагӣ барин сурх шуд. Ҳеч кас айби худро дида наметавонад, -духӯра карда гуфт ӯ.

— Айби шумо не, албатта.

— Набошад, айби кӣ будааст, фаҳмида ислоҳ кунем?!

— Писаратон Солеҳҷон. Пагоҳӣ гузашта биёям дар болои асфалт хок рехта, лой карда мондааст. Мегӯянд, ки кадом рӯз бе иҷозат кӯчаро кофта, ба хонааш об гузаронидааст. Охир, худатон медонед, ки мо бисёр вақт роҳ вайрон, об нест гуфта ариза менависем. Имрӯз бошад, худамон ба вайронкорӣ роҳ медиҳем. Сонӣ, давлат пули бекора надорад, ки баҳудаю беҳуда сарф кунад. Ё не-мӣ?

— Дуруст мегӯянд, Ҳасанбой, дуруст, -аз чор тараф тасдиқ карданд мӯйсафедон.

Ҳасан-амак аз тарафгирии ҳамнишинонаш қувват гирифта, суҳанаширо давом дод:

— Охир, худи мо, — ӯ мӯйсафедонро дар назар дошт, — бисёр вақт рӯз то бегоҳ бекор-бекор мегардем. Ягон кори савоб намекунем. Албатта, раҳмат ба давлат, ки «ту пир шудӣ, ин пулро гиру хӯрда гард» мегӯяд. Лекин ману шумо бақувват. Масалан, худи ман ҳоло

кӯхро занам талқон мешавад, хаёлам, ки ҳоло ҳам кори ду-се чавонро мекунам.

Мӯйсафедон диданд, ки Ҳасан-амак дарде дар дил доштагӣ барин гапро кашол дод, хостанд ўро ба сари мақсад оранд:

— Албатта, ҳоло мо, ҳамаамон бақувват. Лекин ягон кори аниқ нест, ки ичро намоем-дия, Ҳасанбой, - гуфт Шукур-амак.

Ҳасан-амак пиёлаи чойро дам кашида:

— Шукурбой, кас дар ҳақиқат кор мекунам, савоб мегирам гӯяд, ёфт мешавад. Албатта, пулаки не.

— Гӯед набошад. Наход барои ободии маҳаллаамон кор накунем, - шунавида шуд овози чанд нафар мӯйсафедони дигар.

— Гап ҳамин, ки пагоҳӣ омада истам, кӯчаи Бахорро об зер кардааст. Чашма барин аз таги замин об мебарояд. Акнун гӯед шарт-мӣ ҳамонро аз идора омада дуруст карданаш. Ҳамаи мо ду-се сол пеш аз нафақа баромадан ба ин корҳо машғул будем-ку?

— Вай вақтҳо, Ҳасанбой, дигар буд. Ҳозир худатон гуфтед, ки писари Муллобой асфалта беичозат канда, ба ҳавлияш об гузаронидааст. Боз мехоҳед, ки мо ҳам ин корро кунему ба бало монем.

— Шумо маро дуруст нафаҳмидед, Шукурбой. Мо барои худамон не, барои чамъият, ободии гузар ин корро мекунем. Асфалт бошад, ғам нахӯред. Ман ба писарам таъин мекунам, аз калонаш пурсида ягон мошин оварда мепартояд.

— Хайр, Ҳасанбой, шумо чӣ маслиҳат доданӣ, - пурсид Шукур-амак.

— Ман гуфтани, ки ҳамакаса шуда заминро кобем, Олиomboю Рустамбой кӯхна кранчӣ. Ба хаёлам ҳоло ҳам асбобу анчомашон бошад, даркор.

Маҳкам кардани чои об баромада истода кори онҳо.

— Ба ҳар ҳол фикри хуб, -қувват дод Олим-амаки кранчӣ. — Сонӣ агар аз рӯи таклифи Ҳасанбой амал кунем, рости гап мо-мӯйсафедон, хеле корхоро анҷом доданамон мумкин. Моро ҳеч кас маҷбур намекунад.

Кам-каму ҳар рӯз. Гирем ҳамин клубро. Ҳамаамон шохид, ки инро худи халқ бо ҳашар сохтагӣ. Сафедори тарро бурида, бо ароба кашонда овардагиашонро худамон медонем. Ҳозир аҳволашро дида раҳми кас меояд. Анбор қарда мондаанд. Кор мекунем гӯем, ёфт мешавад. Ман ба фикри шумо розӣ. Барои ободии маҳалла ҳеч гап не. Дар ҳақиқат бинои бо пули бисёр сохтагиро дар ҳамин аҳвол нигоҳ доштан айб аст. Ягон меҳмон омада монаду чашмаш афтад, нағз не. Дар рӯямон набошад ҳам, дар дилаш «худашон одамони тузук барину аҳволи клубашонро бинанд» мегӯяд. Майлаш, то пагоҳ Олимбою Рустамбой асбобу анҷомашонро тайёр кунанд. Мо боз як то-ним то мӯйсафедони набудагиро хабар мекунем.

— Дуруст, дуруст, -гасдиқ қарданд аҳли сӯҳбат..

Додарбеков ва Хубонов дар чойхонаи Себи Сурх касеро наёфтанд. Ҳатто чойхоначиро ҳам.

— Охир, ин хел шуданаш мумкин нест. Одам набошад ҳам, дари чойхона ҳамеша кушодагӣ буд. Онҳое, ки тарафи шаб кор мекунанд, рӯзона ин ҷо дам мегиранд. Шохмоту шашка мебозанд. Чой менӯшанд. Аҷоиб-ку?! Имрӯз бошад, пашша пар намезанад. Ё ягон тӯй бошад? Додарбеков ба Хубонов:

— Чӣ кор мекунем, ба хонаи чойхоначӣ одам фиристем? — гуфта пурсид.

— Ба фикрам ҳаминаш дуруст будагист.

Хубонов чанд қадам аз Додарбеков дуртар рафта аз бачае, ки тӯрхалтаро бозӣ доронда меомад, пурсид:

— Писарам, хонаи амаки чойхоначиро намедонӣ?

— Амаки чойхоначӣ!? Дар назди мактаби мо, кӯчаи Баҳорба кор мекунанд. Онҳо бисёр, ҳамаи мӯйсафедон.

— Кор қарда истодаанд?

— Ҳа, нисфирӯзӣ ман аз дарс омада истода дида будам.

Додарбеков мошинро чанд метр дуртар аз мӯйсафедон доронда, пиёда назди онҳо рафт.

Омадани ғайриҷашмдошти Додарбеков дили мӯйсафедон, махсусан Ҳасан-амакро ба ҳар кӯча бурд.

— Корро бало зад. Ягон кас хабар додагӣ барин. Гурбат накунад, дуруст-куя. Баъзан кори савоб мекунам гуфта кас ба бало ҳам мемонад, — аз дил гузаронд Ҳасан-амак.

Вале чехраи Додарбеков ва ҳамроҳаш (на ҳама сармуҳандисро мешинохт) кушодагӣ. Онҳо баракс наздик шудан замоно:

— Монда нашаванд. Раҳмат, раҳмат падарон. Расму русуми халқамон — ҳашарро зинда кардед.

Шукур-амак омад-омади Додарбековро аввалин шуда дида буд, дасташро ба ҳам зада, хокашро резонда ба пешвозашон рафта «канӣ, писарам, офият хастед» гӯён вохӯрдӣ намуд ва онҳоро ба чону ҳолашон намонда, сари дастурхон таклиф кард.

— Хайр, ҳеч гап не, як пиёла чой. Сонӣ кори моро мебинед.

Роҳбарҳо гапи Шукур-амакро ду накарданд. Баъди он ки онҳо як пиёлагӣ чой нӯшиданд:

— Канӣ Ҳасанбой, ним коса-ним коса ба раис мастоба кашед, -гуфт.

— Напурсида кор кардем, айб шуд-дия.

— Не-я, баракс, кори савоб амак. Мо, рости гап, хеле хурсанд шудем. Лекин ақаллан як дахон хабар накардетон, ки зиёфаташ аз мо шавад.

— Э, писарам, халқчигӣ будааст. Корро сар накарда бинем, ки як кас даҳ дона нони гарм оварда истодааст. Як каси дигар харбузаю тарбуз, шӯрбою мастоба, шавла, палав. Кадомашро мехӯрем гӯед-а, писарам. Худоба шукр, замона тинчӣ, ҳама мехоҳад бо ягон баҳона халқро зиёфат кунад.

— Бай-бай, мастобаи хуб будааст, -таъриф кард Додарбеков баъди косаро холӣ кардан.

— Мастобаи Ҳасан-амакатон-дия. Рости гапро гӯям, писарам, ҳама айб-айби ҳамин кас. Дина пагоҳӣ корро хоб дидагӣ барин дар сари дастурхон ҳамин гапро кушоянд, мешавад-мӣ. Ҳарчанд гӯем, ки «охир, бепурсиш роҳро вайрон кардан мумкин не, ҳеч гап не, як мошин асфалт тани ман» гуфта ҳамаро розӣ кунонданд.

— Шукур-амак, ин кас одами дилсӯз-дия. Ғами халкро меҳуранд. Об баромада кӯчаро вайрон, хонаҳоро нам нақашонад, мегӯянд-дия.

Додарбеков ба дастурхон омин карда аз ҷой хеста ба сармуҳандис фармуд, ки тез рафта як мошин асфалт гирифта орад. Худаш назди мӯйсафедон рафт. Кори онҳо ҳоло ҳам босифат, мисли худашон нуронӣ, -аз дил гузаронд ӯ.

МЕҲМОНИ НАВ МУБОРАК

Дилором якбора ба ҳавлӣ давида даромад.

— Оча, оча, янғем дар рӯи хонашон хоб карданд. Ман «янға, ба очам ҷурғот диҳед будааст» гӯям, он кас якбора «вой, вой мемурам» гӯён нолиш карданд, -гуфт.

Тӯтӣ-хола баробари шунидани ин хабар мӯи сапсафеди ба саршӯй кушодашро зери рӯймол карда, ба сӯи ҳавлини ҳамсолаш шитофт.

— Вой мемурам, вой модарчон, во...й, -шунда мешуд.

Тӯтӣ-хола тез ба хона даромаду Кифоятро дар ҳолати вазнин дид. Ҳалқаш аз зӯрии дард хушк, рӯи кулчааш кабудча, мӯйҳояш парешон ва чашмонаш ба шифт дӯхта шуда буданд.

Кифоят Тӯтӣ-холаро дида лаб лесид. Зани ҳаётдида фаҳмид, ки об мегӯяд. Об дода:

— Канӣ бачам, як қулт хур ҷӣ, -гуфт. Кифоят баъди як-ду қулт нӯшидани об андаке худро сабук ҳис кард. Ӯ ба сӯи Тӯтӣ-хола дурусттар нигарист. Хола фаҳмид, ки Кифоятро дард саҳт азоб медиҳад. Бинобар он аз бозувони вай гирифта:

— Канӣ, канӣ бачам «ҳо пирам» гуфта аз ҷоят хез ҷӣ, -гӯён ӯро бардошта оҳиста-оҳиста молид, то ки кӯдаки нав сихат-саломат ба дунё ояд...

Бегоҳӣ. Қобилчон аз кор хеле дер баргашт. Ӯ аз ҳавлиашон овози занҳои деҳаро шунавида ба майнааш фикрҳои гуногун омаданд. «Модарам бозгашт омада бошанд» чунин буд аввалин фикри ба сар задаи ӯ.

Вале ҳамин, ки дарро кушод, ба пешвозаш Тӯтӣ-хола баромад.

— Кани, акнун шодиёнаро барор. Ман ба ту ду ҳаётро баргардонидам. Ҳа, тезтар, вақти фикру хаёл не, соҳиби писар шудан осон нест, -гуфта монд.

— Ҳамаи молку мулкам азони шумо, -хандида ҷавоб дод Қобилҷон ва даст ба киса бурда «ин аз нӯги хамир фатир» гӯён ду даҳсӯмаи шараққосиро ба Тӯтӣ-хола дароз кард.

Аз байн чанд рӯз гузашт. Дар ин муддат Тӯтӣ-хола ҳар сари қадам аз ҳоли Кифоят хабар мегирифт. Духтури деҳа бошад, пас аз таваллуд омада аввало Қобилҷонро каме коҳиш намуд, вале чун фаҳмид, ки Кифоят яқбора таваллуд кардааст, чизе нагуфта, як-ду хел дору навишта доду рафт.

Кифоят ин бегоҳ худро хуб ҳис кард. Тӯтӣ-хола як коса беморошӣ гирифта омада аз будани Қобилҷон хеле хурсанд гардид, ки гапи дар дил доштаашро мегӯяд. Кифоят аз хӯроки хола каме тановул карда баъд онро паси болинаш гузошт.

— Қобилҷон, -гуфт Тӯтӣ-хола, — ҳоло ҳам ба назди модарат нарафтӣ-чӣ?

— Чаро ман мерафтам, модарамро ман аз хона нарондаам-ку? Модарам бо ман ҷанг накардаанд. Он кас ба ман вазнинӣ накарда буданд. — Тӯтӣ-хола ба сӯи Кифоят нигарист. Ӯ сархам менишаст. Араки хунук пахш карда буд. Дарди як ҳафта пештар хангоми таваллуд кашидааш ба ёдаш омад.

— Набошад, духтарам, ту меравӣ?

— Бале, модарҷон, ман бояд равам. Чунки он кас аз ман ранчидагӣ. Ман ба гапи баъзеҳо даромада ба он кас ҷанг кардам. Надонистам, ки ба одам одам даркор будааст.

Кифоят сарашро яқбора ҳам карда, бо овози баланд гирия карда фиристод. Баъд худро ба даст гирифта:

— Меравам, Сӯҳробҷон понздаҳ-бист рӯза шавад, албатта меравам. Рафта худам гирифта меорам, -гуфт.

— Ба ҳар ҳол кори нағз нашудааст. Ту, Қобилчон, Сорочонро ба рӯи кафат бардошта гардӣ, ба Ҳач бурда биёри ҳам, кам. Бечора туро гуфта мӯяшро сафед кард.

Як бегоҳӣ, ҳамин ки зану шавҳар танҳо монданд, Кифоят:

— Акнун гаштан мегирем-мӣ? Охир, кай ба назди модаратон меравем. Ё, шумо хуб азобашро кашида, тавба кунад мегӯед, -гуфт.

— Ман ҳеҷ чиз нагуфтам. Ба ин азобкашӣ, ба фикрам худи ту гунаҳкор. Сад бор насихат кардам, ки модари ман модари ту, модари ту модари ман. Гӯш накардӣ. Ё маро мегӯӣ, ё модаратро гуфти. Ҳамин тавр шуд ё не?

Кифоят чизе нагуфт. Ӯ фақат ашки пушаймонӣ мерехт...

Чоштгоҳӣ. Ба таги дар мошини «Волга» омада қарор гирифт ва аз даруни он Қобилчон берун шуд.

— Канӣ, тезтар бош! Сӯҳробчонро ба ман деҳу худат дастурхонро гир, — мегуфт ӯ ба ҳавлӣ даромада. Онҳо қарибҳои пешин ба Ҳуснобод расиданд. Сигнали мошинро шунида ба пешвозаш духтараки фатиламӯе баромад. Ӯ Қобилчону Кифоятро дида:

— Очам намеланд, очам намеланд, шумоён он каса чанг кардагӣ, -гуфт. Суханҳои бача зану шавҳарро бе корд кушт. «Ё, тавба, ин духтарча аз кучо медонад, ки мо барои чӣ омадем» аз дил гузаронд Қобилчон. Дар ҳавлии тағоиаи онҳоро нағз пешвоз гирифтанд. Бо меҳмони нав табрик карданд. Қобилчон баъди чою нон ва тановули таом мақсади худро гуфт. Соро-апа бошад, розӣ намешуд.

— Ман аз хурдуютон розӣ. Илоҳо тӯю тамошо кунед, ба муродатон расед. Нияти ҳамаи модарон як хел аст. Некӣ ба мардум, ба фарзандон. Вале ман дигар намеравам. Як ризқ бошад, аз ҳамин чо мегузарад. Давлатамон кам нашавад, фарзанд партояд ҳам, давлат намерпартояд. Нафақаам мерасад.

Гап дар рӯзгзаронӣ не, модарчон. Шумо аз гуноҳи ман гузаред. Ман... ман бачагӣ кардам, шуморо ранҷондам, -мегуфт Кифоят.

— Не, ҳоло ту, бачам, ба қадри модар намерасӣ. Агар мерасидӣ, маро «беимон, сӯхта-сӯхта мур, аз хона гум шав» намегуфтӣ. Ту аз чӣ камӣ доштӣ? То соатҳои даҳ хоб мекардӣ, чизе намегуфтам. Ман бошам, сирри мардон пӯшида гӯён, об меовардам, хамир мекардам, молу ҳол медидам, чомашӯӣ мекардам. Чоятро дам карда, ба наздат оварда мегузоштам.

Кифоят бошад, илтиҷо менамуд:

— Модарҷон, тавба кардам, аз гуноҳи ман гузаред, одамро одам, заминро об вайрон мекардааст. Ба ҳурмати ҳамин як нафар набераи бегуноҳатон.

Баъд ӯ ба Сӯхробҷон нигариста:

— Охир, ту ҳам «очаҷон, хезед, маро аз дасти модарам гиред, хонаамон равем. Модарам бад кардааст, тавба кардааст. Ман калон шавам шумоя Ҳаҷ бурда мебиёрам. Қусури беодобии модарамро мебарорам» гӯё гуфт.

— Майлаш, ҳурмати ҳамин бегуноҳ меравам, - якбора розӣ шуд модар...

— Тӯтӣ-хола, хо, Тӯтӣ-хола, -аз девори пастак чег зад Кифоят, -мо омадему чаро даракатон не.

— Сороҷон чӣ?

— Он кас ҳам.

Тӯтӣ-хола дар рӯи хавлӣ дугонааш Соро-апаро дид, ки набераи парпечашро рӯи даст медошт.

— Ана, ин гапи дигар, -гуфт ӯ баъди дидорбинӣ.
— Хуб кардед, ки омадед, дугона. Гардани шайтон шиканад. Набера ба очааш зебон. Кани, акнун набера-мехмони нав муборак!

— Ба шумо муборак шавад, дугонаҷон, набераи шумо ҳам-дия.

ПИСАРАМ, КАССИР ШАВ

Падар ҳамеша ғами маро мехӯрад. Ҳамин, ки як ба як танҳо нишастем, насиҳатро аз корубори ояндаам сар карда:

— Писарам, -мегуфт ӯ, -насиб бошад, баъди чорпанҷ моҳ ба нафақа мебарояму ту синфи дахро тамом

мекуни. Кадом рӯз бо сардорамон, (дарвокеъ падарам дар фабрикаи бофандагӣ кор мекард) гапзанон кардам.

— Майлаш, ман розӣ. Ягон одами хушмуомила, дидадаро ёбед, ба кор мегирем, — гуфтанд. Агар «ҳа» гӯӣ туро ба ҷои худам бурда монам. Охир, писарам, касби маро ягонтои шумо давом доданатон даркор-ку?! Аҳоҳоят «олиму омӯзгор, муҳандис» мешавем гуфта партофта рафтанд. Паноҳашон ба худо, кучо бошанд, нағз бошанд шуд. Хурсандии падару модар хушбахтии фарзандон, писарам.

— Ба кассирӣ? — ҳайрон шуда пурсидам.

— Ҳа, писарам, ба кассирӣ. Чаро ҳайрон шуда пурсида истодаӣ? Кассирӣ кори нағз. Ту ҳоло намедонӣ. Сонӣ, рафта-рафта, ҳо, баъди гузаштани даҳ-понздаҳ сол, он вақт ман мешавам ё не, худо медонад, раҳмат мегӯӣ.

— Чӣ хел мешавад, падарҷон. Дар ин синну сол кассир шавам. Одамҳо чӣ мегӯянд? Сушт будааст, аз дасташ ягон кор намеомадагист, нагӯянд. Баъд дар баъзе корхонаҳо кассир одамони маюбу маслуқ, мӯйсафед.

— Ҳеҷ гап не, писарам. Ман ҳам дар ҳаждаҳ-солагиам кассир будам. Камакак кор кардаму чанг сар шуд. Сиҳат-саломат рафта омадам, боз кори пешинаамро давом додам. Албатта солҳои ман кор мекардагӣ дигар буд. Он вақтҳо мардум як тинашонро ҳисоб карда мегирифтанд. Ба фикрам ҳамин рафторашон дуруст буд. Охир, шабро шаб нагуфта меҳнат мекарданд, бечораҳо. Пули мегирифтагашон аз ин моҳ то моҳи дигар базӯр нӯг ба нӯг мешуд. Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, писарам, як пули кассирӣ қати шумоёнро поида, калон кардам. Аҳоҳоят ба хондан рафтанд. Дар ду-се моҳ як маротиба понздаҳ-бист сӯм пул фиристодан даркор.

— Ягон каси дигар равад, майлаш, ман розӣ, дада. Ман нияти кассир шудан надорам. Охир, бо ҳамин умед мактабро нағз хондам-чӣ? Аҳоҳоям барин ба хондам меравам.

— Бачагӣ ҳам ба эбаш-дия, писарам. Одамро ба аспӣ шайтон савор накун. Ту қаҳри маро медонӣ. Сонӣ, ин гапро ба аҳоҳоят нагуфта будам. Сабабашро худат

медонӣ. Аввалаш ин ки то нафақаи ман ҳоло якчанд сол буд. Баъд онҳо ту барин дидадаро, мулоимгап не. Олимҷонро медонӣ. Шартакигӯӣ. Салимҷон бадчаҳл. Курбонҷон серчоғ. Ба онҳо ҳамон хонадагиашон беҳтар, писарам. Ту, Акбарҷон, гапи маро буридӣ. Исто, ки ман чӣ гуфта истода будам? — Ӯ андаке хаёл кард.

— Ҳа, ёфтам, кассирӣ кони бетаг. Медонӣ барои чӣ ин тавр? Намедонӣ, ҳа намедонӣ. Ҳозир писарам, замона тинҷ. Албатта, ба ин сад бор шукр кардан даркор. Тинҷӣ бошад, ҳама шоҳона зиндагӣ мекунанд. Дар як фабрикаи мо қариб нисфи коргарон мошиндор. Пулашон ҳам калон шудагӣ.

Ҳамин тавр ба ҷои пир асои пир гуфтагӣ барин, падар ба нафақа рафту ман ҷойгири ӯ шудам. Рӯзҳои аввал кор мушкил буд. Худи кор не, албатта, нигоҳ кардан ба рӯи одамон. Ҳучраам, ки дар даромадгоҳи корхона буд, ҳар одами гузашта аз дариҷаи он сар халонда:

— Кассири нав-ку?

— Бечора ҷавону кассир шудааст, саломатиаш нағз набудагист-дия?

— Хешу табори ягон роҳбарҳо будагист, набошад аз даҳонаш бӯи шир меояду вай чию кассирӣ чӣ, - мегуфтанд. Хусусан духтаракони шӯх ба ҷони кас мерасонданд:

— Салом амак, пул кай мешавад?

— Амакҷон, моҳона шавад, пули моро бенавбат медихед-а, -гуфта қикирос хандида, гузашта мерафтанд.

Онҳое, ки маро аллақай мешинохтанд, рафтори коргарон, духтаронро фаҳмида монанд, оҳиста:

— Писари Собир-амак-а, нағз не, фаҳманд, хафа мешаванд, гуфта таъкид менамуданд.

— Ин кор ба ман нашуд, -гуфтам як бегоҳӣ ба хона омада.

— Барои чӣ, писарам?

— Аз ҳар кас як садо. Як нафараш «амакҷон», дигараш «саломатиаш мазааш не», сеюмин «хешу табори калонҳои корхона» мегӯянд.

— Падарам табассум карда, мӯйлабашро бо панча-хояш ба ду тараф тоб дода, токии чоргули хушдӯхташро болотар пӯшида:

— Кор ин тавр нашудааст, писарам, ҳама кор дар аввал мушкил. Гумон мекуни хондан осон? Аз имтиҳон ғалтида биёй-ку, боз вазнинтар. Ё коргари фабрика шудан. То як касб, масалан, бофандагиро ёд гирифтан, устодат сад бор, ҳазор бор ҷанг мекунад. Вазнин шавӣ, бурд мекуни. Ҳо, мегӯянд-ку, санги вазнинро об набурдааст.

Аз рӯи гуфти падар санги вазнин шуда кор кардам. Рафта- рафта коргарон ҳам одат намуда, ҳазлу шӯхи намекардагӣ шуданд.

Моҳҳо дигар мешуданду ман ҳам. Ба маззаи кас-сирӣ дуруст сарфаҳм мерафтагӣ шудам. Бароям маош зиёдатӣ барин менамуд. Коргарон кам нашаванд. Онҳо тез-тез моҳона гиранд шуд. Дар мобайни чор-панҷ моҳ тамоми сару либосамро дигар кардам. Туфлии чехӣ, пиджаки олмонӣ, чанд куртаи рангаи хоричӣ. Падарам ҳамаи инро дида рӯзе:

— Писарам, маро ба як нӯл задӣ-ку. Ба ту ҳамаи ин кару фар чӣ лозим? Қобилакак шуда, саратро ҳам карда, либосҳои оддӣ пӯшида гардӣ, нағз не-мӣ? Одамҳо пухта шудагӣ. Боз нагӯянд, ки касбаш кассирӣ, ҳафтад-ҳаштод сӯм маош мегирад. Аввалҳои омадагиаш гурбаи ошолуд барин буду ҳоло худоро худойдод барин намешиносад. Маро дидӣ, писарам, тамоми умр калӯшу маҳсӣ, чома кати кор кардам. Ҳар кӣ кор фармуд «хуб» гуфта иҷро намудам. Чанд бухгалтеру директорро дидам. Қариб ҳамаашон аз ман хурд буданду лекин «чой биёред», «нон биёред», «фалончиро ҷеғ зада биёред» гуфта супориш диҳанд «не» намегуфтам.

— Э, дада, дада. Охир шумо-шумо, ман-ман. Вай шароит дигар буд. Ман ҳоло ба бист надаромада чӣ хел мӯйсафедон барин чома пӯшам.

— Ман намегӯям, ки чома пӯш. Не, писарам, пӯшу хоксорона пӯш, аз ҷамъият набароӣ шуд.

Инак, якуми моҳи март. Ман имрӯз гӯё худои фабрикаам. Ба ҳама ризку рӯзӣ медихам. Пул ҳаст.

Ҳама роҳи маро мепояд. Чанд дақиқа дер монда оям-ку баробари намоён шуданам гунчишквор қанотак зада «кассир омад», «кассир омад» мегӯянд. Умуман дар корхонаамон моҳе ду маротиба номи маро ҳама пурра, бо навозиш «Акбарҷон, Акбарҷон-ако, Мулло-Акбарҷон» талаффуз мекунанд. Хайр, худатон гӯед, баъди чунин навозишҳо ман чӣ хел хоксор буда метавонам.

Вале имрӯз аз пагоҳӣ баробари аз хоб хестан чашми ростам мепарад. Худо занад ин чашма. Модарам мегуфтанд, ки паридани чашми рости мардон хосият надорад. Барои ҳамин тағи дилам сиёҳӣ пайдо карда истодааст. «Илоҳо ягон кас қати гапам нагурезад, илоҳо ба ягон кас зиёдтар пул дода нафиристам гуфта то корхона омадам. Дар даромадгоҳ чанд кас баъди салому алейк:

— Акбарҷон, имрӯз пул мешудагист, -пурсиданд.

— Пул шудагӣ, марҳамат, омада гиретон. Рӯзи аввал тинҷ гузашт. Мисли дафъаҳои пешин бечораҳо ба навбат истода, ба шаст-ҳафтод тин нигоҳ накарда, маошашонро гирифта мерафтанд. Ман ҳам барои фаҳмидани дили баъзеашон, ки худро ба нодонӣ зада, аз назди дарича дур рафтан намехостанду ба пули майдаашон ҳам дахонашон намерафт:

— Шаст тин майда надорам, чил тин диҳеду як сӯм гиред, гӯям шахсони дар қафо ба навбат истода ўро танкид мекарданд:

— Шуд-дия, ҳамин қадар пул гирифтӣю боз танга гуфта хирагӣ карда истодаӣ.

— Хайрият, -мегуфтам дар дил, — ҳамин хел одамҳои валамат ҳастанд. Чӣ мегӯед, ки рӯзи дигар, намендонам қарибиҳои чоштгоҳӣ буд, ба қорам чашми бад расид. Имрӯз назар ба дирӯза дар навбат одам камтар буд. Ҳамин вақт назди дарича як марди чилу панҷ-панҷоҳ сола наздик шуда:

— Ман аз сеҳи сеюм Баротов, - гуфт. Бинам дар рӯ ба рӯи номаш 112 сӯму 90 тин навишта шудааст.

Баъди он ки ў имзо кард «навад тин майда надорам, даҳ тин бошад, марҳамат як сӯм» гуфтам.

— Ман ҳам даҳ тин надорам, -ҷавоб дод ӯ.

— Набошад чӣ кор мекунем? -пурсидам мулоим-хунукона бо умеди он ки шояд аз баҳри тангааш барояд.

— Доимо дар касса пули майда намешудааст-дия? Ин хел бошад, ба ман як сӯм диҳед, фардо даҳ тин оварда медиҳам.

— Шумо аҷоиб, амак, ин пули одамҳо бошад, ба хар кас даҳ тинӣ зиёд дода фиристонам, чӣ мешавад? Баъзе коргарон бе маош мемонанд-ку?

— Ту, писарам, ба ман гап ёд надихӣ ҳам мешавад, ту ба фарзанди хурдии ман баробар. Айб писарам. Падарат солҳои зиёд кор карда, мӯяшро сафед намуда як бор надидем, ки ҳаққи касро хӯрда бошад. Майда ҳам ҳамеша ёфт мешуд. Худамон илтимос мекардем, ки даҳпанздаҳ тинро надиханд. Не, розӣ намешуд. Ту бошӣ, ба хама «майда нест, танга нест» мегӯӣ. Ин чӣ гап? — Ин суханҳоро гуфту тез бо чаҳл монда рафт. Баъди ду рӯз бо фабрика ҳисобӣ кардам. Дурустгараши директор ба хучрааш ҷег зада гуфт:

— Ман гумон кардам ту писари Собир-амак, лекин хато кардам. Аз як палак чанд ранг ҳарбуза мерӯидааст-дия. Нағзаш, ки ҳоло ҳам обрӯи падаратро нарезонда, аз ин ҷо аробаатро каш...

САДОҚАТ

— Гуфтам-ку, намехоҳам. Гапам якто. Агар аз хона баромада рав гӯӣ, меравам, лекин розӣ намешавам. Дар деҳаамон ман барин беваҳо лак-лак. Сонӣ, кӣ медонад? Дар ҷанг ҳар кор шуданаш мумкин. Охир, модарчон, ин гапҳоро худат аз ман нағзтар медонӣ. Шавҳари Бибиҷонро ҳам ҳамин тавр овоза карда буданд. Хатти сиёҳаш омада буд. Ёру дӯстонаш намонда «ту ҳоло чавон, сад сол роҳ пой ҳам, одами мурда зинда намешавад» гуфта ба шавҳар доданд. Бечора шавҳар кард. Шавҳар карду пушаймон шуд. Камакак нагузашта Бақочон-ако даромада омад. Маълум шуд, ки ҷанг танҳо як пояшро ба чӯб иваз карда будааст.

Модарчон, ту мехоҳӣ, ки маро Бибиҷон барин шарманда кунӣ? Одамон фардо ба рӯям туф кунанд. Гӯянд, ки ба «ҳа» маътал будааст. Интизори шавҳари дигар будааст. Он вақт замин қафадӯ ман дароям. Айби ин кор ба ту ҳам мерасад. Сонӣ Саидҷони ман ду-сола шуд. Ана-мана нагуфта дидӣ, ки дастгирам шудааст.

— Мефаҳмам духтарам, мефаҳмам. Лекин намехоҳам, ки умри ту ҳамин тавр гузарад. Охир, шумоён ҳамагӣ чор моҳ хонадорӣ кардетон. Ман туро бо ин умед калон накарда будам. Ман мехоҳам ту соябони сари худро дошта бошӣ. Шавҳар сарпӯши зан аст. Ба зани ҷавони бе шавҳар ҳар гапро мебофанд. Ба хатти сиёҳи Хуршедҷон ду сол зиёд шуд. Зинда мебуд, ё аққалан Бақочон барин пояш ҷӯбин мебуд, кайҳо даромада меомад. Одамгарӣ, духтарам аз ин зиёд намешавад. Як сол боз дар ин ҷо, дар хонаи дадоят. Як сол зиёд дар хонаи шавҳарат нишастӣ. Баъзеҳо чили шавҳарашон нагузашта дилашон...

— Модарчон, ту ҳам дил дорӣ. Маро нағз мебинӣ. Барои он нағз мебинӣ, ки фарзандат ҳастам. Ҷӣ хел дилат мешавад. Ҷӣ хел забонат ба ҳамин гапҳо мегардад? Ту мехоҳӣ, ки ман падару модари Хуршедҷонро зинда ба зинда гӯронам. Падару модари Хуршедҷон ба поям хор халидан намемонданд. Ҷой намеёфтанд, ки шинонанд. Ҳатто як рӯз дилам бугз карду Саидҷонро аз гавҳора кушода ба оби дидаи шашқатор назди очааш бурдам:

— Модарчон, маро мебахшед, ман келини беҳосият, бепою қадам баромадам, - гуфтам. Албатта, он кас ҳам худашонро дошта натавониста хуб гирия карданд. Баъд диданд, ки қатраҳои ашки сӯзони аз рӯям шорида Саидҷонро қад-қад мепарронад, вайро аз дастам гирифта:

— Ту ношукр, духтарам, худо гӯӣ, ки умри Саидҷонро дароз кунад. Одам ба ҳама гап бовар кардан мегирад-мӣ? Хатро дӯст ҳам, душман ҳам навиштаниш мумкин. Хатро донистаю надониста ҳам менависанд. Оби дида аломати нияти бад. Асло гирия накун-а. Дар

чанг ҳама намемиранд-ку? Ман хоб дидам, Хуршедҷон зинда, -гуфта дилдорӣ доданд. Онҳо намехостанд ман хонаашонро тарку холи кунам. Борҳо бобоям:

— Духтарам Саодатҷон. Ҳамин хонаю дар азони ту. Дилатро ба ҳар кӯча набар. Як умр бо писарчаат зиндагӣ кунӣ ҳам, ман розӣ. Ту акнун фарзанди мо. Хуршедҷонро гум карда туро ёфтем. Бояд асои мо шавӣ. Лекин модарҷон, ба гапи ту даромадам. Ҳар бор, ки наздам мерафтӣ, ба ҷои насихат:

— То кай танҳо-танҳо мешинӣ. Писарчаат рӯзаширо мебинад. Одамҳо чӣ мегӯянд. Ба дадоят гап мерасад. Орият гуфтани гап ҳаст. Бедаханҳо ҳастанд, ки бо гапашон устухони одамро об мекунанд. Боз нагӯянд, ки духтарашро, замона вазнин буданба, поида натавониста ба гардани мӯйсафедон бор кард. Агар розӣ бошӣ, ман туро гирифта ба хона мебарам. То дилатба задан, хоҳӣ як умр дар ҳамон ҷо поси хотири шавҳаратро нигоҳ дор, -гуфтӣ. Бовар карда, ҷои гармамро хунук кардам. Ёд дорӣ, модарҷон, лаҳзаи бори охири аз дарвозаи Хуршедҷон-ако баромада омаданамро? Нолаи модари ӯ дили сангро об мекард.

— Хонаамро сел шуст, Хуршедҷон. Умеди охиринам имрӯз баромада рафт, Хуршедҷонам, балом. Мурдагиат рост будааст-дия, писарҷонам. Ба падару модари пират раҳмат наомад, писарҷонам. Номи душман гум шавад, писарҷонам. Хуршедҷони расо будӣ, писарҷонам.

Аз он рӯзе, ки аз он даргоҳ омадам, шабҳо як лазҳа хобам намебарад. Чашм пӯшам, пеши назарам Хуршедҷон намоён мешаваду:

— Саодат, ту чӣ кор кардӣ, аҳду паймони мо ин тавр набуд-ку?! Ба ҳоли мӯйсафедон дилат насӯхт? Бин, баъди рафтани ту онҳо шабона гирди сандалӣ нишаста, чӣ хел нола мекунанд. Аз ман ҳам туро дӯст медоштанд. Мебинам, ки дар даст нишони маро дорӣ. Магар ҳамон бас нест. Ҳоло ҳам дер нашудааст. Нагузор, ки вай ба маломати падари ӯгай дучор шавад, -мегӯяд.

— Хайр, писари онҳоро ту накуштӣ-ку. Тақдир, духтарам. Ҳеҷ кас аз сарнавишташ зиёд чизро дида наметавонад. Сонӣ, мо туро ба ҷои бад доданӣ нестем. Фарзанди одами нек. Дар ҳамин солу замона шавҳар ёфт шудагишба шукр кун. Духтарҳои пир шуда бе шавҳар гаштагӣ кам не. Нозу нуз ҳам худуд дорад. Палончат ҳам духтари одами камбағал. Апаю хоҳар шаветон, ту кӯчқор барин писарча таваллуд карда диҳӣ, ба ҳардуятон бас.

Саодат дид, ки модараш ба ҷону ҳолаш намемонад, якбора овозашро баланд кард:

— Зорию зӯрӣ фоида надорад. Агар мучаррад бошад ҳам, ман дигар шавҳар намекунам.

— Ҳоло ҳамин тавр гӯӣ. Гапи мо гап набудааст-дия. Ё мехоҳӣ, ки...

— Ман ҳеҷ чиз намехоҳам. Барои ман Саидҷон бас. Вай ҳам писарам, ҳам ёру дӯстам.

— Дониста мон, ин фикри танҳо ман не, балки дадоят ҳам. Ҷазаби ўро медонӣ. Аз хона ронданаши мумкин, «оқ» карданаши мумкин.

— Бигузур ронанд...

Овозаи аз хонаи падар баромада рафтани Саодат дар деҳа паҳн шуд. Ҳар кӣ ба ин ҳар хел баҳо медод:

— Фарзанди охирзамон-дия. Гапи падару модар ҳеҷ чиз нашуда монд. Аз падару модар шавҳари набудагиро авлотар донистааст, -мегуфт яке.

— Меҳри аввал-дия. Киروي зан гуфтан. Вафодориашро исбот намуд., -шунида мешуд аз дигаре.

— Мумкин ҳудаш ягон таги чашм карда мондагиаш бошад. Ҳеҷ боварии кас намеояд, ки ҷавонзани бисту як- бисту ду сола як умр бева гардад, — фикри шахси сеюм буд.

Аз бозгашти Саодат чашми падару модари Хуршедҷон гӯё лаққӣ кушода шуд. Охир, ин коре буд, ки дар таърих кам рух медиҳад. Келини рафта бозгашт. Ба назари мӯйсафедон ҷунин менамуд, ки Хуршедҷон зинда асту Саодат ба ин боварии калон дорад ва писарашон пагоҳ фардо даромада меояд...

РОЗӢ ШАВ, МОДАР...

Ба наздикӣ дар деҳаи мо модаре аз дунё гузашт. Одамӣ ҳамин хел. Охири охирон бояд равад. Раҳматӣ Умрӣ- апа тамоми умр қариб азоб кашид. Нахӯрд, напӯшид, шабу рӯз гуфта писар калон кард.

Дар сояи давлаташ роҳат диданӣ буд. Вале писараш Саидҷонро ба аскарӣ гирифтанд. Модар баъди ин гӯё савдой шуда монд. Роҳи рафта, рӯзи гузарондаашро намедонист. Ҳатто ба назараш ду нафар духтарҳои қадрасаш наменамуданд. Албатта, ин ҳама беҳуда набуд. Аввал ин ки Саидҷон ҷону чигари модар. Сонӣ, вай баъди сари падар марди хонадон гардида буд. Шонздаҳсола бошад ҳам, мисли одамҳои ҳаётгида фикр меронд, модарро тасалло меод.

Саидҷон модару хоҳаронашро зери қаноташ гирифта тинҷ кард. Ду сол дар колхоз ҳисобчӣ, сонӣ иқтисодчӣ шуда қор кард. Лекин ҷанг сар шуд...

Умрӣ-апа ҳангоми гусели чигарбандаш мисли дигарҳо нагириста чанд даҳон насихат кард:

— Сихат саломат рафта расӣ, навис. Ба гапи калонҳо гӯш кун. Дидадаро шавӣ, ба дида ҷо шавӣ, гуфтаанд. Вазнин шав. Ба дӯстонат меҳрубону ба душманонат беамон бош.

Вай Саидҷонро ба оғӯш гирифт. Сарашро ҳам карда, аз пешонӣ, рӯи писараш то сер шудан бӯсид. Саидҷон бо чаши ашколуд «бас модарҷон, бас. Ман, ки сихат саломат баргашта омадам, боз бӯсидан мегиред. Аз рафиқонам дер мемонам. Дидед, ки ҳама саф кашиданд. Ҳозир ароба ба ҳаракат медарояд» гуфт.

Ин лаҳзаҳоро модар то нафаси охирон дар ёд дошт ва борҳо ба наздикони худ нақл карда, ҳавли дилашро паст менамуд. Ҳафтае набуд, ки Умрӣ-апа хоб набинаду фардояш таги дарвоза ва ё кӯчаи лаби об баромада андаке нишаста, хоби дидаашро ба ҳамсояҳо нагӯяд.

— Ба ҳаёлам Саидҷон зинда-, -мегуфт ӯ, -шаб хоб бинам либосҳои нав пӯшидагию ҳамроҳи ҷӯраҳояш ба ид меравад. Ҳамин қадар ҷомаи беқасаби майдадӯзӣ

карда дӯхтаам зебидааст, ки мондан гиред. Ман аз оқибаш тамошо карда:

— Саидҷон, пештар биё, наздиктар биё, як бор бўсам. Ту ҳамин қадар вақт боз кучо будӣ, кӯки чашмамро канда кардӣ, -гӯям, хандида «ҳозир модарҷон, ҳозир меоям» гуфта ғайб зад.

— Гӯр хушам шавад, -мегуфт Умрӣ-апа, -аз доманаш сахт дорам намешавад? Бовар кардам. Хезам гирия карда болиштро тар намудам.

— Хоби зан чаппа мегӯянд. Шояд Саидҷон зинда бошаду як рӯз не, як рӯз аз дар даромада «салом модарҷон, мана ман омадам» гӯяд. Аз доманаш дошта натавонистед, албатта, меояд дугонаҷон.

— Кошкӣ, аз забонакатон гардам, ҳамсоҷон. Кошкӣ як бор дар зиндагиам чашм ба чашм меафтодему мурдаамро соҳибӣ мекард.

— Унту нагӯед, ҳамсоҷон, нияти нек кунед. Шумо, худо хоҳад, ба сад медароед. Саидҷон, ки омад, вай шуморо ба сараш бардошта мегардад, ба болои ҳафт қабат кӯрпача мешинонад.

— Аз забонаки ширинатон гардам, ба болои кӯрпача нашинонаду сиҳат-саломат биёяд шуд.

Оҳ умедворӣ, умедворӣ. Чӣ қадар дар ин роҳ модарон мӯи хешро сафед, умри худро кӯтоҳ намуданд. Нонҳои газидаи фарзандҳояшон то ҳол дар сандукҳо муқаддас нигоҳ дошта мешаванд. Мактубҳои секунҷаи фарсударо намегӯед... Дар ҳафт қабат лата печонида, чанг гирондан намомонанд. Ба кӣҳое нишон намедиханд. Ҳар сухани он аз тилло ҳам қиматтар...

Рӯзи дафни собиқ бригадири хоҷагӣ Умрӣ-апа панҷ-шаш дақиқа чамъомади мотам барпо гардид. Раиси колхоз Имомназари Худойназар дар борааш ҳарф зад:

— Умрӣ –апа барои мо модар буданд. Он кас то нафаси охирон ҳамдаму ҳамнафаси чамъият, ибрати ҷавонон, насиҳатгари хурду калон буданд. Мо имрӯз ба шахси наздиктаринамон алвидо гуфта, бори дигар дар ҳаққи саркардагони чанги хонумонсӯз лаънат мехонем. Мо имрӯз васияти модар –Умрӣ –апаро бояд ба ҷо орем.

Он кас чанд дақиқа пеш аз вафоташон ба духтари худ васият кардаанд, ки мактуби писарашон Саидҷонро ба шумо хонда диҳаму дар паҳлӯяшон монда...

Раис мактуби сеқунҷаи зардшударо кушода хонд. «Модарҷон, ба шири додаатон розӣ шавед. Агар хизмататонро адо карда натавониста бошам, наранҷед. Насиб бошаду зинда монам, як умр дар хизмати шумою халқам. Рафту... ба ҳар ҳол модарҷон, як илтимос. Ҳеч гоҳ маро чашми пӯшида гумон накунад. Ашки чашмони шумо, модарҷон, руҳи маро ноором мекунад. Охир, шумо бояд фахр кунед, ки фарзанд дореду Ватанро, шумо барин модаронро ҳифз менамудааст. Ман, модарҷон, аз рӯи насихати шумо амал кардам. Ҳар як супориши командир супориши шумо ба ҳисоб мерафт. Агар дар ҷавонӣ андаке шуморо ранҷонда бошам, розӣ шавед, модарҷон, розӣ»...

НАСИБА

Боре маро ҳамроҳи чор-панҷ нафар ғаёлон ба иҷрои супорише фиристоданд. Мебоист барои корхонаи калонтарини шаҳрамон, ки бо коргар таъмин набуд, занону духтаронро ҷалб менамудем.

Сарварамон зани қадбаланди чорпахлӯ буд. Рӯи кулча дошт. Лабу даҳон, чашмонаш ба назари бинанда гӯё ҳамеша майли табассум мекард. Ҷаёлаи шаҳр, ки буд, ба ҳар хона беибо даромадан мегирифт.

Аз паси ӯ се нафар духтарон-вакилони корхона, сипас ман мерафтам. Инак, баъди гаштани хонаҳои бисёр ворида ҳавлии дараш яктабақа гардидем. Ба пешвозамон зани наздик ҳаштодсолае баромад.

— Марҳамат, марҳамат, биёстон. Шумоён чӣ тавр шуда ба ҳавлии мо даромада омадетон, то як пиёла чой нанӯшед, намонам, ки равед, гуфт.

Гапи ӯро ду накардем. Зан дастурхон густурд, ба лаганд ноу қанд, мавизи чиллагӣ гирифта, келинашро фармуд чой дам карда биёрад.

Худаш аз паҳлӯямон нишаст.

— Биёетон, қадамҳоятон нури дида, -боз такрор кард ӯ нонро пора карда истода. Сӯҳбати мо тафсида рафт. Ӯ аз ҳар хусус сухан мекард. Ман пиёлаи чой дар даст ба гапи модар гӯш карда, ба гирди хона назар мекардам. Ногаҳон чашмам ба шифти хона афтод. Дар он чо як фатири калоне овехта шуда буд.

— Модарҷон, ин фатир савгои нонпазҳои Самарқанд?!

Аз ин пурсиши ман рангу рӯи модар якбора дигаргун гашт. Ӯ чизеро ба хотир овардагӣ барин шуда:

— Не, насибаи писарам Обидҷон, - гӯён ҷавоб дод.

— Насиба!?

— Ҳа, бачем, насиба. Чилу панҷ сол шуд.

— Ҳамин қадар сол боз истодааст?

— Албатта. То ман зинда ҳастам, меистад. Он тарафаш, аз худо... Э, бачаме, бачаме, ман ба ту чӣ тавр фаҳмонам? — Модар ба фатири дар шифти хона овехта шуда нигариста ба фикр фуру рафт. Баъд:

— Соли аввали ҷанг буд, -гӯён нақлашро сар кард. — Ҳамон сол ба Обидҷон повуска доданд. Рӯзи аввал писарам ба ман чизе нагуфт. Ба чои ин бисёртар ҳазлу шӯҳӣ мекард, ба ҳар кор ёрӣ мерасонд. Намехост дастамро ба оби хунук занам.

Рӯзе ба хона ҷӯраи Обидҷон Рӯзибой омад. Онҳо ҳар ду хӯрок хӯрданд. Ман косаву табақро ғундошта ба даҳлез бароварда, хостам шӯям. Ногоҳ овози Рӯзибойро шунидам:

— Обидҷон, повускаро ба модарат гуфти-мӣ?

— Не, холо нагуфтам.

— Кори хуб накардӣ. Баъди ду-се рӯз моро мебаранд. Баъд модар якумр дар ғами ту... ин рӯз ба сари ҳама баробар омадааст. Модарат ҳама чизро мефаҳманд.

Дар даҳлез гӯшам ҷеғ зада, ба ҷоям нишаста мондам. Баъд андаке ба худ омада, ҷойникро баҳона карда ба хона даромадам. Чашмам ба чашми Обидҷон афтод. Ӯ маро дида аз ҷӣ бошад, сурх шуд.

— Чой бас, модарҷон, -Рӯзибой хоҳиши хестан кард. Баъд онҳо дар паси дарвозаи кӯча ҷӣ қадар пичир-

пичир карда гап заданд, холо дар ёдам нест. Обидчон ба хона даромад. Ман сахт пеш омадам.

— Ман ба ту модар ё?.. Чаро ҳамин қадар рӯз боз аз ман руст карда гаштӣ? Мехоҳӣ, ки маро зинда ба зинда ба хок супорӣ? Ба ман ғами падар (падараши ду сол пеш вафот карда буд) бас, -гуфта гирия кардам.

Обидчон бошад маро оғӯш карда, узр мепурсид. «Ман гунаҳкор. Нахостам шумо чанд рӯз пештар ғам хӯред, обу адо гардед, гуфт.

— Ту маро бача гумон кардӣ-а? Хаёл намудӣ ҳеч чизро намефаҳмам. Руст нақун. Повустка дошта бошӣ, рӯирост гуфтан гир. Тайёриатро бинам.

Ин суханҳоро, медонед, бачам, барои чӣ гуфтам. Албатта намедонед. Барои он ки фарзанди ман бо дили кашол ба аскарӣ наравад. Набошад, магар забонам ба ин гуна гапҳо мегашт.

Ба Обидчон тӯшаю талқон кардам. Он пагоҳӣ хонаи мо аз ёру дӯст, ки аксарашон занҳо буданд, пур шуд. Онҳо ба Обидчон хайрухуш намуда, ба ман дилдорӣ медоданд.

— Фотима –апа, хафа нашавед. Обидчон худо хоҳад сихат-саломат бармегардад.

Вақти рафтаниш ҳамин нони фатири бочаззаро ба ӯ дароз карда, гуфтам:

— Газ бачем.

Обидчон табассум карда аз лаби он як лукма газид. Ман насибаро гирифта ба сандуқ мондаму аз паси ӯ равон шудам. Онҳоро ду-се рӯз дар аскарҷой нигоҳ доштанд. Пагоҳи сеюм ба аробаҳо савор карда бурданд. Ҳоло ман наметавонам он манзараро ба шумо тасвир кунам. Сухани охирини дар рӯ ба рӯям истода гуфтаи Обидчон ин буд:

— Модарчон, ҳамеша дуои нек кунед. Расулчон «ҳа» нагуфта дастёр мешавад. Танҳой намекашед.

Модар пиёлаи чойро дам кашида боз нақлашро давом дод:

— Эҳ, писарчона, писарчон. Магар модарат ин суханҳои туро намефаҳмид. Ҳамаи он магар барои дилдории модарат набуд?!

Ҳамин тавр Обидҷонро ба аскарӣ гирифтанд. Чанд муддат вай хатҳои сегӯша навишт. Дар онҳо гоҳ мо пеш рафтем, душман гурехта истодааст, гоҳ аз саломатиаш менавишт.

Рафта-рафта ҷанг дар ин ҷо ҳам (модар оқибгохро дар назар дошт) аз гиребони мо гирифт. Акнун ҳама чиз ба ҳисоб шуда буд. То бегоҳ қор қунем ҳам, нони сериро намеидем.

— Мо бояд аввал фронтро таъмин қунем, -мегуфтанд. — Халқ пурбардор.

«Майлаш, душман мағлуб шавад, фарзандонамон сӯхат-саломат баргашта биёяд, ба мо гап не» гуфта тоқат мекарданд.

Рӯзе барои насиба шуда Расулҷонро як-ду мушт задам. Воқеа ин тавр рӯй дод:

Гандумпаз буд. Расулҷон аз кӯча ба хок ғилмида омаду «оча нон» гуфт.

— Мана ҳозир. Як дами дигар бозӣ карда биё, саракҳоя кафмол карда, кӯбам, нони дегӣ пухта медиҳам, -фаҳмонданӣ шудам ба ӯ. Расулҷони гурусна ба гапам гӯш накард.

— Ҷо қунам, — а, а, нон, -боз такрор кард ӯ.

— Нон нест, бачам, дидӣ-қу пагоҳӣ буду шудаширо ба ҷой тар карда хӯрдем.

— Ҷо шифтангӣ чӣ?

— Вай нони ақоят, насибааш. Сӯхат саломат биёяд, ҳамроҳ меҳуретон.

— Ҷо қунам, ҳозир меҳурам, -гуфту худро ба замин партофт. Партофту ба хок ғел зад.

Бо ҷаҳл аз ҷоям хеста як-ду мушт ба тахтапушташ фаровардам. Баландтар дод гуфта, ба кӯча гурехта рафт.

Бачагӣ-дия. Ба дасташ ҳар чӣ меафтид, ба дару девол ҳаво медод: санг, кулӯх. Аҳволи ӯро дида дилам ганда шуд. Ба ҳавлии ҳамсоя рафтам. Расулҷон ҳиққос зада як бурда нони аз ҳамсоя талабидаамро аз дастам гирифт.

— Ту бача бошӣ, надонӣ. Надонӣ, ки ман чанд рӯз боз аз ақоят хат нагирифтаам. Ҳасту нести рӯзгорро надонӣ. Оби дидаатро пок қун.

Расулчон ба хона даромада, худро болои намад партофта, мисли мардакҳои мусибат дида хунг-хунг гирифт.

— Шуд акнун, нон гуфтӣ, ёфта додам, боз барои чӣ гиря мекунӣ? Пагоҳ-фардо ақоят ҳам меояд. Дидӣ, ки об ба лаби ҷӯй баробар шудааст, - тасалло додам ўро.

Чанг ҳам тамои шуд. Аммо аз Обидчон на хат буд, на хабар. Рафта арз кардам. Аз аскарҷой гуфтанд, ки писаратон зинда, вале номаълум. Боз чанд бори дигар рафтам. Арзи маро гӯш карда, хат навиштанд.

Аммо то ҳол... дунё ба умед, писарам. Шояд ягон рӯз Обидчон «салом модарчон» гуфта даромада биёяд...

Ҳикояти модар моро хеле мутаассир намуд. Ба чехраи пурочангаш, мӯи пахтаасои ӯ нигариста, байти шоир ба хотирам расид:

*Модарон то ҳол мепоянд роҳи аскарон,
Охири н умеи ин умедворон зинда бод!*

ШАБОНГАҲИ ДЕҲА

Модар ба рӯи палоси аз болои паҳоли ғафс партофта шуда гузашта нишасту воқеаи чанд ҳафта пешро ба хотир овард.

... Вақте босмачиҳо ба деҳа ҳучум оварданд, шаб аз нисф гузашта буд. Гирумони бошандагони деҳа ва тараққос зада кушода шудани дарвозаи ҳавлӣ зан ва шавҳари ҷавонро аз хоби роҳат бедор кард. Зан саросема аз ҷой хеста шамъро дар гиронд.

— Кист ин чо?! Ҳа, тӯй, Ботур? Дар чоғаи гарми занам хоб кардам гӯй? Маълум мешавад, ки тарафдори аскарони сурх ҳастӣ?

Босмачӣ қамчинро бозӣ доронду бо он ба сари Ботур якто фаровард. Баъд дастаи қамчинро бо дандонхояш газида, даст ба милтиқ бурд. Ботур ва завҷааш гӯё, ки марги худро интизорӣ мекашида бошанд, дар рӯшноии шамъи хира шах шуда монданд.

— Ҳеч гап не, аҷали ту ба дасти ман будааст. Ин оимат бошад, оими мо мешавад.

Ботур баробари шунавидани ин суханҳо гӯё, ки ақлашро гум карда бошад, якбора хез зада босамичро аз болои зин ғалтонд ва то яроқ ба даст гирифтани ӯ модар бо санги панҷ қадокаи дар тоқча буда ба сари басмачӣ зад. Зарбаи дуом ва сеюм босмачиро ба он дунё гусел кард.

... Ду нафар босмачие, ки асп давонда мегузаштанд, «сиёҳӣ»-и аз ҳавлии Ботур баромадаро дида монданд.

— Исто Ориф! Дар ҳавлӣ ягон гап ҳаст. Набошад, асп бесоҳиб намешуд.

— Гапат дуруст-куя, лекин агар онҳо бисёр бошанд чӣ?

— Офарин ба гурдаат. Боз кӣ туро мегӯяд, ки йигити Холбӯтта?

Босмачиҳо аспи худро ба ҳавлии Ботур, рост ба болои суфаи дар пеши хона буда ҳай карданд. Чашми онҳо дар поёни суфа ба босмачии ба хун оғӯшта афтод.

— Ориф, лаҷоми аспро дор, -гӯён Қулӣ Сӯфии мучунӣ аз зин фаромад. Ӯ «аҳтиёт-ними ҳаёт» гуфтагӣ барин аввало оҳиста аз дари хона ба дарун нигоҳ кард. Дар ҳамин вақт чашмаш ба Ботур афтод, ки барои мурдаи «меҳмон»-и ноҳонда чой тайёр мекард.

Қулӣ Сӯфии мучунӣ давида ба хона даромаду аз гиребони Ботур дошт:

— Ӯй, йигити беизор, навкори моро ту куштӣ?

— Ман куштам.

— Ҳамроҳат кӣ буд?

— Ҳеч кас.

— Росташро гӯй. Мо медонем, ки сад нафар ту барин беизорҳо як худи ӯро кушта наметавонед. Ҳа, тезтар!? — Ӯ аз ғазаб ларзида гулӯи Ботурро сахттар хафа кард.

— Гуфтам-ку, худам.

— Зан надорӣ?

— Не.

— Чогаҳ калон-ку, барои ду кас партофта шудааст. Ана, дурӯғаш фош шуд. Ин гаҳвора чӣ? Дар ин фарзанди ҳаромиам хоб рафтааст, гӯй. — Босмачӣ гулӯи Ботурро

сар доду сари гахвора омад. Болопӯши вайро бардошт. Чашмони чуғзмонанди ӯ ба кӯдаки чашм пӯшидаю хоби роҳат рафта афтод.

— Ин ба мо даркор, -гӯён хост кӯдакро кушояд. Дар ҳамин вақт Ориф аз берун:

— Сӯфӣ-ако, вақт танг, пурсида мегардед, -гӯён овоз баровард.

Модар, ки милтиқи босмачиро гирифта барои панаҳ кардан ба юнучқазор рафта буд, ин гуфтушунидро фаҳмида, оҳиста-оҳиста ба таги дарахти зардолу омад ва ба танаи ғафси он ҷафс шуда, рост истод.

ӯ эҳтиётан мили милтиқро ба сӯи босмачии дар болои асп нишаста рост карда монд.

— Бигузур гуфтаи ту шавад. — Садои тир ва «воҳ» гуфтани Ботур гӯши модарро қулф занонд. ӯ қариб буд дод гуфта фиристонад. Аммо чӣ илоҷ? Ин хунхорҳо ӯро ҳам куштанашон мумкин.

— Ма, ин кӯдакро гир, бурда зиндалай ба ягон ҷо, -гуфтани Қулӣ Сӯфии мучунӣ модаро ба худ овард. ӯ худро ба даст гирифта, чашмонашро калонтар кушода сӯи дар нигоҳ кард ва «ту аз дасти ман ҳеҷ кучо намеравӣ» гӯён мили милтиқро зер карданашро надониста монд. Тир ба Қулӣ Сӯфии мучунӣ расид. Кӯдак аз дасти ӯ парида ба замин ғалтида «унға, унға» гӯён ба гиря даромад. Ориф босмачӣ лаҷоми аспи Сӯфӣ-ақояшро сар дода роҳи гурезро пеш гирифт.

— Ҳозир, мана гиря накун, ҳозир. — Модар бо дастони ларзон тифлашро ба хона гирифта даромад. ӯ намедонист чӣ кор кунад? Шавҳарашро бардорад ё ба кӯдакаш малҳамбандӣ намояд. Модар кӯдакро болои палос шинонду латтаеро сӯзонида, хокистарашро ба ҷои захми санг зер кард. Вале хун ист намекард. ӯ тифлашро ба сари шавҳараш бардошта омад. «Шӯҳратҷон, шӯҳратҷон» гӯён хост ӯро бедор кунад. Вале Ботур хоби якумра рафта буд. Чашмони шахшуда мондаю бенургаштааш гӯё ба ҳамсараш мегуфтанд:

— Интиқоми маро гир. Ту бояд Шӯҳратҷонро эҳтиёт намуда калон кунӣ. Баъд мебинӣ, ки ҳаёт чӣ тавр

механдад. Писарат бошад, дар ҳама кор мададгорат мешавад.

Модар ба рӯи ҷасад якандозеро пӯшида кӯдакашро оғӯш карда ба сӯи бошишгоҳи аскарони сурх давид. Ӯро нағз пешвоз гирифтанд ва кӯдакро, ки захмаш хавфнок буд, ба табобат ба шаҳр фиристоданд. Ҷасади Ботур низ ба хок супорида шуд...

Модар баъди ин фикру ҳаёлҳо якбора ба худ омад. Ӯ аз ҷо хест. Оё медонист, ки дар пеш ӯро чӣ интизор аст? Марг ё ҳаёт? Не, намедонист. Агар рафту медонист, оё вазифашро иҷро намекард? Соли 1921. Шабонгаҳи деҳаи Ҷӯи Нав, хеле ноором буд. Босмачиҳо аз дараи кӯҳҳои Туркистон фаромада, ба деҳа хучум мекарданд. Мардуми бечора ба овозҳои «номусулмонон, бачагонамонро асир кардед», «дод аз дасти босмачӣ», «қасос рафиқон, қасос» ҳамаро ба по мезонданд. Босмачиҳо ҳар чӣ ки ба даст меафтод, ғанимат шумурда бо худ мебуданд. Ба онҳо фарқ надошт: духтар ё писар, модар ё кӯдак, гову гӯсола, бузу бузғола. Дарқориашро мегирифтанд, нодарқориашро бечон мекарданд. Чашми онҳоро хун гирифтааст. Дар дилашон талваса афтодааст.

Дар ҳамин асно зане аз хона берун баромад. Ӯ як ба гирду атроф гӯш дод ва боз вориди хона гашт. Дари яктабақаи пойгаҳи пешгаҳро пӯшид. Барои он ки шамол накушояд, ба пасаш сангчаеро ҳам гузошт. Ӯ ба пасаш дигар нанигарист. Бале, нигоҳ накард. Ба касе хайру хуш накард. Алвидо нагуфт.

Охир, қаҳрамони модар аввалин маротиба нест-ку? Ҳамин ёрии ӯ буд, ки якчанд ҳафта пеш аз ин аскарони сурх дастаи Холбӯттаро ҳадафи тири худ карда буданд. Холбӯтта бошад, бо босмачиёни боқимонда ба кӯҳ гурехта рафта буд. Ӯ бо ҳар роҳ ҳаракат мекард, ки одами аз сирри онҳоро бохабар кардари ӯбад. Ҳар кӣ ба Холбӯтта ҳар хел хабар мерасонд. Баъзеҳо «зан», баъзеҳо «мард» будани он шахси номаълумро фаҳмондани мешуданд. Холбӯтта ба навқоронаш фармуд, ки ба қадом роҳ набошад «одами номаълум»-ро ӯбад ва «мехмон»-и ӯ гардонанд. Модар дар дил орзуҳо

дорад. Ў умед дорад, ки боз сихат-саломат мисли ҳар дафъа бармегардад, аз райҳони дар рӯи ҳавлиаш буда шохчае канда мебӯяд. Шукуфтани гули ошиқи печонро ҳар саҳарӣ тамошо мекунад. Аз зардолуяш, ки акнун зард шудааст, канда, ба даҳон мепартояд. Кӯдакашро, ки холо қариб беҳтар шудааст, аз дасти духтурони аскарӣ сурх гирифта меораду ба оби зулоли чӯйчаи аз мобайни ҳавлиашон ҷорӣ мешудагӣ оббозӣ медорад.

Орзухоят чӣ қадар хуб, ширин, гуворо, модар. Медонам, медонам, барои ҳамин ту алвидоъ нагуфтӣ. Вале гулҳои рӯи ҳавлӣ, дару деворат, оби чӯй, дарахти зардолу-хулоса онҳо ҳама бо ҳамдигар пичиррос зада аз ту гилагӯй карданд.

Модар берун баромад. Ҷомаашро ба сар гирифт. Оё дар ин шаби тор касе ўро мидид!? Не, албатта, намедид. Вале занҳои деҳа одат кардаанд. Роҳи модарро моҳтоб нурпошӣ мекард. Гӯё вай роҳро нишон дода мегуфт:

— Биё, ана ин сӯй биё, аскарони сурх хо, дар он ҷо, онҳо туро интизоранд. Модар роҳро миёнабур карда, ба кӯчаи калон рафт. Аз пушти теппачае гузашт. Хонаи сангине дар он ҷост. Азони раҳмати тағоинаш Мирзоқосим. Ҳоло бошад, дар он ҷо ўро намояндаҳо интизор...

Пайдо шудани «сиёҳи»-е ўро бесаранҷом намуд.

— Аспакӣ, -аз дил гузаронд ӯ. — Босмачӣ. Саллааш ҳам маълум.

Босмачӣ ўро надид ва «чух» гӯён асп давонида гузашта рафт. Модар аз паси девор берун омад ва сӯяш дастанаширо мушт карда:

— Мебинӣ, ту пирсаг, адабатро надихам, -гуфт. Бале, ҳамин қадар гуфт. Аммо суханаш нотамом монд. Қамчини обдоре сарашро хуншор намуд. — Ана, ин ба ту адаб, лаънатӣ! Хуб дар вақташ ба дастам афтодӣ. Худо аз ҷои набудагиаш дод. Қамчини дуҷум модарро ба замин ғалтонд. Босмачӣ худро аз болои асп партофта хост модарро ба тағаш гирифта пахш кунад. Натавонист. Модар бо осонӣ таслим намешуд. Ў

дастони босмачиро сахт газид. Хун аз раги дастони ӯ ба монанди гӯсфанди сарбурида фавора зад.

— Ох, лаънатӣ, корамро кардӣ, вале инро доништа мон, ки ман туро намекушам. Роҳи азобатро меёбам. Аввал бояд ба ниятам расам. Хоҳ «ҳа» гӯӣ, «хоҳ» не гӯӣ.

Босмачӣ рӯймоли худро аз миён кушода, як пояшро ба рӯи синаи модари бемадор гузошту рост истода, дасти хунрафта истодаашро баст.

— Ана акнун қуввататро месанчам, -гуфт босмачӣ гур-гуркунон. Вай ба нияти ифлосаш расиданӣ буд. Вале якбора ба замин ғалтид. Ин магар ҳамон санге буд, ки ту аз замин хобида ба фарқи сари ӯ задӣ?

Ду нафар ба замин хобидаанд. Яке модар, муборизи роҳи озодӣ, дигаре босмачии хунхор, душмани ашадии ин роҳ. Дақиқаҳои ба шумор аз миён мегузаранд. Ба яке аз онҳо қуввае нест, ки аз ҷой хезанд, босмачӣ аз хунравии бисёр ранги мурдаро мемонд, модар аз часпу талоши бисёр.

Дар ҳамин лаҳза босмачие тез асп давонида омаду аз сари зин парида рафт. Аспи ӯ аз ду часади нимҷон рамида буд.

Босмачии саропо рафта лат хӯрдани пойҳояшро ҳис карда бошад ҳам, аз тарс тез аз ҷояш хест. Ӯ лангида-лангида ба сари яке омаду онро дар хун оғӯшта дид.

— Ё тавбае, ин Ориф нест-гӯён босмачӣ ҳам шуда дурусттар ба рӯи ӯ нигарист. Гумонаш дуруст, ин Орифи лаънатӣ. Вай кӣ бошад? Зан? Наход?! Чӣ бояд кард?.

— Ҳа, алами дирӯзаро аз ин лаънатӣ мегираму ӯро ба ин ҷӯӣ мепартоям. Занро бошад, ба асп савор карда ба Холбӯтта тӯҳфа мекунам.

Пурсад мегӯям «худам дастгир кардам». Орифро зан куштааст. Ин асп-аспи ӯст.

Босмачӣ корро бо Ориф бо тезӣ анҷом дода занро ба зини асп баста ба роҳ даромад...

Рӯзи якшанбе. Мардуми деҳаи Панҷшанбе либоси мотам дар бар кардааст. Хучуми ногаҳонии Ҷӯра Сӯфии мучунӣ онҳоро дар ғафлат мононд. Шермардонии бисёре аз дасти ҷаллодон дар вақти хариду фурӯш кушта

шуданд. Имрӯзо бошад, кори Холбӯтта омад кардааст. Вай бо як ҳучум аз дехаи Чӯи Нав то панҷшанбе омад. Ана, ба болои ин тӯҳфа. Холбӯтта ба Оталиқ-босмачӣ асперо ҳадя карда фармуд, ки «арӯс»-ро ба хонаи дарун баранд. Бурданд.

Шабонгах. Дараро торикӣ ҳукмфармост. Фақат дар хонаи холбӯтта чароғ месӯзад. Ӯ оҳиста-оҳиста қадам монда ба назди модар омада мепурсад:

— Ту тир парронда метавонӣ?

— Метавонам.

— Пас он навкарони маро ту куштӣ?

— Қасоси шавҳари бегуноҳамро гирифтаам.

— Агар ҳоло ба ту милтиқ диҳам, парронида метавонӣ?

— Хоҳӣ туро ҳам «рахматӣ» мегардонам.

— О-ҳо, ғайратат калон. Магар ба ман дилат мешавад?! Ман аз ҳамин лаҳза шавҳари ту-ку?

— Кӣ гуфт? Номатқул кардааст гуфтагӣ. Мо, занҳо, аз ин хел шавҳари дарранда ҳазар мекунем. Шумоён хунхор, лаънатӣ... боз чизе гӯям. — Дар ҳамин вақт гулӯи модарро чизе гирифт. Бо овози баланд гап задан ба ӯ зӯр омад, ки дилашро дошт.

Холбӯтта бошад коҳ-коҳ зада хандиду ба сӯи модар омада навозишкорона «хайр бас, бас акнун. Ту ҳоло ром нашудай, барои ҳамин дилат ба ҳар кӯча меравад» гӯён хост бо дастони шахшӯлаш аввал китфони зани чавон, сипас чойҳои мулоими ӯро даст-даст кунад.

— Дастатро нарасон, ҳайвони ваҳшӣ, — гуфт модар ва бо чаҳл косаи пуроби дар наздаш гузоштаро бардошта сӯи босмачӣ ҳаво дод.

— Акнун, ки ба нағзӣ не гӯӣ, тамошо кун. — Холбӯтта якбора сӯи зан ҳамла карда ӯро паҳш намуд ва сару рӯяшро лесидан гирифт. Зан бошад, то метавонист худро муҳофизат мекард. Ӯ аз ришу мӯйлаби Холбӯтта гирифта саҳт кашид. Холбӯтта аз алам бо мушт якбора ба ишками модар зад. Модар «воҳ» гӯён ба замин нишаста монд.

Аммо ӯ гиря намекард.

— Юсуф, -фарёд кард Холбӯтта.

— Босмачие ҳозир шуд.

— Ин лаънатиरो бурда нест кун. Аз авлоди ҳаром-ҳо будааст. Зани фосиқи номусулмон.

— Хуб чанобашон, ба чону дил. — Ў берун рафта бо имое ду нафари дигарро ҳамроҳаш гирифта овард.

— Кани гирифтем. Аввал чонашро ба соҳибаш месупорем, баъд аз болои кӯҳ ба сой ҳаво медихем.

Чашмони модар ба шифт дӯхта шудааст. Ў бо як дасташ дилашро медорад. Модарро дарде азоб медиҳад. Вақте ки ўро босмачиҳо аз замин бардоштан, қатраи ашк, ашки алвидо, ашке барои кӯдаки нодидааш ва шавҳари қурбоншудааш, барои умри чавонаш аз чашмонаш рехтанд.

Ўро ба роҳи охирин мебурданд...

ЧОР ТАНИ БЕСАР

Баробари чег задани хурӯси аввал Холбӯтта аз хоб хест. Ў паи таҳорати намози бомдод рафта истода, аз навқари дар таги дар буда «ҳоло маълум не-мӣ» гуфта пурсид.

— Ба омаданашон хеле вақт шуд. Нахостам шуморо нороҳат кунам.

— Ночинс! — Дандон хоида чашм песонд. — Ман нагуфтам «ҳамин, ки омаданд, агар шер бошанд, хабар деҳ»...

— Шер тақсир, шер. Сари ҳар чораш дар халта.

Холбӯта бо шунидани «хабари хуш» гӯё, ки таҳорат карданро фаромӯш намуда бошад, офтобаро ба рӯи ҳавлӣ гузошту ба хона даромада истода:

— Гуй, биёянд, гуфт.

— Тақсир, супориш ичро. Метавонед дами беғам занед. — Азим босмачӣ халтаи хунолудро чаппа кард. Аз даруни он чор сари бетан ба монанди лаблабу болои ҳам ғалтида, баъд ба чор тараф ғелиданд. Ҳашт чашми нопӯшидаи бенури аз зери рӯю мӯи сари хунолуд нигариста истода чашмони гӯсфанди сар буридаро мемонд. Ин чашмҳо ба палидон нигариста гӯё мегуфтанд: «мо дар ғафлат монда, муборизаро то охир давом

дода натавонистем. Шояд хуни мо шуморо гирад. Шояд рӯзе сари шумоён ҳам мо барин бурида гардад. Мешавад! Мешавад! Дер не, имрӯз ё фардо қасоси моро мегиранд».

Саидкул босмачӣ, гӯё ин суханҳоро шунавида бошад, бо нӯги мӯзааш ба сари Мирдодо, ки пеши пояш афтада буд, зада, «мемурдӣ-ку, лекин бо осонӣ ҷон надодӣ» гуфт.

— Сағбаччаҳо, — гурунгос зад Холбӯта. — Касе бо думи шер бозӣ кунад, чазояш ҳамин.

— Ҳа, дарвоқеъ, часади ин ҳаромиҳоро чӣ кор кардед?

— Ба чарии Куҳак партофтем. То пагоҳ зери барф монда мераванд. Баъд хӯроки гургҳо мешаванд.

— Кори оқилона, -таъриф кард Холбӯтта. — Ин каллаҳоро ҳам бурда ба ягон царӣ партоед...

Соли 1921. Деҳаи Шаршара. Ҳавлии яке аз саркардаҳои босмачиён Қулӣ Бӯлус. Меҳмонхонаи ҳафт-болораи дар таги дар будаи ӯ барои «меҳмонон» ороста шудааст. Қулӣ Бӯлус имшаб аз паи қасосгирӣ афтадааст. Ӯ бояд супориши сардораш Холбӯтаро иҷро кунад. Қулӣ Бӯлус ба хунукии шаби зимистон нигоҳ накарда, токати нишастан надорад. Ӯ меҳоҳад, ки тезтар, бале, ҳар чӣ тезтар «меҳмонон»-ро ба ҳавлии худ қабул намояд.

— Чаро ин лаънатӣ дер кард? Ё ҳавлии онҳоро дар торикӣ наёфт? Сонӣ агар рафту ба гапи писарам бовар накунад, кор расво мешавад. Ба Холбӯта чӣ ҷавоб медиҳам? Не, онҳо бояд биёянд. Охир, ба Қобилҷон бовариашон сахт-ку? Ӯро комсомол карданӣ. Э, аҳмақҳо, шири хом хӯрда набошед, бовар кардед, ки писари ман комсомол мешавад. Имшаб ба шумоён комсомол шуданро нишон медиҳам. Баъд як умр дар он дунё ба русҳои кофир хизмат мекунед.

Қулӣ Бӯлус ин фикрҳоро аз сар мегузаронд, ки якбора тақар-тақари наъли пой аспҳо шунавида шуд. Қули Бӯлус тез ба хона даромада аз пасаш дарро пӯшид. Ба ҳавлии сароймонанди ӯ панҷ нафар даромада

омаданд. Писари Қулӣ Бӯлус бо роҳи фиреб чор нафар комсомолонро ба «зиёфат» оварда буд.

— Канӣ, марҳамат, -Қодир як дасташро сари сина гузоштаю дигареро сӯи меҳмонон дароз карда таклиф намуд. Мирзокалон, Рауф, Ҳочӣ, Мирдодо паси ҳам ба меҳмонхона даромаданд. Онҳо аз гирди сандалӣ чой гирифтанд. Барои хурмати соҳибхавлӣ «қадам расид, бало нарасад» гӯён даст бардошта, омин ҳам карданд.

Ҳамин тавр дар як хавлӣ ду зот одамон чой гирифтанд: босмачиҳо Қулӣ Бӯлус, Аликул. Азим дар хонаи дигар-пешғаҳи хавлӣ дудамаҳоро тез карда, соати хоббарии ҷавонони роҳи озодиро мепоиданд. Дар меҳмонхона бошад, комсомолони аввалини аз макри душман беҳабар. Онҳо ҳар кадоме бист-бисту як сол доштанд.

— Чӣ тавр онҳоро гирифта овардӣ? -пурсид Қулӣ Бӯлус аз писараш ки ба чойдамкунӣ омада буд.

— Ман писари шумо-ку, наҳод гапро қаҳтӣ зада бошад. Имшаб Холбӯта ба хавлии ҳамсоҷамон Аликул босмачӣ меомадааст. Албатта ӯ зиёфат хӯрда, саҳар ба роҳ мебарояд. Дар роҳ ӯро зиндалай дастгир мекунем гуфтам, бовар карданд.

— Қариб ту ҳам гург шудӣ, -Қулӣ Бӯлус писарашро таъриф карда монд. — Аммо эҳтиёт кун, модарат аз ниятамон хабардор нашавад. Занҳоро, писарам, худат медонӣ. Ман ҳам ба вай «писарат ҷӯраҳояшро зиёфат мекарда бошад, ман ҳам ҷӯра дорам» гуфта инҳоро гирифта овардам.

Чойники чой тамош шуд. Даре нагузашта косаи шӯрбо ҳам омад.

— Кам-кам барои иштӣ, -гуфт Қодир ба пиёлаҳои калон шароб рехта истода. Аз ангури боғи худамон. Падар тайёр карданду насибашон нагардид. Ҳама чизро партофта рафтанд.

Як пиёлаи аввал чанд пиёлаи дигарро такрор кунонд. Сӯҳбат тафсид. Нақшаи субҳидамро ҳар кӣ ҳар хел мекашиду барои барори кор боз пиёлаҳо ҳолӣ мешуданд.

— Акнун бас, беҳтараш дастурхонро гундор. Як соат, як соат дам гирем. Ҳар қадар барвақт ба роҳ бароем, ин муваффақияти кори мо. Мумкин Холбўтта барвақттар равад.

— Мирдодо дуруст мегӯяд. Ҳозир бо ин кала ба кўча баромада киро ҳам медорем. Баъд эҳтиёт кунед, хоб саҳт бурда намонад, - гуфт Мирзокалон.

Қодир «хуб» гӯён рӯи хонаро холӣ кард ва болишту тўшак гузошт. Чароғро паст кард. Хонаро торикӣ фаро гирифт. Ин торикии шаби зимистон буд ё ҳаёти шаҳидон. Оҳ, марг! Ин магар ту будӣ, ки ҳар замон дарро шириққос мезанондӣ ё шамоли қаҳратун. Ё дасти хунхорҳо. Чароғ ҳар замон баланду паст мешуд. Гӯё вай аз чашмони девони сиёҳӣ ташнахун, аз сурати онҳо, ки паси дар меистоданд, чизеро пай бурда, ба ларза меомад. Ё чароғ ба онҳо мурочиат карда «наҳобед, шуморо дар берун ҷаллодҳо интизоранд. Ба нағзҳои гурғбача Қодир фирефта нашавед. Кадом гурғбача гурғ нашудааст, кадом гурғ хун нахӯрдааст» мегуфт. Афсӯс, сад афсӯс, ки чароғ забон надошт. Вагарна раҳми ӯ меомаду раҳми Қулӣ Бўлус, Алиқул, Азим босмаҷӣ не. Онҳо ин чор танро дар хобашон гӯсфандвор сар заданд...

Модар, ки аз чунбиши рӯзона хаста гашта, дар хонаи дигар менишаст, аз рафту омади бисёри се нафар босмаҷӣ ба дилаш талваса афтод. Ӯ дарро нимроғ намуда, сар ба берун бароварда чашмонаш ба ду-се нафар одамони дар таги дарвоза буда афтод. Онҳо чизеро аз меҳмонхона кашола карда мебароварданд. Модар кафшашро пӯшида берун рафт. Наздиктар омада, ба чашмонаш бовар накарда якбора дод гуфта фиристод.

— Вай рӯзам сиёҳ шуд, ин чӣ ваҳшигарӣ?! Сангдилони хунхор! Наход шумо ҳам фарзанд надошта бошед, ки... Не!

Модар хост боз ким-чиҳои дигар гӯяд, аммо як шартакии шавҳараш Қули Бўлус даҳону биниашро хуншор гардонид. Ӯ ба кафи даст даҳонашро дошта, нимғурӯба-нимғурӯба писарашро дуо мекард:

— Илоҳим ҷувонимарг шав ту барин ҷўрабоз. До-дою бача мемурад, ин қадар намесўхтам...

Чарии Кӯҳак. Вай қариб сию панҷ метр баландӣ дорад. Дар назди он чор нафар истодаанд. Се нафар намояндаи ревком ва писари Қулӣ Бӯлус Қодир. Ӯ баъди пурсишҳои зиёд ба гуноҳаш иқроӣ шудааст. Панҷ-шаш метр дуртар аз онҳо аробаи дуаспа меистод. Барфи калон-калон борида истодаи нисфирӯзӣ аз мулоимии ҳаво об мешуд.

— Кӣ ба сой мефурояд? - пурсид Рижков, ки роҳ-бари сенафара буд.

— Ман, -ҷавоб дод марди миёнақади ришрасида Ҳочиев.

— Не, ту намефарой, худааш мефарояд. — Ба Қодир ишора намуд. — Худааш бояд фарояд. Вай чояшро нағзтар медонад...

Ҳочиев як нӯги ресмонро ба миёни Қодир баст. — Канӣ пеш-пеш шав, — гуфта ӯро лаби чар оварданд. Қодир тарсида-тарсида ба сой фаромад. Сои Кӯҳак дар рӯзҳои боронгарии аввали баҳор рӯи обро мебинад. Ҳоло бошад, ончоро барфи аз баландиҳо рӯфта омадаи шамол пӯшидааст.

Қодир то зону ба барф гӯтид. Дили ӯро ваҳм зер кард. Супориш мушқил. Чор танро ёфта, ба ресмон баста, ба боло додан даркор. Аммо часадҳо номаълум. Оё Қодир чои дишабаро дуруст нишон дод? Часадҳоро магар ба ҳамин ҷо партофта буданд?

— Ба хаёлам дуруст барин. Аз дарахти дӯлона поёнтар буд. — Қодир гиреҳи ресмонро аз миёнаш кушода поёну боло рафта омад. Чашмонашро пӯшидаю кушода дурусттар ба замин нигарист. Нохост ӯ чизеро хис кард. Қодир ҳашт-даҳ метр дуртар ҳар ҷо-ҳар ҷо барфтӯдаҳоро дид.

— Дар таги ҳаминҳо будагист, -аз дил гузаронд ӯ ва дудааста ба кофтан сар кард. Барфтӯдаи аввалро каме нақофта, нӯги панҷааш ба латае расида дилаш шуввӣ карда монд. Баданаш аз славоти часад шип-шилта арақ кард. Қодир часадҳоро аз таги барф кофта ёфт. Хуни гардан ист карда, сип-сиёҳ гашта буд. Дасту по, тан ҳама чӯб барин шах шудааст. Қодир ҳам аз тарс ва ҳам аз хунокӣ дарақ-дарақ меларзид.

— Тезтар, - шунавида шуд аз боло овози Рижков.

— Агар донам, ки ту лаънати кофир маро ин кадар азоб медиҳӣ, асло дар хонамон намеистодам, - гуфт Қодир дар дилаш. — Ҳамроҳи падару навкарони Холбӯтта мерафтам.

Қодир ресмонро аз пой ва тани часади Мирдодо, ки ўро танҳо аз қади дарозу харобаш шинохтан мумкин буд, баста:

— Ҳа, - гуфт.

— Оҳиста-оҳиста, баробар ҳар ду тарафро кашед, — маслиҳат меод Рижков. Ҳамин тавр чор часади бесар ба болои чарӣ баромад. Чор тан. Тани чор ҷавоне, ки аз сад гул як гулашон нашукуфтааст.

— Эӣ, фарзанди инсон! Дар дунё раҳму шафқат хаст ё не? Ин чӣ бедодгарӣ! Наход инсонро гӯсфандвор сар зананд!? Як нафар не, балки... чор нафар. Даҳшат. Ин рафтори ташнахунҳоро на танҳо авлоди одам, балки худо ҳам намебахшад...

Се нафар намояндаи ревокм ашк аз дида рехта, онҳоро болои ароба гузоштанд. Дуртар аз онҳо Қодир мисли рӯбохи аз шикор маҳрумгашта истода, бо қираи чашмаш ба рафтори ин се нафар менигарист ва худ ба худ «азобатонро кашед, шумоён ҳам рӯзе аз инҳо бадтар мешавед» мегуфт.

Дар ҳамин асно садои тир баланд шуд ва Қодир сари синаашро дошта ба замин афтид. Тир аз камони Ҳочиев баромада буд.

— Аҳмақ, - гуфт Рижков сӯи Ҳочиев таҳдид карда, - чаро паррондӣ? Вай ҳоло ба мо бисёр даркор мешуд.

— Тоқат карда натавонистам, бовар кунед, тоқат...

Ароба ба ҳаракат даромад. Ғич-ғичи чархҳои он гӯё шаҳидонро алла мегуфт, ки бароҳат «хоб» карда буданд. Ё марсияи модарон буд, ки се нафар намояндаи ревокм ашки мотам мерехтанд...

М У Н Д А Р И Ч А

ҚИССАҲО

Зиндаятим	3
Зани аскар	29
Хонаи умед	101

ҲИКОЯҲО

Падарзада	180
Қиссаи модари девона	188
Маро одам кардӣ, Соҳиба	208
Меҳри аввал.....	214
Мӯйсафедон.....	218
Меҳмони нав муборак	224
Писарам, кассир шав.....	228
Садокат	232
Розӣ шав, модар	236
Насиба.....	238
Шабонгаҳи деҳа	242
Чор тани бесар	249

Неъмат Бобоҷон

ЗИНДАЯТИМ

(Қисса ва ҳикояҳо)

Муҳаррири ороиш	<i>А. Муҳаммадиев</i>
Муҳаррири саҳифабанд	<i>М. Саидова</i>
Мусахҳех	<i>Ш. Сангинмуродов</i>
Муҳаррири техникӣ	<i>А. Мираҳмадов</i>
Таррох	<i>Ф. Раҳимов</i>

Ба матбаа 12.04.2005 супорида шуд. Ба чопаш 26.05.2005 имзо шуд. Коғазӣ офсетӣ. Чопи офсетӣ. Хуруфи адабӣ. Андозаи 84x108^{1/32}. Ҷузъи чопии шартӣ 8,0. Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 8,0. Адади нашр 500 нусха. Супориши №38/05.

Нашриёти «Адиб»-и Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон,
734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 37.

Дар матбааи нашриёти «Эҷод» чоп шудааст.
734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 36. Тел.: 21-95-43.
E-mail: ejodfir@mail.ru.